

A
Va
uile
adu
pca
pre
gn
eni
feci
Imp
li c

Nicol: Leütinger Parte
2da Marchia, lib: 1.
in p̄fat: A. 4. 6.

Valerium Maximum ad
uiletorum scriptorumq;
adulantissimum, quia sa-
pe aperte mentitur, re-
prehensione omnino di-
gnum iudico. Quicquid
enim contra Veritatem
fecit, in gaam Tyberij
Imp: fecisse dubium nul-
li est. &c.

2018 i 2019

V
I

And
Ber

Ar

EX

Mat:4

Emptus Francofonia

VALERIUS

MAXIMVS:

Editionis Pighiane.

Andreas Reineccius.

EUGDVNI BATAVORVM,

EX OFFICINA PLANTINIANA,

Apud Franciscum Raphelengium.

Mat: 4 ge. CIO. IO. XCVI.

VALERIUS

M. A. Z. M. V. S.

BRITISH MUSEUM

13901

V

E

L

co
a
fu
bo
pi
ft
h
R
fu
c
n
p
fo
l
c
g
s

3
VALERII
MAXIMI

EXEMPLORVM
MEMORABILIVM

LIBER PRIMVS,

AD TIBERIVM CAESAREM

AVGVSTVM.

Prologus.

POPVLI Romani, exterarumque gentium facta simul ac dicta memoratu digna, quæ apud alios latius diffusa sunt quam ut breuiter cognosci possint, ab illustribus electa auditoribus deligere constitui: ut documenta sumere volentibus longæ inquisitionis labor ablit. Nec mihi cuncta complectendi cupiditas incessit. Quis enim omnis æui gesta, modico voluminum numero comprehenderit? Aut quis compos mentis, domesticæ peregrinæque historiarum seriem, felicis superiorum stylo conditam, vel attentiore cura, vel præstantiore facundia, traditum se sperauerit? Te igitur huic cæpto, penes quem hominum, decorumque consensus, maris ac terræ regimen esse voluit, certissima salus patriæ Cæsar, inuoco: cuius cælesti providentia virtutes, de quibus dicturus sum, benignissimè fouentur; vitia seuerissimè vindicantur. Nam

4 VALERII MAXIMI
 si prisci oratores ab Ioue Opt. Max. bene orbi sunt, si excellentissimi vates a numine aliquo principia traxerunt: mea paruitas eò iustius ad fauorem tuum decurrerit, quòd cetera diuinitas opinione colligitur: tua presentis fide paterno auctoque sideri par videtur: quorum eximio fulgore multum ceremoniis nostris inclytæ claritatis accessit. Deos enim reliquos accepimus, Cæsares dedimus. Et quoniam initium a cultu deorum petere in animo est, de conditione eius summam disseram.

C A P. I.

DE RELIGIONE.

OBSERVATA.		12 Q. Pesillio Spuri- no prætor.
1 A populo Rom.		
2 L. Metello pont. max.	13 L. Tarquinio regis.	
3 Ti. Graccho & COSS.	14 M. Atilio Re- gulo.	
4 Sacerdotum colle- giis.	15 Senatus Romanus.	
5 Q. Fabio dict. & C. Flaminius mag. equit.	NEGLECTA.	
6 P. Crasso pont. max.	16 A. C. Terentio Varrone.	
7 A. Emilia Vestalis discipulæ.	17 Ap. Cato & gen- te Porcia.	
8 M. Marcello V. COS.	18 Milite Romano & Brenno Gallo.	
9 L. Furio Bibacu- lo prætor.	19 P. Turullio præ- fecto classis.	
10 L. Albinio.	20 Q. Fulvio Flacco cens.	
11 C. Fabio Dors- ense.	21 Q. Pleminio le- gato propr.	

EXTRA.

EXTERNA EXEMPLA OB-
SERVATAE VEL NEGLEC-
TAE RELIGIONIS.

- 1. Pyrrhus Epitora paritanorum rex.
- 2. Massaniſa Numidarum.
- 3. Dionyſius maior Siculorum.
- 4. Thymaſtheus Li-
- 5. Alexandri regis milites.
- 6. Perſa.
- 7. Athenienſes.
- 8. Diomedon Athenienſum dux.

OBSERVATA.

MAIORES nostri ſtatim ſolennesque ceremonias, Pontificum ſcientia; bene gerendarum rerum auctoritates, augurum obſervatione; Apollinis prædictiones, vatum libris; portentorum depulſa, Etruſca diſciplina explicari voluerunt. Priſco etiam inſtituto rebus diuinis operatur, cum aliquid commendandum eſt, precatione: cum expoſcendum, voto: cum ſoluendum, gratulatione: cum inquirendum vel extis vel ſorribus, impetrio: cum ſoleam ritu peragendum, ſacrificio. Quo etiam oſentorum ac fulgarum denuntiatioes procurantur.

1. **TANTVM** autem ſtudium antiquis non ſolum obſeruandæ, ſed etiam ampliſcandæ religionis fuit, vt è florentiſſima tum & opulentiſſima ciuitate, decem principum filij S. C. ſingulis Etruriæ populis, percipiendæ ſacrorum diſciplinae gratia traderentur.

CERERI quoque, quam more Græco venerari inſtituerant, ſacerdotem à Veſtia, cum id oppidum nondum ciuitatis nomen accepſſet, Calcitiam peterent, vel, vt alij dicunt, Calliphennam: ne dex vetuſti ritus perita deſſet antiſtes. Cuius cum in vrbe pulcherrimum templum haberent, Græchano tumultu moniti Sibyl-

6 VALERII MAXIMI
liis libris, vt vetustissimam Cererem placarent, Ennam (quoniam sacra eius inde orta credebant) decem viros ad eam propitiandam miserunt. Item matri deum sex penumerò imperatores nostri, compotes victoriarum, suscepta vota Pelsinuatem profecti soluerunt.

2. METELLVS verò pont. max. Postumium consulem, eundemque flaminem Martialem, ad bellum gerendum Africam parentem, ne à sacris discederet, multa iudicia, urbem egredi passus non est; religionique summum imperium cessit: quod tuto se Postumius Martio certamini commissurus non videbatur, ceremonis Martis desertis.

3. LAUDABILE XII. fascium religiosum obsequium, laudabilius quatuor & viginti in consimili re obedientia: à Ti. enim Graccho ad collegium augurum literæ sunt ex provincia missæ, quibus significabat se, cum libros ad sacra populi pertinentes legeret, animaduertisse vitio tabernaculum captum, comitis confidariibus, quæ ipse fecisset; eaq; re ab auguribus ad senatum relata, iussu eius C. Figulus è Gallia, Scipio Nasica è Corsica Romam redierunt, & se consulatu abdicauerunt.

4. CONSIMILI ratione P. Clælius Siculus, M. Cornelius Cethegus, & C. Claudius, propter extra parum curiose admota aris deorum immortalium, variis temporibus, bellisque diuersis, flaminio abire iussi sunt, coactique etiam. At Sulpicio inter sacrificandum apex è capite prolapsus, sacerdotium abstulit.

5. OCCENTVS autem foricis auditus, Fabio Max. distaturam, C. Flaminio magisterium equitum deponendi causam præbuit.

6. ADIICIENDVM his, quod P. Licinio pontifici max. virgo Vestalis, quia

quia quadam nocte parum diligens æterni ignis custos fuisset, digna visa est quæ flagro admoueretur.

7. **M A X I M A E** verò virginis Æmilix discipulam, extincto igne, tutam ab omni reprehensione Vestæ numen præstitit; qua adorante, cum carbasum, quam optimam habebat, foculo imposuisset, subitò ignis emicuit.

8. **N O N** mirum igitur, si pro eo imperio augendo, custodiendoque pertinax deorum indulgentia semper excubuit; quòd tam scrupulosa cura, paruula quoque momenta religionis examinare videtur: quia nunquam remotos ab exactissimo cultu ceremoniarum oculos habuisse nostra ciuitas existimanda est. In qua cum Marcellus quatuor consulatum gerens templum Honori, & Virtuti, Clastidio prius, deinde Syracusis potitus, nuncupatis votis debitum consecrare vellet, à collegio pontificum impeditus est, negante vnâ cellam duobus diis rectè dicari. Futurum enim, si quid prodigij in ea accidisset, ne dignosceretur vtri rem diuinam fieri oporteret: nec duobus nisi certis diis vñ sacrificari solere. Ea pontificum admonitione effectum est, vt Marcellus, separatis ædibus, Honoris ac Virtutis simulacra statueret. Neque aut collegio pontificum auctoritas amplissimi viri, aut Marcello adiectio impensæ impedimento fuit, quominus religionibus suis tenor, suaque observatio redderetur.

9. **O B R V I T V R** tot etiam illustribus consularibus L. Furius Bibaculus, exemplique locum vix post Marcellum inuenit. Sed pij simul ac religiosi animi haude fraudandus non est: qui prætor à patre suo collegij Saliorum magistro iussus, sex licitoribus præcedentibus, arma ancilia tulit: quamuis vacationem huius officij, honoris beneficio haberet. Omnia nanque

post religionem ponenda semper nostra ca-
uitas duxit: etiam in quibus summa ma-
 iestatis conspici decus voluit. Quapropter
 non dubitauerunt sacris impetia fernire:
 ita se humanarum rerum futura regimen
 existimantia, si diuinæ potentia bene atque
 constanter fuissent famulata.

X. QVOD animi iudicium in priuato-
 rum quoque peccatoribus versatum est. Vrbe
 enim a Gallis capta, cum Flamen Quiri-
 nalis virginesque Vestales sacra onere par-
 tito ferrent, easque pontem Sublicium
 transgressas, & cliuum, qui ducit ad Iani-
 celum, descendere incipientes, L. Alua-
 nius plastro contingem, & liberos vehens
 aspexisset, proptor publica religioni, quam
 priuatae charitati, suis vt plastro descen-
 dere, imperauit: atque in id virgines &
 sacra imposita, omisso cœpto itinere, Ca-
re in oppidum peruexit. Vbi cum summa
 ueneratione recepta, grata memoria, ad
 hoc vsque tempus hospitalem humanita-
 tem testantur: Inde enim institutum est,
sacra Cæremonias vocari, quia Cæretani
 ea, in fracto Reip. statu, perinde ac floren-
 te, coluerunt. Quare agreste illud & for-
 didum plastrum, tempestiue capax cuius-
 liber fulgentissimi triumphalis currus, vel
 æquauerit gloriam, vel antecesserit.

XI. EADEM reipublicæ tempestate C.
 Fabius Dorsio memorabile exemplum ser-
 uatae religionis dedit. Nanque Gallis Ca-
 pitolium obsessentibus, ne statum Fabia-
 gentis sacrificium interrumpetur, Gabi-
 no ritu cinctus, manibus humerisque sa-
 cra gerens, per medias hostium stationes,
 in Quirinalem collem peruenit: vbi omni-
 bus solenni more peractis, in Capitolium
 post diuinam uenerationem victoriarum ar-
 morum perinde ac victor, rediit.

XII. MAGNA conseruanda religionis
 etiam P. Cernelio, & Babilio Tamphilo
 Coss. apud maiores nostros acta cura est.

Siqui-

Siquidem in agro L. Petillij scribæ sub
 Tabaculo cultoribus terram altius versan-
 tibus, duabus arcibus lapideis repertis, qua-
 rum in altera scriptura indicabat corpus
 Numæ Pompilij Pomponis filij fuisse: in
 altera libri reconditi erant, Latini septem
 de iure pontificum, totidemque Græci de
 disciplina sapientia: Latinos magna dili-
 gentia asseruandos durauerunt: Græcos,
 quia aliqua ex parte ad soluendam religio-
 nem pertinere existimabantur, L. Petil-
 lius prætor Urbanus ex auctoritate Sena-
 tus per victimarios igne factis, in conspe-
 ctu populi cremauit. Noluerunt enim pri-
 scerui quicquam in hac asseruari ciuitate,
 quo animi hominum a deorum cultu auo-
 carentur.

XIII. TARQUINIUS autem rex
 M. Tullium Duuuluram, quod librum se-
 creta civilium sacrorum continentem, cu-
 stodire suæ commisit, cornutus Petro-
 nio Sabino describendum dedisset, culeo
 insutum in mare abiecit insit. Idque sup-
 plicij genus multo post parricidis lege
 irrogatum est. Iustissime quidem: quia
 pari vindicta parentum ac deorum violatio
 expianda est.

XIIII. SED in his quæ custodiam reli-
 gionis attinent, nescio an omnes M. Ati-
 lius Regulus præcesserit, qui ex victore
 sociosissitio, insidijs Asdrubalis, & Xan-
 thippi Lacedæmonij ducis, ad miserabilem
 captiui fortunam deductus, ac missus ad
 S. P. Q. R. legatus, vt ex se & vno,
 & sene, complures Pœnorum iuuenes pen-
 sareatur: in contrarium dato consilio,
 Carthaginem repetiit: non ignarus ad
 quam crudeles, quamque etiam merito si-
 bi infestos deos reuerteretur. Verum his
 iurauerat, si captiui eorum redditi non fo-
 rent, ad eos se rediturum. Potuerunt pro-
 fecto dii immortales efferatam mitigare
 scruitiam: ceterum quo etiam esset Atti-

10 VALERII MAXIMI
lij gloria. Carthaginienses moribus suis
vix passi sunt: tertio Punico bello religio-
sissimi spiritus tam crudeliter vexati, vrbis
eorum interitu iusta exacturi piacula.

XV. QUANTO nostræ ciuitatis senatus
venerabilior in Deos! qui post Cannensem
cladem decreuit, ne matronæ ultra trige-
simum diem luctus suos extenderent, vti,
ab his sacra Cereris peragi possent: quia
maiore penè Romanorum virorum parte
in execrabili ac diro solo iacente, nullius
penates matris expertes erant. Itaque
matres ac filix, coniugesque, & sorores
nuper interfectorum, absteris lachrymis,
depostisque doloris insignibus, candidam
induere vestem, & aris dare thura coactæ
sunt. Quæ quidem constantia obtinendæ
religionis, magnus cælestibus iniectus est
rubor vltèrius aduersus eam sæuendi gen-
tem, quæ ne iniuriarum quidem acerbita-
te ab eorum cultu abstereri potuerat.

NEGLECTA.

16. CREDITVM est Varronem consu-
lem apud Cannas cum Carthaginiensibus
tam infeliciter dimicasse ob iram Iunonis;
quod cum ludos Circenses ædilis faceret,
in Iouis Opt. Max. templo eximia facie
puerum histrionem ad excubias tenendas
posuisset: quod factum post aliquot an-
nos memoria repetitum, sacrificius expia-
tum est.

17. HERCVLES quoque detractæ
religionis suæ, & grauem & manifestam
pœnam exegisse traditur. Nam cum Po-
titij sacrorum eius ritum (quem pro dono
genti eorum ab ipso assignatum, velut
hereditarium obtinuerant) auctore Ap-
pio Censore, ad humile seruorum mini-
sterium transfuissent: omnes qui erant nu-
mero super XXX. puberes, intra annum
extincti sunt, nomenque Potitium in duo-
decim

decim familias diuisum prope interit. Ap-
pkins vero luminibus captus est.

18. A C E R etiam sui numisis vindex
Apollo, qui Carthagine à Romanis op-
pressa, veste aurea nudatus, id egit, vt sa-
crilegæ manus inter fragmenta eius abscon-
ditæ inueirentur. Brennus Gallorum dux
Delphis Apollinis templum ingressus, Dei
voluntate in se manus verit.

19. NEC minus efficax vltor contemp-
tæ religionis filius quoque eius AEscula-
pius, qui consecratum templo suo lucum à
Turullio præfecto Antonij, ad naues ei
faciendas, magna ex parte successum do-
lens, inter ipsum nefarium ministerium
deuictis partibus Antonij, imperio Cæsa-
ris destinatum morti Turullium, manife-
stis numinis sui viribus eum in lucû, quem
violauerat, traxit: effecitque Deus, vt ibi
potissimum à militibus Cæsarianis occi-
sus, eodem exitio, & euersis iam arboribus
pœnas lueret, & adhuc superantibus, im-
punitatem consimilis iniurix pareret:
suamque venerationem, quam apud co-
lentes maximam semper habuerat, multi-
plicaret.

20. Q. autem Fuluius Flaccus impunè
non tulit, quòd in censura regulas marmo-
reas ex Iunonis Lacinix templo in ædem
Fortunæ Equestris, quam Romæ faciebat,
trankulit. Negatur enim post hoc factum,
mente constitisse: quin etiam per summam
ægritudinem animi expirauit, cum ex
duobus filiis in Illyrico militantibus, al-
terum decessisse, alterum grauitèr audisset
affectum. Cuius casu motus senatus, regu-
las illico reportandas curauit: decreuitque
circumspectissima sanctione impium opus
censoris retexuit.

21. T A M me hercule, quàm Q. Plemi-
nij legati Scipionis in thesauro Proserpine
spoliando sceleratam auariciam iusta ani-
maduersione vindicauit. cum enim vin-
ctum

VALERII MAXIMI

cum Romam protrahi iussisset, is ante
causae ditionem in carcere teterrimo ge-
nere morbi consumptus est: pecuniam Dea-
cliusdem senatus imperio, & quidem fam-
mam duplicando, recuperavit.

EXTERNAE EXEMPLA, OBSER-
VATAE VEL NEGLECTAE
RELIGIONIS.

1. **Q**UOD quidem ad Pleminij facinus
perinuit, bene a patribus conscrip-
tis vindicatum est. Quod ad violentas regis
Pyrrhi sordens attinuerat, seipsam potenter
atque efficaciter dea defendit. Coactis
enim Locresibus ex thesauro eius, ma-
gnam illi pecuniam dare: cum onustus ne-
faria praeda navigaret, vi subita tempesta-
ris tota cum classe vicinis Deae Litoribus
illitus est: in quibus pecunia incolumis
reperita, sanctissimi thesauri custodiam re-
seruita est.

2. **AT** NON similiter Massanisa rex; cu-
rus cum praefectus classis Melitam appu-
lisset, eque fano Iunonis dentes eburneos
eximia magnitudinis sublatis, ad eum pro-
dono attulisset: ut comperit unde aduecti
essent, quinquere mi reportandos Melitam,
inque templo Iunonis collocandos cura-
uit, insculptos gentis suae literis, signifi-
cantibus regem ignorantem eos accepisse,
& libenter Deae reddidisse. Factum Massa-
nisa plus animo, quam Punico sanguini
conueniens: quamquam quid attinet mo-
res natione pendere in media barbaria ortus
sacriligium rescidit alicui.

3. **SYRACUSIS** Dionysius genitus,
tor sacrilegia sua, quot iam recognoscimus,
iocosis dictis prosequi voluptatis loco dux-
it: fano enim Proserpinae spoliato Locris,
cum per altum secundo vento classe vehe-
reretur, ridens amicis, Videtisne aut quam
bona navigatio ab ipsis diis immortalibus

sacri-

sacrilegis tribuatur? Detraho etiam Ioni
 Olympio magni ponderis aureo amiculo,
 quo cum tyrannus Hiero e manibus Car-
 thaginensium ornauerat, iniecto que ei la-
 neo pallio, dixit: estate graue amiculum
aureum esse, hieme frigidum: laneeum au-
tem ad utrunque temens anni aptius.
 Idem Epidauri AEsculapio barbā auream
 demi iussit: quod affirmaret, non conue-
 nire patrem Apollinem imberbem, ipsum
 barbatum conspici. Idem mensas argen-
 teas, atque aureas e fanis sustulit: quodque
 in his more Græciæ scriptum erat, bono-
 rum deorum eas esse, uti se bonitate eorum
 prædicanit. Idem Victorias aureas, pate-
 ras, & coronas, quæ simulacrorum porre-
 ctis manibus sustinebantur, tollebat, &
eas se accipere, non auferre dicebat: per
 quam stultum esse argumentando, a qui-
 bus bona precamur, ab his porrigentibus
 nolle sumere. Qui tamen debita supplicia
 non exsoluit, dedecore tamen filij, mor-
 tuus pœnas rependit, quas viuis effugerat.
 LENTO enim gradu ad vindictam sui
 diuina procedit ira: tarditatemque suppli-
 cij grauitate compenfat.

NB

4. IN quam ne incidere Thyma-
 stheus Liparitanorum princeps, consilio
 sibi pariter, atque vniuersæ patriæ, vtili
 prouidit exemplo; Excepta namque in fre-
 to a ciuibus suis piraticam exercentibus
 magni ponderis aurea cratera, incitato-
 que ad eam partiendam populo, ut compe-
 rit a Romanis Pythio Apollini decima-
 tum nomine dicatam, manibus venundan-
 tium creptam Deo Delphos perferendam
 curauit.

5. MILEZIA Ceres, Mileto ab Ale-
 xandro capta, milites qui templum spolia-
 turi irruerant, flamma obiecta prin-
 cipit occilis.

6. PERSAE mille nauium numero De-
 lphum compulsi, templo Apollinis irreligio-

fas potius manus quā rapaces adhibuerunt.

7. ATHENIENSES Diagoram philosophum pepulerunt, quia scribere ausus fuerat, primum ignorare se, an dii essent: deinde si sint, quales sint. Idem Socratem damnauerunt, quod nouam religionem introducere videbatur. Idem Phidiam tulerunt, quādiu is marmore potius quā ebore Mineruam fieri debere dicebat, quod diutius nitore esset mansurus: sed vt adiecit, & vilis, tacere iusserunt.

8. D I O M E D O N vnus ex decem du-
cibus, qui Arginuse eadem pugna Athe-
nienſibus victoriam, sibi vero damnationem
pepererunt: cū iam non ad meritum
supplicium duceretur, nihil aliud locutus
est, quā vt vota pro incolumitate exerci-
tus ab ipso nuncupata soluerentur.

C A P. II.

DE SIMVLATA RELIGIONE.

A ROMANIS.

1. Numa Pompilio
rege.
2. P. Scipione Afri-
cana maiore.
3. L. Cornelio Sul-
la.
4. Q. Sertorio.

AB EXTERNIS.

1. Minoë Cretensium
rege.
2. Pisistrato Athe-
niens.
3. Lycurgo Sparta-
no.
4. Zaleuco Locrens.

1. **N**UMA Pompilius, vt populum Roma-
num sacris obligaret, volebat videri
sibi cum dea AEgeria congressus esse no-
cturnos: eiusque monitu accepta diis im-
mortalibus sacra institueret.

2. **S**CIPIO Africanus non antè ad ne-
gotia publica vel priuata ibat, quā in
cella Iouis Capitolini moratus esset: &
ideo Ioue genitus credebatur.

3. **L.** SVLLA, quoties proelium com-
mittere destinabat, paruum Apollinis si-
gnum Delphis sublatum, in conspectu mi-
litum

litum complexus, orabat uti promissa man-
turaret.

4. Q. SERTORIUS per asperos Lusitaniæ colles cervam albam traherat: ab ea se, quænam aut agenda, aut vitanda essent, prædicans admoneri:

Cerva
alba

E X T E R N A.

1. MINOS Cretensium rex nono quoque anno in quoddam prædium, & vetusta religione consecratum specus secedere solebat: & in eo moratus, tanquam à Ione, quo se ortum ferebat, traditas sibi leges prærogabat.

2. PISISTRATUS in recuperanda tyrannide, quam amiserat, simulatione reducentis se in arcem Minervæ est usus: cum per ostentationem ignotæ mulieris, quæ Phya vocabatur, formatæ ad habitum Dæ, Athenienses deciperet.

3. LYCVRGVS consilio Apollinis gravissimæ Lacedæmoniorum civitati leges compositas ferre se persuasit.

4. ZALEVCVS sub nomine Minervæ apud Locenses prudentissimus habitus est.

C A P. III.

DE PEREGRINA RELIGIONE

R E I E C T A.

1. A senatu Romano. 3. A L. AEMILIO
2. A C. CORNELIO PAULO COS.
prætere.

2. BACCHANALIVM sacrorum mos novus institutus, cum ad perniciosam vesaniam iretur, sublatus est.

Lutatius, qui primum Punicum bellum confecit, à senatu prohibitus est sortes Fortunæ Prænestinæ adire. Auspiciis enim patriis, non alienigenis reip. administrari oportere iudicabant.

3. C.

2. C. CORNELIUS Hispallus prætor peregrinus. M. Popillio Lænatæ, Cn. Calpurnio COS. s. edicto Chaldaeos, intra decimum diem abire ex Vrbe, atque Italia iussit: leuibus & ineptis ingeniis, fallaci siderum interpretatione, quæ suosam mendaciis suis caliginem iniicientes.

Idem, qui Sabazij Iouis cultu simulato mores Romanos inficere conati sunt, domos suas reperere coëgit.

3. L. AEMILIUS Paullus consul, cum senatus Idis & Serapis sana diruenda censuisset, eaque nemo opificum attingere auderet; posita prætexta securim arripuit, templique eius foribus infixit.

CAPITULUM TERTIUM

DE AVSPICIIS.

QUAE CEPERE ROMANI.

1. Atilius Nauius Augur.	5. M. Tullius Cicero.
2. Ti. Gracchus Trib. plebis.	6. M. Iunius Brutus procos.
3. P. Claudius Pulcher, & L. Iunius Pullus, COSS.	1. Alexander Magnus, & 2. Deiotarus rex.

1. L. TARQUINIUS Rex centuriis equitum, quas Romulus auspiciato conscripserat, alias adicere cupiens; cum ab Atio Naxo augure prohiberetur, offensus interrogauit, Possetne fieri, quod ioseph mente conceperat. Posse fieri dicente: insit nonacula cotem discendi. Qua Atius allata, administrato incredibili facto, effectum hoc professionis oculis regis subiecit.

2. TI. GRACCHUS, cum ad res motas pararetur, auspicia domi prima luce petiit: quæ illi perquam tristia responderunt. Nam ianua egressus, ira pedem offendit, vt digitus ei decuteretur: tres deinde corpi in eum aduersum occidentes, partem

regu
Quib
Nati
lio, f
-3-
mo,
let, a
& pu
tiaffe
Quia
Clau
sem t
iudic
nomi
-4-
mus,
eius a
volan
redire
fit: qu
nes ra
5. M
auspic
Caier
horol
protin
rogæ
nus ad
nuncia
6. M
tus su
eduxit
adno
ea quæ
ta fug
2.
Ægy
Dinoc
lentat
ingens
emerla

regula decussam ante ipsum propulerunt. Quibus omnibus contemptis, a Scipione Nasica pontifice maximo decussus Capitolio, fragmento subfellij secus procubuit.

3. P. CLAUDIVS bello Punico primo, cum proelium nauale committere vellet, auspiciaque more maiorum petiisset, & pullarius non exire cauea pullos nuntiasset, abiici eos in mare iussit, dicens, Quia esse nolunt, bibant. Et L. Iunius P. Claudij collega, neglectis auspiciis, classem tempestate amisit. Quorum ille populi iudicio concidit, damnationisque hic ignominiam voluntaria morte praeuenit.

4. CVM METELLVS pontif. maximus, Tusculanum peteret, corui duo in oculis eius aduersum veluti iter impediennes aduolauerunt: vixque extuderunt, vt domum rediret. Insequente noctu aedes Vestae arsit: quo incendio, Metellus inter ipsos ignes raptum Palladium incoluise seruauit.

5. M. CICERONI mors imminens auspicio praedicta est: cum eo in villa Caietana esset, coruus in conspectu eius horologii ferrum loco motum excussit, & protinus ad ipsum terendit, ac lacrimam togae eo vsque morsu tenuit, donec seruus ad occidendum eum milites venisse nunciaret.

6. M. BRVTVS cum reliquias exercitus sui aduersus Caesarem & Antonium eduxisset, duae aquilae ex diuersis castris aduolauerunt, & edita inter se pugna, ea quae a parte Bruti fuerat, male multata fugit.

E X T E R N A.

1. CVM Rex Alexander urbem in Aegypto constituere vellet, architectus Dinocrates cum cretam non haberet, polentaque futurae urbis lineamenta duxisset, ingens autem multitudo proximo lacu emerisa, polentam depasta est: quod sacer-

doctores Aegyptiorum interpretati sunt, ad-
menarum frequentiaz alimentis succeduram
urbem.

2. **DEIOTARO** vero regi omnia fe-
re auspicio gerenti salutaris aquilae con-
spectus fuit: qua visa, abstinuit se ab eius
cedi visu, quod nocte insequenti, ruina su-
lo equatum est.

CAP. V.

DE OMINIBVS.

QVAE ACCEPERE	6	Cn. Pompeius Ma-
ROMANI.		gnus procos.
1. Patres conscripti.	7.	M. Brucius procos.
2. M. Furius Camil-	8.	C. Cassius pro-
lus dictator.		cos.
3. L. Aemilius	9.	Q. Petillius COS.
Paulus COS.		EXTERNI.
4. Caecilia Metelli.	1.	Prienienses.
5. C. Marius exul.	2.	Apolloniatae.

O MINIVM etiam observatio con-
tactu aliquo religionis ionexa est:
quoniam non fortuito motu, sed diuina
providentia constare creditur.

1. QVAE effecit, vt Vrbe a Gallis disiecta,
deliberantibus P. C. vtrum Veios migra-
rent, an sua moenia restituerent; forte eo
tempore e praesidio cohortibus redeunti-
bus, centurio in Comitio exclamaret, Sig-
nifer, statue signum, hic optime manchi-
mus. Ea enim voce audita, senatus se acci-
pere omen respondit, euestigioque Veios
transseundi consilium omisit. Quam paucis
verbis de domicilio futuri summi imperij
confirmata est conditio! Credo indignum
diis existimantibus, prosperis auspiciis Ro-
manum nomen ortum, Veientanz vrhis
appellatione mutari: inclytaeque victoriz
decus modo abiecta Vrhis ruinis infundi:

2. **H V I V** s tam praclari operis auctor
Camillus, cum esset precatus, vt si cui
deo-

deorum nimia felicitas populi Ro. videtur, eius inuidia, suo aliquo incommodo satiaretur, subito lapsu decidit: quod omne ad damnationem qua postea oppressus est, pertinuisse visum est. Merito autem de laude inter se, victoria, & pia precatio amplissimi viri certauerunt: que enim virtutis est & bona patriæ auxisse, & mala in se transferri voluisse.

3. QVI D illud, quod L. Paullus consuli euenit, quam memorabile! cum ei forte euenisset vt bellum cum rege Perse gereret, & domum e curia regressus, filiolam suam nomine Tertiam, quæ tum erat admodum parua, osculatus, tristem animaduertit: interrogauit, quid ita eo vultu esset. quæ respondit, Perseam perisse. decesserat autem catellus, quem puella in deliciis habuerat, nomine Perse. Arripuit igitur omen Paullus, eque fortuito dicto, quasi spem certam clarissimi triumphi animo presumpsit.

4. AT CAECILIA Metelli, dum fororis filix, adultæ ætatis virgini, more prisco, nocte concubia nuptialia petit, omen ipsa fecit. Nam cum in sacello quodam, eius rei gratia, aliquandiu persedisset, nec vlla vox proposito congruens esset audita; fessa longa standi mora puella, rogauit materteram, vt sibi paulisper locum residendi accommodaret: cui illa, Ego vero, inquit, libenter tibi mea sede cedo. Quod dictum ab indulgentia profectum, ad certi omnino processit euentum: quoniam Metellus non ita multo post, mortua Cæcilia, virginem, de qua loquor, in matrimonium duxit.

5. C. AVTEM Mario obseruatio omnino proculdubio salutis fuit, quo tempore hostis a senatu iudicatus, in domum Fannix Minturnis custodix causa deductus est: Animaduertit enim asellum, cum ei pabulum obijceretur, neglecto eo, ad

aquam

aquam procurrentem: Quo spectaculo, deorum providentia quod sequeretur, oblatum ratus, alioquin etiam interpretanda: rnar religionum peritissimus; a multitudine, quæ ad opem illi ferendam confluxerat, impetravit ut ad mare perduceretur: Ac protinus naviculam conscendit: eaque in Africam peruectus, arma Sullæ victoriæ effugit.

6. POMPEIUS vero Magnus in acie Pharsalica victus a Cæsare, fuga quærens salutem, cursu in insulam Cyprum (ut aliquid in ea virium contraheret) classem direxit: appellensque ad oppidum Paphum, conspexit in litore speciosum ædificium: gubernatoremque interrogavit, quod ei nomen esset: qui respondit *ἡγε-*

νοβασιλία vocari: quæ vox spem eius, quantulacunque restabat, comminuit. Neque id dissimulante vultu, avertit enim oculos ab illis testis, ac dolorem, quem ex diro omine conceperat, gemitu patefecit.

7. M. Etiam Bruti dignus, admissio parricidio, euentus omine designatus est: Siquidem post illud nefarium opus, natalem suum celebrans, cum Græcum versum expromere vellet, ad illud potissimum Homericum referendum animo tetendit,

Ἀλλὰ με μοῖρ' ὀλοὴν ἢ λατοῦς ἔπει-
νεν ὕϊος.

Qui deus Philippeni acie, à Cæsare & Antonio signo datus, in eum telâ cõuertit.

8. CONSENTANEO vocis iactu C. Cassij aurem fortuna peruellit: quem orantibus Rhodiis, ne ab eo cunctis deorum simulacris spoliarentur, Solem à se relinquere respondere voluit: ut rapacissimi victoris insolentiam; dicti tumore pertraheret, abiectumque Macedonica pugna, non effugiem Solis, quam tantummodo suppli-
cibus

cibus cesserat, sed ipsum Solem re-
 relinquare cogeret.

9. **ANNOTATV** dignum illud quoque
 omen, sub quo Petillius consul in Liguria
 bellum gerens occidit. Nam cum montem,
 cui Leto cognomen erat, oppugnaret: in-
 terque adhortationem militum dixisset,
 Hodie ego Letum vtrique capiam; inconfi-
 deratus proeliando, fortuitum iaculum vo-
 cis leto suo confirmavit.

EXTERNAE.

1. **ADICI** nostris duo eiusdem ge-
 neris alienigena exempla non absurde pos-
 sunt. Sami, Prientensibus auxilium aduer-
 sus Caras implorantibus, arrogantia in-
 stincti, pro classe & exercitu cymbulam
 eis derisus gratia miserunt. Quam illi ve-
 lut diuinitus datum praesidium interpreta-
 ti, libenter acceptam, vera fatorum praedi-
 ctione, victoriae ducem habuerunt.

2. **NEQVE** Apolloniatae quidem poe-
 nitentiam egerunt; quod cum bello Illy-
 rico pressi, Epidamnios, ut sibi opem fer-
 rent, orassent: atque illi flumen vicinorum
 moenibus suis nomine AEantem in adiu-
 torium se mittere dixissent. Accipimus
 quod datur, responderunt: eique primum
 in acie locum, perinde ac duci assignave-
 runt. Ex insperato enim superatis hosti-
 bus, successum suum in omen acceptum re-
 ferentes, ex tunc AEanti ut Deo immo-
 slauerunt, & deinceps in omnia proliis
 vti ducem constituerunt.

CAP. VI.

DE PRODIGIIS.

QVAE EVE I. Ser. Tullio regi.
NERE R O. 2. L. Marcio cen-
MANIS. intriani.

3	Populo Rom. ac Veientibus.	11	M. Licinio Crasso procos.
4	L. Sulla procos.	12	Cn. Pompeio Magno procos.
5	Populo Rom. di- uersis temporibus.	13	C. Iulio Casari di. H.
6	C. Flaminius COS.		
7	C. Hostilio Man- cino COS.		EXTERNIS.
8	Ti. Gracche pro- cos.	1	Xerxi Persarum regi.
9	M. Claudio Mar- cello COS. V.	2	Mida Phrygum regi infanti.
10	Cn. Octauio COS.	3	Platoni Philofo infanti.

PRODIGIORVM quoque quæ aut
secunda, aut aduersa acciderunt, debita
proposito nostro relatio est.

1. **SER. TVLLIO** etiam tum pueru-
lo dormienti, circa caput flammam emi-
nisse domestici oculi annotauerunt. Quod
prodigium Prisci Tarquinij regis vxor
Tanaquil admirata, Seruium serua natum,
in modum filij educauit, & ad regnum sa-
stigium euexit.

2. **ÆQVE** Felicis euentus illa,
flamma, quæ ex L. Martij ducis duorum
exercituum, quos interitus P. & Cn. Sci-
pionum in Hispania debilitauerat, capite
concionantis eluxit. Nanque eius aspectu
patridi adhue milites, pristinam recuperate
fortitudinem admoniti, octo & triginta
millibus hostium caesis, magnoque numero
in potestatem redactis, bina castra Punicis
opibus referta ceperunt.

3. **ITEM** CVM bello acri & diuti-
no Veientes a Romanis intra moenia com-
pulsæ, capi non possent, eaque mora non
minus obsidentibus, quam obsessis intole-
rabilis videretur, exoptatæ victoriæ iter
mire

miro prodigio dii immortales patefecerunt. Subito enim Albanus lacus, neque caelestibus imbribus auctus, neque inundatione vllius amnis aditus, solitum stagni modum excessit: cuius rei explorandae gratia, legati ad Delphicum oraculum missi, retulerunt praecipere sortibus, ut aquam lacus eius emissam, per agros diffunderent: sic enim Veios in potestatem populi Romani venturos. Quod priusquam legati renuntiarent, aruspex Veientium à milite nostro (quia domestici interpretes deerant) raptus, & in castra perlatum futurum dixerat. Ergo senatus duplici praedictione monitus, eodem penè tempore, & religioni paruit, & hostium verbo potitus est.

4. NEC PARVUM prosperi successus est, quod sequitur. L. Sulla procos. sociali bello cum in agro Nolano ante praetorium intraret, subito ab ima parte arae prolapsam anguem prospexit. Qua visa, Postumi aruspicias hortatus continuo exercitum in expeditionem eduxit, ac fortissima Samnitum castra cepit. Quae victoria futurae eius amplissimae potentiae gradus & fundamentum exitit.

5. PRAECIPVAE admirationis etiam illa prodigia, quae P. Volturnio, Ser. Sulpicio COS S. in Vrbe nostra inter initia motusque bellorum acciderunt. Bos natusque, mugitu in sermonem humanum conuerso, nouitate monstri, audientium animos exterruit. Carnis quoque in modum nubis dissipatae partes ecciderunt: quarum maiorem numerum praepetes diriperunt: aues, reliquum humi per aliquot dies, neque odore tetra, neque deformi aspectu mutatum iacuit.

EIVSDEM generis monstra alio tumultu credita sunt: Infantem semestrem in foro boario triumphum proclamasse. Alium cum elephantino capite natum.

Bos loqte

Pluit carnes.

Puer semestris.

In Abortus.

In Piceno lapidibus pluuisse. In Gallia lupum vigili e vagina gladium abstulisse. In Sicilia scuta duo sanguinem iudasse. Etiam merentibus apud Antium cruentas spicas in corbem decidisse. Cerites aquas sanguine mistas fluxisse. Bello etiam Punico secundo constitit: Cn. Domitio bonem dixisse, Cave tibi Roma.

6. C. autem Flaminius cum inauspicato consul creatus, apud lacum Trasimenum, cum Annibale consisturus, conuelli signa iuberet, lapsa equo, super caput eius humi prostratus est: Nihilque eo prodigio inhibitus, signiferis negantibus signa moueri sua sede posse; malum, ni ea continuo effodissent, minatus est. Verum huius temeritatis, utinam sua tantum, non etiam pop. Rom. maxima elade poenas pependisset! In ea namque acie XV. millia Romanorum caesa, VI. millia capta, X. millia fugata sunt. Consulis obruncati corpus ad funerandum ab Annibale quaesitum est: qui quantum in ipso fuerat, Romanum sepelierat imperium.

7. FLAMINI I autem praecipitem audaciam C. Hostilius Mancinus vesana perseverantia subsequitur: cui consuli in Hispaniam ituro haec prodigia acciderunt: Cum Lavinij sacrificium facere vellet, puli cauea emissi in proximam silvam fugerunt, summaque diligentia quaesiti reperi nequiverunt. Cumque ab Herculis portu, quo pedibus peruenerat, nauem confenderet, talis vox sine ullo auctore ad aures eius peruenit, Mancine mane. Qua teritus, cum itinere conuerso Genuam petisset, & ibi scapham esset ingressus; anguis eximix magnitudinis visus e conspectu abiit: Ergo numerum prodigiorum numero calamitatum aequauit, infelici pugna, turpi foedere, deditione funesta.

8. MINVS miram in homine parum considerato temeritatem Ti. Gracchi grauisi-

uissimi cuius tristis exitus, & prodigio denunciat, nec euitatus consilio, facit Procos. erim cum in Lucanus sacrificaret, angues duo ex occulto prolapsi, repente hostiæ, quam immolauerat, adese iocinore, in easdem latebras se retulerunt. Ob id deinde factum, instaurato sacrificio, idem prodigij euenit. Tertia quoque cæsa uictima, diligentiusque asseruatis extis, neque allapsus serpentum arceri, neque fuga impediri potuit. Quod quamuis aruspices ad salutem Imperatoris pertinere dixissent; Gracchus tamen non cauit, ne perfidi hospitii sui Flauij infidiis, in eum locum deductus, in quo Pœnorum dux Mago cum armata manu delituerat, inermis occideretur.

9. ET Consulatus collegium, & erroris societas, & par genus mortis à Ti. Graccho, ad Marcelli memoriam trahit. Is captarum Syracusarum, & Annibalisi ante Nolana mœnia à se primum fugere coacti, gloria inflammatus, cum summo studio niteretur ut Pœnorum exercitum aut in Italia prosterneret, aut Italia pelleret; solenni que sacrificio voluntates deorum exploraret; quæ prima hostia ante foculum decedit, eius iecur sine capite inuentum est: proxima caput iocinoris duplex habuit. Quibus inspectis aruspex tristi vultu, non placere sibi exta, quia prima tam tristia, secunda nimis læta apparuissent, respondit. Ita monitus M. Marcellus nequid temerè conaretur; insequenti nocte spectandi gratia cum paucis egredi ausus, à multitudine hostium in Brutis circumuentus, æquè magnum dolorem, ac detrimentum patriæ, ipse vitæ suo atculit.

10. IAM & Octavius consul dirum omen quemadmodum timuit, ita vitare non potuit: Ex simulacro enim Apollinis per se abrupto capite, & ita infixo huic ut euelli nequiret, armis a collega suo

Cinna dissidens, præsumpsit animo ea se significari exitium suum, in quod merus augurij, tristi sine vitæ incidit: ac tum demum immobile Dei caput terra refigi potuit.

11. NON finit nos M. Crassus, inter grauisimas nostri imperij iacturas numerandus, hoc loco de se silentium agere: plurimis & euidentissimis ante tantam ruinam monstrorum pulsatus ictibus.

Ducturus erat à Carris aduersus Parthos exercitum: ei pulum traditum est paludamentum: cum in proclium exemitibus albam, aut purpureum dari solet: Mæsti & taciti milites ad principia conuenerunt, qui vetere instituto cum clamore alacri accurrere debebant: Aquilarum altera vix conuelli à primipilo potuit: altera ægerrimè extracta, in contrariam, ac ferebatur, partem seipsa conuertit. Magna hæc prodigia: sed & illæ clades aliquanto maiores: tot pulcherrimarum legionum interitus, tam multa signa hostilibus intercepta manibus, tantum Romanæ militiæ decus Barbarorum obtritum equitatu, optimæ indolis filij cruore paterni respersi oculi, corpusque imperatoris inter promiscuas cadauerum strues, autum ferarumque laniatibus obiectum. Vellem equidem placidius, sed quod relatu verum est. Sic dii specti excandescunt: Sic humana consilia castigantur, vbi se caelestibus præferunt.

12. C. N. ETIAM Pompeium Iupiter omnipotens abundè monuerat, ne cum C. Cesare vltimam belli fortunam experiri contenderet. Egresso à Dyrhachio aduersa agmini eius fulmina iaciens, exanimibus apum signa obscurando, subita tristitia implicatis militum animis, nocturnis totius exercitus terroribus, ab ipsis altaribus hostiarum fuga: sed inuictæ leges necessitatis, peccus alioqui ab amentia remotum, prodigia ista iusta & estimatione perpendere passus

Signum militari

*Primipilus
Cantaris
in eorum*

3

passa non fuit. Itaque dum ille elevat auctoritatem amplissimam, & opes privato fastigio excelsores, omniaque ornamenta, quæ ab inæunte adolescentia ad invidiam usque contraxerat, spatio vnius diei confregit. Quo constat in delubris deum, sua sponte signa conuersa: militarem clamorem, strepitumque armorum, adeo magnum Antiochiæ, & Ptolemaïde auditum, ut in muros concurreretur: sonum tympanorum Pexami additis delubris editum: palmam viridem Trallibus in æde Victoriæ, sub Cæsaris statua inter conagmenta lapidum iuxta magnitudinis enatam. Quibus apparet celestium numen, & Cæsaris gloriæ fauisse, & Pompeij errorem inhibere voluisse.

13. T V A S aras, tuæque sanctissima templa, Diue Iuli, veneratus oro, ut propitio ac fauente numine tantorum casus virorum sub tui exempli præsidio ac tutela delitescere patiaris. Te enim accipimus, eo die quo purpurea veste velatus aurea in sella confediti, ne maximo studio senatus exquisitum, & delatum honorem spreuisse videreris: prius quam exoptatum ciuium oculis conspectum tui offerres, cuius religionis, in quam mox eras transiturus, vacasse: maclatoque opimo hunc cor in ædis non reperisse: ac responsum tibi à Spuria aruspice, pertinere id signum ad vitam & consilium tuum, quod vtraque hæc corde continerentur: Erupit deinde eorum parcidium, qui dum te honorem numero subtrahere volunt, deorum concilio adiecerunt.

E X T E R N A.

C L A Y D A T V R hoc exemplo talium ostentorum domestica relatio, ne si vitæ Romanæ apprehendero, è cælesti templo ad priuatas domos, non consentaneos usus traxulisse videar. Attingam igitur externa

terna: quæ Latinis inserta literis, vt auctoritatis minus habent, ita aliquid gratæ varietatis asserre possunt. IN EXERCITV XERXIS, quem aduersus Græciam contraxerat, equa partu leporem editum constat, eodem montem Athen vix tandem transgresso: Quo genere monstri tanti apparatus significatus est euentus. Nam qui mare classibus, terram pedestri operuerat exercitu, vt fugax animal, puido regressu regnum suum repetere est coactus.

Equa leporum peperit

Prius quam Athenas deleteret, Lacedæmoniis inuadendæ consilium agitant, admirabile inter cœnam prodigium incidit. Infusum nanque patere eius vinum, in sanguinem nec semel, sed iterum & tertio conuersum est. Qua de re consulti Magi, monuerunt vt ab incepto abstineret: & si quod vestigium in vecordi pectore sensus fuisset, cauere potuisset, antè de Leonida & Spartanis abundè monitus.

Vinum in sanguine conuulsi

2. MIDAE vero, cuius imperio Phrygia fuit subiecta, puero dormienti formicæ in os grana tritici congesserunt. Parentibus deinde eius, quorsum prodigium tenderet, explerantibus, augures responderunt, Omnium illum mortalium futurum ditissimum. Nec vana prædictio extitit: nam Midas cunctorum penè regum opes abundantia pecuniæ antecessit: infantiaque incunabula vtili deorum munere donata, onustis auro atque argento gazis pensauit.

Mida formice

3. FORMICIS Midæ, iure meritoque apes Platonis prætulerim: illæ enim caducæ ac fragilis, hæ solidæ & æternæ felicitatis indices extiterunt, dormientis in cunis paruuli labellis mel inferendo. Qua re audita, prodigiorum interpretes singularem eloquij suauitatem ore eius emanaturam dixerunt. At mihi quidem illæ apes non montem Hymettum thymi flore redolentem; sed Musarum Heliconios col-

Platonis apes.

Ies omni genere doctrinae virentes, deaurum
instinctu depasta, maximo ingenio dul-
cissima alimenta summae eloquentiae in-
Aillasse videntur.

CAP. VII.

DE SOMNIS.

ROMANORVM.

EXTERNORVM.

1 Artorii medici de

1 Annibalis Poeni

Augusto

2 Alexandri Ma-
gri regis.

2 Calpurnia de

3 Simonidis poete.

Casare

4 Croesi Lydorum
regis.

3 P. Decij. T. Man-

5 Ciji Persarum regis.

lij C. O. S. S.

6 Himerea mulie-
ris de Dionysio.

4 Ti. Atinij cuius-

7 Mattis Dionysii
Iovanni.

dam

8 Amiliani Poeni.

5 M. Ciceronis exuo-

9 Alcibiadis Athe-
niensis.

lia

10 Arcadis cuius-
dam.

6 C. Sempronij

Gracchi.

7 Cassij Parmensis.

8 Aterij Rufi equi-

Rom.

SE D quoniam diuitias Mida, disertum-
que Platonis somnum artigi, referam
quam certis imaginibus multorum que
adumbrata sit.

1. **Q**UE M locum vnde potius ordiat,
quam a Diui Augusti sacratissima memo-
ria: Eius medico Artorio somnum capien-
ti nocte, quam dies insecutus est quo in
campis Philippicis Romani inter se exer-
citus concurrere, Mineræ species oborta
præcepit vt illum graui morbo implicitum
moneret, ne propter aduersam valetudinem
proximo prælio non interesset. Quod cum
Cæsar audisset, lectica se in aciem deferri
iussit: vbi dum supra vires corporis pro
adipiscenda victoria excubat, castra eius a
Bruto

Bruto capta sunt. Quid ergo aliud putamus, quam diuino munere effectum, ne destinatum iam immortalitati caput, indignam cœlesti spiritu fortunæ violentiam sentiret?

*Calpurnia
somnia*

2. AVGVSTVM verò præter naturalem animi in omnibus rebus subtiliter perspicendis vigorem, etiam recens & domesticum exemplum, vt Artorij somnio obtemperaret, admonuit. Audiuerat enim Diui Iulij patris sui uxorem Calpurniam nocte, quam is in terris ultimam egit, in quiete vidisse multis eum confectum vulnerebus in suo sinu iacentem; somnique atrocitate vehementer exterritam, rogare non desitisse vt proxima die à Curia se abstineret. At illum, ne muliebri somnio motus id fecisse existimaretur, senatum, in quo ei parricidarum manus allatae sunt, adire contendisse. Non est operæ inter patrem & filium vllius rei comparationem fieri, præsertim diuinitatis fastigio coniunctos; sed iam alter operibus suis aditum sibi ad cœlum instruxerat, alteri verò longus adhuc terrestrium virtutum orbis restabat. Quapropter ab hoc tantummodo impendentem mutationem status cognosci, ab illo etiam differri dij immortales voluerunt, vt aliud exlo decus daretur, aliud promitteretur.

3. ILLVD etiam somnium magnæ & admirationis, & clarifuit exitus, quod eadem nocte duo consules, P. Decius Mus, & T. Manlius Torquatus, Latino bello & graui & periculoso, non procul à Vesuni montis radicibus positis castris viderunt. Vtrique enim quidam per quietis speciem prædixit, ex altera acie Imperatoram, ex altera exercitum, Diis Manibus, Matrique Terræ deberi. Vtrius autem dux copias hostium aggredere, superque eas sese ipsum deuouisset, victoriam habiturum: Id luce proxima consulibus sacrificio vel expiaturis, si posset aueris, vel si certum deo-

rum etiam monitu visum foret, executuris
hostiarum exta somnio congruerunt. Con-
uenitque inter eos, cuius cornu prius labo-
rare coepisset, ut is patriæ fata capite suo
lueret: quæ, neutro formidante, Decium
depoposcerunt.

4. SEQUITUR æquè ad publicam
religionem pertinens somnium. Cum ple-
beis ludis quidem paterfamilias per cir-
cum Flaminium, prius quàm pompa indu-
eretur, foruam suam verberibus multa-
tum, sub furca ad supplicium egisset, Ti-
Atinio homini ex plebe Iupiter in quiete
præcepit, ut consulibus diceret, sibi præ-
sultorem ludis Circensibus proximis non
placuisse: quæ res nisi attentata ludorum in-
stauratioe expiata esset, secuturum non
mediocre vrbis periculum. Ille veritus ne
cum aliquo incommodo suo religione sum-
mum implicaret imperium, silentium egit.
Euestigioque filius eius subita vi morbi
correptus, interiit. Ipse etiam per quietem
ab eodem deo interrogatus, aâ satis
magnam pœnam neglecti imperij sui per-
pendisset, in proposito perseverans, debili-
tate corporis solutus est: ac tum demum ex
consilio amicorum, lectica ad tribunal
consuluum, & inde ad Senatum perlatus, or-
dine totius casus sui exposito, magna cum
omnium admiratione, recuperata membro-
rum firmitate, pedibus domum rediit.

5. AC NE illud quidem inuoluendum
silentio: Inimicorum conspiratione Vrbe
pulsus M. Cicero, cum in villa quadam
campi Atinatis diuersaretur, animo in som-
num profuso, per loca deserta, & inuis
regiones vaganti, sibi C. Marium consu-
latus ornatum insignibus putauit obuium
factum: & interrogantem eum, quid ita
tam tristi vultu, incerto itinere ferretur:
audito deinde casu, quo consistabatur,
comprehendisse dexteram suam, ac se pro-
ximo lectori in momentum ipsius dedu-
ca-

Cicero
somnia

cedendum tradidisse, quod diceret tibi esse ei
lætiores status spem repositam: nec aliter
euenit. Nam in æde Iouis Mariana S. C. de
reditu eius est factum.

60 C. AVTEM Graccho, imminens
casus atrocitas palam atque aperte per
quietem denunciata est: somno enim pres-
sus, Tit. Gracchi fratris effigiem vidit, di-
centis sibi, Nulla ratione eum vitare posse
vt eo fato non periret, quo ipse propulsus
de Capitolio occidisset. Idem Graccho
prius, quam tribunatum, in quo fratrum
exitum habuit, iniret, multi audiuerant.
Coelius etiam certus Romanæ historiae au-
ctor, sermonem de ea re ad suas aures illo
adhuc viuo peruenisse scribit.

71. VINCI THUISÆ somnij dirum as-
pectam, quod sequitur: Apud Actium M.
Antonij fractis opibus, Cæsius Parme-
sis, qui partes eius securus fuerat, Athenas
confugit: vbi concubia nocte, cum soliti-
tudinis & curis, mente sopita in lectulo
iaceret, existimauit ad se venire hominem
ingentis magnitudinis, coloris nigri, squa-
lidum barba, & capillo demisso: interro-
gatumque quisnam esset, respondisse

nostra Perterritus deinde tam terro-
rifu, & nomine horrendo, seruos incla-
mavit: Sciscitatusque est, siquidem talis
habitus, aut intrantem cubiculum, aut ex-
euntem vidissent. Quibus affirmantibus ne-
minem illuc accessisse, iterum quieti &
somno se dedit: atque eadem animo eius
obuersata est species. Itaque fugato som-
no, lumen introferri iussit, puerosque a se
discedere vetuit. Inter hanc noctem & sup-
plicium capitis, quo eum Cæsar affectus,
paululum admodum temporis intercessit.

8. PROPRIORIBVS tamen (vt ita
dicam) lineis Aferij Rufi equitis Romani
somnia certo euentu admonitum est: qui
eum gladiatorium munus Syracusis ede-
retur, inter quietem retiarj se manu con-

fodi

fodi vidit: idque postero die in spectaculo confessoribus narrauit. Incidit deinde vt proximo ab equite loco, retiarius cum mirmillone introduceretur: cuius cum faciem vidisset, idem dixit, ab illo se retiario trucidari putasse, protinusque inde discedere voluit. Illi sermone suo metu eius discusso, causam exitij misero attulerunt. Retiarius enim in eum locum compulso mirmillone & abiecto, dum iacentem ferire conatur, traiectum gladio Aterium interemit.

EXTERNA.

1. ANNIBALIS quoque vt detestandum Romano sanguini, ita certæ prædictionis somnium, cuius non vigiliæ tantum, sed etiam ipsa quies hostilis imperio nostro fuit. Hæsit enim proposito & votis suis conuenientem imaginem, existimauitque missum sibi ab Ioue mortali specie excelsiorem iuuenem, inuadendæ Italiæ ducem: cuius monitu primò vestigia nullam in partem motis secutus oculis; mox humani ingenij prona voluntate vitæ scrutandi ponè respiciens, animaduertit immensæ magnitudinis serpentem, concitato impetu, omne quicquid obuium fuerat, proterentem: postque cum magno cum cæli fragore erumpentes nimbos, lucemque caliginosis inuolutam tenebris. Attonitus deinde quidnam esset monstri, æquid portenderet, interrogauit. Hic dux: Italiæ vides, inquit, vastitatem; proinde file; & cætera tacitus perantte fati.

2. QUAM bene Macedoniæ Rex Alexander per quietem visa imagine præmonitus erat vt vitæ suæ castes esset diligentior, si eum cauendi etiam periculi consilio fortuna instruere voluisset! Nanque Cassandri pestiferam sibi dexteram somnio prius cognouit, quam exitu sensit: existimauit enim ab illo se interfici, cum

nam nunquam vidisset. Interposito deinde tempore, postquam in conspectum venisset, nocturni metus patefacta imagine, ut Antipatti filium esse cognouit, adiecto versu Græco qui fidem somniorum eleuat, preparati iam aduersus caput suum beneficij, quo occidisse Cassandri manu creditur, suspicionem animo repulit.

3. LONGE indulgentius dii in poetæ Simonide, cuius salutarem inter quietem admonitionem consilij firmitate roborauerunt. Is enim cum ad littus nauem appulisset, inhumatumque corpus iacens sepulchra mandasset, admonitus ab eo ne proximo die nauigaret, in terra remansit: Qui inde soluerant, fustibus & procellis in conspectu eius obruti sunt. Ipsè lætæus est, quod vitam suam somnio, quam nauem credere maluisset. Memor autem beneficij, elegantissimo cum carmine æternitati consecrauit, melius illi & diuturnius in animis hominum sepulchrum constituens, quam in desertis arenis struxerat.

4. EFFICAX & illa quietis imago, quæ Cræsi regis animum maximo prius metu, deinde etiam dolore confecit. Nam è duobus filiis, & ingenti agilitate, & corporis dotibus præstantiorem, imperijque successioni destinatum Atym, existimavit ferro sibi eraptum. Itaque quicquid ad euitandam deaunciatæ cladis acerbissimam pertinebat, nulla ex parte patria cura cessauit auertere. Solitus erat iuuenis ad bella gerenda mitti, domi retentus est. Habebat armamentarium omnis generis telorum copia refertum: id quoque amoueri iussit. Gladio tinctis comitibus utebatur: vetiti sunt propius accedere: necessitas tamen aditum luctui dedit. Cum enim ingentis magnitudinis aper, Olympi montis cula, & crebra cum agrestium strage vastaret, inultratoque malo regium imploratum esset auxilium: filius a patre extorsit, ut

fit, vt' ad eum opprimendum mitteretur: cō-
quidem facilius, quod non dentis, sed fur-
ri sœuitia in metu reponebatur. Verum
dum acri studio interficiendi suam omnes
sunt intenti, pertinax casus imminenti
violentiæ; lanceam petendæ feræ gratiæ
missam, in eum detorsit: & quidem eam
pētissimum dexteram nefariæ cædis cri-
mine voluit aspergi, cui tutela filij à patre
mandata erat: Quam quidem Crœsus
imprudens homicidij sanguine violatam,
hospitales veritus deos, supplicem sacrifi-
cio expiauit.

5. N E C Cyrus quidem superior inuidiæ
fatorum necessitatis paruulum argumen-
tum est; cuius ortus ad imperium totius
Asiæ spectantis, maternus auus Astyages,
duos præuuntios semnij frustra discutere
tentauit: Mandanen filiam suam (quod in
quiete viderat vrina eius omnes Asiaticas
gentes inundasse) non Medorum excellen-
tissimo (ne in eius familiam regni decus
transferretur) sed Persarum modicæ for-
tunæ viro collocauit. Natumque Cyrus
exponi iussit, quia similiter quietis tempo-
ribus existimauerat genitali parte Manda-
nes enatam vitem eousque creuisse, donec
cunctas dominationis suæ partes inum-
braret. Sed frustratus est seipse, nepotis fe-
licitatem, cælestium iudicio destinatam,
humanis consiliis impedire conando.

6. I N T R A priuatum autem habitum
Dionysio Syracusano adhuc se continente,
Himeræ, quædam non obscuri generis fe-
mina; inter quietem opinione sua cælum
conscendit, atque ibidem deorum om-
nium lustratis sedibus, animaduertit præ-
valentem virum flauis coloris, lentiginosi
oris, ferreis catenis vinctum, Iouis solio
pedibusque subiectum: Interrogatoque iu-
uene, quæ considerandi cæli dæce fuerat
vsa, quisnam esset? audiit illum Siciliæ at-
que Italiæ dirum esse fatum, solutumque
YACU-

vinculis, multis urbibus exitio futurum: quod somnium postero die sermone vulgavit. Postquam deinde Dionysium inimica Syracusarum libertati, capitibusque insontium infecta fortuna celesti custodia liberatum, velut fulmen aliquod otio ac tranquillitati iniecit, Himeræorum necnia inter effusam ad officium & ad spectaculum eius turbam intrantem vt aspexit hunc esse, quem in quiete viderat, vociferata est. Id cognitum tyranno, curam tollendæ mulieris dedit.

7. TURTIVS somnium matris eiusdem Dionysij: quæ cum eum conceptum vtero haberet, parere visa est Satyriscum: consultoque prodigiorum interprete, clarissimum ac potentissimum Graij sanguinis futurum, certo cum euentu cognovit.

8. AT CARTHAGINIENSIVM dux Amilcar, cum obsideret Syracusas, inter somnium audisse vocem credidit nunciantem futurum vt proximo die in ea urbe cœnaret. Lætus igitur perinde ac diuinitus promissa victoria, exercitum pugne comparabat: in quo inter Siculos & Pœnos orta dissensione, castris eius Syracusani subita irruptione oppressis, ipsum intra moenia sua vincum pertraxerunt. Itaque magis spe quam somnio deceptus, cœnavit Syraculis captivus, non vt animo præsumpserat victor.

9. ALCIBIADES quoque miserabilem exitum suum haud fallaci nocturna imagine speculatus est: Quo enim pallio amictu sua dormiens opertum se viderat, eo interfectus, & insepultus iacens, conrectus est.

10. PROXIMUM somnium, etsi paulo est longius, propter nimiam tamen evidentiam ne omittatur impetrat. Duo familiares Arcades iter una facientes, Megaram venerunt: quorum alter ad hospitium se contulit, alter in tabernam meritoriam

riam diuertit. Is autem qui in hospitio erat, vidit in somnis comitem suum orantem, vt sibi cauponis insidiis circumuento subueniret: posse enim celeri eius accusu se imminente periculo subtrahi. Quo viso excitatus, profuit, tabernamque in qua is diuersabatur, petere conatus est. Pestifero deinde fato humanissimum propositum tanquam superuacuum damnauit, idque visum pro nihilo ducens, lectum ac somnum reperit. Tunc idem ei saucius oblatu obsecrauit, vt qui auxilium vitæ suæ ferre neglexisset, neci saltem vltionem non negaret. Corpus enim suum a caupone tradatum, tum maxime plaustro ad portam ferri stercore coopertum. Tam constantibus familiaris precibus compulsus, protinus ad portam cucurrit, & plaustrum, quod in quiete demonstratum erat, comprehendit, cauponemque ad capitale supplicium perduxit.

CAP. VIII.

DE MIRACVLIS.

1	QVAE CONTIGERE ROMANIS.	7	Dij Penates Alba Lauiniū sponte sua regressi.
2	Castores visi bello Latino & Persico.	8	C. Iulius Caesar post mortem visus.
3	AEsculapius serpentis specie apprensus.	9	Cm. Pompeij Magni rognus miraculose indicatus.
4	Iuuenis Moneta verba audita.	10	Ap. Claudij Procos. mors oraculo praedicta.
5	Fertuna muliebris verba audita.	11	Romuli lituus & statua i. accendiorum flammis iustata.
6	Silvani verba audita bello Vententi.		
7	Mars visus bello Lucano.		

- 12 Ad sepulturam
elati reuivis-
centes.
- 10 Alexandri Magni
mortis miracu-
losè præcog-
nita.
- 11 Romigæ cuiusdam
varius casus.
- 12 Admirandè dentee
Prusæ regis
filij.
- 13 Duplex ordo den-
tium Dripe-
tæ filiae
Mithridatis
- 14 Rayus & acutis-
simus visus
Strabonis Lyn-
cei.
- 15 Aristomenis Mes-
senj cor pilosū.
- 16 Antipatri poetæ
anniuersaria
febris.
- 17 Polystrati & Hip-
poclidis philo-
sophorū simi-
lima vita.
- 18 Miracula quas-
dam naturæ.
- 19 Serpens ad Ba-
gradam.
- 1 Erus Pamphilus
post decimum
diem reuivis-
cens.
- 2 Atheniensis qui-
dam memoria
litterarum pri-
uatus.
- 3 Mulier subito ca-
su obmutescēs.
- 4 Agles Samius
mutus, & su-
bitò vocalis
factus.
- 5 Gordias Epirota
matre mortua
natus.
- 6 Iaso Pheræus ve-
mica liberatus.
- 7 Simonides poeta
ruina domus
exemptus.
- 8 Daphida sophista
mortis oraculo
prædicta.
- 9 Philippo Mace-
donū regi mors

MVLTA etiam interdium, & vigilatibus
acciderunt, perinde ac tenebrarū som-
niiq; nube inuoluta; quæ quia vnde mana-
nerint, aut qua ratione constiterint, dig-
nosce æ arduum est, meritò miracula vo-
cantur.

1. **QVORVM** è magno accruo in pri-
mis illud occurrit. Cùm apud lacum Re-
gillum A. Postumius dictator, & Tulcy-
lanorum dux Manlius Octavius magnis

viribus inter se concurrerent, ac neutra
acies aliquandiu pedem referret; Castor ac
Pollux Romanarum partium propugnato-
res visi, hostiles copias penitus fuderunt.

Item bello Macedonico P. Vatinius, Ro-
sinæ præfecturæ vir, noctu Urbem petens,
existimavit duos iuvenes excellentis for-
mæ, albis equis insidentes, obuios sibi fa-
ctos nuntiare, die qui præterierat, Persen
regem à Paulo captum. Quod cum sena-
tu indicasset, tanquam maiestatis eius, &
amplitudinis, vano sermone contemptor,
in carcerem coniectus est. Postquam Pauli
litteris illo die Persen captum apparuit, &
custodia liberatus, & insuper agro, & va-
catione donatus est. Castorem vero, & Pol-
lucem etiam illo tempore pro imperio po-
puli Romani excubuisse cognitum est, quo
ad lacum Iuturnæ, suum equorumque sud-
orem abluere visi sunt; iunctaque fontis
ædes eorum, nullius hominum manu refe-
rata patuit.

2. SED vt ceterorum quoque deorum
propensum huic Vrbi numen exequamur:
triennio continuo vexata pestilentia ciui-
tas nostra, cum finem tanti, & tam diutur-
ni mali, neque diuina misericordia, neque
humano auxilio, imponi videret: cura sa-
cædotum, inspectis Sibyllinis libris ani-
maduertit, non aliter pristinam recuperari
salubritatem posse, quam si ab Epidauræ
Æsculapius esset accersitus. Itaque eò le-
gatis missis, vnicam fatalis remedij opem
auctoritate sua (quæ iam in terris erat am-
plissima) impetraturam se credidit. Neque
eam opinio decepit: pari nanque studio
petitum, ac promissum est præsidium; eue-
rigioque Epidaurij, Romanorum legatos
in templum Æsculapij (quod ab eorum
vrbe quinque millibus passuum distat) per-
ductos, vt quicquid inde salubre patriæ la-
uros se existimassent, pro suo iure sume-
rent, benignissime inuolauerunt: Quorum

tam promptam indulgentiam, numen ip-
 sus dei subsecutum, verba mortalium, cæ-
 lesti obsequio comprobavit. Siquidem is
 anguis, quem Epidaurij raro, sed nun-
 quam sine magis ipsorum bono visum, in
 modum AEsculapij venerati fuerunt; per
 vrbis celeberrimas partes, mitibus oculis,
 & leni tractu labi cœpit, triduoque inter
 religiosam omnium admirationem conspe-
 ctus, haud dubiam præ se appetitæ clario-
 ris sedis alacritatem ferens, ad triremem
 Romanam perrexit: Paucis hinc inusi-
 tato spectaculo nautis, ed conscendit vbi
 Q. Ogulnij legati tabernaculum erat, in-
 que multiplicem orbem, per summam
 quietem est conuolutus. Tum legati, per-
 inde atque exoptatæ rei compotes, exple-
 ta gratiarum actione, cultuque anguis à
 peritis accepto, læti inde soluerunt: Ac
 prosperam emensi navigationem, postquam
 Antium appulerunt, anguis, qui vbique
 in nauigio remanserat, prolapsus in vesti-
 bulo ædis AEsculapij, myrto frequenti-
 bus ramis diffusæ, supereminentem excel-
 sæ altitudinis palmam circumdedit: per-
 que tres dies positus, quibus vesci solebat,
 non sine magno metu legatorum, ne in
 triremem reuerti noller, Antiensis templi
 hospitio vsus, vbi se nostræ ad vehendum
 restituit, atque in ripam Tiberis egressis
 legatis, in insulam, vbi templum dicatum
 est, transiit: aduentuque suo tempesta-
 tem, cui remedio quæsitus erat, dispulit.

3. NEC minus voluntarius Iunonis in
 urbem nostram transitus. Captis à Furio
 Camillo Veis, milites iussu Imperatoris
 simulacrum Iunonis Monetæ, quod ibi
 præcipua religione cultum erat, in Urbem
 trahaturi, sede sua mouere conabantur.
 Quorum ab vno per iocum interrogata
 Dea, an Romam migrare veller, Velle se
 respondit. Hac voce audita lusus in admi-
 rationem versus est. Jamque non simula-
 crum,

crum, sed ipsam caelo Iunonem petitam, portare se credentes, laeti in ea parte montis Auentini, in qua nunc templum eius cernimus, collocauerunt.

4. FORTVNAE etiam Muliebris simulacrum, quod est via Latina ad quartum miliarium, eo tempore cum aede sua consecratum, quo Coriolanum ab excidio Urbis maternae precēs repulerunt, non semel, sed bis locutum constitit, his penè verbis: Rite me matronae vidistis, riteque dedicastis.

5. VALERIO autem Poplicola COS. qui post exactos reges bellum cum Veientibus & Hetruscis gessit, illis Tarquinio pristinum imperium restituere, Romanis nuper partam libertatem retinere cupientibus: Hetruscis, & Tarquinio in cornu dextro proelio superioribus, tantus terror subito incessit, vt non solum victores ipsi profugerent, sed etiam pauoris sui consortes secum Veientes traherent. Cui rei pro argumento miraculum adiicitur; Ingens repente vox è proxima silua Arsa, quae ore Siluani in hunc penè modum missa traditur, Vno plus Hetrusci cadent: Romanus exercitus victor abibit. Miram dicti fidem digesta numero cadauera exhibuere.

6. QVI D Martis auxilium, quo victoriam Romanorum adiunxit, nonne memoriae celebrandum est? Cum Brutij atque Lucani odio incitatissimo, maximisque viribus Thurinae urbis peterent excidium, ac praecipuo studio incolumitatem eius C. Fabricius Luscinius COS. protegeret; resque ancipiti euentu, collatis vnum in locum vtriusque partis copiis, gereretur: non audentibus Romanis proelio congregi; exitum magnitudinis iuuenis primum eos hortari ad capescendam fortitudinem cepit. Deinde, vbi tardiores animaduertit, arreptis scalis per mediam hostium aciem ad contraria castra euasit: & admotis, val-

42 VALERII MAXIMI
lum conscendit. Inde voce ingenti clami-
tans, factum victoriæ gradum, & nostros
ad aliena castra capienda, & Lucanos Bru-
tiosque ad sua defendenda, illuc traxit,
vbi conferti dubio certamine terebantur.
Sed idem impulsu armorum suorum pro-
stratos hostes iugulandos, capiendosque
Romanis tradidit. XX enim millia caesa,
quinque millia cum Statio Statilio duce
viriisque gentis, & tribus atque XX. mi-
litaribus signis capta sunt. Postero die cum
COS. inter honorandos, quorum strenua
opera fuerat vsus, vallarem coronam ei se-
seruate dixisset, a quo castra erant oppres-
sa, nec iuuenis qui id præmium peteret, in-
ueniretur; cognitum pariter, atque credi-
tum est, Martem patrem, tunc populo suo
adfuisse. Inter cetera huiusce rei manifesta
indicia, galea quoque duabus distincta pin-
nis, qua cæleste caput tectum fuerat, argu-
mentum præbuit. Itaque Fabricij edito,
supplicatio Marti est habita, & a laureatis
militibus magna cum animorum lætitia
oblato auxiliij testimonium ei est redditum.

7. REFERAM nunc quod suo seculo
cognitum manavit ad posteros, Penates
deos AENEAM Troia aduectos Lavinij col-
locasse: inde ab Aescanio filio eius Albam,
quam ipse condiderat, tralatos, pristinum
sacrarium repetisse: & quia id humana ma-
nufactum existimari poterat, relatos Al-
bam, voluntatem suam altero transfu sig-
nificasse. Nec me præterit de motu, & vo-
cæ deorum immortalium, humanis oculis,
auribusque percepto, quam in ancipiti opi-
nionem æstimatio versetur. Sed quia non no-
ua dicuntur, sed tradita repetuntur, fidem
audtores vindicent: nostrum sit, inclytis
litterarum monumentis consecrata, perinde
ac vana non refugisse.

8. FACTA mentione vrbs, è qua pri-
mordia ciuitas nostra traxit, Diuus Iulius
fausta proles eius, se nobis offert: quem
C. Caf-

C. Cassius (nunquam sine præfatione publici parricidij nominandus) cum acie Philippensi ardentissimo animo perstaret, vidit humano habitu angustiozem, purpureo paludamento amictum, minaci vultu, & concitato equo in se impetum facientem: quo aspectu perterritus, tergum hosti dedit, voce illa prius emissâ, Quid enim amplius agas, si occidisse parum est? Non occideras tu quidem Cassi Cæsarem. neque enim extingui vlla diuinitas potest: sed mortali adhuc corpore ventem violando, meruisti vt tam infestum haberes deum.

9. I A M quod L. Lentulus littus prænauigans in quo Cn. Pompeij Magai, perfidia Ptolemæi regis interempti, corpus conscissæ scaphæ lignis comburebatur: ignauius casus eius, cum ipsi Fortunæ erubescendum rogam vidisset, commilitonibus dixit, Quid scimus; an hac flamma Cn. Pompeius cremetur? diuinitus missæ vocis miraculum est.

10. A T Q V E hoc quidem hominis tantum: Illud autem ore ipsius Apollinis editum, quo Appij interitum veridica Pythicæ vaticinationis fides præcurrit. Is bello ciuili, quo se Cn. Pompeius à Cæsaris concordia pestifero sibi, nec Reipüb. vtili consilio abruperat, euentum grauissimæ motus explorare cupiens; viribus imperij (namque Achaïæ præerat) antistitem Delphicæ ^{Oracula Delphicæ} cortinæ, in intamam sacri specus partem coëgit descendere: vnde vt certæ consulentibus sortes poruntur, ita nimius diuini spiritus haustus reddentibus pestifer existit. Igitur impulsu concepti numinis instincta virgo, horrendo sono vocis, Appio inter obscuras verborum ambages fata cecinit. Nihil, inquit, ad te hoc Romane bellum: Eubœa Cœlam obtinebis. At is ratus consiliis se Apollinis moneri, ne illi discrimini interesset, in eam regionem

nam secessit, quæ inter Rhamnūta nobi-
lem Attici soli partem, Caristumq; Cha-
sidico freto vicinam interiaccens, Cœlæ
Eubœæ nomen obtinet, vbi ante Pharla-
licum certamen morbo consumptus, prædi-
ctum à deo locum sepulturæ possedit.

*Expta
varia*

11. POSSUNT & illa miraculorum
loco poni. Quod deusto sacrario Saliorum,
nihil in eo præter lituum Romuli integrum
reperitum est. Quod Ser. Tullij statua, cum
ædes Fortunæ conflagrasset, inuiolata per-
mansit. Quod Q. Claudix statua in vesti-
bulo templi Matris deum posita, bis ea
æde incendio consumpta, prius P. Nasicæ
Scipione, & L. Bestia. Item M. Sernilio,
& L. Lamia C O S. in sua basi flammis in-
tacta stetit.

*Ecce
ici*

*Mortuus
cōbūrdō
re vñjat.*

12. ALI QUID admirationis ciuitati no-
stræ Acilij etiam Auiolæ rogus attulit, qui
& à medicis, & à domesticis mortuus cre-
ditus, cum aliquandiu humi iacuisset, ela-
tus, postquam ignis corpus eius corripuit,
vivere se proclamavit, auxiliūque pedag-
ogi sui (nam is solus ibi remanserat) in-
uocauit. Sed iam flammis circumdatus, fa-
cto subtrahi non potuit.

L. quoque Lamix prætorio viro æque vo-
cem fuisse super rogum constat.

EXTERN A.

1. QVÆ minus admirabilia, Eri Pam-
phili casus facit: quem Plato scribit inter
eos, qui in acie ceciderant, decem diebus
iacuisse, bis quoque postquam inde sublati
esset, impositum rogo reuixisse, ac mira
quædam tempore mortis visa narrasse.

2. ET quoniam ad externa transgressi
fuerat, quidam Athenis vir eruditissimus,
cum ictum lapidis capite excepisset, cetera
omnia tenacissima memoria retinens, lite-
rarum tantummodo, quibus præcipue in-
teruicrat, oblitus est. Diram malignum-
que

que vulnus in animo percussit, quasi de industria scrutatis sensibus, in eum potissimum, quo maxime lactabatur, acerbitate nocendi erupit; singularem doctrinam hominis pleno invidiae funere effrendo: Cui si talibus studiis perfrui fas non erat, utilius aliquando fuit, ad illa aditum non impetrasse; quam iam percepta eorum dulcedine caruisse.

3. MIRABILIOR tamen sequentis casus narratio. Nausimenis enim Atheniensis vxor, cum filij ac filia suae stupro interuenisset, inopinati monstri percussa conspectu; & in praesens tempus ad indignandum, & in posterum ad loquendum obmutuit. Illi nefarium concubitum voluntaria morte pensarunt. Hoc modo fortuna fauens huic vocem, iis vitam ademit, illi propitia donat.

4. AEGLES Samius athleta natus, cum ei victoriae quam adeptus erat, titulus & praemium eriperetur, indignatione accensus, vocalis euasit.

5. GORGIAE quoque Epirotae fortis viri clara fuit origo, qui in funere matris viro elapsus, inopinato vagitu suo lectum ferentes consistere coegit, nouumque spectaculum patriae praebuit, ex ipso genitricis rogo lucem, & cunas assecutus: Eodem enim momento temporis, altera iam fato functa parit, alter ante elatus, quam natus est.

6. DIVINAE fortunae vulnus Pheræ Iasoni quidam exitij eius cupidus intulit. Nam cum inter insidias gladio eum percussisset, vomitum, quae a nullo medicorum sanari potuerat, ita rupit, vt hominem pestifero malo liberaret.

7. AEQUE diis immortalibus acceptus Simonides, cuius salus ab imminente exitio defensa, ruinae quoque subtracta est. Coenanti enim apud Scopam, in Cranone (quod est in Thessalia oppidum) nuntia-

*Mirabilior
quibus*

Handwritten mark

*vulnus
sui abscissum
in terram
missum
suis
vixit*

X^B rum est duos iuuenes ad ianuam venisse,
magnopere rogantes vt ad eos continuo
prodiret: ad quos egressus, neminem re-
perit ibi. Ceterum eo momento temporis
triclinium, in quo Scopas epulabatur,
collapsum, & ipsum & omnes conuiuas
oppressit. Quid hac felicitate locupletius,
quam nec mare, nec terra scienis, extin-
guere valuit?

Daphidas
 8. NON inuitus huic subnecto Daphidā,
ne quis ignoret quantum interfuerit ceci-
nisse deorum landes, & numen obtrecta-
se. Hic cum eius studij esset, citius pro-
fessores Sophistæ vocantur, ineptæ & mor-
dacis opinationis Apollinem Delphis irri-
dendi causa consuluit, An equum inuenire
posset, cum omnino nullum habuisset. Cur-
ius ex oraculo reddita vox est, inuentu-
rum equum, sed vt eo perturbatus, peri-
ret. Inde cum iocabundus, quasi delusa
sacrarum sortium fide, reuerteretur, in-
cidit in regem Attalum, saepenumero à
se contumeliosis dictis absentem laceSSI-
tum: eiusque iussu, saxo, cui nomen erat
Equi, præcipitatus, ad deos vsque cauil-
landos dementis animi iusta supplicia pe-
pendit.

*Philippus
Ligatus
drigas.*
 9. EODEM oraculo Macedonum rex
Philippus admonitus, vt à quadrigæ vio-
lencia salutem suam custodiret, toto regno
disiungi currus iussit, cumque locum, qui
in Bœotia Quadriga vocatur, semper vi-
tauit: Nec tamen denuntiatum periculi
genus effugit: nam Pausanias in capulo
gladij, quo eum occidit, quadrigam ha-
buit exlaram.

10. QVAE TAM pertinax necessitas
in patre, & filio Alexandro consimilis
apparuit. Siquidem Calanus Indus sua
sponde se ardenti rogo superiacturus, in-
terpellatus ab eo, ecquid aut mandaret,
aut dicere vellet, Breui te, inquit, videbo.
Nec id sine causa, quia voluntarium eius
 è vita

è vita excessum rapida mors Alexandri
subsecuta est.

11. REGIOS interitus magnitudine
miraculi remigis casus æquat: quem in
hexere Tyriorum sentinam haurientem,
cùm è nauì fluctus abiecisset; altero latere
repercussum, fluctus contrarius in nauem
retulit. Itaque miseri simul ac felicitis com-
plorationi permissa fuit gratulatio.

12. QUID illa? nõne ludibria naturæ
in corporibus humanis fuisse credenda
sunt? tolerabilia quidem, quia scintilla
caruerunt: ceterum & ipsa miraculis an-
numeranda. Nam & Prusæ regis Bithyniæ
filius eodem nomine quo pater, pro super-
riori ordine dentium vnum os æqualiter
extensum habuit, nec ad speciem deforme,
neque ad usum vlla ex parte incom-
modum.

13. MITHRIDATIS verò regis
filia Dripetine, Laodice regina nata, du-
plici ordine dentium deformis admo-
dum, comes fugæ patris, à Pompeio de-
uicti, fuit.

14. NE ILLIVS quidem paræ admira-
tionis oculi, quem constat tam certa acie
luminarium usum esse, vt à Lilybæo, portu
Carthaginensium egredientes classes in-
tueretur.

15. OCVLIS eius admirabilis Ari-
stomenis Messenij cor: quod Athenienses
ob eximiam calliditatem excessum, pilis re-
fertum iauerunt: cùm eum aliquoties
captum, & astutia elapsum, cepissent.

16. AT POETA Antipater Sidonius,
omnibus annis, vno tantummodo die,
quo genitus erat, febri implicabatur. Cum-
que ad vltimam ætatem peruenisset, na-
tali suo certo illo circuitu morbi consump-
tus est.

17. HOC loco aptè referantur Põly-
stratus, & Hippoclidès philosophi, eodem
die nati, eiusdem præceptoris Epicuri se-
ctam

Prusias

*Cor, pilis
referantur*

stam secuti, patrimonij etiam possidendi
adeunda que scholæ communionē conuin-
cti, eodemque momento temporis ultima
senectute extincti. Tam æqualem fortunæ
pariter, atque amicitia societatem, quis
non ipsius celestis Concordiæ sinu geni-
tam, nutritam, atque finitam poret?

18. QUAPROPTER hoc potissi-
mum fuerit, aut in liberis potentissimo-
rum regum, aut in rege clarissimo, aut in
vate ingenij florentis, aut in viris eruditif-
simis, aut in homine fortis ignotæ, ne ip-
sa quidem, omnis bonæ malæque mate-
riæ fecunda artifex Natura rationem re-
rum reddiderit. Non magis quam quid
ita siluestres capreas, Cretæ genitas, tan-
topere dilexerit, quas sagittis confixas ad
salutare auxilium herbæ dictamni, tantum
non suis manibus deducit: efficitque ut
concepta, ea continuo & tela & vim ve-
neni, vulneribus respuant. Aut in Cē-
phalena insula, cum omnia ubique pecora
hantu aquæ, quotidie recreentur, in ea
pecudes maiore ex parte anni ore aperto
ex alto ventos recipientes, sicut suam
sedare instituerit. Aut quapropter Crotonæ
in templo Iunonis Laciniæ aram ad omnes
ventos immobili cinere donauerit potissi-
mum. Vel quare alteram in Macedonia,
alteram in Caleno agro aquam propieta-
tem vini, qua homines inebriantur, possi-
dere voluerit. Non admiratione ista, sed
memoria profequi debemus: cum sciamus
rectè ab ea plurimum licentiæ vindicari,
penes quam infinitus cuncta gignendi la-
bor consistit.

*Serpens
insignis*

19. QUAE quia supra vſitatam ratio-
nem excedentia attigimus, serpentis quo-
que à T. Liviō curiosè pariter, ac facundè
relata fiat mentio. Is enim ait in Africa
apud Bagradam flumen, tantæ magnitudi-
nis anguem fuisse, ut Atilij Reguli exerci-
tum vſu annis prohiberet: multisque mi-
liti-

litibus ingenti ore correptis, compluribus
caudæ voluminibus elisis, cum telorum
iactu perforari nequiret, ad vltimum bali-
starum tormentis vadique petitam, silicum
crebris & ponderosis verberibus procu-
buisse, omnibusque & cohortibus & le-
gionibus ipsa Carthagine visam terribilio-
rem: Atque etiam cruore suo gurgitibus
inbutis, corporisque iacentis pestifero af-
fatu vicina regione polluta, Romana inde
summovisse castra. Dicit bellum etiam co-
rium CXX. pedes longum, in Urbem
missum.

V A L E R I I M A X I M I

LIBER SECVNDVS.

C A P. I.

DE MATRIMONIORVM RITV ET

NECESSITVDINVM OFFICIIS.

1	Nuptiarum au- spicia.	6	Coniugal's con- cordia.
2	Epulae seu conui- uia.	7	Verecunda con- sanguinitas.
3	Matrimonia non repetentes Leu- datae.	8	Charistia.
4	Primum repudium.	9	Senectus hono- rata.
5	Matroualis liber- tas ac decer.	10	Iuuentus obser- uata, exemplif- que instructa.

DIUES & præpotens Naturæ re-
gnum scrutatus, iniiciam styli a
tam nostræ Urbis, quam cetera-
rum gentium priscis ac memora-
bilibus iustitias, Opera est enim cognos-

e) huiusce vitæ, quam sub optimo principe felicem agimus, quænam fuerint elementa, ut eorum quoque respectus præsentibus aliquid moribus prosit.

1. A P V D antiquos non solum publicè, sed etiam priuatim nihil gerebatur, nisi auspicio prius sumpto: quo ex more nuptus etiamnum auspices interponuntur. Qui quamuis auspicia petere desierint, ipso tamen nomine veteris consuetudinis vestigia vsurpant.

2. F E M I N A E cum viris cubantibus sedentes cœnitabant: quæ consuetudo ex hominum conuictu ad diuina penetravit: nam Iouis epulo ipse in lectulum, Iuno & Minerva in sellas ad cœnam inuitantur. Quod genus severitatis ætas nostra diligentius in Capitolio, quam in suis domibus seruat: videlicet quia magis ad rem pertinet, dearum quam mulierum, disciplina contineri.

3. Q V A E vno contentæ matrimonio fuerant, corona pudicitix honorabantur. Existimabant enim eum præcipue matronæ sincera fide incorruptum esse animum, qui depositæ virginitatis cubile pudicum egredi nesciret: multorum matrimoniorum experientiam, quasi illegitimæ cuiusdam intemperantiæ signum esse credentes.

4. R E P V D I V M inter vxorem & virum, à condita Vrbe vsque ad vicesimum & quingentesimum annum nullum intercessit. Primus autem Sp. Carvilius vxorem sterilitatis causa dimisit. Qui quamquam tolerabili ratione motus videbatur, reprehensione tamen non caruit: quia nec cupiditatem quidem liberorum coniugali fidei præponi debuisse arbitrabatur.

5. S E D quo matronale decus, verecundiæ munimento tutius esset, in ius vocanti matronam corpus eius attingere non permiserunt, ut inuiolata manus alienæ tactu sola relinqueretur. Vnde vsus olim Romanis

Repn
dium

LIBER II.

nis feminis ignotus fuit, ne scilicet in aliquo quod dedecus prolaberentur: quia proximus à Libero patre intemperantiæ gradus ad inconcessam Venerem esse conuenit.

Ceterum ut non tristis earum & horrida pudicitia, sed honesto comitatis genere temperata esset, indulgentibus maritis & auro abundantanti, & multa purpura usæ sunt: & quo formam suam concinniores efficerent, summa cum diligentia capillos cinere rutilarunt. Nulli enim tunc subsessores alienorum matrimoniorum oculi metuebantur: sed pariter & videre sanctè, & aspici mutuo pudore custodiebantur.

6. QUOTIES verò inter virum & uxorem aliquid iurgij intercesserat, in sacellum deæ Viriplacæ quod est in Palatio, veniebant: & ibi inuicem locuti, quæ voluerant, contentione animorum deposita concordēs reuertebantur. Dea nomen hoc à placandis viris fertur assecuta: veneranda quidem, & nescio an præcipuis, sed exquisitis sacrificiis colenda: utpote quotidianæ ac domesticæ pacis custes, in pari iugo charitatis ipsa sui appellatione virorum maiestati debitum ac feminis reddens honorem.

7. HUIUSMODI inter coniuges verecundia, quid? inter ceteras necessitudines, nonne apparet consentanea? nam ut minimo indicio maximam vim eius significem, aliquandiu nec pater cum filio puerbere, nec locer cum genero lauabatur. Manifestum igitur est tantum religionis sanguini & affinitati, quantum ipsis diis immortalibus tributum: quia inter ista tam sancta vincula, non magis, quam in aliquo sacrate loco nudare se, nefas esse credebatur.

8. CONVIVIUM etiam solenne maioribus instituerunt, idque Charistia appellauerunt, cui præter cognatos & affines nemo interponebatur: ut si qua inter ne-

Viam
S. Zucchi
9. Roma
uis in
dichum

Dea Viriplacæ

Charistia

cessarios querela esset orta, apud sacra mensæ, & inter hilaritatem animorum, fautoribus concordia: adhibitis tolleretur.

9. SENECTVTI iuuentus ita cumularum & circumspectum honorem reddebat, tanquam maiores natu adolescentium communes patres essent. Quocirca iuvenes, Senatus die, utique aliquem ex patribus conscriptis, aut propinquum, aut paternum amicum ad curiam deducebant, affixique valuis expectabant, donec reducendi etiam officio fungerentur. Qua quidem voluntaria statione, & corpora & animos ad publica officia impigrè sustinenda roborabant, breuique progressu morarum in lucem virtutū verecundia & laboris meditatione, ipsi doctiores eunt. Inuitati ad cœnam diligenter quærebant quinam ei conuiuio essent interfuturi: ne senioris aduentum discubitu præcurrerent: sublataque mensa priores confurgere & abire patiebantur. Ex quibus apparet cœnæ quoque tempore quàm parco, & quàm modesto sermone his præsentibus soliti sint uti.

10. M A I O R E S natu in conuiujs ad tibias egregia superiorum opera carmine comprehensa pangebant, quo ad ea imitanda iuuentutem alacriorem redderant. Quid hoc splendidius, quid etiam utilius certamine? pubertas canis suum honorem reddebat: defuncta virium cursu ætas, ingredientiens actuosam vitam fauoris nutrimenti prosequeretur. Quas Athenas, quam scholam, quæ alienigena studia huic domesticæ disciplinæ prætulerim? Inde oriebantur Camilli, Scipiones, Fabricij, Marcelli, Fabij: ac ne singula imperij nostri lumina percurrere sim longior, inde, inquam, cæli clarissima pars Diui fulserunt Cæsares.

D E M A G I S T R A T V V M
A T Q V E O R D I N V M O F F I -
C I I S E T I N S T I T V T I S .

1	<i>Senatus Rom. fides & taciturnitas.</i>	5	<i>Constantia legatorum Rom.</i>
2	<i>Auctoritas magistratuum, & obseruatio linguæ Latinæ.</i>	6	<i>Vigilantia senatorum.</i>
3	<i>C. Marius eloquentiam spernens.</i>	7	<i>Diligentia tribunorum plibus.</i>
4	<i>Maiestas consularis.</i>	8	<i>Abstinẽtia magistratuum.</i>
		9	<i>Equitum Rom. probatio & Lupercalia.</i>

1. A D D E O autem magna charitate patris omnes tenebantur, vt arcana consilia P. Conscriptorum multis seculis nemo senator enuntiauerit. Q. Fabius Maximus tantummodo, & is ipse per imprudentiam, de tertio Punico bello indicendo quod secretò in curia erat actum, P. Crasso, rus petens, domum reuertenti itinere narrauit, memor eum triennio antè Questorem factum, ignarusque nondum à Censoribus in ordinem senatorium alle-ctum: quo vno modo his, qui iam honores gesserant, aditus in curiam dabatur. Sed quamuis honestus error Fabij esset, vehementer tamen à consulibus obiurgatus est. Nunquam enim taciturnitatem, optimum ac tutissimum administrandarum rerum vinculum, labefactari volebant. Ergo cum Afix rex Eumenes, amantissimus nostræ Urbis, bellum à Perse aduersus pop. Rom. comparari senatui nuntiaffet; non antè sciri potuit, quid aut ille locutus es-

Taciturnitas.

set, aut patres respondissent, quàm captum Persen cognitum est. Fidum erat, & altum resp. pectus Curia, silentiique salubritate munitum, & vallatum undique; cuius limen intrantes, abiecta priuata charitate publicam inducunt. Itaque non dicam vnum, sed neminem audis se crederes, quod tam multorum auribus fuerat commissum.

2. Magistratus verò prisci quantopere suam populi que Romani maiestatem retinentes se gesserint, hinc cognosci potest, quòd inter cetera obtinendæ grauitatis indicia, illud quoque magna cum perseuerantia custodiebant, ne Græcis vnquam, nisi Latine responsa darent. Quia etiam ipsa linguæ volubilitate, qua plurimum valent, excussa, per interpretem loqui cogebant; non in vrbe tantum nostra, sed etiam in Græcia, & Asia: Quo scilicet Latine ueris honos per omnes gentes venerabilior diffunderetur. Nec illis deerant studia doctrinæ, sed nulla non in re pallium togæ subici debere arbitrabantur: indignum esse existimantes, illecebris, & suauitate literarum imperij pondus & auctoritatem demari.

3. Quapropter non es damnandus rustici rigoris C. Marii, qui gemina lauro coronatam senectutem tuam Numidicis & Germanicis illustrem trophæis, victor deuictæ gentis facundia politioem fieri noluisti. credo ne alienigena ingenij exercitatione, patrij ritus seruus transfuga existeres. Quis ergo huic consuetudini, qua nunc Græcis actionibus aures curiæ exsurdant, ianuam patefecit? ut opinor, Molo rhetor, qui studia M. Ciceronis acuit. Eum namque ante omnes exterarum gentium in senatu sine interprete auditum constat. Quem honorem non immeritò cepit, quoniam summam vim Romanæ eloquentiæ adiunxerat. Conspiciæ felicitatis Arpinum, siue
vno

unicum literarum gloriosissimum contem-
torem, siue abundantissimum fontem in-
tueri velis.

4. Maxima autem diligentia maiores
hunc morem retinuerunt, ne quis se inter
consulem & proximum lictorem, quamuis
officij causa vna progredereur, interpo-
neret: filio dumtaxat, & ei puero, ante pa-
trem consulem, ambulandi ius erat. Qui
mos adeo pertinaciter retentus est, vt Q.
Fabius Maximus quinquies COS. vir etiam
pridem summæ auctoritatis, & tunc vlti-
mæ senectutis, à filio consule inuitatus, vt
inter se & lictorem procederet, ne hostium
Samnitum turba (ad quorum colloquium
descendebant) elideretur, id facere nolue-
rit. Idem præstitit ille Fabius qui à senatu
legatus ad filium consulem Sueciam mis-
sus: postquam animaduertit eum ad offi-
cium suum extra oppidum processisse, in-
dignatus quod ex lictoribus X I. nemo se
equo descendere iussisset, plenus iræ sede-
re perseverauit: Quod cum filius sensisset,
proximo lictori vt sibi appareret, impera-
uit. cuius voci Fabius continuo obsecutus:
Non ego, inquit, fili summum imperium
tuum contempsi, sed experiri volui, an sci-
res consulem agere: Nec ignoro quid pa-
triæ venerationi debeatur. verum publica
instituta priuata pietate potiora iudico.

5. Relatis Fabiorum laudibus, offerunt
se mirificæ constantiæ viri: qui legati à
senatu Tarentum ad res repetendas missi,
cum grauissimas ibi iniurias accepissent,
vnus etiam vrina respersus esset, in thea-
trum (vt est consuetudo Græciæ) iatrodu-
cti, legationem quibus acceperunt verbis,
peregerunt: De his, quæ passi erant, questi
non sunt, ne quid vltra ac mandatum es-
set, loquerentur: insitusque pectoribus eo-
rum antiqui moris respectus, dolore, qui ex
contumelia grauissimus nascitur & senti-
tur, conuelli non potuit. Finem profecto
fruca-

fruendarum opum, quibus ad inuidiam dit-
 abundaveras, Tarentina ciuitas quæſiſti.
 Nam dum horridæ virtutis in ſeipſum con-
 nexum ſtabilimentum, nitore fortunæ præ-
 ſentis inflata ſtidiſe æſtimas, in præua-
 lidum imperij noſtri mucronem cæca &
 æmens irruiſti.

6. Sed vt à luxu perditis moribus, ad ſe-
 ueriſſima maiorum inſtituta tranſgrediar,
 antea ſenatus aſſiduam ſtationem eo loci
 peragebat, qui hodie quoque Senatum
 appellatur: Nec expeſtabat vt edicto con-
 traheretur, ſed inde citatus protinus in Cu-
 riam veniebat: ambigæ laudis ciuem exi-
 ſtimans, qui debitis Reipub. officiis non
 ſua ſponte, ſed iuſſus fungeretur: quia quic-
 quid imperio cogitur, exigenti magis, quam
 præſtanti acceptum refertur.

7. Illud quoque memoria repetendum
 eſt, quod tribunis pleb. intrare Curiam non
 licebat: ante valuas autem poſitis ſubſel-
 liis, decreta patrum attentiſſimâ cura exa-
 minabant: vt ſi qua ex eis improbarent,
 rata eſſe non ſinerent. Itaque veteribus Se-
 natusconſultis T. litera ſubſcribi ſolebat:
 eaque nota ſignificabatur, ita tribunos
 quoque cenſuiſſe: Qui quamuis pro com-
 modis plebis excubabant, inque imperiis
 compeſcendis occupati erant; inſtrui ta-
 men ea argenteis vaſis, & annulis aureis
 publicè præbitis patiebantur, quò talium
 rerum uſu auctoritas magistratum eſſet
 ornator.

8. Quorum quemadmodum maietas am-
 plicabatur, ita abſtinentia arctiſſimè con-
 ſtringebatur. Immolarum enim ab his
 hoſtiarum exta, ad quæſtores ærarij delata
 veniebant; ſacrificiis que pop. Rom. tum
 Deorum immortalium cultus, tum etiam
 hominum continentia inerat, imperatori-
 bus noſtris quam ſanctas manus habere
 deberent apud iſta altaria diſcentibus:
 Continentiæ verò tantum tribuebatur, vt
 mul-

multorum res alienum, quia prouincias sincerè administrauerant, à senatu perfolium sit. Nam quorum opera publicam auctoritatem splendorem suum procul obtinuisse viderant; eorum dignitatem domi collabi, indignum, sibi que deforme esse arbitrabantur.

9. Equestris verò ordinis inuentus, omnibus annis bis Urbem spectaculo sui sub magnis auctoribus celebrabat, die Lupercalium, & Equitum probatione. Lupercalium mos à Romulo & Remo inchoatus est, tunc cum lætitia exultantes, quòd his auus Numitor, rex Albanorum, eo loco, vbi educati erant, urbem condere permiserat sub monte Palatine, hortatu Faustuli educatoris sui, quem Euander Argiuis consecrauerat: facto sacrificio, calisque capris, epularum hilaritate, ac vino largiore prouecti, diuina pastoralis turba, cincti pellibus immolatarum hostiarum, iocantes obuios petierunt: cuius hilaritatis memoria anhuo circuitu feriarum reperitur. Traheatos verò equites Idibus Iuliis Q. Fabius transfuehi instituit. Idem censor cum P. Decio seditionis finiendæ gratia, quam comitia in humillimi cuiusq; potestatem redacta accenderant, omnem forensẽ turbam in quatuor tantummodo tribus descripsit: easque Urbanas appellauit. Quotam salubri facto, vir alioqui bellicis operibus excellens, Maximus cognominatus est.

Luperca
horum mari
90.

Drossomus
in transi
de foplis dit
bus p: 40

CAP. III.

DE MILITARIBVS INSTITVTIS.

1	Capite densi milites primi.	3	Velitum primus usus.
2	Militaris exer-		

LA V D A N D A etiam populi veracundia est, qui impigrè se laboribus & periculis militiæ offerendo, dabat ope-

nam ne imperatoribus, capite censos sacramento rogare esset necesse, quorum nimia inopia suspecta erat, ideoque his publica arma non committebantur.

1. Sed hanc diutina vsurpatione firmatam consuetudinem C. Marius capite censum legendo militem, abruptit. Cinis alioqui magnificus, sed nouitatis suæ conscientia, vetustati non sane propitius: memorque si militaris ignauia humilitatem spernere perseueraret, se à maligno virtutum interprete velut capite censum imperatorem compellari posse. Itaque fastidiosum delectus genus in exercitiis Romanis obliterandum duxit, ne talis notæ contagio ad ipsius quoque gloriæ sugillationem penetraret.

2. Armorum tractandorum meditatio à P. Rutilio consule Cn. Mallij collega, militibus est tradita. Is enim nullius ante se imperatoris exemplum secutus, ex ludo Cn. Aurelij Scauri doctoribus gladiatorum accersitis, vitandi atque inferendi ictus subtiliorem rationem legibus ingenerauit: virtutemque arti, & rursus artem virtuti immiscuit, vt illa impetu huius fortior, hæc illius scientia cautiore fieret.

3. Velitum vsus eo bello primum repperitus est, quo Capuam Fuluius Flaccus imperator obsedit. Nam cum equitatu Campanorum crebris excursionibus equites nostri, quia numero pauciores erant, resistere non possent, Q. Næuius Centurio è peditibus lectos expediti corporis, breuibus & incuruis septenis armatos hastis, paruo tegmine munitos, veloci saltu iungere se equitibus, & rursus celeri motu dilabi instituit: quo facilius equestri prælio subiecti pedites, viros pariter atque equos hostium telis incesserent. Eaque nouitas pugnae vicum Campanæ perdidit debilitauit auxilium. Ideoque auctori eius Næuio adhuc bonos est habitus.

CAP. IIII.

DE SPECTACVLIS.

1	Theatra primùm adificata.	5	Primi sacula- res.
2	Loca ordinibus primùm attributa.	6	Ornamenta & luxus ludorum.
3	Origo scenico- rum ludorum.	7	Gladiatorium & athleticum pri- mum.
4	Origo saculariũ.		

1. **P**ROXIMVS militaribus institutis ad urbana castra, id est, theatra gradus faciendus est, quoniam hæc quoque sæpenumerò animosas acies instruxerunt, excogitataque cultus deorum, & hominum delectationis causa, non sine aliquo pacis rubore voluptatem & religionem civili sanguine, scenicorum portætorum gratia, macularunt.

2. Quæ inchoata quidem sunt à Messalla, & Cassio censoribus; ceterum auctore P. Scipione Nasica omnem apparatus operis eorum subiectum hastæ venire placuit. Atque etiam S. C. cautum est, nequis in Urbe propiusve passus mille subsellia posuisse, sedensve ludos spectare vellet, ut scilicet remissioni animorum iuncta standi virilitas, propria Romanæ gentis nota esset.

3. Per quingentos autem & quinquaginta octo annos senatus populo mistus spectaculo ludorum interfuit. Sed hunc morem Atilius Serranus, & L. Scribonius ædiles, ludos Matri deũm facientes, superioris Africani sententiam secuti, discretis senatus & populi locis, soluerunt: Eaque res auertit vulgi animum, & fauorem Scipionis magnopere quassauit.

4. Nunc

4. Nunc causam instituendorum ludorum ab origine sua repetam. C. Sulpitio Petico, C. Licinio Stolone C O S S. intoleranda vis ortæ pestilentia, civitatem nostram à bellicis operibus reuocatam, domestici atque intestini mali cura affixerat: iamque plus in exquisito & nouo cultu religionis, quam in villo humano consilio positum opis videbatur. Itaque placandi cælestis numinis gratia compositis carminibus vacuas aures præbuit, vsque ad id tempus Circensi spectaculo contenta, quod primus Romulus, raptis virginibus Sabinis, Consualium nomine celebravit. Verum, vt est mos hominum, parvula initia pertinaci studio prosequendi, venerabilibus erga deos verbis inuentus, rudi atque incomposito motu corporum iocabunda, gestus adiecit. Ea que res Ludium ex Etruria accersendi causam præbuit: cuius decora pernicitas vetusto ex more Curetum Lydorumque (à quibus Etrusci originem traxerunt) nouitate grata Romanorum oculos permulsi. Et quia Ludius apud eos Histrion appellabatur, Icenico nomen Histrionis inditum est. Paulatim deinde ludicra ars ad Satyrarum modos perrepsit: à quibus primus omnium poeta Lilius, ad fabularum argumenta spectantium animos transtulit. Isque sui operis actor, cum scæpius à populo reuocatus vocem obtudisset, adhibito pueri & tibicinis concentu, gestificationem tacitus peregit. Attellani autem ab Oscis acciti sunt: quod genus delectationis Italica severitate temperatum, ideoque vacuum nota est: nam neque tribu mouetur, neque à militaribus stipendiis repellitur.

Et quia ceteri Iudi ipsis appellationibus vnde trahantur, apparet, non absurdum videtur Secularibus initium suum, cuius generis minus certa notitia est, reddere. Cum ingenti pestilentia Vrbs agrique vastata-

starentur, Valesius vir locuples, rusticæ vitæ, duobus filiis & filia ad desperationem vsq; medicorum laborantibus, aquam calidam iis à foco petens, genibus nixus, Lares familiares, vt puerorum periculum in ipsius caput transferrent, orauit. Orta deinde vox est, habiturum eos saluos, si continuo flumine Tiberis delectos Tarentum deportasset, ibique ex Ditis patris, & Proserpinæ ara petita calda, recreasset. Eo prædicto magnopere confusus, quoddam & longa & periculosa nauigatio imperabatur: spe tamen dubia præsentem metum vincente, pueros ad ripam Tiberis protinus detulit (habitabat enim in villa sua propter vicum Sabinæ regionis Eretum) ac litore Ostiam petens, nocte concubia ad Martium campum appulit. Sirientibusque ægris succurrere cupiens, igne in nauigio non suppetente, ex gubernatore cognoscit, haud procul apparere fumum. Et ab eo iussus egredi Terentum (id ei loco nomen est) cupidè arrepto calice, aquam flumine haustam, eò vnde fumus erat obortus, iam lætior pertulit, diuinitus dati remedij quasi vestigia quædam in propinquo nactum se existimans: Inque solo magis fumante, quam vllas ignis habente reliquias, dum tenacius omen apprehendit, contractis leuibus, & quæ fors obtulerat nutrimentis, pertinaci spiritu flammam emouit, calefactamque aquam pueris bibendam dedit. Quæ pota, saluari quiete sopiti, diutina vi morbi repenti sunt liberati; patrique indicauerunt, vidisse se in somniis, quos nescio deorum, spongia corpora sua pertergere, & præcipere vt ad Ditis patris & Proserpinæ aram, à qua fuerat potio ipsis allata, furuæ hostiæ immolarentur, lectisternia ludique nocturni fierent. Is quod eò loci nullam aram viderat, desiderari credens, vt à se construeretur; aram empurus in Urbem perrexit, relictis qui fun-

damentorum constituendorum gratia terram ad solidum foderent. Hi domini imperium exequentes, cum ad XX. pedum altitudinem humo egesta peruenissent; animaduverterunt aram Diti patri, Proserpinæque inscriptam. Hoc postquam Valerius nunciante seruo accepit, omisso emendæ aræ proposito, hostias nigras, quæ antiquitus furure dicebantur, Terenti immolauit, ludos & lectisternia, continuis tribus noctibus, quia totidem filij periculo liberati erant, fecit.

5. Cuius exemplum Valerius Poplicola, qui primus consul fuit, studio succurrendi ciuibus, secutus, apud eandem aram publicè nuncupatis votis, castisque atris bubus, Diti maribus, feminis Proserpinæ, lectisternioque, ac ludis trinoctio factis, aram terra, vt antè fuerat, obruit.

6. Religionem ludorum crescentibus opibus secuta lauitia est. Eius instituta Q. Catulus Campanam imitatus luxuriam, primus spectantium confessum velorum umbraculis texit. Cn. Pompeius ante omnes, aquæ per semitas decursu, æriuum minuit feruorem. C. Pulcher scenam varietate colorum adumbravit, vacuis antè pictura tabulis extentam. Quam totam argento C. Antonius, auro Petreius, ebore Q. Catulus prætexuit. Versatilem fecerunt Luculli. Argentatis choragiis P. Lentulus Spinter adornauit. Translatum antea Pæniceis indutum tunicis M. Scaurus exquisito genere vestis cultû induxit.

7. Gladiatorium munus primum Romæ datum est in foro boario, Ap. Claudio, M. Fulvio COSS. dederunt M. & D. Bruti, sumebri memoria patris cineres honorando. Athletarum certamen à M. Scauri tractum est munificentiâ.

CAP. V.

DE FRUGALITATE ET
INNOCENTIA.

1. Prima aurata statua in vr- be.	4. Tibicinā Quin- quatria prima.
2. Ius civile cum fastis promul- gatum.	5. Frugalis anti- quorū victus.
3. Veneficij prima	6. Febris dea sa- cella in vrbe.

1. **S**TATUAM auratam nec in vrbe, nec in vlla parte Italiae quisquam prius aspexit, quam à M. Acilio Glabrie ne equestris patri poneretur in æde Pietatis: Eam autem ædem P. Cornelio Lentulo, & M. Babio Tamphilo COSS. ipse dedicauit, quia pater compos voti factus, rege Antiocho apud Thermopylas superato.

2. Ius civile per multa sæcula inter sacra ceremoniasque decorum immortalium abditum, solisque pontificibus notam, Cn. Flavius libertino patre genitus, & scriba, cum ingenti nobilitatis indignatione factus ædilis curulis, vulgauit, ac fastos penè toto foro exposuit. Qui cum ad visendum ægrum collegam suum veniret, neque à nobilibus, quorum frequentia cubiculum erat completum, sedendi loco reciperetur: sellam curulem afferri iussit, & in ea honorum pariter atque contemptus sui vindex, confedit.

3. Veneficij quaestio & moribus, & legibus Romanis ignota, complurium matronarum patefacto scelere orta est: Quæ cum viros suos clandestinis insidiis veneno perimerent, vnius ancillæ indicio protractæ; pars capitali iudicio damnatæ, centum septuaginta numerum expleuerunt.

4. Tibicinum quoque collegium solet in foro vulgi oculos in se conuertere, cum inter publicas priuatasque ferias, actiones, personis tecto capite, variaque veste velatis, concentusque edit. Inde tracta licentia. Quondam vetiti in aede Iouis, quod prisco more factitauerant, vesci, Tibur irati se contulerunt. Quorum ministerio senatus deserta sacra non aequo animo ferens, per legatos a Tiburtibus petiit, vt eos gratia sua Romanis templis restituerent. Quos illi in proposito perseverantes, interposita festae epulationis simulatione, mero somnoque sopitos, plaustris in Urbem deuehendo curauerunt: quibus & honos pristinus restitutus, & huiusce lusus ius est datum. Personarum vsus, pudorem circueuentae temulentiae causam habet.

5. Fuit etiam illa simplicitas antiquorum in cibo capiendo, humanitatis simul & continentiae certissima index. Nam maximis viris prandere, & coenare in propatulo, verecundiae non erat: nec sane vllas epulas habebant, quas populi oculis subiicere erubescerent. Erant adeo continentiae attenti, vt frequentior apud eos pultis vsus quam panis esset. Ideoque in sacrificiis mola, quae vocabatur, ex farre & sale constat: exta farre sparguntur: & pullis, quibus auspicia petuntur, puls obicitur: Primae enim ex libamentis victus sui deos eo efficacius, quo simplicius placabant.

6. Et ceteros quidem ad benefaciendum venerabantur. Febrem autem ad minus nocendum, templis colebant, quorum adhuc vnum in Palatio, alterum in area Marianorum monumentorum, tertium in summa parte Vici longi extat. In eaque remedia, quae corporibus aegrorum adnexa fuerant, deferebantur. Haec ad humanae mentis astus leniendos cum aliqua vsus ratione excogitata, ceteram salubritatem quam

ind
mea
coru
tas,
mix
to V

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

industriæ certissimo ac fidelissimo munimento tuebantur: bonæque valetudinis eorum quasi quædam mater erat frugalitas, inimica luxuriosis epulis, & aliena nimix vini abundantix, & ab immoderato Veneris vsu auersa.

CAP. VI.

DE EXTERNIS
INSTITVTIS.

1	Spartanorum frugalitas.	mutuo dando.	11	Cimbrorum Cel- tiberetrumque mos in aduen- dis præliis.
2	Mos militaris eorundem.		12	Thracum opinio de vita cala- mitate.
3	Atheniensium institutum con- tra otiosos & inertes.		13	Lyciorum luctus.
4	Areopagus eo- rundem.		14	Indarum femi- narum fides amor erga ma- ritos.
5	Honos virtutis apud eosdem.		15	Panicarum fe- minarum pro- stitutio.
6	Ingratitudinis actio apud eos- dem.		16	Persarum insti- tutum in edu- candis liberis.
7	Massiliensium instituta va- ria.		17	Numidarum re- gum mos in auctoritate ser- uanda.
8	Ceiorum vene- num publicum.			
9	Massiliensium lex de aduenis armatis.			
10	Gallorum mos in			

2. IDEM sensit proxima maiorum no-
strorum grauitati Spartana ciuitas:
qua seuerissimis Lyeurgi legibus obrem-

perans, aliquandiu civium suorum oculos
 à contemplanda Asia retraxit; ne illecé-
 bris eius capti, ad delicatius vitæ genus
 prolaberentur. Audierant enim lautitiam
 inde, & immodicos sumptus, & omnia
 non necessariz voluptatis genera fluxisse:
 primosque Ionas vnguenti, coronarum-
 que in cœnuiuo dandarum, & secundæ
 mensæ ponendæ consuetudinem, haud
 parua luxuriz irritamenta reperisse: Ac
 minimè mirum est, quòd homines labore
 ac patientia gaudentes, tenacissimos pa-
 triz nervos, externarum deliciarum con-
 tagione solui & hebetari noluerunt: cum
 aliquanto faciliorem virtutis ad luxuriam,
 quam luxuriz ad virtutem transitum viderent.
 Quod eos non frustra timuisse dux
 ipsorum Pausanias patefecit, qui maximis
 operibus editis, vt primum se Aziæ mori-
 bus permisit, fortitudinem suam, effemina-
 to eius cultu, mollire non erubuit.

2. Eiusdem civitatis exercitus non antè
 ad dimicandum descendere solebant, quam
 tibiz concentu, & anapæsti pedis modulo
 cohortationis calorem animo traxissent,
 vegeto & crebro ictus sono strenuè hostem
 inuadere admoniti. Iidem ad dissimulan-
 dum & occultandum vulnerum suorum
 cruorem, Pæniceis in proelio tunicis ute-
 bantur; non, ne ipsis aspectus eius terrorem,
 sed ne hostibus hucyæ aliquid afferret.

3. Egregios virtutis bellicæ spiritus La-
 cedæmoniorum, prudentissimi pacis mori-
 bus Athenienses subsequuntur: apud quos
 inertia è laebris suis, languore marcens,
 in forum perinde ac delictum aliquod pro-
 trahitur, sitque vt facinorose, ita erubescen-
 dæ reæ culpæ.

4. Est & eiusdem vrbis sanctissimum
 consilium Areopagus, vbi quid quisque
 Atheniensium ageret, aut quonam quæstu
 sustentaretur, diligentissime inquiri sole-
 bat, vt homines honestatem (vitz ratio-
 acm)

memores reddendam esse) sequerentur.

5. Eadem bonos ciues corona decorandi primò consuetudinem introduxit, duobus oleæ connexis ramulis clarum Periclis cingendo caput. Probabile institutum, rem, siue personam intueri velis. Nam & virtutis vberimum alimentum est honos: & Pericles dignus à quo talis muneris dandi posteritas potissimum initium caperet.

6. Age, quid illud institutum Athenarum, quam memorabile? quòd conuictus à patrono libertus ingratus, iure libertatis exuitur. Superfedeo te, inquit, habere ciuem tanti muæris impium æstimatorem. Nec adduci possum vt credam vrbi vtilem, quem domui scelestum cerno: abi igitur, & esto seruus, quoniam liber esse nescisti.

7. Iade Malsilienses quoque ad hoc tempus vsurpant disciplinæ grauitatem, præfici moris obseruantia, charitate populi Rom. præcipuè conspicui; qui tres in eodem manumissiones rescindi permittunt, si ter ab eodem deceptum dominium cognouerint. Quarto errori subueniendum non putant; quia sua iam culpa iniuriam accepit, qui ei se totiens obiecit. Eadem ciuitas seusritatis custos acerrima est. Nullum aditum in scenam Mimis dando, quorum argumenta maiore ex parte stuprorum continent actus, ne talia spectandi consuetudo etiam imitandi licentiam sumat. Omnibus autem, qui per aliquam religionis simulationem alimenta inertiaë quæruunt, clausas portas habet, & mendacem & fucosam superstitionem submouendam esse existimans. Ceterùm à condita Vrbe gladius est ibi, quo noxij ingulantur: rubigine quidem exesus, & vix sufficiens ministerio; sed index in minimis quoque rebus omnia antiquæ consuetudinis momenta seruanda.

Dux etiam ante portas eorum arcæ iacent. altera, qua liberorum; altera, quæ

seruorum corpora ad sepulturæ locum
 plaustris devehuntur. sine lamentatione,
 sine planctu luctus funeris die, domestico
 sacrificio, adiectoque necessariorum con-
 uiuio, finitur. Etenim quid attinet, aut
 humano dolori indulgeri, aut diuino nu-
 mini intuidiam fieri, quod immortalitatem
 suam nobiscum partiri noluerit? Venenum
 cicuta temperatum in ea ciuitate publicè
 custoditur, quod datur ei, qui causas Sex-
 centis (id enim Senatus eius nomen est)
 exhibuit, propter quas mors sit illi expe-
 renda: Cognitione virili benèuolentia
 temperata, quæ nec egredi vita temerè pa-
 titur, & sapienter excedere cupienti cele-
 rem fati viam præbet; vt vel aduersa, vel
 prospera nimis vñs fortuna (vtraque enim
 finiendi spiritus, illa ne perseueret, hæc ne
 destituit, rationem præbet) comprobato
 exitu terminetur.

8. Quam consuetudinem Massiliensium
 non in Gallia ortam, sed è Græcia trala-
 tam inde existimo, quod illam etiam in
 insula Ceo seruari animaduerti, quo tem-
 pore Asiam cum Sex. Pompeio petens, Iuli-
 da oppidum intraui. Fortè enim euenit, vt
 tunc summæ dignitatis ibi femina, sed vl-
 timæ iam senectutis, reddita ratione ciui-
 bus cur excedere vita deberet, veneno con-
 famere se destinarit, mortemque suam
 Pompeij præsentia clariorem fieri magni
 æstimarit. Nec preces eius vir ille, vt om-
 nibus virtutibus, ita humanitatis quoque
 laudibus instructissimus, aspernari suk-
 iunxit. Venit itaque ad eam, facundissimo-
 que sermone, qui ore eius quasi è beato
 quodam eloquentiæ fonte manabat, ab in-
 cepto consilio diu nequicquam reuocare
 conatus, ad vltimum propositum exequi
 passus est, quæ nonagesimum annum trans-
 gressa, cum summa & animi & corporis
 sinceritate, lectulo, quantum dignoscere
 erat, quotidiana consuetudinè cultius fra-
 to reo

to recubans, & innixa cubito, Tibi quidem, inquit, Sex. Pompei dii magis, quos relinquo, quam quos peto, gratias referant: quia nec hortator vitæ meæ, nec mortis spectator esse fastidisti. Ceterum ipsa hilarem Fortunæ vultum semper experta, ne auiditate lucis tristem iatueri cogar; reliquias spiritus mei prospero sine, duas filias, & septem nepotum gregem superstitem relictura, permuto. Cohortata deinde ad concordiam suos, distributo eis patrimonio, & cultu suo sacrisque domesticis maiori filiæ traditis; poculum, in quo venenum temperatum erat, constanti dextra arripuit. Tum defusus Mercurio delibamentis, & inuocato numine eius, ut se placido itinere in meliorem sedis infernæ deduceret partem; cupido haustu mortiferam traxit potionem. Ac sermone significans, quasnam subinde partes corporis sui rigor occuparet, cum iam visceribus num, & cordi imminere esset locuta; filiarum manus ad supremum opprimendorum oculorum officium aduocauit. Nostros autem, tametsi nouo spectaculo obstupescati erant, suffusos tamen lacrymis dimisit.

9. Sed ut ad Massiliensium ciuitatem, vnde in hoc diuerticulum excessi, reuertar: intrare oppidum eorum nulli cum telo licet: Præstoque est, qui id custodiæ gratia acceptum, exituro reddat, ut hospitia sua quemadmodum aduenientibus humana sunt, ita ipsis quoque tuta fiat.

10. Horum mœnia egresso vetus ille mos Gallorum occurrit, quos memoria proditum est, pecunias mutuas, quæ his apud inferos redderentur, dare solitos: quia persuasum habuerunt, animas hominum immortales esse. Dicerem stultos, nisi idem bracati sensissent, quod palliatus Pythagoras credidit.

11. Auara & foeneratoria Gallorum philosophia: Alacris & fortis Cisabrorum, &

Celtiberorum, qui in acie exultabant, tanquam gloriose & feliciter vita excessurilamentabantur in morbo, quasi turpiter & miserabiliter perituri. Celtiberi etiam nefas esse ducebant prælio superesse, cum is eecidisset, pro cuius salute spiritum deuoterant. Laudanda utrorumque populorum animi præstantia, quod & patriæ incolunitatem fortiter tueri, & fidem amicitiaè constanter præstandam arbitrabantur.

12. Thraciæ verò illa natio merito sibi sapientiæ laudem vendicauerit, quæ natales hominum flebiliter, exequias cum hilaritate celebrans, siue vllis doctorum præceptis, verum conditionis nostræ habitum peruidit. Remoueat itaque naturalis omnium animalium dulcedo vitæ, quæ multa & facere & pati turpiter cogit; si eius aliquanto felicior ac beator finis reperietur.

13. Quocirca rectè Lycij, cum iis ludus incidit, muliebrem vestem induunt: vt deformitate cultus commoti, maturius stultum proiicere mororem velint.

14. Verum quid ego fortissimos hoc in genere prudentiæ viros laudem? Respiciantur Indorum femina, quæ cum more patrio complures eidem nuptæ esse solcant, mortuo marito, in certamen iudiciumque veniunt quam ex iis maximè dilexerit. Victorix gaudio exultans, deductaque à necessariis lætiam præferens vultum, coniugis se flammis superiacit, & cum eo tanquam felicissima crematur: superata cum tristitia, & maxore in vita remanent. Protrahe in medium Cimbricam audaciam, adice Celtibericam fidem, iunge animosam Thraciæ sapientiam, annecte Lyciorum in luctibus abiiciendis callidè quaesitam rationem: Indico tamen rogo nihil eorum præferes, quem vxoris pietas in medium genialis tori propinque mortis securâ conscendit.

15. Cui gloriæ Pœnicarum femina

tum, ut ex comparatione turpius appareat, dedecus subnectam. Sicca enim fanum est Veneris, in quod se matronæ conferebant; atque inde procedentes ad quæstum, dotes, corporis iniuria contrahabant, honesta nimirum tam inhonesto vinculo coniugia iunctura.

16. Iam Persarum admodum probabile institutum fuit, quod liberos suos non prius aspiciant, quam septimum impleverint annum, quo paruulorum amissionem æquiore animo sustinerent.

17. Ne Numidix quidem reges vituperandi, qui more gentis suæ nulli mortaliū osculum ferebant. Quicquid enim in excelsæ fastigio positum est, humili & trita consuetudine, quo fit venerabilius, vancum esse conuenit.

CAP. VII.

DE DISCIPLINA MILITARI.

OBSERVATA
A ROMANIS.

1	P. Scipione AEmiliano COS.	2	L. Papirio Cursore dict.
2	Q. Metello Numidico COS.	9	L. Calpurnio Pisone COS.
3	P. Rupilio COS.	10	Q. Metello Macedonico procos.
4	G. Aurelio Cottia COS.	11	Q. Fabio Max. Seruiliano procos.
5	Q. Fulvio Flaccico cens.	12	P. Africano maiore procos.
6	A. Postumio Tuberto dict. & T. Manlio Torquato COS.	13	P. Africano minore procos.
7	L. Quintio	14	L. AEmilio Paulo procos.

15 *Senatu Romano.* *thaginiensi.*
 EXTERNIS. 2 *Clearcho Spar-*
 1 *Senatu Car-* *tanorum duce.*

VENIO nunc ad præcipuum decus, & stabilimentum Rom. imperij, salutari perseverantia ad hoc tempus sincerum, & incolume servatum, militaris disciplinæ tenacissimum vinculum; in cuius sicut ac tutela serenus tranquillisque beatæ pacis status acquiescit.

1. P. Cornelius Scipio, cui deleta Carthago auitum cognomen dedit, consul in Hispaniam missus, ut insolentissimos Numantianæ urbis spiritus, superiorum ducum culpa nutritos, contunderet, eodem temporis momento, quo castra intrauit, edixit: ut omnia ex his quæ voluptatis causæ comparata essent, auferrentur ac summouerentur. Constat tum maximum inde infitorum, & lixarum numerum cum duobus millibus scortorum abiisse. Hac turpi atque erubescenda sentina vacuefactus noster exercitus, qui paullo antè mentis mortis, deformi se. fœderis istu maculauerat, erecta virtute, recreataque aciem illam & animosam Numantiam incendiis exustam ruinisque prostratam solo æquauit. Itaque neglectæ disciplinæ militaris indicium, Mancini miserabilis deditio; seruatae merces, speciosissimus Scipionis triumphus extitit.

2. Eam sectam Metellus scutus, cum exercitum in Africa, Iugurthino bello nimia Sp. Albini indulgentia corruptum consul accepisset: omnibus imperij neruis ad reuocandam pristinæ disciplinam militis conuulsus est. Nec singulas partes apprehendit, sed totam continuo in statum suum redegit. Protinus namque lixas e castris summouit, cibumque coctum venalem proponi vetuit: In agmine neminem mili.

militum ministerio seruorum iumentorumque, ut arma sua & alimenta ipsi ferrent, uti passus est. Castrorum subinde locum mutauit: eadem, tanquam Iugurtha semper adesset, vallo fossaque aptissimè cinxit. Quid ergo restituta continentia, quid repetita industria profecit? Crebras scilicet victorias, & multa trophæa peperit ex eo hoste, cuius tergum, sub ambitioso imperatore, Romano militi videre non contigerat.

3. Bene etiam illi disciplinæ militari affuerunt, qui necessitudinum perruptis vinculis, ultionem vindictamque læsæ cum ignominia domuum suarum exigere non dubitauerunt. Nam P. Rupilius consul eo bello, quod in Sicilia cum fugitiuis gessit, Q. Fabium generum suum, quia negligentia Taurominitanam arcem amiserat, prouincia iussit decedere.

4. Iam C. Cotta P. Aurelium Pecunio- lam sanguine sibi iunctum, quem obsidioni Liparitane ad auspicia repetenda Messanam transiturus præfecerat, virgis cæsum, gregalis militiæ munere inter pedites fungi coëgit; quod eius culpa agger incensus, & penè castra fuerant capta.

5. Q. etiam Fuluius Flaccus censor, Fulvium fratrem, cohortem legionis, in qua Trib. militum erat iniussu consulis domum dimittere ausum, senatu mouit. Non digna exempla, quæ tam breuiter, nisi maioribus vrgerer, referrentur. Quid enim tam difficile factu, quam copulato societate generis & imaginum, deformem in patriam reditum indicere? aut comminatione nominis, ac familiæ veteris propinquitatis serie coherenti, virgarum contumeliosa verbera adhibere? aut censorium supercilium aduersus fraternam charitatem distringere? Dentur hæc singula quamuis claris ciuitatibus, abundè tamè gloria disciplinæ militaris instructæ videbantur.

6 At nostra vrbs, quæ omni genere mirificorum exemplorum totum orbem terrarum repleuit, Imperatorum proprio sanguine manantes secures (ne turbato militiæ ordine vindicta dcesset) è castris publicè speciosas, priuatim lugubres duplici vulnere recepit: incerta gratulandi prius, an alloquendi officio fungeretur. Igitur ego quoque hæsitante animo vos bellicarum rerum seuerissimi custodes, Postumi Tuberte, & Manli Torquate, memoria ac relatione cõplector: quia animadverto fore, vt pondere laudis, quam meruistis, obrutus, magis imbecillitatem ingenij mei detegam; quam vestram virtutem, sicut par est, repræsentem. Tu nanque Postumi dictator, A. Postumium, quem ad generis penetratiumque sacrorum successiõnem propagandam genueras; cuius infantie blandimenta sinu atque osculis foueras; quem puerum literis, quem iuuenem armis instruxeras; sanctum, fortem, amantem tui pariter ac patriæ; quia non tuo iussu, sed sua sponte præsidio progressus, hostes fuderat, victorem securi feriri iussisti; & ad hoc peragendum imperium, paternæ vocis ministerio sufficere valuisti. Nam oculos tuos, certum scio, clarissima in luce tenebris offusos, ingens animi opus intueri nequiuisti. Tu item Manli Torquate Latino bello consul, filium, quod prouocatus à Geminio Metio duce Tusculanorum ad dimicandum te ignaro descenderat, gloriosam victoriam & speciosa spolia referentem; abripi à lictore, & in modum hostiæ martari iussisti: satius esse iudicans, patrem forti filio, quam patriam militari disciplina carere.

7 Age, quanto spiritu putamus vsam L. Quintium Cincinnatum dictatorem, eo tempore quo deuictis AEquis & sub iugum missis, L. Minurium consulatum deponere coëgit, quod castra eiusdem hostes
obse-

obsederant? Indignum enim maximo imperio credidit, quem non sua virtus, sed fossa vallumque tutum præstiterat: cuique verescundix non fuerat, arma Romana metu trepida clausis portis contineri. Ergo imperiosissimi XI I. fasces, penes quos senatus & equestris ordinis, & vniuersæ plebis summum decus erat, quorumque nuntium Latium, ac totius Italiæ vires regebantur, contusi atque fracti dictatoriæ se animaduersioni substrauerunt. Ac ne inuita foret læsa gloria militaris, consul delicti omnis vindex punitus est. His (vt ita dicam) piaculis, Mars imperij nostri pater, vbi aliqua ex parte à tuis auspiciis degeneratum erat, nomen tuum propitiabatur: affinium & cognatorum & fratrum nota, filiorumque strage, ignominiosa consulum eiuratione.

8 Eiusdem ordinis est quod sequitur. Papirius dictator, cum aduersus imperium eius Q. Fabius Rullianus magister equitum exercitum in aciem eduxisset, quanquam suis Samnitibus in castra redierat, tamen neque virtute eius, neque successu, neque nobilitate motus, virgas expediri, eumque nudari iussit. O spectaculum admirabile, & Rullianus, & magister equitum, & victor, scissa veste, spoliatoque corpore, lictorum verberibus lacerandus: vt in acie exceptorum vulnerum nodosis ictibus cruore renouato, victoriarum, quos modo speciosissimos erat adeptus titulos, respergeret. Precibus deinde suis exercitus occasionem Fabio confugiendi in urbem dedit; vbi frustra senatus auxilium implorauit. Nihilominus enim Papirius in exigenda pœna perseuerauit: itaque coactus est pater eius, post dictaturam, tertiumque consulatum, rem ad populum deuocare, auxiliumque tribunorum plebis supplex pro filio petere. Neque hac re seueritas Papirij resrenari potuit: ceterum, cum ab vniuersis

his ciuibus, & ipsis tribunis plebis rogaretur; testatus est, non poenam illam se Fabio, sed populo Romano & Tribunitia concedere potestati.

9 L. Quoque Calpurnius Piso consul, cum in Sicilia bellum aduersus fugitiuos gereret, & C. Titius equitum praefectus, fugitiuorum multitudinem circumuentus arma cum suis tradidisset; his praefectum ignominiae generibus affecit. Iussit eum toga laciniis abscisis amictum, discinctaque tunica indutum, nudis pedibus, a mane in noctem usque ad principia per omne tempus militiae adesse. Interdixit etiam ei conuictum hominum, usumque balnearum: turmasque equitum, quibus praesuerat, ademptis equis in funditorum alas transfecit. Magnum profecto dedecus patriae magno Pisonis decore vindicatum est: quoniam quidem id egerit, ut qui cupiditate uitae adducti, cruce dignissimis fugitiuis trophaea de se statuere concesserant, libertatiq; suae seruili manu flagitiosum imponi iugum non erubuerant; amarum lucis usum experirentur, mortemque, quam effeminate timuerant, viriliter optarent.

10 Nec minus Pisonem acriter Q. Metellus: qui cum apud Contrebiam res gereretur, collocatas a se in quadam statione quinque cohortes, atque ex ea viribus hostium depulsas, repetere eandem stationem euestigio iussit: non quod speraret ab iis amissum locum recuperari posse, sed ut praeteritae culpam pugnae, insequentis certaminis manifesto periculo puniret. Edixit etiam, ut si quis ex his fugiens castra petidisset, pro hoste interficeretur. Qua seueritate compressi milites, corporibus fatigatis, & animis desperatione uitae implicatis, loci tamen iniquitatem, multitudinemque hostium superarunt. Humana igitur imbecillitatis efficacissimum duramentum est necessitas.

11.
feroci
debi
nium
sauior
enim
transf
scidit
defect
belles
strada
teris,
mento

12.
tamen
rem, a
re an
Siqui
qui ex
ierant
uius in
fugas
patria
quam
prosec
pionis
uis me
sultar
re ad
re gef

13.
nico i
gas, i
obiec

14.
eiusde
phant
quide
tissim
sine in
Asper
nere r
res ar

11. In eadem prouincia Q. Fabius Max. ferocissimæ gentis animos contunderè & debilitare cupiens, mansuetissimum ingenium suum, ad tempus deposita clementia, sæuiores uti seueritate coëgit. Omnium enim qui ex præsidii Romanis ad hostes transfugerant, captique erant, manus abscidit: ut trunca præ se brackia gestantes, defectionis metum reliquis iniicerent: Rebelles itaque manus à corporibus suis distractæ, inque cruentato solo sparsæ, ceteris, ne idem committere auderent, documento fuerunt.

12. Nihil mitius superiore Africano: is tamen ad firmandam disciplinam militarem, aliquid ab alienissima sibi crudelitate amaritudinis mutuandam existimauit. Siquidem deuicta Carthagine, cum omnes qui ex nostris exercitibus ad Pœnos transierant, in suam potestatem redeisset; grauius in Romanos, quam in Latinos transfugas animaduertit. Hos enim tanquam patriæ fugitivos crucibus affixit, illos tanquam perfidos socios securi percussit. Non prosequar hoc factum ulterius, & quia Scipionis est, & quia Romano sanguini, quamuis merito perpeffo, seruire supplicium insultare non attinet: cum prælerim transire ad ea liceat, quæ sine domestico vulnere gesta narrari possunt.

13. Nam posterior Africanus, euerso Punico imperio, exterarum gentium transfugas, in edendis populo spectaculis, feris obiecit.

14. Et L. Paullus Perse rege superato, eiusdem generis & culpæ homines elephantis proterendos substrauit: utilissimo quidem exemplo, si tamen acta excellentissimorum virorum humiliter æstimare sine insolentiæ reprehensione permittitur. Aspero enim & absciso castigationis genere militaris disciplina indiget: quia vires armis constant, quæ ubi a recto tenore desci-

desciuerunt, oppressura sunt, nisi oppri-
mantur.

15. Sed tempus est eorum quoque men-
tionem fieri, quæ iam non à singulis, ve-
rum ab vniuerso senatu pro militari more
obtinendo, defendendoque administrata
sunt. L. Marcius tribuus militum, cum
reliquias duorum exercituum P. & Cn.
Scipionum, quos arma Pœnorum in Hi-
spania absumpserant, dispersas mira virtu-
te collegisset, earumque suffragiis dux
esset creatus; senatui de rebus actis à se
scribens, in hunc modum orsus est: L.
MARCIVS PROPR. Cuius honoris
vsurpatione vti cum Patribus conscriptis
non placuit; quia duces à populo, non à
militibus creari solerent. Quo tempore
tam Augusto, tamque graui, propter im-
mane Reip. damnum etiam trib. militum
adulandus erat, quoniam quidem ad sta-
tum totius ciuitatis corrigendum vnus suf-
fecerat. Sed nulla clades, nullum meri-
tum, valentius militari disciplina apud
senatum fuit: succurrebat enim quam ani-
mosa seueritate Tarentino bello maiores
eorum vsi fuisset: In quo quassatis & at-
tritis Reipub. viribus, cum magnum cap-
titorum ciuium suorum numerum à Pyr-
rho rege vltro missum recepissent; decre-
uerunt vt ex iis qui equo macuerant; pedi-
tum numero militarent: qui pedites fue-
rant, in funditorum auxilia transcriberen-
tur: Nèue quis eorum intra castra tende-
ret, nèue locum extra assignatum, vallo
aut fossa cingeret, nèue tentorium ex pel-
libus haberet: Recursum autem iis ad pri-
stinum militiæ ordinem proposuerant, si-
quis bina spolia ex hostibus tulisset: Qui-
bus supplicis compressi, ex deformibus
Pyrri manusculis, acerrimi hostes extir-
terunt. Parem iram aduersus illos senatus
distinxit, qui apud Cannas Reip. defe-
uerant. Nam cum eos grauitate decreti vl-
tra

tra mortuorum conditionem relegasset, ac-
 ceptis à M. Marcello literis, ut eorum sibi
 opera ad expugnationem Syracusarum uti
 liceret; rescripsit indignos esse qui in ca-
 stra reciperentur. Ceterum se ei permitte-
 re, ut faceret quod expedire Reip. iudicaf-
 set, dum nequis ex eis munere vacaret, aut
 dono militiæ donaretur, aut in Italiam,
 donec hostes in ea essent, accederet. Sic
 enervés animos odisse virtus solet. Age,
 quam graviter senatus tulit, quod Q. Pe-
 tillium consulem fortissimè aduersus Li-
 gures pugnātem occidere milites passi
 essent? Legioni enim neque stipendium
 anni procedere, neque æra dari voluit;
 quia pro salute imperatoris, hostium telis
 se non obrulerant. Idque decretum amplis-
 simi ordinis, speciosum & æternum Peril-
 lij monumentum exitit, sub quo in acie,
 morte, in Curia ultione clari cineres eius
 acquiescunt. Consimili animo, cum ei An-
 nibal sex millium Romanorum, quæ cap-
 ta in castris habebat, redimendorum po-
 testatem fecisset, conditionem spreuit; me-
 mor tantam multitudinem armatorum iu-
 venum, si honestè mori voluissent, turpi-
 ter capi non potuisse. Quorum nescio
 virum maius dedecus fuerit, quod patria
 spei, an quod hostis metus nihil in his re-
 posuerit: hæc pro se, ille ne aduersus se
 dimicarent, parvi pendendo. Sed cum ali-
 quoties senatus pro militari disciplina se-
 severum exhibuerit, nescio an vum præci-
 pue, cum milites qui Rhegium iniusto
 bello occupauerant, mortuoque dūce Lu-
 bellio, M. Cæsum scribam eius sua spon-
 te imperatorem delegerant, carcere inclu-
 sit, ac M. Fulvio Flacco Trib. Pl. denun-
 ciantē, ne in ciues Romanos aduersus mo-
 rem maiorum animadverteret, nihilomi-
 nus propositum executus est. Ceterum quo
 minore cum invidia id perageretur, quin-
 quagenos per singulos dies virgis caesos,
 secuta

30 VALERII MAXIMI
securi percuti iussit, eorumque corpora sepultura mandari, mortemque lugeri vetuit.

EXTERNAE EXEMPLA.

LENITER hoc Patres Conscripti, si Carthaginiensium senatus in militiae negotiis procurandis violentiam intueri velimus; a quo duces bella pravo consilio gerentes, etiam si prospera fortuna subsecuta esset, cruci tamen suffigebantur: quod bene gesserant, deorum immortalium adiutorio; quod male commiserant, ipsorum culpa imputantes.

2. Clearchus vero Lacedaemoniorum dux egregio dicto disciplinam militiae continebat, identidem exercitus sui auribus inculcando, a militibus imperatorem potius, quam hostem metui debere. Quo aperte denunciabat futurum ut spiritum poenae impenderent, quem pugnae acceptum ferre dubitassent. Idque a duce praecipere non mirabantur, maternas blanditiarum memores, quae exituros eos ad proeliandum monebant, ut aut viui cum armis in conspectum eorum venirent, aut mortui in armis referrentur. Hoc intra domesticos parietes accepto signo, Spartanarum acies dimicabant. Sed aliena prospexisse tantummodo satis est, cum propriis multoque uberioribus, & felicioribus exemplis gloriari liceat.

CAP. VIII.

DE IVRE TRIUMPHANDI.

1. Leges duae de triumpho.	3. Cn. Fulvius Flaccus triumphum spernens.
2. C. Lutatius COS. & Q. Valerius pr. altercationes de triumpho.	4. Q. Fulvius, & L. Opimius in negotio triumphus.
5. Cn.

- 5° Cur item P. Scipioni maiori & M. Marcello.
- 7 Qui ex civili victoria non triumpharunt.
- 6° Conuiuia triumphantium.

DISCIPLINA militaris acriter re-
tenta, principatum Italiae Romano
imperio peperit, & multarum urbium,
magnorum Regum, validissimarum gen-
tium regimen largita est, fauces Pontici
sinus patefecit, Alpium, Taurique mon-
tis conuulsa claustra tradidit, ortumque e
paruula Romuli casa totius terrarum orbis
fecit columnen. Ex cuius finit quoniam om-
nes triumphandi manarunt, sequitur vt de
triumphandi iure dicere incipiam.

1. Ob leuia proelia quidam imperatores
triumphos sibi decerni desiderabant: qui-
bus vt occurreretur, lege tantum est, ne
quis triumpharet, nisi qui quinque millia
hostium vna acie cecidisset. Non enim nu-
mero, sed gloria triumphorum excelsius
urbis nostrae futurum decus maiores existi-
mabant. Ceterum ne tam praecleara lex
cupiditate laurae oblitteraretur, legis al-
terius adiutorio sulata est, quam L. Marius,
& M. Cato Tribb. pl. tulerunt. Poenam
enim Imperatoribus minatur, qui aut ho-
stium occisorum in proelio, aut amissorum
civium falsum numerum, literis senatui
ausi essent referre. Iubetque eos, cum pri-
mum Urbem intrassent, apud quaestores
urbanos iurare, de vtroque numero vere
ab his senatui esse scriptum.

2. Post has leges iudicij illius tempesti-
na mentio introducetur, in quo de iure
triumphandi inter clarissimas personas &
actum & excussum est. C. Lutatius consul &
Q. Valerius Praetor circa Siciliam insig-
nem Poenorum classem deleuerant, quo no-
mine Lutatio consuli triumphum senatus
decreuit. Cum autem Valerius sibi eum

quoque decerni desideraret; negauit id fieri oportere Lutatius, ne in honore triumphi minor potestas maiori æquaretur: Pertinaciusque progressa contentione, Valerius sponſione Lutatium prouocauit, Nisi suo ductu Punica classis eſſet oppreſſa. Nec dubitauit reſtipulari Lutatius. Itaque iudex inter eos conuenit Atilius Calatinus, apud quem Valerius in hunc modum egit; conſulem ea pugna in lectica claudum iacuisse, ſe autem omnibus imperatoriis partibus functum. Tunc Calatinus, prius quam Lutatius cauſam ſuam ordiretur, Quæro, inquit, Valeri à te, ſi dimicandum necne eſſet, contrariis inter uos ſententiis diſſidiſſetis; utrum quod conſul in quod prætor imperaſſet, maius habiturum fuerit momentum? Reſpondit Valerius, non facere ſe controuerſiam quin priores partes conſulis eſſent futuræ. Age deinde, inquit Calatinus, ſi diuerſa auſpicia accepiſſetis, cuius magis auſpicio ſtaretur? Item reſpondit Valerius, conſidis. At iudex, Iam mehercule, inquit, cum de imperio & auſpicio, inter uos diſceputationem ſuſceperim, & tu utroque aduerſarium tuum ſuperiorem fuiſſe fatearis; nihil eſt quod ulterius dubitem. Itaque Lutati, quamuis adhuc tacueris, ſecundum te litem do. Mirifice iudex, quod in manifeſto negotio tempus teri paſſus non eſt. Probabilius Lutatius, quod ius ampliſſimi honoris conſtanter defendit. Et ne Valerius quidem improbè, quia fortis & proſperæ pugnae ut non legitimum, ita ſe dignum præmium petiit.

3. Quid facias Cn. Fuluius Flacce, qui tam expectandum aliis triumphum honorem, decretum ſibi e ſenatu ob res bene geſtas ſpreuit, ac repudiauit? Nimirum non plura præcerpens, quam acciderunt. Nam ut Urbem intrauit, continuo ipſe quaſtione publica afflictuſ, exilio multatuſ eſt: ut ſi quid

quid religionis insolentia commisisset, poena expiaret.

4. Sapientiores igitur Q. Fulvius, qui Capua capta; & L. Opimius, qui Fregellanis ad deditionem compulsis, triumphandi potestatem à senatu petierunt. Uterque editis operibus magnificus, sed neutrorum petita rei compos. Non quidem invidia Patrum Conscript. cui nunquam aditum in Curia esse voluerunt: sed summa diligentia obseruandi iuris, quo cautum erat, ut pro aucto imperio, non pro recuperatis, quæ Populi Rom. fuissent, triumphus decerneretur. Tantum enim interest adicias aliquid, an detractum restituas; quantum distat beneficij initium ab iniuriæ fine.

5. Quinetiam ius de quo loquor, sic custoditum est, ut P. Scipioni ob recuperatas Hispanias, M. Marcello ob captas Syracusas triumphus non decerneretur; quod ad eas res gerendas sine vllò missi erant magistratu. Probenitur nunc cuiuslibet gloriæ cupidi, qui ex desertis montibus, myoparonumque piraticis rostris, laudis inopes, laureæ ramulos festinabunda manu decerperunt. Carthagini imperio abrupta Hispania, & Siciliæ caput abscisum; Syracusæ, triumphales iungere currus nequiverunt. Et quibus viris? Scipioni & Marcello: quorum ipsa nomina instar æterni sunt triumphi. Sed clarissimos solidæ veræque virtutis auctores, humeris suis salutem patriæ gestantes, etsi coronatos intneri senatus cupiebat, iustiori tamen reseruandis laureæ putauit.

6. His illud subnectam. Moris erat ab imperatore triumphum ducturo, C O S S. inuitari ad cœnam, deinde rogari ut venire supersedeant; nequis eo die, quo ille triumpharit, maioris in eodem conuiuio sit imperij.

7. Verùm quamuis quis præclaras res, maximeque viles Reip. civili bello gessit-

Iet, Imperator tamen eo nomine appellatus non est, nec vlla supplicationes decretæ sunt, neque aut ouans, aut curru triumphauit; quia vt necessariæ istæ, ita lugubres semper existimatæ victoriæ sunt, vt pote non externo, sed domestico partæ cruore. Itaque & Nasica Ti. Gracchi, & Opimius C. Gracchi factiones mæsti trucidarunt. Q. Catulus, M. Lepidæ collega suo eum omnibus seditiosis copiis extincto, tantum moderatum præ se ferens gaudium, in Urbem reuertitur. C. etiam Antonius Catilinæ victor, absterfos gladios in castra retulit. L. Cinna, & C. Marius hauserant quidem auidi ciuilem sanguinem: sed non protinus ad templa deorum & aras tetenderunt. Item L. Sylla, qui plurima bella ciuilia confecit, cuius crudelissimi & insolentissimi successus fuerunt: cum consummata potentia sua triumphum duceret, vt Græciæ & Asiæ multas vrbes, ita ciuium Rom. nullum oppidum vexit.

Piget, tædetque per vulnera Reip. vitæius procedere: lauream nec sonatus cuiquam dedit, nec quisquam sibi dari desiderauit, ciuitatis parte lacrymante. Ceterum ad quercum pronæ manus porriguntur, vbi ob ciues seruatos corona danda est; qua postea Augustæ domus sempiterna gloria triumphant.

CAP. IX.
DE CENSORIA SE-
VERITATE.

1 M. Camilli &
M. Postumij in
calibes.

2 M. Valerij
Max. & Co.

Iunij Bruti in
L. Antonium.

3 M. Catonis in
L. Flamini-
num.

4 C.

4	C. Fabricij in P. Rufinum.	7	M. Messalla & P. Sempronij in quadringē- tos equites.
5	M. Antony & L. Flacci in M. Duro- nium.	8	M. Reguli, & P. Phili in re- liquias Can- nenses.
6	C. Neronis & M. Salinato- ris in se mu- tuo & popu- lum Romanū.	9	Qui notati ad censuram postea peruenerunt.

CASTRENSIS disciplinæ tenacis-
simum vinculum, & militaris rationis
diligens obseruatio, admonent me, vt ad
censuram, pacis magistram custodemque
transgrediar. Nam vt opes pop. Romani
in tantam amplitudinem imperatorum vir-
tutibus exceſerunt; ita probitas & conti-
nentia censorio supercilio examinata est.
Opus effectu par bellicis laudibus. Quid
enim prodest foris esse strenuum, si domi
malè viuatur? Expugnentur licet vrbes,
corripiantur gentes, regnis iniiciantur ma-
nus; nisi foro & curiæ officium ac vere-
cundia sua constiterit; partarum rerum
æquatus cælo cumulus, sedem stabilem
non habebit. Ad rem igitur pertinet nosse,
atque adeo recordari acta censoriæ po-
testatis.

1. Camillus & Postumius censores, æra
pœnæ nomine eos qui ad senectutem cæ-
libes peruenerant, in ærarium deferre ius-
serunt: iterum puniri dignos, si quo modo
de tam iusta constitutione queri essent ausi:
cùm in hunc modum increparentur. Na-
tura vobis quemadmodum nascendi, ita
gignendi legem scribit; parentesque vos
alendo, nepotum nutriendorum debito
(si quis est pudor) alligauerunt. Accedit
his, quod etiam fortuna longam præstan-

di huiusce muneris aduocationem estis assecuti; cum interim consumpti sint anni vestri, & mariti & patris nomine vacui. Ite igitur, & nodosam exsoluite stipem, vtilem posteritati numerosæ.

1. Horum seueritatē M. Valerius Max. & C. Iunius Bubulcus Brutus censores in cōsimili genere animaduersionis imitati, L. Antonium senatu mouerunt: quòd quam virginem in matrimonium duxerat, repudiasset, nullo amicorum in consilium adhibito. At hoc crimen nescio an superiore maius: illo nanque coniugalia sacra spreta tantum, hoc etiam iniuriosè tractata sunt. Optimo ergo iudicio censores indignum eum aditu Curix existimauerunt.

3. Sic M. Porcius Cato L. Flaminium & numero senatorum sustulit, quia in provincia quendam damnatum securi percusserat, tempore supplicij ad arbitrium & spectaculum mulierculæ, cuius amore tenebatur, electo. Et poterat inibi respectu consulatus, quem is gesserat, atque auctoritate fratris eius V. C. T. Flaminini: sed & censor, & Cato duplex seueritatis exemplum, eo magis illum notandum statuit: quòd amplissimi honoris maiestatem tam tetra facinore inquinauerat: nec pensi duxerat, iisdem imaginibus adscribi, meretricis oculos humano sanguine delosatos, & regis Philippi supplices manus.

4. Quid de Fabricij Luscini censura loquar? narravit omnis ætas, & deinceps narrabit, ab eo Cornelium Rufinum duobus consularibus, & dictatura speciosissime functum, quòd decem pondo vasa argentea comparasset; perinde ac malo exemplo luxuriosum, in ordine senatorio reuerentum non esse. Ipsæ medijs fidius mihi licetæ nostri obstupescere videntur, cum ad tantam seueritatem referendam misericordiam accommodare coguntur;

ac vereri ne non nostræ vr̄bis acta commemorare existimentur. Vix enim credibile est intra idem pomerium decem pondo argenti, & inuidiosum fuisse censum, & inopiam haberi contemptissimam.

5. M. autem Antonius, & L. Flaccus censors Duronium senatu monerunt, quod legem de coercendis conuiuiorum sumptibus latam tribus pleb. abrogauerat, mirifica notæ causa. Quam enim impudenter Duronius Rostra concendit, illa dicturus, Fraxi sunt iniecti vobis Quirites nullo modo perpetiendi: alligati & constricti estis amaro vinculo seruitutis: Lex enim lata est, quæ vos esse frangi iubet: abrogemus igitur istud horridæ vetustatis rubiginè oblitum imperium. Etenim quid opus libertate, si volentibus luxu perire non licet?

6. Age, par proferamus æquali iugo virtutis, honorumque societate iunctum, instructum autem æmulationis hamo dissidens. Claudius Nero, Liuiusque Salinator secundi Punici belli temporibus firmissima Reipub. latera, quam destictam simul egerunt censuram? Nam cum equitum centurias recognoscerent, & ipsi propter rebus ætatis etiamnum eorum essent e numero, ut est ad Poliam ventum tribum, præcolto nomine Salinatoris, citandum necne sibi esset, hæsitauit: Quod ubi intellexit Nero, & citari collegam, & equum vendere iussit, quia populi iudicio damnatus esset. Salinator quoque eadem animaduersione Neronem persecutus est, adiectæ causa, quod non sincera fide secum in gratiam rediisset. Quibus viris si quis celestium significasset futurum, ut eorum sanguis illustrium imaginum serie deductus, in ortum salutaris principis nostræ confluere, depositis inimicitis, arctissimo foederis amicitiæ foedere iunxissent, seruatam ab ipsis patriam communi stirpi seruandam

relicturi. Salinator verò quatuor & triginta tribus inter ærarios referre non dubitavit; quòd cum se damnassent, postea consulem atque censorem fecissent; prætexuitque causam, quia necesse esset eas alterutro factò, crimine temeritatis vel periurij teneri. Vnam tantummodo tribum Mæciam vacuum nota reliquit; quæ eum suffragiis suis, vt non damnatione, ita ne honore quidem dignum iudicauerat. Quàm constantis, & præualidi illum putamus ingenij fuisse; qui neque tristi iudiciorum exitu compelli, neque honorum magnitudine adduci potuit, quo se blandiorem in administratione Reip. gereret?

7. Equestris quoque ordinis bona magna que pars, quadringenti iuvenes, censoriam notam patiente animo sustinuerunt, quos M. Valerius, & P. Sempronius quis in Sicilia ad munitionem opus explicandum ire iussi, facere id neglexerant; equis publicis spoliatos, in numerum ærariorum retulerunt.

8. Turpis etiam metus censors summa cum seueritate pœnam exegerunt. M. enim Atilius Regulus; & P. Furius Philus, L. Metellum quæstorem, compluresque equites Romanos, qui post infeliciter commissam Cannensem pugnam cum eo abituros se Italia iurauerant, direptis equis publicis, inter ærarios referendos curauerunt. Eosque graui nota affecerunt, qui cum in potestatem Annibalis venissent, legati ab eo ad senatum missi de permutandis captiuis, neque impetrassent quod petebant, in vrbe manserunt: Quia & Romano sanguini fidem præstare conueniens erat; & M. Atilius Regulus censor perfidiam notabat; cuius pater per summos cruciatus expirare, quàm fallere Carthaginenses satius esse duxerat. Iam hæc censura ex foro in castra transcendit, quæ neque timeri, neque decipi voluit hostem.

9. Sequuntur duo eiusdem generis exempla, eaque adiecisse satis erit. C. Geta, cum à L. Metello, & Cn. Domitio censoribus senatu motus esset, postea censor factus est.

Item M. Valerius Messalla censoria nota perstrictus, censoria postmodum potestate imperavit. Quorum ignominia virtutem acuit: rubore enim eius excitati, omnibus viribus incubuerant, ut digni civibus viderentur, quibus dari potius, quam obici censura deberet.

C A P. X.

DE MAIESTATE.

ROMANORVM.

- 1 Q. Metelli Numidici apud iudices.
- 2 P. Africani maioris apud Antiochum regem & exteros.
- 3 L. A. Emilij Pauli apud Macedonas.
- 4 P. Africani minoris apud Massanisam & Pœnos.
- 5 P. Rutilij exulis apud Asia ci-

uitates.

- 6 C. Marij prescripti apud Minturnenses.
- 7 M. Catonis Vicensis apud senatum.
- 8 Eiusdem apud populum Rom.

EXTERNORVM.

- 1 Harmodij & Aristogitonis apud Xerxem regem.
- 2 Xenocratis apud Athenienses.

EST & illa quasi priuata censura, maiestas clarorum virorum, sine tribunalium fastigio, sine apparitorum ministerio, potens in sua amplitudine obtinenda. Grato enim & iucundo introitu animis hominum illabitur admirationis prætexta velata: quam rectè quis dixerit, longum & beatum honorem esse sine honore.

1. Nam quid plus honoris tribui potuit consuli quam est datum reo Metello? quicum causam repetundarum diceret, tabulaeque eius ab accusatore expostulatae, & ad nomen inspiciendum circa iudicium ferrentur; totum concilium ab earum contemplatione oculos auertit, ne de aliqua re, quae in his relata erat, videretur dubitasse. Non in tabulis, sed in vita Q. Metelli argumenta sincerè administratae promittit legenda sibi iudices crediderunt: indignum rati integritatem tanti viri exigua cera, & paucis literis perpendi.

2. Sed quid mirum, si debitus honos à ciuibus Metello tributus est, quem superiori Africano etiam hostis praestare non dubitauit? Siquidem rex Antiochus bello, quod cum Romanis gerebat, filium eius à militibus suis interceptum, honoratissimè excepit, regisque muneribus donatum, vitro & celeriter patri remisit: quanquam ab eo tum maximè finibus imperij pellebatur. Sed & rex laceffitus, maiestatem excellentissimi viri venerari, quam dolorem suum vlcisci maluit. Ad Africanum eundem in Littorina villa se tenentē, complures praedonum duces videndum eodem tempore fortè confluxerant. Quos cum ad vim faciendam venire existimasset, praesidium domesticorum in testro collocauit, eratque in his repellendis & animo & apparatu occupatus. Quod ut praedones animaduertuerunt, dimissis militibus abiectisque armis, ianuae appropinquant, clara voce nunciantes, non vitae eius hostes, sed virtutis admiratores venisse: conspectum & congressum tanti viri quasi caeleste aliquod beneficium expetentes. Proinde securum se spectandum praebere ne grauaretur. Haec postquam domestici Scipioni retulerunt, fores reserari, eosque intromitti iussit; qui postes ianuae tanquam aliquam religiosissimam aram, sanctumque templum

plum venerati, cupide Scipionis dexteram apprehenderunt; ac diu deosculati, positum ante vestibulum donis, quæ deorum immortalium numini consecrari solent, læti, quod Scipionem vidisse contigisset, ad lares reuerterunt. Quid hoc fructu maiestatis excelsius? quid etiam iucundius? Hostis iram admiratione sui placavit: spectaculo præsentis suæ latronum gestientes oculos obstupescit. Delapsa cælo sidera hominibus si se offerant, venerationis amplius non recipient.

3. Et hæc quidem viuo Scipioni; illud autem AEmilio Paulo exanimi contigit. Nam cum exequiæ eius celebrarentur, ac forè tunc principes Macedonia, legationis nomine Romæ morarentur, funebri lecto sponte sua se se subiecerunt. Quod aliquanto mains videbitur, si quis cognoscit lecti illius frõtem Macedonicis triumphis fuisse adornatam. Quantum enim Paulo tribuerant, propter quem gentis suæ cladium indicia per ora vulgi ferre non exhorruerunt? quod spectaculum funeri speciem alterius triumphi adiecit. Bis enim te Paulle Macedonia vrbi nostræ illustrem ostendit: incolumem, spoliis suis: fato functum, humeris.

4. Ne filij quidem tui Scipionis AEmiliani, quem in adoptionem dando, duarum familiarum ornameatum esse voluisti, maiestati parum honoris tributum est: cum enim adolescentem admodum à Lucullo consule petendi auxilij gratia ex Hispania in Africam missum, Carthaginenses & Massanisa Rex de pace disceptatorem, velut consulem & imperatorem habuerunt. Ignara quidem fatorum suorum Carthago: Orientis enim illud inuentæ decus, deorum atque hominum indulgentia, ad excidium eius alebatur: vt superius cognomen Africanum capta, posterius euerfa Cornelis genti daret.

5. Quid

5. Quid damnatione, quid exilio miserius? At P. Rutilio conspiratione publicanorum percusso, auctoritatem adimere non valuerunt. Cui Asiam petenti omnes provinciae illius civitates legatos secessum eius operientes obviam miserunt. Exulare aliquis hoc loco, an triumphare iustius dixerit?

6. C. etiam Marius in profundum victimarum miseriarum abiectus, ex ipso vitæ discrimine, beneficio maiestatis emerfit. Missus enim ad eum occidendum in privata domo Minturnis clausum servus publicus, natione Cimber, & senem, & inermem, & squalore obsitum, strictum gladium tenens, aggredi non sustinuit: sed claritate viri occæcatus, abiecto ferro, attonitus inde ac tremens fugit. Cimbrica nihilum calamitas oculos hominis perstrinxit: deivictæque suæ gentis interitus animum comminuit: etiam diis immortalibus indignum ratis, ab vno eius nationis interfici Mariam, quam totam deleverat. Minturnenses autem maiestate illius capti, compressum iam & constrictum diræ fati necessitate, incolumem præstiterunt: nec fuit his timori asperrima Syllæ victoria, ne in eos conservationem Marij vlesceretur, cum præsertim ipse Marius eos à conservando Mario abstertere posset.

7. M. quoque Porcium Catonem admiratio fortis, & sincera vitæ, adeo admirabilem senatui fecit, ut cum invito C. Cesare consule adversus publicanos dicendo in curia diem extraheret, & ob id eius iussu à lictore in carcerem duceretur, universus senatus illum sequi non dubitaret: quæ res divini animi perseverantiâ flexit.

8. Eodem Ludos Florales, quos Messius ædilis faciebat, spectante, populus, ut Mimæ nudarentur, postulare erubuit: quod cum ex Fauonio amicissimo sibi vna sedente cognovisset, discessit è theatro, ne præ-

præsentia sua spectaculi consuetudinem impediret: Quem abeuntem ingenti plausu populus prosecutus, priscum morem iocorum in scenam reuocauit; confessus plus se maiestatis vni tribuere, quàm vniuerso sibi vindicare. Quibus opibus, quibus imperiis, quibus triumphis hoc datum est? exiguum viri patrimonium, astricti continentia mores, modicæ clientelæ, domus ambitioni clausa; paterni generis vna imago, minime blanda frons; sed omnibus numeris perfecta virtus. Quæ quidem effecit, vt quisquis sanctum & egregium ciuem significare velit, sub nomine Catonis definiat.

E X T E R N A.

1. Dandum est aliquid loci etiam alienigenis exemplis: vt domesticis aspersa, varietate ipsa delectent. Harmodij, & Aristogitonis, qui Athenas tyrannide liberare conati sunt, effigies æneas Xerxes ea vrbe deuicta in regnum suum transfudit: longo deinde interiecto tempore, Seleucus in pristinam sedem reportandas curauit: Rhodij quoque eas vrbi suæ appulsas, cum in hospitium publicè inuitassent, sacris etiam puluinaribus collocauerunt. Nihil hac memoria felicius, quæ tantum venerationis in tam paruulo ære possedit.

2. Quantum porro honoris Athenis Xenocrati sapientia pariter ac sanctitate claritributum est? Qui cum testimonium dicere coactus ad aram accessisset, vt more ciuitatis iuraret omnia se verè retulisse; vniuersi iudices consurrexerunt, proclamaruntque ne iusiurandum diceret: Quodque sibi metipsis postmodum dicendæ sententiæ loco remissuri non erant, sinceritati eius concedendum existimarunt.

VALERII MAXIMI

LIBER TERTIVS.

CAP. I.

DE INDOLE.

CVIVS EXEMPLA 3 C. Cassii Longini.
SVNT ROM.

x	AEmilii Lepidi pueri.	EXTERNVM VNVM.
z	M. Catonis Vrsi censis.	x Alcibiadis Atheniensis.

ATTINGAM nunc quasi canabula quædam & elementa virtutis: animique procedente tempore ad summum gloriæ cumulum peruenturi, certo cum indolis experimento, datos gustus referam.

1. AEmilius Lepidus puer etiam tum progressus in aciem, hostem interemit, civem servavit: cuius tam memorabilis operis index est in Capitolio statua bullata, & incincta prætexa S. C. posita. Iniquum enim putavit, cum honori nondum tempestivum videri, qui iam virtuti maturus fuisset. Præcurrit igitur Lepidus ætatis stabilimentum fortiter faciendi celeritate: duplicemque laudem è prælio retulit, cuius cum vix spectatorem anni esse patiebantur. Arma enim infesta, & districti gladij, & discursus telorum, & aduentantis equitatus fragor, & concurrentium exercituum impetus, iuvenibus quoque aliquantum

erroris incutit. Inter quæ AEmiliae gen-
 eis pueritia coronam mereri, spolia rapere
 valuit.

3. Hic spiritus ne M. quidem Catonis
 pueritiæ defuit. Nam cum in domo M.
 Drusi auunculi sui educaretur, & ad eum
 Trib. plebis Latini de ciuitate impetran-
 da conuenissent, à Q. Poppedio Latino-
 rum principe, Drusi autem hospite, roga-
 tus, vt socios apud auunculum adiuuaret;
 constanti vultu non facturum se respondit.
 Iterum deinde, ac sæpius interpellatus, in
 proposito perstitit. Tunc Poppedius in ex-
 cellam ædium partem leuatum, abiectu-
 rum inde se, nisi precibus obtemperaret,
 minatus est: nec hac re ab incepto moueri
 potuit. Expressa est itaque illa vox homi-
 num, Gratulemur nobis Latini, & socij,
 hunc esse tam paruum; quo senatore ne
 sperare quidem nobis ciuitatem licuisset.
 Tenero ergo animo Cato totius Curia gra-
 uitatem percepit, perseverantiaque sua La-
 tinos iura nostræ ciuitatis apprehendere
 cupientes reppulit.

Idem cum salutandi gratia prætextatus,
 ad Syllam venisset, & capita proscrip-
 torum in atrium allata vidisset; atrocitate
 rei commotus pædagogum suum Sarpedo-
 nem nomine interrogauit, quapropter nemo
 inueniretur qui tam crudelem tyrannum
 occideret: Cumque is, non voluntatem
 hominibus, sed facultatem deesse, quod
 salus eius magno militum præsidio custo-
 diretur, respondisset: vt ferrum sibi dare-
 tur, obsecrauit, affirmando perfacile se
 eum interfectorum, quod in lecto illius
 consistere soleret. Pædagogus & animum
 Catonis agnouit, & propositum exhorruit,
 eumque postea ad Syllam excussum sem-
 per adduxit. Nihil hec admirabilius. Puer
 in officina crudelitatis deprehensus, victo-
 rem non extimuit; tum maximè Consules,
 Municipia, Legiones, Equestris ordinis

96. VALERII MAXIMI
maiores partem trucidantem: Ipsum Ma-
rium si quis eò loci statuisset, ceterius ali-
quid de fuga sua, quam de Syllæ nece co-
gitasset.

3. Cuius filium Faustum C. Cassius
condiscipulum suum in schola proscriptio-
nem paternam laudantem, ipsum quoque
cum per ætatem potuisset, idem facturum
minitatem, colapho percussit. Dignam
manum, quæ publico paricidio se non
contaminaret.

E X T E R N A.

1. Et ut à Græcis aliquid, Alcibiades
ille, cuius nescio utrum bona, an vitia pa-
triæ perniciosiora fuerint: illis enim ciues
suos decepit, his affixit: cum adhuc puer
ad Periclem auunculum suum venisset,
eumque secreto tristem sedentem vidisset,
interrogauit, quid ira tantam in vultu con-
fusionem gereret: At illo dicente, manda-
to se ciuitatis Propylæa Mineruæ, quæ
sunt ianux arcis, ædificasse, consumpta-
que in id opus ingenti pecunia, non inue-
nire quo pacto ministerij rationem redde-
ret, atque ideo constiteri. Ergo, inquit,
quære potius quemadmodum rationem
non reddas. Itaque vir amplissimus at-
que prudentissimus, suo consilio defectus,
puerili usus est, atque id egit ut Athenien-
ses finitimo implicati bello rationibus exi-
gendis non vacarent. Sed viderint Athe-
næ utrum Alcibiadem lamententur, an
gloriantur: quoniam adhuc inter execra-
tionem hominis & admirationem, dubio
mentis iudicio fluctuantur.

DE FORTITVDINE.

- CVIVS EXEMPLA ROM. SVNT.
1	M. Horatius Co- cles.	17	P. Scipio Na- fica.
2	Clælia virgo.	18	M. AEmilius Scaurns.
3	Romulus.	19	C. Iulius Casar procos.
4	A. Cornelius Cossus.	20	Tres milites, Vi- bius Accens, Va- lerius Flaccus, T. Pedanius.
5	M. Marcellus.	21	Q. Corius A- chilles.
6	Duellorum victo- res T. Manlius Torquatus, M. Valerius Cor- vus, & P. Sci- pio AEmilia- nus.	22	C. Asilius.
7	C. Atilius.	23	M. Cæsius Sca- na.
8	Equites Rom. in prælio ad Ver- ruginem.	24	L. Sicinius Den- tatus.
9	Iidē in prælio con- tra Samnites.	EXTERNÆ.	
10	Milites Rom. in retinenda classe Punica.	1	T. Iubellius Cæ- panus.
11	Miles Rom. in prælio Cau- nensi.	2	Gobrius Persa.
12	P. Licinius Cras- sus procos.	3	Leonidas Sparta- nus.
13	Q. Metellus Sci- pio procos.	4	Othryadas Spar- tanus.
14	M. Cato Vti- censis.	5	Epaminondas Thebanus.
15	Porcia M. F. M. Bruti.	6	Theramenes A- theniensis.
16	M. Cato maioris Catonis filius.	7	Theogenes Nu- mantianus.
		8	Asdrubalis Pœni vror.
		9	Harmonia Ge- lonis regis I- liæ.

NOS quia iam initia, procurfusque virtutis patefecimus, actum ipsum persequemur; cuius ponderosissima vis, & efficacissima lacerti, in fortitudine consistunt. Nec praterit me, conditor Urbis nostrae Romule, principatum tibi hoc in genere laudis assignari oportere. Sed patere, obficere, vno te praecurri exemplo, cui & ipse aliquantum honoris debes: quia beneficio illius effectum est, ne tam praeclearum opus cum Roma dilaberetur.

1. Etruscis in urbem ponte Sublicio irrupentibus, Horatius Cocles, extremam eius partem occupavit: totumque hostium agmen, donec post tergum summi pens abumperetur, infatigabili pugna sustinuit. Atque, ut patriam periculo, immaneque liberatam vidit, armatus se, in Tiberim misit: cuius fortitudinem dii immortales admirati, incolumitatem sinceram ei praestiterunt. Nam neque altitudine delectus, quassatusque, neque pondere armorum pressus, nec villo vorticis circuitu actus; nec telis quidem, quae undique congeriebantur, laesus, tutum natandi eventum habuit. Vnus itaque tot civium, tot hostium in seculos convertit, superentes illos admiratione, hos inter Ixitiā & merum hastitantes: unusque duos acerrima pugna confictos exercitus, alterum repellendo, alterum propugnando, diraxit. Denique unus tibi nostrae tantum scuto suo, quantum Tiberis alueo, munimenti attulit. Quapropter discedentes Etrusci dicere poterunt: Romanos vicimus, ab Horatio victi sumus.

2. Immemorem me propositi mei Clælia penè facit. eadem enim tempestate, eade aduersus eundem hostem & in eadem urbe inclytum ausa facinus. Inter ceteras enim virgines obses hosti Porseae data, et Etrurno tempore custodiam egressa, eorum conscendit, ceterique tractu summi.

minis, non solum obfisione, sed etiam metu patriam puella soluit, viris lumen virtutis præferendo.

3. Redeo nunc ad Romulum, qui ab Acrone Ceninensium rege ad dimicandum prouocatus, quanquam & numero, & fortitudine militum superiorem se crederet, tutiusque erat toto cum exercitu, quam solum in aciem descendere, sua potissimum dextra omen victoriæ rapuit: nec incepto eius fortuna defuit. Occiso enim Acrone, suisque hostibus, opima de eo spolia Ioui Feretrio retrahit. Hactenus istud: quia publica religione consecrata virtus, nulla priuata laudatione indiget.

4. A Romulo proximus Cornelius Cossus, eidem deo spolia consecrauit, cum magister equitum ducem Eidenatium in acie congressus interemisset. Magnus initio huiusce generis inchoatæ gloriæ Romulus Cossus quoque mulcum acquisitum est, quod Romulum imitari valuit.

5. Ne M. quidem Marcelli memoriam ab his exemplis separare debemus, in quo tantus animi vigor fuit, vt apud Padum Gallorum regem ingenti exercitu stipatum cum paucis equitibus inuaderet: quom proterius obtruncatum, armis exiit, eaque Ioui Feretrio dicitur.

6. Eodem virtutis & pugnae genere videntur T. Manlius Torquatus, & Valerius Corvus, & AEmilianus Scipio. Hi enim vltro prouocatos hostium duces interemerunt: sed quia sub alienis auspiciis rem gesserant, spolia Ioui Feretrio non potuerunt consecranda. Idem Scipio AEmilianus, cum in Hispania sub Lucullo duce militaret, atque Intercatia præualidum oppidum circumfederetur, primus noctua conscendit: Neque erat in eo exercitu quisquam aut nobilitate, aut animi indole, aut futuris actis, cuius saluti magis parci & consuli deberet: sed tunc cæcisimè quis-

que iuuenum, pro amplificanda & tuenda patria, plurimum laboris ac periculi sustinebat, deforme sibi existimans, quos dignitate præstaret, ab his virtute superari. Ideoque AEmilianus hanc militiam aliis propter difficultatem vitantibus, sibi depoposeit.

6. Magnum inter hæc fortitudinis exemplum antiquitas offert. Romani à Gallorum exercitu pulsī, cū se in Capitolium, & in arcem conferrent, inque his collibus morari omnes non possent; necessarium consilium in plana vrbis parte seniorum reliquendorum ceperant, quo facilius iuuentus reliquias imperij tueretur. Ceterum ne illo quidem tam misero, tamque luctuoso tempore, ciuitas nostra virtutis suæ oblita est: Defuncti enim honoribus, apertis ianuis, in curulibus sellis, cum insignibus magistratuum, quos gesserant, sacerdotiorumque, quæ erant adepti, confederunt, vt & ipsi in occasu suo splendorem & ornamenta vitæ præteritæ retinerent, & plebem ad fortius sustinendos casus suo vigore prouocarent. Venerabilis eorum aspectus primò hostibus fuit, & nouitate rei, & magnificentia cultus, & ipso audacis genere commotis. Sed quis dubitaret, quin & Galli, & victores, illam admirationem mox in risum, & in omne contumeliæ genus conuersuri essent? Non expectauit igitur hanc iniuriæ maturitatem C. Atilius; verum barbam suam permulcenti Gallo scipionem vehementi ictu capiti inflixit, eique propter dolorem ad se occidendum ruenti cupidius corpus obtulit. Capi ergo virtus nescit; patientia dedecus ignorat. Fortunæ succumbere tristius ducit omni fato, noua & speciosa genera interitus excogitat, si quisquam interit, qui sic extinguitur.

8. Reddendus est nunc Romanæ iuuentuti debitus honos, & gloriæ titulus, quæ

C. Sempronio Atratino consule cum Volscis apud Verruginem parum prosperè dimicante, ne acies nostra iam inclinata propelleretur, equis delapsa, seipsam centuriavit, atque hostium exercitum rupit. Quo dimoto, proximū tumulum occupavit, effecitque, ut omnis Volscorum in se conuersus impetus, legionibus nostris ad confirmandos animos salutare laxamentum daret. Itaque cum iam de trophæis statuendis, cogitarent, prælium nocte dirimente, victoresne, an victi abirent, incerti discesserunt.

9. Strenuus ille quoque flos ordinis equestris, cuius mira virtute Fabius Maximus Rullianus magister equitū bello quod aduersus Samnites gerebatur, valè commissi prælij crimine leuatus est. Nanque Papirio Cursore propter auspicia repetenda ad Urbem proficiscente, castris præpositus, ac vetitus in aciem exercitum ducere; nihilominus manus cum hoste, sed non tam feliciter, quam temerè conferuit: procul enim dubio superabatur. Ceterum optimæ indolis iuuentus detractis equorum frenis, vehementer eos calcaribus stimulos, in aduersos Samnites egit, obstinataque animi præstantia extortam manibus hostium victoriam, & cum ea spem maximi civis Rulliani patriæ restituit.

10. Qualis demum roboris illi milites? qui vehementi ictu remorum concitatam fugæ Punicam classē, nantes lubrico pelagi, quasi camporum firmitate, pedites in litus retraxerunt?

11. Eiusdem temporis & notæ miles, qui Cannensi prælio, quo Annibal magis vires Romanorum contudit, quam animos fregit, cum ad retinenda arma inutiles vulneribus manus haberet, spoliare se conans Numidæ ceruicem complexus, os, aribus & auribus corrosis, deforme reddidit: inque plænx ultionis morsibus expirauit.

Se pone iniquum pugnae euentum, quantum interfessore fortior interfessus? Poenis enim in victoria obnoxius morienti; solatio fuit: Romanus in ipso sine vitæ vindictæ sui extitit.

12. Militis huius in aduerso casu tam egregius tamque virilis animus, quam relaturus sum; imperatoris. P. enim Crassus cum Aristonico bellum in Asia gerens, à Thracibus, quorum is magnum numerum in præsidio habebat, inter Eleam, & Smyrnam exceptus, ne in ditionem eius periret; dedecus, accersita ratione mortis, effugit. Virgam enim, qua ad regendum equum usus fuerat, in vnus barbari oculum direxit, qui vi doloris accensus, latus Crassi sica confodit: dumque se vl-ciscitur, Romanum imperatorem maiestatis à nillâ turpitudine liberauit. Ostendit fortunæ Crassus, quam indignam virum tam graui contumelia afficere voluisset; quoniam quidem iniectos ab ea libertati suæ miserabiles laqueos prudenter pariter ac fortiter rupit, donatumque se iam Aristonico, dignitati suæ reddidit.

13. Eodem mentis proposito usus est Scipio, tanque infeliciter Cn. Pompeij generi sui defensis in Africa partibus, classe Hispaniam petens; cum animaduertisset nauem qua vehebatur, ab hostibus captam, gladio præcordia sua transuerberauit: Ac deinde prostratus in puppi, quærentibus Cæsarianis militibus vbinam esset imperator, respondit: Imperator bene se habet, tantumque eloqui valuit, quantum ad testandam animi fortitudinem æternæ laudi satis erat.

14. Tui quoque clarissimi excessus Gato Utica monumentum est, in qua ex fortissimis vulneribus tuis plus gloriæ quam sanguinis manduit. Si quidem constantissime in gladium incumbendo, magnum hominibus documentum dedisti; quanto potior

tior esse debeat probis dignitas sine vita,
quàm vita sine dignitate.

15. Cuius filia minime muliebris animi:
quæ eum Bruti viri sui consiliam, quod
de interficiendo Cæsare ceperat, ea nocte,
quàm dies teterrimi facti securus est, cog-
nouisset; egresso cubiculum Bruto, cultel-
lum tonsorium quasi vaginam rescedendo-
rum causa poposcit, eoque voluit forte
elapso, se vulnerauit: Clamore deinde ad-
cellarum in cubiculum reuocatus Brutus,
oburgare eam cœpit, quod tonsoris præ-
ripuisset officium. Cui secretò Porcia,
Non est, inquit, hoc temerarium factum
meum; sed in tali statu nostro amoris mihi
erga te certissimum indicium. Experiri
eam volui, si tibi propositum ex sententia
parum cœsisset, quàm æquo animo me
ferro essem interemptura.

16. Felicior progenie sua superior Ca-
to, à quo Porciæ familiæ principia mana-
runt. Qui cum ab hoste in acie vehementi
periculo peteretur, è vagina gladius eius
elapsus decidit: Quem subiectum prælian-
tium globo, & vadique hostilibus pedibus
circundatum, postquam abesse sibi animad-
uertit; adeo constanti animo in suam po-
testatem redegit, vt illum non periculo
oppressus rapere, sed metu vacuus sumete
videretur. Quo spectaculo attoniti hostes,
postero die ad eum supplices pacem peten-
tes venerunt.

17. Togæ quoque fortitudo militaribus
operibus inferenda est, quia eandem lau-
dem foro, atque castris edita meretur. Cùm
Ti. Gracchus in tribunatu profulsis largi-
tionibus fauore populi occupato temp. op-
pressam teneret; palamq; distitaret, inter-
empto senatu, omnia per plebem agi de-
bere; in eadem Fidei publicè conuocati Pa-
tres conscripti à consule Mucio Sexuula,
quidnam in tali tempestate faciendum esset,
deliberabant: Cunctisque consentibus, vt

consul armis rempub. tueretur, Scævola negavit se quidquam vi esse acturum. Tum Scipio Nafica, Quoniam, inquit, consul, dum iuris ordinem sequitur, id agit, ut cum omnibus legibus Romanum imperium corruat; egomet priuatus voluntati vestræ me ducem offero: Ac deinde laeuam manum aperta togæ circumdedit, sublataque dextera proclamauit: Qui rempub. saluam esse volunt, me sequantur. eaque voce, cunctatione bonorum ciuū discussa, Gracchum cum scelerata factione, quas mereretur pœnas persolvere coëgit.

18. Item cum tribunus plebis Saturninus, & Prætor Glaucia, & Equitius designatus Trib. plebis maximos in ciuitate nostra seditionum motus excitassent, ne quisquam se populo concitatio opponeret: primum M. A. Emilius Scaurus C. Marium consulatum sextum gerentem hortatus est, ut libertatem legesque manu defenderet: protinusque arma sibi afferri iussit: Quibus allatis, vltima senctute confectum & pene dilapsum corpus induit, spiculoque innixus ante fores Curia constitit, ac paruulis extremi spiritus reliquiis, ne resp. expiraret, effecit: Præstantia enim animi sui senatum & equestrum ordinem ad vindictam exigendam impulit.

19. Sed ut superius armorum & togæ; ita nunc etiam siderum clarum decus Diuum Iulium, certissimam veræ virtutis effigiem representemus. Cum innumerabili multitudine, & feroci impetu Neruiorum inclinari aciem suam videret; timidius pugnantem militi scutum detraxit, eoque tectus acerrimè præliari cœpit. Quo facto fortitudinem per totum exercitum diffudit, labentemque belli fortunam diuino animi ardore restituit. Idem alio prælio legionis Martia aquiliferum inuendæ fugæ gratia iam conuersum, faucibus comprehensum, in contrariam partem detraxit, dexte-

dexte
sam
dimi
lite
legio
que p
20
exequ
Roma
Accer
lura t
sum,
posit
dum
fecit:
tertia
Spect
tutis
à san
dere
ciosaf
cix
parat
turi
lam
cum
lunt.
pit, t
trium
lem p
ne ca
passa
21
tius,
cogn
opera
facti
fueri
legat
ricur
nou
dimi
forti

dexteramque ad hostem tendens, Quorsum tu, inquit, abis? illic sunt cum quibus dimicamus: & manibus quidem vnum militem, adhortatione vero tam acri omnium legionum trepidationem correxit, vincique paratas, vincere docuit.

20. Ceterum ut humanæ virtutis actum exequamur: cum Annibal Capuam, in qua Romanus exercitus erat, obsideret, Vibius Accus Pelignæ cohortis præfectus, vexillum trans Pœnicum vallum proiecit: seipsum, suosque commilitones (si eo hostes potiti essent) execratus: & ad id petendum subsequente cohorte primus imperura fecit: Quod ut Valerius Flaccus tribunus tertix legionis aspexit, conuersus ad suos, Spectatores, inquit, ut video, alienæ virtutis huc venimus: sed absit hoc dedecus à sanguine nostro, ut Romani gloria cedere Latinis velimus. Ego certè aut speciosam optavi mortem, aut felicem audacix exitum: Vel solus igitur præcurrere paratus sum. His auditis, Pedanius Centurio conuulsam signum dextra retinens: Iam hoc, inquit, intra hostile vallum mecum erit: proinde sequantur qui id capi nollunt. & cum eo in castra Pœnorum irrupit, totamque secum traxit legionem. Itatrium virorum fortis temeritas, Annibalem paulo antè spe sua Capuæ potitorem, ne castrorum quidem suorum potentem esse passâ est.

21. Quorum virtuti nihil cedit Q. Coctius, qui propter fortitudinem Achilles cognominatus est. Nam, ut reliqua eius opera non exequar, abundè tamen duobus factis, quæ relaturus sum, quantus bellator fuerit, cognoscetur. Q. Metello consule legatus in Hispaniam profectus, Celtibericum sub eo bellum gerens, postquam cognouit à quodam gentis huius iuvene, se ad dimicandum prouocari: erat autem illi fortè prandendi gratia mensa posita: relicta

arma sua extra vallum deferri, equum
 que clam educi iussit, ne à Metello impe-
 diretur: Et illum Celtiberum insolentissi-
 me obequitantem confecturus interemit,
 detractasque corpori eius exuias, quam
 Iactitia in castra retulit. Idem Pirecium no-
 bilitate ac virtute Celtiberos omnes præ-
 stante, cum ab eo in certamen pugnae
 deuocatus esset, succumbere sibi coegit.
 Nec erubuit flagrantissimi pectoris iuuenis
 gladium ei suum & sagulum utroque ex-
 ercitu spectante tradere. Ille vero etiam
 petiit, ut hospitij iure inter se iuncti essent
 quando inter Romanos & Celtiberos pa-
 foret restituta.

22. Ne C. Atiliū quidem præterire pos-
 sumus, qui cum decimæ legionis miles pro
 C. Cæsaris partibus maritima pugna præ-
 liaretur, abscisa dextra, quam Malsilien-
 sium nauis iniecerat, truxa puppim appreh-
 endit: nec antè dimicare destitit quam
 captam profundo mergeret: Quod factum
 parum iusta notitia patet. At Cynægy-
 rum Atheniensem simili pertinacia in con-
 sectandis hostibus usum, verbosa laudum
 suarum caatu Græcia, omnium seculorum
 memoriæ literarum præconio inculcat.

23. Classicam Atilij gloriam terrestri
 laude M. Cælius Scæua eiusdem imperato-
 ris centurio subsequutus est. Cum enim pro
 castello, cui præpositus erat, dimicaret,
 Cneique Pompeij præfectus iussu eius,
 summo studio & magno militum numero
 ad id capiendum mitteretur; omnes qui
 propius accesserant, interemit: ac sine ullo
 regressu pedes pugans, super ingentem
 stragem, quam ipse fecerat, corruit. Cuius
 capite, humero, femore saucij, & oculo
 eruto exei, scutum centum & viginti icti-
 bus perfossum apparuit. Tales in castris
 Diui Iulij disciplina milites aluit, quorum
 alter dextera, alter oculo amisso hostibus
 inhaesit: ille post hanc iacturam victor,
 hic

hic na
 Tuu
 tam in
 admir
 excell
 vndas
 terra v
 C. C
 ni cla
 celest
 milito
 vicini
 copiar
 su su
 uideb
 degit
 afflue
 solus
 nens,
 parte
 tibus,
 sectum
 bus a
 audac
 pulsu
 Roma
 bili,
 quant
 fessos
 que p
 bus o
 absu
 bus l
 stili o
 impe
 pens
 tiisti
 ne v
 virtu
 verb
 sunt
 24
 tem

hic ne hac quidem iactura victus.
 Tuum vero, Scæua, inexuperabilem spiritum in vtraque parte rerum naturæ, qua admiratione prosequar, nescio: quoniam excellenti virtute dubium reliquisti, inter vndasne pugnam fortiorem edideris, an in terra vocem emiseris. Bello nanque, quo C. Cæsar non contentus opera sua Oceani claudere littoribus, Britannicæ insulæ cælestes iniecit manus, cum quatuor com-militonibus rate transuectus, in scopulum vicinum insulæ, quam hostium ingentes copię obtinebant; postquam æstus regressu suo spacium, quo scopulus & insula diuidebantur, in vadum transitu facilem redegit, ingenti multitudinæ barbarorum affluente, ceteris rate ad litus regressis; solus immobilem stationis gradum retinens, vndique ruentibus telis, & ab omni parte acri studio ad te inuadendum nitentibus, quinque militum diarno prælio suffectura pila; vna dextra, hostium corporibus adegisti: Ad vltimum districto gladio, audacissimum quenque modo vmbonis impulsu, modo mucronis ictu depellens, hinc Romanis, illinc Britannicis oculis incredibili, nisi cernereris spectaculo fuisti. Postquam deinde ira ac pudor cuncta conari cessos coëgit, tragula femur traiectus, saxique pondere ora contusus, galea iam ictibus discussa, & scuto crebris foraminibus absumpto: profundo te credidisti; ac duabus loriceis onustus, inter vndas, quas hostili cruore infecerat, enatasti: Visoque imperatore armis non amissis, sed bene impensis, cum laudem mererêris, veniam petisti. Magnus proelio, sed maior disciplinæ militaris memoria: itaque ab optimo virtutis æstimatore, cum facta, tum etiam verba tua, centurionatus honore donata sunt.

24. Sed quod ad præliatorum excellentem fortitudinem atinet, merito L. Sici-

nij Dentati commemoratio omnia Roma
na exempla finierit: cuius opera honores
que operum ultra fidem veri excedere iu-
dicari possent; nisi ea certi auctores, inter
quos M. Varro, monumentis suis testari
esse voluissent: Quem centies & vigesies
in aciem descendisse tradunt, eo robore
animi, atque corporis videntem, vt maio-
rem semper victoriae partem traxisse vide-
retur. Sex & XXX. spolia ex hoste retulit
se. quorum in numero octo fuisse, cum qui-
bus inspectante utroque exercitu ex pro-
uocatione dimicasset, XIIII. ciues ex
media morte raptos seruasse, quinque &
X L. vulnera pectore excepisse, tergo cic-
atricibus vacuo. Nouem triumphales impe-
ratorum currus secutum, totius ciuitatis
oculos in se numerosa donorum pompa
conuertentem. Praeferebantur enim aureae
coronae octo: ciuicae XIIII. murales
tres: obsidionalis vna: torques CXXXIIII.
armillae CLX. hastae XVIII. phaler-
ae XXV. ornamenta etiam legionis, nedum
militi satis multa.

E X T E R N A.

1. Ille quoque ex pluribus corporibus in
vsum magna cum admiratione Calibus
cruor confusus est: in quo oppido cum Ful-
uius Flaccus, propter Campanam perfidi-
am principes ciuitatis ante tribunal
suum capitali supplicio afficiendos iudica-
ret, literisque a senatu acceptis, finem pe-
nae corum statuere cogere, vltro se ei
T. Iubellius Taurea Campanus obtulit, &
quam potuit clara voce, Quoniam, inquit,
Fului cupiditate tanta hauriendi sanguinis
nostri teneris, quid cessas in me cruentam
securim dstringere, vt gloriari possis for-
torem aliquanto virum, quam ipse es, tuo
iussu esse interemptum? Eo deinde dicen-
te, libenter id se esse facturum, nisi sena-

us voluntate impediretur: At me, inquit, cui nihil Patres conscripti præceperunt, aspice, oculis tuis quidem gratum, animo vero tuo maius opus edentem. Protinusque interfecta coniuge ac liberis, gladio incubuit. Quem illum virum putemus fuisse, qui suorum ac sua cæde testari voluit, se Fulvij crudelitatem fugillare, quam senatus misericordia uti maluisse?

2. Age, Gobrize, quantus ardor animi? quia cum sordida & crudeli Magorum tyrannide Persas liberaret, vnunque ex iis obscuro loco abiectum corporis pondere vrgeret, præclari operis socio plagam ei inferre dubitanti, ne dum Magum petit, ipsum vulneraret, Tu verò, inquit, nihil est quod respectu mei, timidius gladio utaris: vel per vtrunque illum agas licet, dum hic quam celerrimè pereat.

3. Hoc loci Leonidas Spartanus nobilis occurrit: cuius proposito, opere, exitu, nihil fortius. Nam cum CCC. ciuibus apud Thermopylas toti Asiæ obiectus, grauem illum, & mari & terræ Xerxem, nec hominibus tantum terribilem, sed Neptuno quoque compedes, & Cælo tenebras minantem, pertinacia virtutis ad vltimam desperationem redegit. Ceterum perfidia & scelere incolarum eius regionis, & loci oportunitate, qua plurimum adiuuabatur, spoliatus; occidere dimicans, quam assignatam sibi à patria stationem deserere, maluit. Ideoque tam alacri animo suos ad id prælium, quo perituri erant, cohortatus est, ut diceret, Sic prandete commilitones tanquam apud inferos cenaturi. Mors erat denuntiata: Lacedæmonij perinde ac victoria esset promissa, ductori intrepide paruerunt.

4. Othryadæ quoque pugna pariter ac morte speciosa Thyreatium laude, quam spatio latius solum cernitur. Qui sanguine suo scriptis literis, direptam hostibus vi-

&c.

gloriam, tantum non post fata sua in
 num patriæ cruento trophæi titulo retulit.

5. Excellentissimos Spartanz virtutis
 proventus miserabilis lapsus sequitur.
 Epaminondas maxima Thebarum felici-
 tas, idemque Lacedæmonis prima clades,
 cum vultam eius vrbis gloriam, inui-
 ctasque ad id tempus publicam virtutem
 apud Leuctra, & Mantineam, secundis præ-
 liis contudisset; traiectus hasta, sanguine
 & spiritu deficiens, recreare se conantes,
 primum an clypeus suus saluus esset, deinde
 an penitus sui hostes forent, interro-
 gavit. Quæ postquam ex animi sententiâ
 comperit, Non finis, inquit, commilito-
 nes, vitæ meæ, sed melius & auctius in-
 itium aduenit. Nunc enim vester Epami-
 nondas nascitur, quia sic moritur. Theba-
 ductu & auspiciis meis caput Græciæ tā-
 tana iacet, armis nostris abiecta. Amara
 dominatione Græciæ liberata est. Orbis
 quoque non tamen sine liberis morior;
 quoniam mirificas filias Leuctra, & Man-
 tineam relinquo. E corpore deinde suo
 hastam educi iussit, eoque vulnere expira-
 vit. Quod si eum dii immortales victoribus
 suis perirui passi essent, sospes gloriosior
 patriæ moenia non intrasset.

6. Ac nec Theramenis quidam Athe-
 niensis in publica custodia mori coacti, par-
 ua mentis constantia, in qua triginta ty-
 rannorum insu porrectam veneni potio-
 nem non dubitanter hausit: Quodque ex
 ea superfuerat, iocundus illisum humo-
 clarum edere sonum coegit. Renidensque
 seruo publico, qui eam tradiderat, Critiaz
 inquit, propino: Vide igitur, ut hoc po-
 culum ad eum continuo perferas. Erau au-
 tem is ex X X X tyrannis crudelissimus.
 Profecto est supplicio se liberare, tam fa-
 cile supplicium perpeti. Itaque Therame-
 nis perinde ac in domestico lectulo mo-
 rans,

riens.

tione

7.

virilis

geni a

quasi

Perdi

tinoru

cunia,

sum,

contra

cendit

medie

iussit:

rectis

lege n

num

8. V

ce vr

capta,

pietate

re vita

que co

stantes

tria in

9. M

fortem

Cum p

ta regi

hausta

niana

certati

cius,

enarra

ne cum

esset c

mirata

fidei se

interfe

ex dem

merda

ta fuit

riens, vita excessit: inimicorum existimatione punitus, suo iudicio finitus.

7. Sed Theramenes a literis & doctrina virilitatem traxit. Numantino vero Theogeni ad consimilem virtutem capessendam, quasi magistra gentis suae ferocitas exitit: Perditis, namque & afflictis rebus Numantinorum, cum omnes ciues nobilitate, pecunia, honoribusque praestaret; vicinum suum, qui in ea vrbe speciosissimus erat, contractis vndique nutrimentis ignis, incendit, protinusque strictum gladium in medio posuit, ac binos inter se dimicare iussit: vt victus, incisa ceruice ardentibus relictis superiaceretur: Qui cum tam forti lege mortis omnes absensisset, ad vltimum seipse flammis immerisit.

8. Verum vt aequè populo Rom. inimicæ vrbis excidium referam: Carthagine capta, vxor Asdrubalis exprobrata ei impietate, quod a Scipione soli sibi impetrare vitam contentus fuisset; dextera laxaque communes filios mortem non recusantes, trahens, incendio se flagrantis patriæ iniecit.

9. Muliebris fortitudinis exemplo aequè fortem duarum puellarum casum adiciam. Cum pestifera seditione Syracusarum, tota regis Gelonis stirps, eidentissimis exhausta cladibus ad vnicam filiam Harmoniam virginem esset redacta, & in eam certatim ab inimicis impetus fieret: nutrix eius, aequalem illi puellam, regio cultu ornata, hostilibus gladiis obiecit. Quæ ne cum ferro quidem trucidaretur, cuius esset conditionis, ederet: proclamauit admirata aliis animum Harmonia, & tantæ fidei superesse non sustenuit: Reuocatosque interfectores, professâ quamnam esset, in eadem suam conuertit. Ita alteri testum mendacium, alteri veritas aperta finis vitæ fuit.

DE PATIENTIA.

CVIVS EXEM-	EXTERNA.
PLA ROM. SVNT	1 Fuer Macedo.
	2 Zeno Eleater.
DVO.	3 Alter Zeno.
1 C. Mucius Cor-	4 Anaxarchus Ab-
dus primus	derita.
Scaula di-	5 Theodorus Syra-
tus.	casanus.
2 Pompeius lega-	6 Indi.
tus ad Gen-	7 Servus Afer in
tium regem.	pænis & mar-
	te ridens.

EGREGIIS virorum pariter ac feminarum operibus fortitudo se oculis hominum subiecit: Patientiamque in medium procedere hortata est, non sanè infirmioribus radicibus stabilitam, aut minus generoso spiritu abundantem; sed ita similitudine iunctam, ut cum ea, vel ex ea nata videri possit.

1. Quid enim iis quæ supra retuli, factio Mucij convenientius? cum à Porfena rege Etruscorum urbem nostram graui ac diutino bello vrgeri ægrè ferret, castra eius clam ferro cinctus intrauit; immolantemque ante altaria conatus est occidere. Ceterum inter molitionem pij pariter ac fortis propositi oppressus, nec causam aduentus texit, & tormenta quantopere contemnerat, mira patientia ostendit. Perofus enim (credo) dexteram suam, quod eius ministerio in cæde regis vti nequisset, iniectam foculo exuri passus est. Nullum profecto dij immortales admotum aris cultum attentioribus oculis viderunt. Ipsum quoque Porfenam oblitum periculi, ultionem suam vertete in admirationem coëgit. Nam, Reuertere, inquit, ad tuos Mucii, & eis refer, te, cum vitam meam petieris, à me

me vita donatum. Cuius clementiam non adulatus Mucius, tristior Porſenæ ſalute, quàm ſua lætior; vrbi ſe cum æternæ gloriæ cognomine, Sexuulam reddidit.

2. Pompeij, etiam probabilis virtus: qui dum legationis officio fungeretur, à Gentio rege interceptus; cum ſenatus conſilia proderè iuberetur, ardenti lucernæ admodum digitum cremandum præbuit: eaque patientia regi ſimul & deſperationem tormentis quicquam ex ſe cognoscendi excuſſit, & expetendæ populi Rom. amicitix magnam cupiditatem ingenerauit. Ac ne plura huiuſce generis exempla domi ſcrutando, ſæpius ad ciuilium bellorum deteſtandam memoriam progredi cogar, duobus Romanis exemplis contentus, quæ vt clariffimarum familiarum commendationem, ita nullum publicum n.ærorem continent, externa ſubnectam.

E X T E R N A.

1. Vetiſto Macedoniæ more regi Alexandro nobiliſſimi pueri præſto erant ſacrificanti. E quibus vnus thuribulo arrepto, ante ipſum aſſtitit, in cuius brachio carbo ardens delapſus eſt: quo etſi ita vrebatur vt aduſti corporis eius odor ad circumſtantium nares perueniret; tamen & dolorem ſilentio præſit, & brachium immobile tenuit; ne ſacrificium Alexandri, aut concuſſo thuribulo impediret, aut edito gemitu regias aures aſpergeret. Rex quoque patientia pueri magis delectatus, hoc certius perſeuerantiæ experimentum ſumere voluit: conſulto enim ſacrificauit diutius, nec hæc re eum à propoſito repulit. Si huic miraculo Darius inſeruiſſet oculos, ſciſſet eius ſtirpis milites vinci non poſſe, cuius infirmam ætatem tanto robore præditam animaduertiſſet.

Est & illa vehemens & conſtans anima

H

mih-

militia, literis pollens venerabilium doctrinæ sacrorum antistes philosophia, quæ ubi pectore recepta est hominum, inhonesto atque inutili affectu dispulso, totos in solido virtutis munimento confirmat, potentiores metu ac dolore faciens.

2. Incipiam autem à Zenone Eleate: qui cum esset in dispicienda rerum natura maximè prudentiæ, inque excitandis ad vigorem iuuenum animis promptissimus, præceptorum fidem exemplo virtutis suæ publicauit. Patriam enim egressus, in qua frui secura libertate poterat, Agrigentum miserabili seruitute obrutum petiit, tanta fiducia ingenij ac morum suorum fretus, ut sperauerit & tyranno & Phalari vesanæ mentis feritatem à se diripi posse. Postquam deinde apud illum plus consuetudinem dominationis, quam consilij salubritatem valere animaduertit, nobilissimos eius ciuitatis adolescentes cupiditate liberandæ patriæ inflammauit. Cuius rei cum indicium ad tyrannum manasset, conuocato in forum populo, torquere eum vario cruciatus genere cœpit: subinde quærens quosnam consilij participes haberet: At ille nec eorum quempiam nominauit, sed proximum quemque, ac fidissimum tyranno suspectum reddidit: Increpitansque Agrigentinis ignauiam ac timiditatem, effecit ut subito mentis impulsu concitati, Phalarim lapidibus profernerent. Senis ergo vnius eculeo impositi, non supplex vox, nec miserabilis eiulatus; sed fortis cohortatio totius vr̄bis animum, fortunamque mutauit.

3. Eiusdem nominis philosophus, cum à Nearcho tyranno, de cuius nece consilium inierat, torqueretur, supplicij pariter acque indicandorum consciorum gratia; doloris victor, sed vltionis cupidus, esse dixit quod eum secreto audire admodum expediret: laxatoque eculeo postquam an-

si hiis

fidius
aurem
misit,
parte p

4. T
cum à
torque
quo m
ru n v
vltimu
Non e
hæc q
nis: p
mandu
teus e
& in p
sui at
tioner
tiusq
tissim
tamen
qua r
actum
tam n
reddic

5. I

Hiero
manu
dicul
extin
tyran
satell
sum
tur, l
later
patic
runt
est:

capit

6.

tio

fin

mag

fidis opportunum tempus animadvertit, aurem eius morsu corripuit, nec ante dimisit, quam & ipse vita, & ille corporis parte priuaretur.

4. Talis patientiæ æmulus Anaxarchus, cum à tyranno Cypriorum Nicocreonde torqueretur, nec vlla vi inhiberi posset, quo minus a varissimorum nequam maledictorum verberibus inuicem ipse torqueret: ad vltimum amputationem linguæ minitanti, Non erit, inquit, effeminare adolescens, hæc quoque pars corporis mei tuæ ditionis: protinusq; dentibus abscisam, & manducatam linguam, in os eius ira patens expuit. Multorum aures illa lingua, & in primis Alexandri regis admiratione sui attonitas habuerat, dum terræ conditionem, habitum maris, siderum motus, totiusq; denique mundi naturam prudentissimè & facundissimè exposuit. Bene tamen occidit gloriosus, quam viginti quia tam forti sine illustrem professionis actum comprobavit, Anaxarchusq; vitam non modo non deseruit, sed mortem reddidit clariorem.

5. In Theodoro quoque viro gravissimo, Hieronymus tyrannus frustra torcorum manus fatigavit. Rupit enim verberis, fiduculas laxavit, soluit eculeum, laminas extinxit prius, quam efficere potuit, vt tyrannicidij conscios indicaret. Quinctianum satellitem, in quo totius dominationis summa, quasi quodam cardine, versabatur, falsa criminatione inquinando, fidum lateri eius custodem eripuit; beneficioque patientiæ, non solum quæ occulta fuerunt, textit, sed etiam tormenta sua vltus est: quibus Hieronymus dum inimicam capite lacerat, amicum temerè perdidit.

6. Apud Indos verò patientiæ meditatio tam obstinatè vsurpari creditur, vt sint qui omne vitæ tempus nudi exigant, modo Caucasi montis glaciali rigore cor-

pora sua durantes, modo flammis sine ullo gemitu obiicentes: Atque haud parua his gloria contemptu doloris acquiritur: titulus nanque sapientiae datur.

7. Haec est peccatoribus altis & eruditis orta inat: Illud tamen non minus admirabile, quod seruilis animus cepit.

Seruus barbarus Asdrubalem, quod dominum summum occidisset, grauius ferens, subito aggressus interemit. Cumque comprehensus omni modo cruciaretur, latitiam tamen quam ex vindicta ceperat, in ore constantissime retinuit. Non ergo fastidioso aditu virtus excitata, ingenia uuida ad se penetrare patitur, neque haustum sui cum aliquo personarum discrimine largum, malignumve praebet; sed omnibus aequaliter exposita, quid cupiditatis potius, quam quid dignitatis attuleris, aestimat. Inque captu bonorum suorum tibi ipsi pondus examinandum relinquit, ut quantum subire animo sustinueris, tantum tecum auferas.

CAP. I V.

DE HUMILI LOCO NATIS, QUI CLARI EVASERVNT.

APVD ROMA-	5	M. Perperna.
NOS.	6	M. Porcius Cato.
1 Tullus Hostilius rex.	APVD EXTE-	
2 L. Tarquinius Priscus rex.	ROS.	
3 Ser. Tullius rex.	1	Socrates Atheniensis.
4 C. Terentius Varro.	2	Euripides & Demosthenes.

QVO saepe enenit, ut & humili loco nati ad summam dignitatem confurgant, & generosissimarum imaginum fa-

eus, in aliquod deuoluti dedecus accep-
tam à maioribus lucem, in tenebras con-
uertant. Quæ quidem planiora suis exem-
plis reddentur: vt primum de iis ordiar,
quorum in meliorem statum facta mutatio,
splendidam relatu præbet materiam.

1. Incunabula Tulli Hostilij agreste
tugurium cepit: eiusdem adolescentia in
pecore pascendo fuit occupata: validior
ætas imperium Romanum rexit, & dupli-
cavit: senectus excellentissimis ornametis
decorata, in altissimo maiestatis fasti-
gio fulsit.

2. Verùm Tullus etsi magnus, & admi-
rabilis incrementi; domesticum tamen ex-
emplum est. Tarquinium autem Priscum
ad Romanum imperium occupandum for-
tuna in urbem nostram aduexit: alienum,
quòd ortum Corintho: fastidiendum, quòd
mercatore Damarato genitum: erubescen-
dum, quòd etiam exule. Ceterùm tam
prospero conditionis suæ euentu, industria-
rum pro ignominioso, pro inuiso gloriosum
reddidit: Dilatauit enim imperij finem,
cultum deorum nouis sacerdotiis auxit, nu-
merum senatus amplificauit, equestrem or-
dinem vberiore reliquit: Quæque lau-
dum eius consummatio est, præclaris vir-
tutibus effecit, ne hæc ciuitas pœnitentia n-
ageret, quòd regem à finitimis potius mu-
tuasset, quàm de suis legisset.

3. In Ser. autem Tullio. fortuna præci-
pue vires suas ostendit: veram huic urbi
natum, regem dando: Cui quidem diari-
simè imperium obtinere, quater lastrum
condere, ter triumphare contigit: Ad sum-
mam aut vnde processerit, aut quòd perue-
nerit; statua ipsius titulus abundè testa-
tur, seruili cognomine, & regia appella-
tione perplexus.

4. Miro quoque gradu Varro ad consu-
latum ex macellaria patris taberna con-
scendit: Et quidem fortuna pariam duxit

reddidit: nec meritis captivis aliis, XII. fa-
sces largiri; nisi etiam L. Aemilium Paul-
lum dedisset collegam. Atque ita se in
eius sinum infudit, ut cum apud Cannas
culpa sua vires populi Rom. exhausisset,
Paullum, qui proelium committere nolue-
rat, occidere pateretur; illum in urbem in-
colorem reduceret. Quinetiam senatum
gratias ei agentem, quod redire voluisset,
ante portas eduxit: extuditque ut gravi-
sime cladis auctori etiam Vindex, ita de-
ferretur.

5. Non parvus consulatus rubor M. Per-
perna, utpote qui consul ante quam civis;
sed in bello gerendo utilior aliquanto respice-
bat Varrone imperatore. Regem enim Aristor-
chem cepit, Crassianaque stragis punitor
exitit. Cum interim eius vita triumphar-
et, mors Papia lege damnata est. Namque
pro rem illius, nihil ad se pertinentia eius
Romani iura complexum, Sabelli iudicio
peritum, redire in pristinas sedes coege-
runt. Ita M. Perpernae nomen adombra-
tum, falsus consularis, caliginis simile
imperium, caducus triumphus, aliena in
urbe improbe peregrinatus est.

6. M. vero Porcij Catonis incrementa
publicis votis expeterda fuerunt: qui non
in suum Tusculi ignobile, Romae nobili-
simum reddidit. Ornata sunt enim ab
eo literarum Latinarum monumenta, adiu-
ta disciplina militaris, aucta maiestas se-
natus, prorogata familia, in qua maxi-
mum decus posterior est ortus Cato.

EXTERNA.

2. Sed ut Perpernae externi a iungamus: So-
crates non solum hemerum consensu, ver-
um etiam Apollinis oraculo sapientissimus
iudicatus, Phanarcte matre obstetrice, &
Soplironisco patre marmorario genitus; ad
clarissimum lumen gloria excelsit, neque
ita.

immerito. Nam cum eruditissimorum virorum ingenia in disputatione exca vagarentur, mensurasque Solis & Lunæ, & ceterorum siderum loquacibus magis, quam certis argumentis explicare conarentur, totius etiam mundi ambitum complecti auderent; primus ab his indoctis erroribus abductum animum, intima conditionis humanæ, ac in secessu pectoris repositos affectus scrutari coëgit: si virtus per seipsam æstimetur, vitæ magister optimus.

2. Quam matrem Euripides, aut quem patrem Demosthenes habuerit, ipsorum quoque seculo ignotum fuit: alterius autem matrem olera, alterius patrem cultellos venditasse omnium penè doctorum litteræ loquuntur: Sed quid aut illius tragica, aut huius oratoria vi clarior?

CAP. V.

QVI A PRAECLARIS PATRENTIBVS DEGENERAVNT.

1. Cui Scipio Africanus maioris filius.	3. P. Clodius Pulchellus.
2. Q. Fabius Allobrogicus.	4. M. Hortensius Cato.

SEQUITUR duplicis promissi pars adopertis illustrium virorum imaginibus reddenda: quoniam quidem sunt referenda, quæ ab eorum splendore degeneraverunt, teterrimis ignavia ac nequitia sordibus imbuta nobilitate portenta.

1. Quid enim monstro similis, quam superioris Africani filius Scipio? Qui in tanta domestica gloria ortus, à parvulo admodum regis Antiochi præsidio capi sustinuit: cum ei voluntaria morte absulatus fuerit, quam inter duo fulgentissima cognomina patris & patruus, altero oppressa Africa iam parto, altero iam maiore

re ex parte recuperata Asia, surgere incipiente, manus vincendas hosti tradere, eiusque beneficio precarium spiritum obtinere: de quo mox L. Scipio speciosissimum deorum hominumque oculis subiecturus erat triumphum.

Idem præturæ petitor candidam togam adeo turpitudinis maculis obsolescentem in campum detulit, ut nisi gratia Cicerei, qui patris eius scriba fuerat, adiutus esset, honorem à populo impetraturus non videretur. Quamquam quid interfuit vtrum repulsam, an sic adeptam præturam domum referret? quam cum in propinqui ab eo polli animaduertent, id egerunt ne aut sellam ponere, aut ius dicere auderet. Insuperque è manu eius anulum in quo caput Africani sculptum erat, detraxerunt. Di boni quas tenebras ex quo fulmine nasci passi estis!

2. Age Q. Fabij Max. Allobrogici & ciuis, & imperatoris clarissimi filius Q. Fabius Max. quam perditam luxuria vitam egit? cuius ut cetera flagitia obliterentur, tamen abundè illo dedecore mores nudari possunt, quod ei Q. Pompeius prætor vrbani paternis bonis interdixit: neque in tanta ciuitate, qui illud decretum reprehenderet, inuentus est: Dolenter enim homines feriebant, pecuniam quæ Fabiæ gentis splendori seruire debebat, flagitiis diffusi. Quem ergo nimia patris indulgentia hæredem reliquerat, publica seueritas ex hæredauit.

3. Possedit fauorem plebis Clodius Pulcher, adhærensque Fuluiantæ stolæ pugio, militate decus muliebri imperio subiectum habuit: quorum filius Pulcher, præterquam quod enervem & frigidam iuuentam egit, perditio etiam amore vulgarissimæ meretricis infamis fuit, mortisque erubescendo genere consumptus est: Abdomine enim auidè deuorato, fœdæ ac sordidæ

Inter

4-
maxi
simor
atque
Hor. e
stiere
vltim
storu
pro fa

D E

A

C

1 P

2 L

3 L

A N

reuo

nauf

inuti

pede

gite

est e

ceter

sibi

r

traii

turu

rui

mol

nafi

Nec

ma

Intemperantiæ, spiritum reddidit.

4. Iam Q. quidem Hortensij, qui in maximo & ingenuorum ciuium, & amplissimorum prouentu, summum auctoritatis atque eloquentiæ gradum obtinuit, nepos Hor. ensus Corbio omnibus scortis abiectiorem & obscœniorem vitam exegit: ad vltimumque lingua eius tam libidini cunctorum inter lupanaria prostitit, quam aui pro salute ciuium in foro excubuerat.

C A P. VI.

DE ILLUSTRIBVS QUI
IN VESTE
AVT CETERO CVLTV LI-
CENTIVS SIBI INDVLSERVNT.

1	P. Scipio maior.	4	C. Duilius.
2	L. Scipio Asiaticus.	5	C. Papirius Mass.
		6	C. Marius.
3	L. Cornelius Sylla.	7	M. Cato Vti- censis.

ANIMADVERTO inquam periculosum iter processerim. Itaque in ipse reuocabo, ne si reliqua eiusdem generis naufragia consecrari persenerauiero, aliqua inutili relatione implicer. Referam igitur pedem, deformesque umbras in imo gurgite turpitudinis suæ iacere patiar. Satius est enim narrare qui illustres viri in cultu, ceteroque ritu, aliqua ex parte nouando, sibi indulserint.

1. P. Scipio, cum in Sicilia augendo, traiciendoque in Africam exercitu opportunum quærendo gradum, Carthaginis finem animo voveret; inter consilia ac molitiones huius tantæ rei operam gymnasio dedit, pallioque & crepidis usus est. Nec hac re segniores Pœnicis exercitibus manus intulit: sed nescio an ideo alacri-

res, quia vegeta & strenua ingenia, quo plus recessus sumunt, hoc vehementiores impetus edunt. Crediderim etiam fauorem eum sociorum vberiore se adepturum existimasse, si victum eorum & solennes exercitationes comprobasset: Ad quas tum veniebat, cum multum ac diu fatigasset humeros, & cetera membra militari agitatione firmitatem suam probare coëgisset: consistebatque in his labor eius, in illis remissio laboris.

2. L. vero Scipionis statuum chlamydatam, & crepidatam in Capitolio cernimus: Quo habitu videlicet, quia aliquando usus erat; effigiem suam formatam poni voluit.

3. L. quoque Sylla, cum imperator esset, chlamydato sibi, & crepidato Neapoli ambulare deforme non duxit.

4. C. autem Duilius, qui primus navalem triumphum ex Poenis retulit, quotiescumque epulaturus erat, ad funalem cereum præcunte tibiæ, & fidicæ, à cœna domum reverti solitus est, insignem bellicæ rei successum nocturna celebratione testando.

5. Papirius quidem Maso, cum bene gesta Rep. triumphum à Senatu non impetrasset, in Albano monte triumphandi & ipse initium fecit, & ceteris postea exemplum præbuit: proque laurea corona, cum alicui spectaculo interesset, nyctea semper usus est.

6. Iam C. Marij penè insolens factum, nam post Jugurthinum, Cimbricumque & Teutonicum triumphum, cantharo semper potavit: quod Liber Pater inclytum ex Asia ducens triumphum, hoc usus poculi genere ferebatur; ut inter ipsum haustum vini, victoriæ eius suas victorias compararet.

7. M. autem Cato Prætor, M. Scavri, ceterorumque reorū iudicia, nulla indutus tunica, sed tantummodo prætexta amictus egit.

CAP. VII.
DE FIDUCIA SVI.

QVAE IN RO-	MANIS.	10. Senatu Romano.
1 P. Scipione ma-	11 L. Accio poeta.	
2 P. Scipione AE-	QVAE IN EX-	
miliano. COS.	TERNIS.	
3 P. Nasica Serv-	1 Euripide poeta.	
pione COS.	2 Antigenidas tri-	
4 M. Linio Salina-	blincine.	
toro COS.	3 Zeuxe piflore.	
5 P. Furio Philo-	4 Phidia fculptore.	
COS.	5 Epaminonda The-	
6 L. Licinio Cras-	bano.	
se procor.	6 Annibale Pæno.	
7 M. Catone ma-	7 Corye Thracum	
iore res.	rege.	
8 M. A. Emilio Scau-	8 Androclida, Leo-	
ro reo.	nida, & Ag-	
9 M. Antonio ora-	de Spartani.	

SED hæc, æque his similia, virtutis aliquid sibi in consuetudine notanda licentiæ sumentis indicia sunt. Illis autem quæ deinceps subnectam, quantum sui fiducia habere soleat, cognoscetur.

P. & Cn. Scipionibus in Hispania cum maiore parte exercitus ab acie Punica oppressis, omnibusque provinciæ eius nationibus Carthaginensium amicitiam secutis, nullo ducum nostrorum illuc ad corrigendam rem proficisci audente, P. Scipio quartum & vigesimum annum agens iterum se pollicitus est. Quæ quidem fiducia populo Rom. salutis ac victoriæ spem dedit. Eademque in ipsa Hispania usus est. Nam cum oppidum Badiam circumfederet, tribunal suum adeuntes, in ædem, quæ intra mœnia hostium erat, vadimonia in poste-

tum diem facere iussit: continuoque vrbe
 poritus, & tempore & loco, quo prædixe-
 rat, sella posita, ius eis dixit. Nihil hac
 fiducia generosius, nihil prædictione ve-
 rius, nihil celeritate efficacius, nihil etiam
 dignitate dignius. Nec minus animosus,
 minusve prosperus illius in Africam transi-
 tus, in quam ex Sicilia exercitum senatu
 vetante traduxit; quia nisi plus in ea re
 suo, quam patrum conscriptorum consilio
 credidisset; secundæ Punicæ belli finis in-
 uentus non esset. Cui factæ par illa fidu-
 cia, quod postquam Africam attigit, spe-
 culatores Annibalis in castris deprehen-
 sos, & ad se perductos, nec supplicio affe-
 cit, nec de consiliis ac viribus Pœnorum
 percunctatus est. Sed circa omnes manipu-
 los diligentissimè deducendos curauit. In-
 terrogatosque an satis ea considerassent,
 quæ speculari iussi erant, prædixit dato ip-
 sis, iumentisque eorum, incolumes dimi-
 sit: Quo tam pleno fiduciæ spiritu prius
 animos hostium, quam arma contudit. Ve-
 rum ut ad domestica eximie eius fiduciæ
 acta veniamus: cum à L. Scipione ex An-
 tiocheni pecunia HS. quadragies ratio in
 curia reposceretur, prolata ab eo librum,
 quæ acceptæ & expensæ summæ contine-
 bantur, & refelli inimicorum accusatio po-
 terat, discerpit: indignatus de ea re dubi-
 tari, quæ sub ipso legato administrata fue-
 rat. Quinetiam in hunc modum egit: Non
 reddo patres conscripti ærario vestro HS.
 quadragies rationem, alieni imperij mini-
 ster, quod meo ductu, meisque auspiciis bis
 millies HS. vberius feci. Neque enim huc
 puto malignitatis ventum: ut de mea in-
 nocentia querendum sit. Nam cum Afri-
 cam totam potestati vestræ subiecerim, ni-
 hil ex ea quod meum diceretur, præter
 cognomen, retuli. Non igitur me Punicæ,
 non fratrem meum Asiaticæ gazæ auarum
 reddiderunt: sed vterque nostram magis
 inui-

inuidia, quàm pecunia locupletior est. Tam constantem defensionem Scipionis vniuersus senatus comprobauit.

Sicut & illud factum: quòd cùm ad necessarium Reip. vsum pecuniam ex arario præmi opus esset; idque Quæstores, quia lex obstare videretur, aperire non audent, priuatus claues poposcit, patefactoque arario, legem vtilitati cedere coëgit. Quam quidem ei fiduciam conscientia illa dedit, quia meminerat omnes leges à se esse seruatas. Non fatigabor eiuſdem facta identidem referendo, quoniam nec ille quidem in consimili genere virtutis edendo fatigatus est. Diem illi ad populum M. Næuius tribunus pleb. aut (vt quidam memorant) duo Petillij dixerant: quo ingenti frequentia in forum deductus, rostra conscendit, capitiq̄ suo corona triumphali imposita, Hac, inquit, Quirites, die, Carthaginem magna sperantem, leges vestras accipere iussi: proinde æquum est vos mecum ire in Capitolium supplicatum. Speciosissimam eius deinde vocem æquè clarus euentus secutus est: siquidem & senatum totum, & vniuersum equestrem ordinem, & cunctam plebem, Iouis Optimi Maximi puluinaria petens, comitem habuit. Restabât vt tribunus apud populum sine populo ageret, desertusq̄ in foro cum magno calumniæ suæ ludibrio, solus moraretur: Cuius deuitandi ruboris causa, in Capitolium processit, deq̄ accusatore, Scipionis venerator est factus.

2. Auiti spiritus egregius successor Scipio AEmilianus, cùm urbem præualidam obsideret, suadentibus quibusdam vt circa mœnia eius ferreos murices spargeret, omniaque vada tabulis plumbatis consterneret, habentibus clauorum cacumina, ne subita eruptione hostes in perfidia nostra impetum facere possent: respondit, Non esse eiusdem, & capere aliquos velle, & timere.

3. In quamouque memorabilium partem exemplorum conuertar, velim nolim, in cognomine Scipionum hæream necesse est. Qui enim licet hoc loci Nasicam præterire fidentis animi, dictique clarissimum auctorem? Annæ caritate increbescente, C. Curatius Tribunus pleb. productus in concionem C O S S. compellebar, ut de frumento emendo, atque ad id negotium explicandum mitteatis legatis in curiam referrent. Cuius instituti minimè utilis interpellandi gratia Nastica contrariam actionem ordiri cœpit. Obstrepente deinde plebe, Tacete quæso Quirites, inquit: plus enim ego, quam vos quid reipub. expediat, intelligo. Quæ voce audita, omnes pleno venerationis silentio, maiorem eius auctoritatis, quam suorum alimentorum respectum egerunt.

4. Liuij quoque Salinatoris æternæ memoriæ tradendus animus: qui cum Andrubalem, exercitumque Pœnorum in Umbria delesset, & ei diceretur, Gallos ac Ligures ex acie sine ducibus & signis, sparsos ac palantes parua manu opprimi posse; respondit, Parci eis oportere, ne hostibus tantæ cladis domestici nuntij deessent.

5. Bellica hæc præsentia animi: togata illa, sed non minus laudabilis, quam P. Furius Philus consul in senatu exhibuit. Quæ enim Metellum, Q. q; Pompeium consulares viros vehementes inimicos suos, cupitam sibi profectionem in prouinciam Hispaniam, quam sortitus erat, identidem exprobrantes, legatos secum illuc ire cœgit. O fiduciam non solùm fortem, sed penè etiam temerariam; qua duobus acerrimis odiis latera sua cingere est ausus, vsunque ministerij vix tutum in amissis, è sinu inimicorum petere sustinuit.

6. Huius factum, si cui placet: necesse est. L. etiam Crassi, qui apud maiores eloquentia clarissimus fuit, propositum non displicere.

displacet: nam cum ex consulatu prouinciam Galliam obtineret, atque in eam C. Carbo, cuius patrem damnauerat, ad speculanda acta sua venisset, non solum eum inde non summouit, sed insuper locum ei in tribunali assignauit, nec vlla de re, nisi eo in consilium adhibito, cognouit. Itaque acer & vehemens Carbo nihil aliud Gallica peregrinatione consecutus est, quam ut animaduerneret fontem patrem suum ab integerrimo viro in exilium missum.

7. Cato vero superior saepe numero ab inimicis ad causae dictionem vocatus, nec vllò vnquam crimine conuictus: ad vltimum tantum fiducia in sua innocentia reposuit, ut ab his in quaestionem publicam deductus, Ti. Graechum, à quo in administratione reip. ad multum odium dissidebat, iudicem deposceret. Qua quidem animi praesentia pertinaciam eorum insectandi se inhibuit.

8. Eadem M. Scauri fortuna, aequè senectus longa ac robusta, idem animus. Qui cum pro rostris accusaretur, quòd à rege Mithridate ob remp. prodendam pecuniam accepisset, causam suam ita egit: Est quidem iniquum, Quirites, cum inter alios vixerim, apud alios me rationem vitae reddere. Sed tamen audebo vos, quorum maior pars honoribus & actis meis interesse non potuit, interrogare: Varius Sucionensis AEmilium Scaurum regia mercede corruptum, imperium populi Rom. prodidisse ait: AEmilius Scaurus huic se affinem esse culpae negat: Varii creditis? Cuius dicti admiratione populus commotus, Varium ab illa dementissima actione pertinaci clamore depulit.

9. Contra M. Antonius ille disertus non enim respuendo, sed amplectendo causae dictionem, quam innocens esset, restatus est. Quaestor proficiscens in Asiam Brundisium iam peruenerat: vbi literis certior factus

factus incesti se postulat apud L. Calpurnium Prætorum, cuius tribunal propter nimiam severitatem scopulus reorum dicebatur: cum id vitare beneficio legis Memmia liceret, quæ eorum, qui reip. causa abessent, recipi nomina verabat: in Urbem tamen recurrit. Quo tam plene fiducia bonæ consilio, cum absolutionem celerem, tum protectionem honestiorem consecutus est.

10. Sunt & illa speciosæ fiduciæ publicæ exempla. Nam eo bello, quod aduersus Pyrrhum gerebatur, Carthaginenses C. ac xxx. namum classem in præsidium Romanis Ostiam ultro cum misissent; senatui placuit legatos ad ducem eorum ire, qui dicerent, populum Rom. bella suscipere solere, quæ suo milite gerere posset: proinde Classem Carthaginam reducerent. Idem post aliquot annos Cannensî clade exhaustis Romani imperij viribus, supplementum exercitus in Hispaniam mittere ausus, fecit ne hostilium locus castrorum, tum maximè Capenam portam armis Annibale pulsante, minoris veniret, quàm si Pœni illum non obtinerent. Ita se gerere in aduersis rebus quid aliud est, quàm scruientem fortunam, in adiutorium sui, pudore victam convertere?

11. Magno spacio diuisus est. à senatu ad portam Accium transitus. Ceterum vt ab eo decentius ad externa transeamus, producatur in medium. Is Iulio Cæsari amplissimo & florentissimo viro, in collegium poetarum venienti nunquam assurrexit: non maiestatis eius immemor, sed quod in comparatione communium studiorum, aliquanto superiorem se esse consideret: Quapropter insolentiæ crimine caruit, quia ibi voluminum, non imaginum certamina exercebantur.

EXTERNA.

Y. Nec Euripides quidē Athenis arrogans visus est, cū postulante populo, ut ex tragœdia quandam sententiam tolleret, progressus in scenam, dixit: Se ut eum doceret, non ut ab eo disceret, fabulas componere solere. Laudanda profecto fiducia est; quæ æstimationem sui certo pondere examinat, tantum sibi arrogans, quantum a contemptu & insolentia distare satis est. Itaque etiam quod Alcestidi tragico poëta respondit, probabile: apud quem cū quereretur, quod eo triduo non ultra tres versus maximo impenso labore deducere potuisset, atque is se centum perfacile scripisse gloriaretur: Sed hoc, inquit, interest, quod tui in triduum tantummodo, mei verò in omne tempus sufficient. Alterius enim fecundi cursus scripta intra primas memoriæ metas corruerunt, alterius cunctante stylo elucubratum opus per omne tui tempus plenis gloriæ velis feretur.

2. Adiciam scenæ eiusdem exemplum: Antigenidas tibicen discipulo suo magni profectus, sed parum feliciter populo se approbanti, cunctis audientibus, dixit: Mihi cane, & Musis. Quia videlicet perfecta ars fortunæ lenocinio defecta, fiducia iusta non exiit: quamque scit se laudem mereri, eam etsi ab aliis non impetrat, domestico tamen acceptam iudicio refert. 3. Zeuxis autem cū Helenam pinxisset, quid de eo opere homines censuri essent, expectandum non putavit: sed protinus hos versus adiecit:

Οὐ νέμιστε τρώασι, κ' ὀκνήμι-
δα ἀχαιῶς

Τοῦδ' ἐμφί γυναικὶ πολυῖ
χρόνοι ἄλλα πάχον.

Α

Αἰνῶς

Αἰνῶς ἀθανάτου θεοῦ εἰς ὧπα
ἔοικεν.

Adeo ne dextrae suae multum pictor arrogauit, ut eo tantum forma comprehensum crederet, quantum aut Læda caelesti partu edere, aut Homerus diuino ingenio exprimere potuit?

4. Phidias quoque Homeri versibus egregio dicto alludit. Simulacro enim Iouis Olympij perfecto, quo nullum praestantius, aut admirabilius humanae fabricatae sunt manus; interrogatus ab amico, quonam mentem suam dirigens, vultum Iouis propemodum ex ipso caelo petiturae eboris lineamentis esset amplexus: illis se verbis quasi magistris usum respondit:

Ἡ δὲ κωνέησιν ἐπ' ὀφρύσι νεῦσσι
Κρονίου.

Ἀμφέριπα δ' ἄρα χεῖλαι ἰπποῖρίσσι
σαντο Ἰνακτος,

Κρατὸς ἀπ' ἀθανάτου. μήν, ἀπὸ
ἐλέλιξεν ὄλυμπον.

5. Non patiuntur me tenuioribus exemplis diutius insistere fortissimi duces. Si quidem Epaminondas, cum ei ciues iratis sternendarum in oppido viarum controuersae causa curam mandarent (erat enim illud ministerium apud eos sordidissimum) sine vlla cunctatione id recepit, daturumque se operam ut breui speciosissimum fieret, asseueravit: Mirifica deinde procuratione, abiectissimum negotium pro amplissimo ornamento experendum Thebis reddidit.

6. Annibal verò, cum a apud regem Prusiam exularet, auctorque ei committendi praelij esset, atque is non idem sibi extis portendi diceret; An tu, inquit, vitulinae carunculae, quam imperatori veteri manus crederet? Si verba numeres, breuiter & abs-

scisc;

IMI
eis

pictor ar-
comprehen-
eda celesti
no ingenio

i versibus
o enim lo-
ullum pr-
anx fabri-
ab amico,
ns, vultum
lo petunt
us: illis se
spondit:

pu or veos

ca impio

is, ad

ibus exem-
duces. Si
ciues irati,
continge-
at enim il-
idissimum)
daturum-
simum fie-
le procura-
am pro am-
um Thebis

regem Pru-
mittendi
a sibi extis
t, vitulina
teret manus
iter & ab-
scise,

scise. si sensum æstimes, topiose & valen-
ter. Hispanias enim ereptas populo Rom.
Galliarum, ac Liguriæ vires in suam reda-
ctas potestatem, & nouo transitu Alpium
iuga patefacta, & Trasimenum lacum dira
inustum memoria, & Cannas Pœnicæ vi-
ctoriæ clarissimum monumentum, & Ca-
pream possessam, & Italiam laceratam, an-
te pedes hominis effudit, vniusque hostiæ
iocinori, longo experimento testatam glo-
riam suam, postponi æque animo non tu-
lit: Et sane quod ad exploranda bellica
sacrificia, æstimandosque militares ductus
attinebat; omnes fœculos, omnes aras Bi-
thyniæ; Marte ipso iudice, pectus Anniba-
lis prægrauasset.

7. Capax generosi spiritus illud quoque
dictum regis Corys: vt enim ab Athenien-
sibus ciuitatem sibi datam cognouit, Et
ego, inquit, illis meæ gentis ius dabo.
Æquauit Athenis Thraciam, ne vicif-
situdine talis beneficii imparem se iudi-
cando, humilius de origine sua sentire
existimaretur.

8. Nobiliter etiam vterque Spartanus, &
qui increpitus à quodam, quod in aciem
claudus descenderet, pugnare, non fugere
propositum sibi esse respondit. Et qui re-
ferente quodam, sagittis Persarum solent
obscurari solere: Bene narras, inquit,
in vmbra enim melius præliabimur. Eius-
dem vir vrbis atque animi, hospiti suo
patriæ muros excelsos, latosque ostenden-
ti, dixit: Si mulieribus istos comparastis,
secte: si viris, turpiter.

C A P. VIII.

D E C O N S T A N T I A.

1	Q. Fuluij Flacci	3	C. Calpurnii Plau-
	pr: eos		sonis COS.
2	Q. Fabij Max.	4	Q. Metelli Nam-
	Virruuosi.		midici.

5	Q. Scauola Au- guris.	1	Blasij Salapini.
6	Sempronie Grac- chorum soro- ris.	2	Phocionis Ashe- niensis.
7	Pontii centurio- nis.	3	Socratis Ashe- niensis.
8	C. Menii centu- rionis.	4	Ephialtis Ashe- niensis.
		5	Dienis Syracu- sani.
		6	Alexandri Ma- gni.

EXTERNORVM.

APERTVM & animosum bonæ fidi-
cia pectus emense quasi debitum super-
est opus constantiæ. Natura enim compa-
ratum est, vt quisquis se aliquid ordine, ac
recte mente complexum, confidit; vel iam
gestum, si obrectetur, acriter tucatur: vel
nondum editum, si interpelletur, sine vlla
cunctatione ad effectum perducatur.

1. Sed dum exemplar propositæ rei per-
sequor, latius mihi circumspectanti ante
omnia se Fuluij Flacci constantia offert.
Capuam fallacibus Annibalis promissis,
Italix regnum nefaria defectione pacisci
persuasam, armis occupauerat: Tam dein-
de culpæ hostium iustus æstimator, quàm
speciosus victor, Campanum senatum im-
pij decreti auctorem funditus delere con-
stituit. Itaque catenis onustum in duas
custodias Theanam, Calenamque dimisit:
consilium executurus, cum ea peregisset,
quorum administrandorum celerior esse
necessitas videbatur. Rumore autem de
mitiore senatus sententia orto, ne debitam
pœnam scelerati effugerent, nocte admissio
equo, Theanam contendit; interfectisque
qui ibi asseruabantur, euestigio Cales
transgressus, perseverantiæ suæ opus exe-
cutus est: Et iam deligatis ad palum ho-
stibus, literas à P. C. nequicquam Cam-
panis salutare accepit. In sinistra enim
eas manu, sicut erant traditæ, retinuit;
ac iussit

ac iusto listore lege agere, tum demum aperuit, postquam illis obtemperari non poterat. Qua constantia victoriae quoque gloriam antecellit: quia si eum intra seipsum partita laude aestimes maiorem punita Capua, quam capta reperies.

2. Atque ista quidem seueritatis, illa vero pietatis constantia admirabilis, quam Q. Fabius Maximus infatigabilem patriae praestitit; Pecuniam pro captiuis Annibali numerauit, fraudatus ea publice, tacuit. Dictatori ei magistrum equitum Minutium iure imperij senatus aequauerat, silentium egit. Compluribus praeterea iniuriis laesit, in eodem animi habitu permansit, nec unquam sibi reip. permisit irasci: tam persenerans in amore ciuium fuit. Quid in bello gerendo; nonne par eius constantia? Imperium Romanum Capuensi proelio penè destructum vix sufficere ad exercitus comparandos videbat. Itaque frustrari & eludere Pœnorum imperus, quam manum cum his tota acie conferere melius ratus, pluribus comminationibus Annibalis irritatus, saepe etiam specie bene gerendae rei oblata; nunquam a consilij salubritate, ne parui quidem certaminis discrimine, recessit. Quodque est difficillimum, vbiq; ira ac spe superior apparuit. Ergo vt Scipio pugnando, ita hic non dimicando, maxime ciuitati nostrae succurrit. Alter enim celeritate sua Carthaginem oppressit: alter cunctatione id egit, ne Roma opprimi posset.

3. C. Etiam Pisonem mirifice & constanter turbulento reip. statu egisse consulem, narratione insequenti patebit. M. Paelicani seditiosissimi hominis pestiferis blanditijs praecepsus populi fauor, consularibus comitijs summum dedecus admittere conabatur, amplissimum ei imperium deferre cupiens, cuius teterrimis actis exquisitum potius supplicium, quam vltus

honus debebatur. Nec deerat consternatae multitudini furialis fax tribunitia, quae e meritatem eius, & ruentem comitaretur, & languentem actionibus suis inflammaret. In hoc miserando pariter & erubescendo statu ciuitatis, tantum non manibus tribunorum pro Rostris Piso collocatus, cum hinc atque illinc eum ambissent, & an Palicanum suffragiis populi consulem creatum, renuntiaturus esset, interrogaretur, primo respondit, Non existimare se tantis tenebris offusam esse remp. vt huc indignitatis veniretur. Deinde cum perseveranter instarent, ac dicerent: Age, si ventum fuerit: Non renuntiabo, inquit. Quo quidem tam absceso responsa consulatum Palicano, prius quam illum adipisceretur, eripuit. Multa & terribilia Piso contempsit, dum speciosum mentis suae fletu non vult rigorem.

4. Metellus autem Numidicus, propter consimile perseverantiae genus, excepit quoque indignam maiestate ac moribus suis procellam. Cum enim animaduerneret, quo tenderent Saturnini tribuni plebis funesti conatus, quantoque malo Reipub. nisi his occurreretur, erupturi essent, in exilium, quam in legem eius ire maluit. Potest aliquis hoc viro dici constantior? qui ne sententia sua pelleretur, patria, in qua summum dignitatis gradum obtinebat, carere sustinuit.

5. Ceterum vt neminem ei praetulerim, ita Q. Scruolam Augurem merito comparauerim. Depulsis, prostratisque inimicorum partibus, Sylla occupata vrbe, senatum armatus coegerat, ac summa cupiditate ferebatur, vt C. Marius quam celeritate hostis iudicaretur: Cuius voluntati nullo obuiam ire audente, solus Scruola interrogatus de hac re sententiam dicere noluit. Quinetiam truculentiùs sibi minitanti Syllae, Licet, inquit, mihi agmina mili-

militum
ostent
ris, nu
exigu
Marius
est, h

6. C
trius
stica
prisca
tur: p
quae
Itaque
rum f
vt ab
infero
dam
ad po
a tu
rata
confi
bari
tu m
clan
pens
batu
falsu
berit
illu
port
pan
tem

7
nir
cent
obt
ven
gis
est
em
tib
cep
t

militem, quibus Curiam circumfediti, ostentes: licet mortem identidem miniteris, nunquam tamen efficies, ut propter exiguum senilemque sanguinem meum, Marium, à quo Vrbs & Italia conseruata est, hostem iudicem.

6. Quid feminx cum cōctione? si patrius mos seruetur, nihil. Sed vbi domestica quies seditionum agitata fluctibus est, prisca consuetudinis auctoritas conuellitur: plusque valet quod violentia cogit, quam quod suadet & præcipit verecundia. Itaque & Sempronia Ti. & C. Gracchorum soror, vxor Scipionis AEmiliani, non vt absurde grauissimis virorum operibus inferens, maligna relatione comprehendam; sed quia à tribuno plebis producta ad populum, in maxima confusione nihil à tuorum amplitudine degenerasti, honorata memoria prosequar. Coacta es eò loci consistere, vbi principum ciuitatis perturbari frons solebat: Instabat tibi toruo vultu insnas profundens amplissima potestas, clamorè imperitæ multitudinis obstreperans, totum forum acerrimo studio nitentibus, vt Equitio, cui Sempronix gentis falsum ius quærebat, tanquam filio Tiberij fratris tui osculum dares: tu tamen illum, nescio quibus tenebris protractum, portentum, execrabili audacia ad vsurpandam alienam propinquitatem tendentem, repulisti.

7. Non indignabuntur Vrbs nostræ lumina, si inter eorum eximium fulgorem, centurionem quoque virtus spectandam se obtulerit. Nam vt humilitas amplitudinem venerari debet, ita nobilitati fouenda magis, quam spernenda bonæ indolis nouitas est. An abigi debet Pontius ab horum exemplorum contextu? qui pro Cæsaris partibus excubans, Scipionis præsidio interceptus, cum vno modo salus ab eo daretur, si se futurum Cn. Pompeij generi ipsius

fius militem affirmasset, ita respondere non dubitavit: Tibi quidem Scipio gratias ago: sed mihi vti ista conditione vitæ non est opus.

8. Sine vllis imaginibus nobilem animum, & idem constantiæ propositum secutus C. Menius centurio diui Augusti, cum Antoniano bello sæpenumero excellentes pugnas edidisset, improvisis hostium insidiis circumuentus, & ad Antonium Alexandriam perductus, interrogatusque quidnam de eo statui deberet: Iugulari me inquit, iube: quia nec salutis beneficio, neque mortis supplicio adduci possum, vt Cæsaris miles esse desinam, & tuus esse incipiam. Ceterum quo constantius vitam contempsit, eo facilius imperavit. Antonius enim virtuti eius incommutabilitatem tribuit.

E X T E R N A.

1. Complura huius notæ Romana exempla superant, sed satietas modo vitanda est. Itaque stylum meum ad externa iam delabi permittam, quorum principatum teneat Blasius, cuius constantia nihil pertinacius. Salapiam enim patriam suam præsidio Punico occupatam, Romanis cupiens restituere, Dasium acerrimo studio secum in administratione reipublicæ dissidentem, & animo toto Annibalis amicitia vacantem, sine quo propositum consilium peragi non poterat, ad idem opus aggrediendum maiore cupiditate, quam spectiore, tentare ausus est: qui protinus sermonem eius, adiectis quæ se commendatorem, & inimicum inuisiorem factura videbantur, Annibali retulit: A quo adesse iussi sunt, vt alter crimen probaret, alter defenderet. Ceterum pro tribunali cum res gereretur, & quaestioni illi omnium oculi essent intenti, dum aliud forte

citioris curæ negotium tractatur; Blasius vultu dissimulante, & voce summissa, monere Dasium cœpit, vt Romanorum potius quàm Carthaginensium partes foueret. Enimvero tunc ille proclamatur, se in conspectu ducis aduersus eum sollicitari: quod quia & incredibile videbatur, & ad vnus tantum aures penetrauerat, & dictabatur ab inimico, veritas fide caruit: Sed non ita multo post Blasij mira constantia Dasium ad se traxit, Marcelloque Salapiam, & quingentos Numidas, qui in ea custodiæ causa erant, tradidit.

2. Phocion verò, cum Athenienses rem aliter atque ipse suaserat, prosperè administrarent, adeo perseverans sententiæ suæ propugnator extitit, vt in concione lærari quidem se successu eorum, sed consilium tamen suum aliquanto melius fuisse diceret. Non enim damnauit, quod rectè viderat: quia quod alius malè consuluerat, bene cesserat: felicis hoc existimans, illud etiam sapientius. Blandum animum sanè temeritati casus facit, vbi prauo consilio propitius aspirat: & quo vehementius noceat, insperatus prodest. Placidi & misericordes, & liberales, omnique suauitate temperati mores Phocionis, quos optimè profecto consensus omnium bonitatis cognomine decorandos censuit. Itaque constantia, quæ natura rigidior videbatur, lenis è mansueto pectore fluxit.

3. Socratis autem virilitatis robore palliatus animus aliquanto præfractius perseverantiæ exemplum edidit. Vniuersa ciuitas Atheniensium iniquissimo ac truculentissimo errore instincta, de capite decem Prætorum, qui apud Arginusas Lacedæmoniam classem deleuerant, tristem sententiam tulerat. Fortè tunc eius potestatis Socrates, cuius arbitrio plebiscita ordinarentur, indignum iudicans tot & tam bene meritos ex indigna causa imperu-

inuidiæ abripi, temeritati multitudinis constantiam suam obiecit: maximoque concionis fragore, & incitatissimis minis compulsus non est, ut se publicæ dementiæ auctorem adscriberet: Quæ oppositu eius legitima grassari via prohibita, infesto Prætorum cruore manus suas contaminare perseveravit: nec timuit Socrates, ne consternatæ patriæ, vndeecimus furor mors ipsius existeret.

4. Proximum, etsi non eiusdem splendoris est, tamen adeo certum constantiæ haberi potest experimentum, cum efficacis operæ forensis, tum fidei non latentis. Athenis Ephialtes accusare publicè iustus, & inter ceteros Demostrati nomen deferre coactus est, cuius filius erat Demochares, excellentis formæ puer, animo eius flagrantissimo inhærens amore. Itaque communis officij forte truculentus accusator, primari affectus conditione miserabilis reus, puerum ad se exorandum, quo parcus patris criminibus insisteret, venientem, neque repellere, neque supplicem genibus suis adtoluram intueri sustinuit. Sed aperto capite stens & gemens, preces exponere passus est. Nichiloque minus sincera fide accusatum Demostratum damnauit: victoriam nescio laude, an tormento maiore consecutus: quoniam prius quam fontem opprimeret, seipsum vicit.

5. Quæ Syracusanus Dion diuersitate exempli prægrauat: qui quibusdam momentibus vt aduersus Heraclidem, & Callippum, quorum fidei plurimum credebatur, tanquam insidias ei nescientes cautiore esset; respondit, se vita malle excedere, quam metu violentiæ mortis amicos inimicosque iuxta ponere.

6. Quod sequitur, & rei ipsius admiratione, & claritate auctoris illustre. Alexander Macedonum rex inelyta iam pugna, excellentissimis opibus Darij con-

tusi
perca
coust
suum
hæst
pore
anim
caltr
Tarsi
stant
conu
salut
ad v
atqu
bus
ipli
men
nent
ac pe
cum
cam
lipp
ga a
imma
colu
lari

V

D

Q

I

tus, æstu & itineris feruore in Cilicia
percalesctus, Cydno, qui aquæ liquore
conspicuis, Tarsum interstuit, corpus
suum immergit: Subito deinde ex nimio
hæstu rigoris obstupescit nervis, ac tor-
pore hebetatis artubus, maxima cum ex-
animatione totius exercitus, in oppidum
castris propinquum defertur. Iacebat æger
Tarsi, inque valetudine eius aduersa, in-
stantis victoriæ spes fluctuabat. Itaque
conuocati medici, attentissimo consilio
salutis remedia circumspectabant. Qui cum
ad vnam potionem sententiam direxissent,
atque eam Philippus medicus suis mani-
bus temperatam Alexandro (erat autem
ipsius amicus & comes) porrexisset, à Par-
menione missæ literæ superueniunt, admo-
nentes, vt rex insidias Philippi, perinde
ac pecunia corrupti à Dariò, caueret. Quas
cum legisset, sine vlla cunctatione medi-
camentum hausit, ac tunc legendas Phi-
lippo tradidit: Pro quo tam constanti er-
ga amicum iudicio, dignissimam à diis
immortalibus mercedem recepit: qui in-
columitatis eius præsidium falso interpel-
lari iudicio noluerunt.

V A L E R I I

M A X I M I

LIBER QVARTVS.

CAP. I.

DE ANIMI MODERA- TIONE.

QVAE IN ROMA-
NIS.

1 P. Valerio Poplicæ

cola COS.

2 M. Furio Camil-
lo exule.

3 C. Mar-

124 VALERII MAXIMI

3 C. Marcio Rutilo cens. II.	15 M. Calpurnio Bibulo procos.
4 L. Quinctio Cincinnato COS.	QVAE IN EX-
5 Q. Fabio Max. Rulliano.	TERNIS.
6 P. Africano maiore.	1 Archita Tarentino.
7 M. Claudio Marcello CCS. IV.	2 Platone Atheniensi.
8 Ti. Sempronio Graccho tribuno pl.	3 Dione Syracusano.
9 C. Claudio Nerone COS.	4 Thrasibulo Atheniensi.
10 P. Scipione Aemiliano cens.	5 Stafppo Tegae.
11 Q. Mucio Scaevola.	6 Pistaco Mitylenao.
12 Q. Metello Macedonico.	7 Septem sapientibus.
13 Q. Metello Numidico exule.	8 Theopompo Spartanorum rege.
14 M. Catone Vti-	9 Antiocho rege Syriae.

TRANSGREDIAR ad saluberrimam partem, animi moderationem, quae mentes nostras impotentis temeritatis incurfu transuersas ferri non patitur. Quo euenit, ut reprehensionis mersu sit vacua, & laudis quaestu opulentissima: itaque effectus suos in claris viris recognoscat.

1. Atque ut ab incunabulis summi honoris incipiam, P. Valerius, qui populi maiestatem venerando, Poplicolae nomen assecutus est, cum, exactis regibus, imperij eorum vim vniuersam, omniaque insignia sub titulo consulatus in se transfata cerneret, inuidiosum magistratus fastigium moderatione ad tolerabilem habitum deduxit: fasces securibus vacuofaciendo, & in concione populo summittendo; nume-

merum
minu
to: ad
fasces
tius cen
uem
verber
tatis c
paulat
diruit,
arcis h
domo
euasita
2. V
nre ad
moder
mum i
fidium
dex ex
ad acci
Dicit
periffes
triump
ista cur
enim,
perare
pera fe
effuso
3. P
lus Ce
tus, ad
potuit
eam po
maiores
pus co
ctè, &
ut mod
alter se
4. A
lem co
tres co
lum pr
quod p

merum quoque eorum dimidia ex parte minuit, vtrò Sp. Lucretius collega assumpto: ad quem, quia maior natu erat, priores fasces transferri iussit. Legem etiam comitiis centuriatis tulit, ne quis magistratus ciuem Romanum aduersus prouocationem verberare, aut necare vellet. Ita quo ciuitatis cōditio liberior esset, imperium suum paulatim destruxit. Quid, quò ædes suas diruit, quia excelsiore loco positæ, instar arcis habere videbantur: nonne quantum domo inferior, tantum gloria superior, euasit?

2. Vix iuuat abire à Poplicola, sed venire ad Furium Camillum liber, cuius tam moderatus ex magnâ ignominia ad summum imperium transitus fuit, vt cum præsidium eius ciues capta à Gallis vrbe Ardex exulantis petiissent, non prius Veios ad accipiendum exercitum iret, quam de Dictatura sua omnia solèni iure acta comperisset. Magnificus Camilli Veientanus triumphus, egregia Gallica victoria; sed ista cunctatio longè admirabilior. Multo enim, multoque seipsum quàm hostem superare operosius est: nec aduersa præpropera festinatione fugientem, nec secunda effuso gaudio apprehendentem.

3. Par Furio moderatione Marcius Rutilus Censorius. Iterum enim censor creatus, ad cōcionem populum vocatum quam potuit grauisima oratione corripuit, quod eam potestatem bis sibi detulisset; cuius maiores, quia nimis magna videretur, tempus coarctandum iudicassent. Vterque rectè, & Censorinus, & populus: alter enim vt moderatè honores crederent, præcepit: alter se moderato credidit.

4. Age, L. Quinctius Cincinnatus qualem consulem egit? cum honorem eius Patres conscripti continuare vellent, non solum propter illius egregia opera, sed etiam quod populus eisdem tribunos in proximum

mum annum creare conabatur, quorum neutrum iure fieri poterat: vtrunque discussit, senatus simul studium inhibendo, & tribunos verecundix suæ exemplum sequi cogendo. Ita vnus in causa fuit, vt amplissimus ordo, populusque tutus esset ab iniusti facti reprehensione.

5. Fabius vero Maximus cum à se quinquies, & à patre, auo, proauo, maioribusque suis sæpenumero consulatum gestum animaduerteret: comitiis, quibus filius eius summo consensu consul creabatur, quam potuit constanter cum populo egit, vt vacationem aliquando huius honoris Fabiæ genti daret: non quod filij virtutibus diffideret (erat enim illustris) sed ne maximum imperium in vna familia continuaretur. Quid hæc moderatione valentius, aut efficacius; quæ etiam patrios affectus, qui potentissimi habentur, superauit?

6. Non defuit maioribus grata mens ad præmia superiori Africano exoluenda; siquidem maxima eius merita paribus ornamentis decorare conati sunt. Vouerunt illi statuas in comitio; in rostris, in curia, in ipsa denique Iouis Opt. Max. cella ponere; vouerunt imaginem eius triumphali ornatu indutam, Capitolinis puluinaribus applicare: vouerunt ei continuum per omnes vitæ annos consulatum, perpetuamque dictaturam tribuere. Quorum libi nullum, neque plebiscito dari, neque senatusconsulto decerni patiando, pene tantum in recusandis honoribus se gessit, quantum gesserat in emerendis.

Eodem robore mentis causam Annibalis in senatu protexit, cum eum ciues suis missis legatis tanquam seditiones apud eos mouentem accularent: Adiecit quoque non oportere Patres conscriptos se reip. Carthaginiensium interponere: altissimaque moderatione alterius salutem consuluit, alte-

stus dignitati; victoria tenus, utriusque hostem egisse contentus.

7. *Ann.* Marcellus, qui primus & Annibalem vinci, & Syracusas capi posse docuit: cum in consulatu eius Siculi de eo questum in urbem venissent, nec senatum vlla de re habuit, quia collega Valerius Lævinus forte aberat, ne ob id Siculi in querendo timidiore essent. At ut is rediit, ultro de his admittendis retulit, querentesque de se patienter sustinuit. Iustos etiam à Lævino discedere, remanere, ut suæ defensionis interessent, cogit. Ac deinde utraque parte perorata, etiam excedentes curia, subsecutus est; quo liberius senatus sententiam ferret. Improbatis quoque eorum querelis, supplices & orantes ut ab eo in clientelam reciperentur, clementer excepit. Super hæc Sicilianam sortitus, eam provinciam collegæ celsit. Totius laudatio Marcelli variari potest, quoties novis ipse gradibus moderationis aduersus socios usus est.

8. Quam Ti. etiam Gracchus admirabilem se exhibuit! Tribunus enim plebis, cum ex professo inimicitias cum Africanis, & Asiaticis, Scipionibus gereret, & Asiaticis iudicatæ pecuniæ satisfacere non posset, atque ideo à consule in vincula publica duci iustus esset, appellassetque collegium tribunorum, nullo volente intercedere, secessit à collegis, decretumque composuit: Nec quisquam dubitavit, quin eo scribendo, irati hostis aduersus Asiaticum verbis usus esset. At is primum iuravit se cum Scipionibus in gratiam non rediisse: deinde tale decretum recitavit. Cum L. Cornelius Scipio die triumphisui ante currum actos hostium duces in carcerem coniecerit; indignum & alienum à maiestate populi Rom. videri eodem ipsum duci. Itaque id non se passurum fieri, Libenter tunc opinionem suam populus Rom.

Rom. à Graccho deceptam cognouit, moderationemque eius debita laude profectus est.

9. C. quoque Claudius Nero inter cetera præcipuè moderationis exemplum numerandus est. Liviij Salinatoris in Asdrubale opprimendo gloriæ particeps fuerat: at tamen eum triumphantem equo sequi, quam triumpho, quem ei senatus æque decreuerat, uti maluit; quia res in provincia Salinatoris gesta fuerat. Sine curru ergo triumphauit, eo quidem clarius, quod illius victoria tantummodo laudabatur; huius etiam moderatio.

10. Ne Africanus quidem posterior nos de se tacere patitur: Qui censor, cum lustrum conderet, inque solito fieri sacrificio scriba ex publicis tabulis solenne ei præcationis carmen præiret, quò dii immortales, ut populi Rom. res meliores amplioresque facerent, rogabantur: Satis, inquit, bonæ ac magnæ sunt: itaque precor ut eas perpetuò incolumes seruent. Ac protinus in publicis tabulis ad hunc modum carmen emendari iussit. Qua votorum verecundia deinceps censores in condendis lustris vsi sunt. Prudenter enim sensit tunc incrementum Romano imperio petendum fuisse, cum intra septimum lapidem triumphum quærebantur: Maiorem autem totius terrarum orbis partem possidenti, ut audum esset quicquam ultra appetere; ita abundè felix, si nihil ex eo quod obtinebat, amitteret. Neque alia eius in censura moderatio pro tribunali apparuit. Centurias recognoscens equitum, postquam C. Licinium Sacerdotem citatum processisse animaduertit: dixit se scire illum verbis conceptis peierasse. Proinde si quis eum accusare uellet, usurum testimonio suo; sed nullo ad id negotium accedente, Traduc equum, inquit Sacerdos, ac lucrifac censuram notam: ne ego in tuam personam, & accu-

accusa
egide

11.

in Q
tatum
Aus, c
periclit
discede
& alij
testime
exempl
fidem,
lium r

12.

rum ac
nis am
breuit
tibus v
que ci
potest.
tio nos
da sum
duo Me
maxim
rari pa
African
que ab
fentio,
progre
Scipion
cum se
fusa, C
moria
enim A
ti nefar
African
tam hu
felicem
tum am
ret, rec
ut fune
atque b
uocis ac

accusatoris, & testis, & iudicis partes egisse videar.

11. Quod animi temperamentum etiam in Q. Sczuula excellentissimo viro adnotatum est: Testis namque in reum productus, cum id responderet, quod salutem periclitantis magno opere laturam videbatur, discedens adiecit, ita sibi credi oportere, si & alij idem asseuerassent: quoniam vnius testimonio aliquem credere pessimi esse exempli: Et religioni igitur suae debitam fidem, & communis utilitati salubre consilium reddidit.

12. Sentio quos ciues, quaeve facta eorum ac dicta quam angusto ambitu orationis amplectar. Sed cum magna, & multa breuiter dicenda sint de claritate excellentibus viris: sermo laetis personis, rebusque circumfusis, vtrunque praestare non potest. Itaque propositi quoque nostri ratio non laudanda sibi omnia, sed recordanda sumpsit. Quapropter bona cum venia duo Metelli, Macedonicus, & Numidicus, maxima patriae ornamenta, strictim se narrari parientur. Acerrime cum Scipione Africano Macedonicus dissenserat, eorumque ab emulatione virtutis profecta contentio, ad graues testatasque inimicitias progressa fuerat. Sed cum interemptum Scipionem conclamari audisset, in publicum se proripuit, mixtoque vultu & voce confusa, Concurrite, concurrite, inquit, ciues, moenia Urbis nostrae euersa sunt: Scipionem enim Africano intra suos penates quiescenti nefaria vis illata est. O Remp. pariter Africanam morte miseram, & Macedonicam tam humana, tamque civili lamentatione felicem! eodem enim tempore, & quantum amisisset principem, & qualem haberet, recognouit. Idei filios suos monuit vt funebri eius lecto humeros subiicerent, atque huic exequiarum, illum honorem vocis adiecit, Non fore, vt postea id offi-

cum ab illis viro maiori praestari possent. Vbi illa tot in curia iurgia? vbi tam multae pro rostris altercationes? vbi maximorum ducum & civium tantorum togata praelia? Omnia nimirum ista praecipua veneratione prosequenda, deleuit moderatio.

13. Numidicus autem Metellus populari factione patria pulsus in Asiam secessit: in qua, cum ei forte ludos Tralibus spectandi litera reddita essent, quibus scriptum erat, maximo senatus & populi consensu reditum illi in Urbem datum: non e theatro prius abiit, quam spectaculum ederetur: non lativiam suam proximè sedentibus vlla ex parte patefecit, sed summum gaudium intra se continuit. Eundem constat pari vultu, & exulem fuisse, & restitutum. adeo moderationis beneficio, mediis semper inter secundas & adversas res animi firmitate versatus est.

14. Tot famulii in vno genere laudis enumeratis, Fortium nomen velut expertum huiusce gloriae silentio praetereundum. Negat fieri debere posterior Cato, non parvo summae moderationis sis indicio. Cypriacam pecuniam maxima cum diligentia & sacritate in Urbem deportaverat: cuius ministerij gratia, senatus relationem interponi iubebat, ut Praetorii comitiis extra ordinem ratio eius haberetur. Sed ipse id fieri passus non est, iniquum esse affirmans, quod nulli alij tribueretur, sibi decerni. Ac nequid in persona sua novaretur, campestrem experiri temeritatem, quam curiae beneficio vti, satius esse duxit.

15. Ad externa iam mihi exempla transire conant, M. Fabius vir amplissimae dignitatis, & summis honoribus funditus, maris iniicit: Qui cum in provincia Syria moreretur, duos egregiae indolis filios suos, à Gabinianis militibus occisos esse cognovit. Quorum interfectores ad eum

vinc
sim
At
ius l
dera
guin
tram
hum
debe

1. T
re p
magn
opus
patria
pit
rupta
tum:
nisi ti
tum
vius i

2. M
Plato
delict
ritus
non p
arbitr
existi
hensio
Plato
quod i
stante
se mul
tione
eo vul
fides n
dibile
inulcer
ad iust
mias
putare
illa dic

vinctos, regina Cleopatra misit, ut gravissimę cladis ultionem arbitrio suo exigeret. At ille oblato beneficio, quo nullum maius lugenti tribui potuerat, dolorem moderationi cedere coęgit; carnificesque sanguinis sui, intactos enestigio ad Cleopatram reduci iussit: dicendo, potestatem huius vindictę non suam, sed senatus esse debere.

E X T E R N A.

1. Tarentinus Architas, dum se Pythagorę præceptis Metaponti penitus immergit, magno labore, longoque tempore solidum opus doctrinę complexus; postquam in patriam revertitur, ac rura sua reuiscere coępit; animadvertit negligentia villici corrupta & perditā: inueniensque male meritum: Simpsilem, inquit, a te supplicium, nisi tibi iratus essem: maluit enim impunitum dimittere, quàm propter iram grauius iusto punire.

2. Nimis liberalis Architę moderatio, Platonis temperatio: nam eum aduersus delictum serui vehementius exarsisset, veritus ne ipse modum vindictę dispiceret non posset, Speusippo amico castigationis arbitrium mandauit; deforme sibi futurum existimans, si commisisset, ut parem reprehensionem culpa serui, & animaduersio Platonis mereretur. Quo minus miror, quod in Xenocrate discipulo suo tam constantem moderatus fuit. Audierat eum de se multa impie locutum: sine ulla cunctatione criminationem respuit. Instabat certe vulru iudex, causam querens cur sibi fides non haberetur: adiecit, non esse credibile, ut quem tantopere amaret, ab eo iniuriam non diligeretur. Pestiferum cum ad iurandum inimicitias ferentis malignitas confugisset; ne de peritio eius disputaret, affirmavit nunquam Xenocratem illa dicturum fuisse, nisi ea dici expediret sibi.

sibi iudicaret. Non in corpore mortali, sed in arce celesti, & quidem armatum animura eius, vitæ stationem putes peregrisse, humanorum vitiorum incursum à se inni&a pugna repellentem, cunctosque virtutis numeros altitudinis suæ sinu clausos custodientem.

3. Nequaquam Platoni literarum commendatione par Syracusanus Dion: sed quod ad præstandam moderationem attinet, vehementioris experimenti. Patria pulsus à Dionysio tyranno, Megaram petierat: vbi cum Theodorum principem eius urbis domi convenire vellet, neque admitteretur, multum dinque ante fores recensus, comiti suo, Patienter hoc ferendum est, ait: forsitan enim & nos cum in gradu dignitatis nostræ essemus, aliquid tale fecimus. Qua tranquillitate consilij, ipse sibi conditionem exilij placidiorem reddidit.

4. Thrasybulus etiam hoc loci apprehendendus est: qui populum Atheniensem **XX** tyrannorum læuitia sedes suas relinquere coactum, dispersamque & vagam vitam miserabiliter exigentem, animis pariter atque armis confirmatum, in patriam reduxit. Insignem deinde restitutione libertatis victoriam clariorem aliquanto moderationis laude fecit. Plebis scitum enim interposuit, nequa præteritarum rerum mentis fieret: hæc obliuio, quam Athenienses *ἀμνηστία* vocant, concussum & labentem ciuitatis statum, in pristinum habitum reuocauit.

5. Non minoris admirationis illud: Scappus Tegeates, hortantibus amicis vt grauem in administratione reipublicæ xmulum, sed alioqui probum & ornatum virum, qualibet ratione vel tolleret vel summoerret, negauit se facturum, ne quem in tutela patriæ bonus ciuis locum obtineret,

ret.
qu
præ

6.
infr
rituo

se pe
uibu
in o

7.
tem

pisc
trah
tract

Dely
cium

bus,

te: C
& m

eius
linea

cari
esse d

ret, h

Tu
deder

taco,
aium
mum

lum
ad ip

8.
noru
dama
Lace
potef
confu
que
lus n

ret, malus & improbus occuparet: sed que potius vehementi aduersario vrgeri, quam patriam egregio aduocato carere præoptauit.

6. Pittaci quoque moderatione peccatis instructum, qui Alcæum poetam, & amaritudine odij, & viribus ingenij aduersus se pertinacissimè vsus, tyrannidem à ciuibus delatam adeptus, tantummodo quid in opprimendo posset admonuit.

7. Huius viri mentio subiicit vt de septem sapientium moderatione referam. A piscatoribus in Milesia regione verriculum trahentibus, quidam iactum emerat: Extracta deinde magni ponderis aurea mensa Delphica, orta controuersia est: illis piscium se capturam vendidisse affirmantibus, hoc fortunam tractus se emisse dicente: Qua conditione propter nouitatem rei, & magnitudinem pecuniæ: ad vniversum eius ciuitatis populum delata, placuit Apollinem Delphicum consuli, cuiusnam adiudicari mensa deberet. Deus respondit, illi esse dandam, qui sapientia ceteros præstaret, his verbis:

Ὁς σφίσι πάντων σφύτος, τίς ἴπιδ' ἀνδρῶν.

Tum Milesij consensu Thaleti mensam dederunt: ille cessit eam Bianti, Bias Pittaco, is protinus alij: deincepsque per omnium septem sapientium orbem, ad vltimum, ad Solonem peruenit: Qui & titulum amplissimæ sapientiæ, & præmium ad ipsum Apollinem transtulit.

8. Atque vt Theopompo quoque Spartanorum regi moderationis testimonium reddamus: cum primus instituisset vt Ephori Lacedæmone crearentur, ita futuri regie potestati oppositi, quemadmodum Romæ consulari imperio trib. pl. sunt obiecti: atque illi vxor dixisset, id egisse illum, vt suis minorem potestatem relinqueret: Re-

linquam, inquit, sed diuturniorem. Optime quidem: ea enim demum tuta est potentia, quæ viribus suis modum imposuit. Theopompus igitur legitimis regnum vinculis constringendo, quo longius à licentia retraxit, hoc propius ad benevolentiam civium admouit.

9. Antiochus autem à L. Scipione ultra Taurum montem imperij finibus summo- tus, cum Asiam prouinciam, vicinasque ei gentes amisisset: gratias agere Pop. Rom. non dissimulanter tulit, quod nimis magna procuratione liberatus, modicis regni terminis vteretur. Et sanè nihil est tam præclarum, aut tam magnificum, quod non moderatione temperari desideret.

CAP. II.

DE RECONCILIATIONE.

1 M. Aemilij Lepidi, & M. Fulvij Elaccensorum.	4 M. Tullij Ciceronis & A. Gabini.
2 M. Licij Salinatoria, & C. Claudij Nervonis consulum.	5 P. Clodij Pulchri & L. Cornelij Lentuli.
3 P. Africani maioris, & Ti. Sempronij	6 L. Caninij Galili, & C. Antonij
	7 M. Calij Rufi, & Q. Pompeij

QVÆ quoniam multis & claris auctoribus illustrata est, transgrediamur ad egregium humani animi ab odio ad gratiam deſexum; & quidem eum læto ſtylo præſequamur. Nam ſi placidum mare ex aſpero, cælumque ex nubilo ſerenum hilari aſpectu ſcuritur, ſi bellum pace mutatum, plurimum gaudij aſſert: offenſarum etiam acerbitas depoſita, candida relatione celebranda eſt.

1. M. AEmilius Lepidus bis consul, & Pontifex Max. splendorique honorum prægranitate vitæ, diutinas ac vehementes inimicitias cum Fulvio Flacco eiusdem a plurimudinis viro gessit. Quas, ut simul censores renuntiati sunt, in campo deposuit: existimans non oportere eos privatis odiis dissidere, qui publicè summa iuncti essent potestate. Id iudicium animi eius & præsens ætas comprobavit, & nobis veteres Annalium scriptores laudandum tradiderunt.

2. Sicuti Liuij quoque Salinatoris fiendarum simultatum illustre consilium ignotum posteritati esse noluerunt. Is namque et si Neronis odio ardens in exilium profectus fuerat, testimonio eius præcipue afflictus; tamen postquam eum inde reuocatum ciues collegam illi in consulatu dederunt, & ingenij sui, quod erat acerrimum, & iniuriæ, quam grauissimam acceperat, obliuisci sibi imperavit: Ne si dissidentè animo confortionem imperij vsurpare voluisset, pertinacem se exhibendo inimicum, malum consulem ageret: Quo quidem mentis ad tranquilliores habitum inclinatio, in aspero ac difficili temporum articulo plurimum salutis Vrbi atque Italix attulit: quia pari virtutis impetu conuicti, terribiles Pœnicas vires contuderunt.

3. Clarum etiam in Africano superiore ac Ti. Graccho depositarum inimicitiarum exemplum. Siquidem ad cuius mensæ sacra, odio dissidentes venerant, ab ea & amicitia & affinitate iuncti discesserunt: Non contentus enim Scipio auctore senatu, in Capitolio, Iouis epulo cum Graccho concordiam communicasse; filiam quoque ei Corneliam prorinùs ibi despondit.

4. Sed huiusce generis humanitas etiam in M. Cicerone præcipua apparuit: A. namque Gabinius reperundarum reus summo

studio defendit, qui cum in consulatu suo
Urbe expulerat. Idemque P. Vatinius di-
gnitati suae semper infestum, duobus pu-
blicis iudiciis tutatus est, ut sine ulla cri-
mine lenitatis, ita cum aliqua laude. Quia
speciosius aliquando iniuriae beneficiis
vincuntur, quam autui odij pertinacis,
penitentur.

5. Ciceronis autem factum ad eò visum
est probabile, ut imitari id ne inimicissi-
mus quidem illi P. Pulcher dabitauerit:
qui incesti crimine à tribus Lentulis accu-
satus, vnum ex his ambitus reum patre-
nio suo protexit. Atque in animum indux-
it, & iudicem & Praetorem, & Vestrae re-
dem intuens, amicum Lentulo agere: inter
quos ille salutem eius secundo crimine obrue-
re cupiens, hostili voce perorauerat.

6. Caninius autem Gallus reum pariter
atque accusatorem admirabilem egit, &
C. Antonij, quem damnauerat, filiam in
matrimonium ducendo, & M. Colonium, à
quo damnatus fuerat, rerum suarum procur-
atorem habendo.

7. Caelij vero Rufi ut vita inquinata, ita
misericordia, quam Q. Pompeio praestitit,
probanda: cui à se publica quaestione pro-
ftrato, cum mater Cornelia fidei commissa
praedia non redderet, atque ille auxilium
suum hieris implorasset; pertinacissimè
absenti adfuit. Recitauit & eius epistolam
iudicio vltimae necessitatis indicem, qua
impiam Corneliam avaritiam subuertit;
factum propter eximiam humanitatem, ne
sub Caelio quidem auctore, repudiandum.

CAP. III.

DE ABSTINENTIA ET
CONTINENTIA.

CUIUS EXEMPLA

ROM. SYNT.

1. P. Scipio Africa. 2. M. Cato Uticen-

	<i>hs propr.</i>		Ogulnius.
3	Nero Claudius Drusus & Au- sonia.	10 L.	Calpurnius Piso Frugi COS.
4	C. Marcus Coriolanus.	11 M.	Cato senior COS.
5	M. V. C. Crassus DE- satus COS.	12 M.	Cato Vicensis.
6	C. Fabricius Lu- scianus COS.	13 P.	Scipio AE- milianus.
7	Q. A. Elius Tra- berus Catus COS.	14 Pop.	Romanus.
			EXTERNA SVNT.
8	L. A. F. Milius Paulus pro- cos.	1	Pericles Athe- niensis.
		2	Sophocles Athe- niensis.
9	Legati Rom. Q. Fabius Gur- ges, & Cn. Fabij Pictor, & Q.	3	Xenocrates Aca- demicus.
		4	Diogenes Cyni- cus.

MAGNA cura, præcipuoque Audio referendum est, quantopere libidinis & auaritiæ furoris similes in petus ab illu-
strum virorum pectoribus, consilio ac ra-
tione sum moti sunt. Quia dentum ij pena-
tes, ea ciuitas, id regnum æterno in gradu
facile steterit; vbi minimum virtum Vene-
ris, pecuniæque cupido sibi vendicauerit.
Nam quò istæ generis humani certissimæ
pestes penetrauerint, ibi iniuria domina-
tur, infamia flagrat. Quibus longius reli-
ctis, contrarios tam diris vitiis mores com-
memoremus.

1. Quartum & vicesimum annum agens
Scipio, cum in Hispania Carthagine op-
pressa; maioris Carthaginis capiendæ
sumpsisset auspicia, multosque obsides,
quos in ea vrbe Pœni clausos habuerant,
in suam potestatem redegisset; eximie in-
ter eos formæ virginem, ætatis adultæ, &
iuuenis, & caelebs, & victor, postquam

comperit illustri loco inter Celtiberos natam, nobilissimoque gentis eius Indibili desponsam, accersitis parentibus, & sponso inuiolatam tradidit. Aurum quoque quod pro redemptione puella: allatum erat, summæ dotis adiecit. Qua contiaentia ac munificencia Indibilis obligatus, Celtiberorum animos Romanis applicando, meritis eius gratiam debitam retulit.

2. Verum ut huius viri abstinentiæ testis Hispania, ita M. Catonis Epiros, Achaia, Cyclades insulæ, maritima pars Asiæ, prouincia Cypros. Vnde cum pecuniæ deportandæ ministerium sustineret, tam auersum animum ab omni Venere, quam à lucro habuit, in maxima vtriusque intemperantiæ versatus materia: Nam & regiæ diuitiæ potestate ipsius continebantur, & fertilissimæ deliciarum totæque vrbes, necessaria totius navigationis diuerticula erant. Atque id Minatius Rufus, Cypriacæ expeditionis fidus comes, scriptis suis significat: Cuius testimonium non amplector: proprio enim argumento laus ista nititur, quoniam ex eodem naturæ vtero & continentia nata est, & Cato.

3. Drusum etiam Germanicum eximiam Claudiz familiæ gloriam, patriæque rarum ornamentum, & quod super omnia est, operum suorum pro habitu, ætatis magnitudine, vitrico pariter ac fratri Augustis duobus reip. diuinis oculis mirificè respondentem, constitit vsu Veneris intra coniugii charitatem clausum tenuisse. Antonia quoque femina laudibus vitalem familiæ lux-claritatem supergressa, amorem mariti egregia fide pensauit: quæ post eius excessum, forma & ætate florens, cubiculum socrus pro coniugio habuit: in eodemque toro alterius adolescentiæ vigor extinctus est, alterius viduitatis experientia consenuit. Hoc cubiculum talibus experimentis summam imponat.

4. T
animus
niam n
eritiz g
progeni
captum
spicuz
Comin
milites
bus, &
uorum
centona
rum sus
ex his,
tem, eq
cipere v
modera
laude p
5. & V
Roman
nis per
legatis
co, atq
les epul
dum pra
tias coa
tea mi
gnum a
sent, be
vellet,
peruacu
tionis
Curium
ipsum f
tiofum,
munus
acie vir
Idem
gisset, r
exercitu
Decreti
agri pop
pularis

4. Deinceps ex iis vocemus, quorum animus aliquo in momento ponendi pecuniam nunquam vacavit. Cn. Marcius Patritiz gentis adolescens, Anci regis clara progenies, cui Corioli Volscorum oppidum captum cognomen adiecit, cum editis conspicuz fortitudinis operibus à Postumo Cominio consule, accurata oratione apud milites laudatus, omnibus donis militari- bus, & agri C. iugeribus, & decem capti- vorum electione, & totidem ornatis equis, centonario boum grege, argentoque quan- tum sustinere valuisset, donaretur: nihil ex his, præter vnius hospitis captiui salu- tem, equumque quo in acie viceretur, ac- cipere voluit. Qua tam circumspecta animæ moderatione, nescias verum maiore cum laude præmia meruerit, an reiecerit.

5. N. V. autē Curius exactissima norma Romanæ frugalitatis, idemque fortitudi- nis perfectissimum specimen, Samnitium legatis agresti se in scamno assidentem fo- co, atque ligneo catillo cœnantem (qua- les epulas, apparatus indicio est) spectan- dum præbuit. Ille enim Samnitium diui- tias coatempnit, Samnites eius paupertate mirati sunt. Nam cum ad eum ma- gnum auri pondus publicè missina attulis- sent, benignis verbis inuitatus, ut eo uti vellet, vultum risu soluit, protinusq; Superuacua, inquit, ne dicam ineptæ lega- tionis ministri, narrate Samnitibus N. V. Curium malle locupletib. imperare, quam ipsum fieri locupletem: atque istud ut pre- tiosum, ita malo hominum excogitatum minus refertote, & mementote me nec acie vinci, nec pecunia corrumpi posse.

Idem cum Italia Pyrrham regem exe- gisset, nihil omnino ex præda regia, quæ exercitum Urbemque ditauerat, attigit. Decretis etiam à senatu septenis iugeribus agri populo, sibi autem quinquaginta, po- pularis assignationis modum non excelsit:

parum

parum idoneum recip. ciuem existans,
qui eo quod reliquis tribueretur, contentus
non esset.

6. Idem sensit Fabricius Luscinus, hono-
ribus & auctoritate omni sine tempori-
bus suis maior, censu par vnicuique pau-
perimo: qui a Samnitibus, quos vniuersos
in clientela habebat, decem aris, & quin-
que pondo argenti, totidemque seruos sibi
missos, in Samnium remisit, continentur
suz beneficio sine pecunia prædiues, sine
usu familiz abunde comitatus: quia locu-
pletem illum faciebat, non multa posside-
re, sed modica desiderare. Ergo domus
eius, quemadmodum ære & argento &
mancipiis Samnitium vacua; ita gloria ex
his contemptis parua, referta fuit. Consen-
tanea repudiatis donis Fabricij vota exti-
terunt: legatus enim ad Pyrrhum profe-
ctus, cum apud eum Cyneam Thessalum
narrantem audisset, quendam Athenien-
sem clarum sapientia, suadere, nequid
aliud homines quam voluptatis causa fa-
cere vellent: pro monstro eam vocem ac-
cepit, continuoque Pyrrho & Samnitibus
istam sapientiam deprecatus est. Licet A-
thenæ doctrina sua glorientur, vir tamen
prudens, Fabricij detestationem, quam
Epicuri maluit præcepta: quod euentus
quoque indicauit. Nam quæ urbs voluptati
plurimum tribuit, imperium maximum
amisit: quæ labore delectata est, occupa-
uit: Et illa libertatem tueri non valuit,
hæc etiam donare potuit.

7. Cyprij & Fabricij Q. AELIUM TUBE-
RONEM cognomine Catum discipulum fuisse
merito quis existinauerit: cui consula-
tum gerenti, cum Aetolorum gens omnis
usus vasa argentea, magno pondere, & ex-
quisita arte fabricata, per legatos misisset,
qui superiori tempore gratulandi causa ad
eum profecti retulerant, si filia se in eius
mensa vasa vidisset; monitos ne continen-

tix quasi paupertati succurrendum putarent, cum suis sarcinis abire iussit. Quam bene Aetolicis domestica praeulerat, si Frugalitatis eius exemplum posterior aetas sequi voluisset! Nunc quò ventum est? a seruis vix impetrari potest, ne eam supellectilem fastidiant, qua tunc consul vti non erubuit.

8. At Perse rege deincto Paullus, cum Macedonicis opibus veterem atque hereditariam vrbs nostrae paupertatem eo usque satiafferet, vt illo tempore primum populus Rom. tributi praestandi onere se liberaret; penates suos nulla ex parte locupletiores fecit: Praclare secum actum existimans, quod ex illa victoria alij pecuniam, ipse gloriam occupasset.

9. Atque huic animi eius iudicio Q. Fabius Gurges, Cn. Fabij Pictores, Q. Ogulnius subscripserunt: qui legati ad Ptolemaeum regem missi, munera quae ab eo priuatum acceperant, in aeraarium & quidem prius, quam ad senatum legationem referrent, deculerunt: de publico scilicet ministerio nihil cuiquam, praeter laudem bene administrati officij, accedere debere iudicantes. Iam illud humanitatis senatus, & attentae maiorum disciplinae indicium est. data sunt enim legatis, quae in aeraarium reposuerant, non solum patrum, conscriptorum decreto, sed etiam populi permisso, eaque legatis quzstores prompte vnicuique distribuunt. Ita in iisdem Ptolemaei liberalitas, legatorum abstinentia, Senatus ac populi Romani aequitas debita, n. probabilis, facti portiones obtinuit.

10. Fabiorum & Ogulnij continentiae Calpurnium Pisone in consimili genere laudis aemulum fuisse res ipsa documento est. Consul grati fugitivorum bello a se liberata Sicilia, eos, quorum praecipua opera vltus fuerat, imperatorio more donis prosequi batur; Inter quos filium suum lo-

eis aliquot præliatum fortissimè, titulo
trium librarum aureæ coronæ decorant;
præfatus non oportere à magistratu è pu-
blica pecunia erogari, quod in ipsius do-
mum rediturum esset: tantumque ponderis
se testamento adolescenti legaturum pro-
misit: ut honorem publicè à duce, præ-
tium à patre priuatim acciperet.

11. Age, si quis hoc seculo vir illustris
pellibus hædinis pro stragulis viatur, tri-
busque servis comitatus Hispaniam regat,
& quingentorum assium sumptu transma-
ritam provinciam petat, eodem cibo co-
den: que vino, quo nautæ, uti contentus
sit, nonne mirabilis existimetur? Atqui
ista patientissimè superior Cato toleravit,
quia illum grata frugalitatis consuetudo,
in hoc genere vitæ, cum summa dulcedi-
ne continebat.

12. Multum à prisca continentia spatio
annorum posterior Cato discedit, utpote
in ciuitate iam diuite & lautitia gaudente
natus. Is tamen cum bellis civilibus inter-
esset, filium secum trahens duodecim ser-
uos habuit, numero plures quam superior:
temporum diuersis moribus, pauciores.

13. Exultat animus maximorum viro-
rum memoriam percurrens. Scipio à Emi-
lianus post duos inelytos consularis, toti-
den: que saxe præcipue gloriæ triumphos,
septem servis sequentibus officio legatio-
nis functus est: Et puto Carthaginiæ ac
Numantiæ spoliis comparare plures potue-
rat, nisi operum suorum ad se laudem, ma-
nubias ad patriam reducere malisset. Ita-
que cum per socios & extreras gentes iter
faceret, non mancipia eius, sed victoriæ
numerabantur: nec quantum auri & argen-
ti, sed quantum amplitudinis pondus se-
cum ferret, estimabatur.

14. Continètia verò etiã in vniuersa ple-
bis animis sæpenuerò cognita est, sed
abundè erit, longè inter se distantium se-
culo-

è, titulo
decoravit;
itu è pu-
pfius do-
ponderis
rum pro-
uee, pre-

illustris
atur, tri-
am regat,
transma-
cibo co-
ontentus
? Atqui
oleravit,
uetudo,
dulcedi-

a spatio
vtpote
udente
s inter-
tim ser-
perior:
ores.

in viro-
A Emi-
; toni-
phos,
gatio-
nis ac
petue-
m, ma-
t. Ita-
s iter
storia
rgen-
s fe-

e ple-
sed
n fe-
ulo-

enorum, duo ex his exempla retulisse.
Pyrrhus impetus sui terrore soluto, ac iam
Epiroticis armis languentibus, beneuolen-
tiam populi Rom. mercari, quia virtutem
debilitare nequiverat, cupiens; penè to-
rum regiarum opum apparatus in urbem
nostram transfulerat. Ceterum cum, & ma-
gni pretij, & varij generis à legatis eius,
tam virorum quam feminarum apta vsur
munera circa domos ferrentur, nulla cui-
quam dono ianua patuit. Tarentinxque
petulantix animosus magis quam efficax
defensor, haud scio maiore cum gloria hu-
ius urbis moribus, quam armis repulsus
sit. In illa quoque procella, quam C. Ma-
rius & L. Cinna reip. infixierant, absti-
nentia populi Rom. mirifica conspecta est.
Nam cum à se proscriptorum penates vul-
gi manibus diripiendos obiecissent; inue-
niri potuit nemo qui è civili iactura pra-
dam peteret. Vnus enim quisque se ab his
perinde ac à sacris rebus abstinuit. Quæ
quidem tam miseriosæ continentis ple-
bis, tacitum crudelium victorum conui-
tium fuit.

EXTERNÆ.

1. Ac ne eiusdem laudis commemoratio-
nem externis inuideamus: Pericles Athe-
niensium princeps, cum tragediarum scrip-
torem Sophoclem in Prætura collegam
haberet, atque is publico officio vna di-
strictus, prætereuntis ingenui pueri for-
mam impensioribus verbis laudasset: in-
temperantiam eius increpans, dixit: Præ-
turi non solum manus à pecuniis lucro, sed
etiam oculos à libidinoso aspectu conti-
nentes esse debere.

2. Sophocles autem ætate iam senior,
cum ab eo quidam quæreret, an etiam num-
ribus Venereis vteretur: Dij meliora, in-
quit. Libenter enim istinc tanquam ex ali-
qua furiosa profugi dominatione.

3. At quæ

3. AEquè abſtinentis ſeneſcæ Xenocratem fuiſſe accepimus; cuius opinionis non parua fides erit narratio quæ ſequitur. Phryne nobile Athenis ſcortum iuxta eum vino grauem in peruigilio accubuit, pignore eam quibusdam iuuenibus poſito, an temperantiam eius corrumpere poſſet: Quam nec tactu, nec ſermone aſpernatus, quoad valuerat in ſinu ſuo morari, irritam propoſiti dimiſit: Factum ſapientia imbuti animi abſtinentis; ſed meretriciſcæ quoque dictum perquam factum: Deridentibus enim ſe adolſceantibus, quia tam formoſa, tamque elegans poti ſenis animum illecebris pellicere non poſuiſſet, pactumque victoria pretium ſtagitantibus, de homine ſe cum iis, non de ſtatua pignus poſuiſſe, reſpondit. Potèſtne hæc Xenocratis continentia à quoquam magis, vere, magisque propriè demonſtrari, quam ab ipſa meretricula expreſſa eſt? Phryne pulchritudine ſua, nulla ex parte conſtantiſſimam eius abſtinentiam læbeſecit. Quid rex Alexander? an diuitiis eum quaterere potuit? ab illo quoque ſtatua & quidem æquè fruſtrà tentatam putes. Legatos ad eum cum aliquot talentis miſerat, quos in Academiam perductos, ſolito ſibi, id eſt, modico apparatu, & admodum parulis copiis excepit. Poſtero die interrogantibus, cuiam adnumerari pecuniam veller: Quid vos, inquit, hæſterna cœna non intellexiſtis eam me non indigere? Ita rex philoſophi amicitiam emere voluit: Philoſophus regi ſuam vendere noluit.

4. Alexander vero cognomen inuicti aſſecutus, continentiam Diogenis Cynici vincere non potuit. Ad quædam cum in ſole ſedentem acceſſiſſet, hor ſtareturque vt ſiqua ſibi vellet præſtari, indicaret: quem admodum erat in crepidine collocatus, ſordidæ appellatiõnis, ſed robuſtæ vir præſtantis: Mox, inquit, de ceteris: Interim
à ſole

à ſole
bis ill
xander
re ten
racuſi
dixiſſe
non eſ
les, no

DE

1 P.

2. A

3 C.

4 D.

5 C.

M A
li
Collec
lia Gr
trona
illo ſec
eam ſe
liberis
ſunt.
concu
cundæ
collab
lum
Itaque
prima
vltimo
larum

à sole mihi velim non obstes. Quibus verbis illa nimirum inhæsit sententia: Alexander Diogenem gradu suo divitiis pelle-re tentat; celerius Darium armis. Idem Syraculis, cum olera ei lavanti Aristippus dixisset; Si Dionysium adulare velles, ista non esses. Imò, inquit, si tu ista esse velles, non adulares Dionysium.

CAP. IV.

DE PAUPERTATE LAUDATA.

1	P. Valsurij Papti- cola.	6	M. Atilii Regali procos.
2.	Agrippa Menenij Lanati.	7	L. Quintus Cin- cinnati dist.
3	C. Fabricij Lus- cini, & Q. A. Emilij Papi.	8	A. Elia familia.
4	Ducum ex agris ad magistratu- sus accersio- rum.	9	Q. A. Elia Tube- ronis, & L. A. Emilii Paulli.
5	C. Atilii Reguli Serrani COS.	10	Cn. Cornelii Scipio- nia.
		11	M. A. Emilii Scauri.

MA X I M A ornamenta esse matronis liberos, apud Pomponiam Rufum Collectorum libro sic invenimus: Cornelia Gracchorum mater, cum Campana matrona apud illam hospita, ornamenta sua illo seculo pulcherrima ostenderet: traxit eam sermone, quousque è schola redirent liberi: Et hæc, inquit, ornamenta mea sunt. ~~Omnia nimirum habet, qui nihil concupiscit: eò quidem certum, quom qui cuncta possidet: Omnia dominium rerum collabi solet, bonæ mentis viciatio nul- lum tristioris fortunæ recipit incursum.~~ Itaque quorsum attinet, aut divitias in prima felicitatis parte, aut paupertatem in ultimo miseriarum statu ponere, cum & illarum frons hilaris multis intus amaritudi-
L
nibus.

262 VALERII MAXIMI
nibus sit referta: & huius horridior aspe-
ctus solidis & certis bonis abundet. Quod
melius personis, quam verbis repræ-
sentabitur.

1. Regio imperio propter nimiam Tar-
quinij superbiam finito, consulatus ini-
tium Valerius Poplicola cum Iunio Bruto
auspicatus est. Idemque postea tres consu-
latus acceptissimos populo Rom. gessit: &
plurimorum ac maximorum operum præ-
textu, titulum imaginum suarum amplifi-
cavit: cum interim factorum illud colu-
men patrimonio ne ad exequiarum quidem
impensam sufficiente decessit: ideoque pub-
blica pecunia ductæ sunt. Non attinet vl-
teriore disputatione tanti viri paupertatem
scrutari: abunde enim patet, quid vitius
possederit, cui mortuo lectus funebris, &
rogus defuit.

2. Quantæ amplitudinis Agrippam Me-
nenium fuisse arbitremur, quem senatus &
plebs pacis inter se faciendæ auctor legi-
t Quantus scilicet esse debuit arbiter publi-
cæ salutis. Hic nisi à populo collatis in
capita sextantibus funeratus esset, ita pe-
cuniæ inops decessit, vt sepulturæ honore
caruisset. Verùm ideo perniciofa sedi-
tione diuidua ciuitas, manibus Agrippæ
in vnum contrahi voluit: quia eas paupe-
res quidem, sed sanctas animaduerterat.
Cuius vt superstis nullum fuit, quod in
censum deferretur, ita & extincti, hodie-
que amplissimum est patrimonium Roma-
na concordia.

3. In C. verò Fabricij, & Q. AE. milij
Papi principum seculi sui, donibus argen-
tum fuisse confitear oportet: vterque enim
patellam deorum, & salinum habuit. Sed
eo laudior Fabricius, quod patellam, suam
cornes pediculo sustineri voluit. Papius
quoque satis animose, qui cum heredita-
tis nomine ea accepisset, religionis causa
abalienanda non putauit.

4. Illi etiam prædiuites, qui ab aratro accersiebantur ut eos s. fierent, voluptatis causa sterile atque æstuosissimam Pupinæ solum versabant: deliciarumque ignari, vastissimas glebas plurimo cum sudore dissipabant: Imò verò quos pericula reip. imperatores assercbant, angustis res familiaris (quid cello proprium nomen veritati reddere?) bubulcos fieri cogebant.

5. Atilium autem, qui ad eum accersendum à senatu missi erant ad imperium populi Rom. suscipiendum, semina spargentem viderunt: sed illæ rustico opere attritæ manus salutem publicam stabilierunt: ingentes hostium copias pessunderunt. Quæque modo arantium hominum iugum ~~re-~~nerant, triumphalis currus habenas retinuerunt: nec fuit iis rubori eburneo scipione deposito, agrestem stivam aratri repetere. Potest pauperes consolari Acilius, sed multò magis docere locupletes, quam non sit necessaria solidæ laudis cupidiniam ~~anxia diuitiarum comparatio.~~

6. Eiusdem nominis & sanguinis Atilius Regulus, primi Punici belli gloria, cladesque maxima: cum in Africa insolentissimæ Carthaginis opes crebris victoriis contandoret, ac prorogatum sibi ob bene gestas res in proximum annum imperium cognosset, consulibus scripsit: villicum in agello, quem septem iugerum in Pupinæ habebat, mortuum esse, occasionemque nactum mercenarium, amoto inde rustico instrumento discessisse. Ideoque petere ut sibi successor mitteretur, ne deserto agro non esset unde vxor ac liberi sui alerentur. Quæ postquam senatus à C O S S. accepit, & agrum Atilij ilicò colendum locari, & alimenta coniugii eius ac liberis præberi, resque quas amiserat, redimi publicè iussit. Tanti ærario nostro virtutis Atilianæ exemplum, quo omnis ætas Romana gloriabitur, stetit.

7. AEque magna latifundia L. Quin-
dij Cincinnati fuerunt: septem enim in-
gera agri possedit: ex hisque tria, quae pro
amico ad xratium obsignauerat, multae
nomine amisit. Poenam quoque pro filio
Caesone, quod ad causam dicendam non
occurrisset, huius agelli reditu soluit. Et
tamen ei quatuor iugera aranti, non solum
dignitas patris familiae constitit, sed etiam
dictatura delata est. Angustè se habitare
nunc putat, cuius domus tantum patet,
quantum Cincinnati rura patuerunt.

8. Quid AELIA familia, quam locuples
sexdecim eodem tempore AELIJ fuerunt,
quibus una domuncula erat eodem loci,
quo nunc sunt Mariana monumenta: &
vnus in agro Veiente fundus, minus multo
cultores desiderans, quam dominos habe-
bat. Inque Maximo & Flaminio spectaculi
locus: quae quidem loca ob virtutem publi-
cè donata publice.

9. Eadem gens nullum antè scrupulum
argenti habuit, quam Paullus Perse regè
deuicto, Q. AELIO Tuberoni genero suo
quinque pondò argenti ex præda donaret.
Taceo enim quod princeps ciuitatis filiam
ei nuptum dedit, cuius penates tam iu-
nes pecunia videbat: Quin ipse quoque
adeo inops decessit, ut nisi fundus, quem
vnum reliquerat, venisset; vxor eius do-
tem vnde reciperet, non extitisset. Animi
virorum & feminarum vigeant in ciuita-
te: eorumque bonis, dignitatis aestimatio
sanctis in rebus ponderabatur. Hæc impe-
ria conciliabant, hæc iungebant affinita-
tes: hæc in foro, hæc in curia, hæc intra
priuatos parietes plurimum poterant. Pa-
trix enim rem vnusquisque, non suam au-
gere properabat: pauperque in diuite,
quam diues in paupere imperio versari ma-
lebat. Atque huic tam præclaro proposito
illa merces reddebatur, quod nihil eorum
quæ visati debentur, emere pecunia lice-
bat.

bat, i
ce succ

10. S
Cn. Sc

petens

liam vi

neque e

tus ne

bi parte

propinc

sumaa

lam nu

lia xris

tas Pa

bitus

potest.

tia Cæ

rum x.

gullia,

xris m

nomen

Luscio

nuptiis

niam p

glorian

tre hæ

eorum,

enim h

cessur

numm

turus

Hæc

quiesce

ensus

esse sin

ponder

tingera

blicè i

sed egr

tas, i

Quid e

prum

bat, inopiaque illustrium virorum publice succurrebatur.

10. Itaque cum secundo Panico bello Cn. Scipio ex Hispania senatui scripsisset, petens ut sibi successor mitteretur, quia filiam virginem adultæ iam ætatis haberet, neque ei sine se dos expediri posset: senatus ne respub. bono duce careret, patris sibi partes desumpsit: consilioque vxoris, ac propinquorum Scipionis constituta dote, summam eius ex ærario erogavit, ac puellam nuptum dedit. Dotis modus X I. millia æris fuit: In quo non solum humanitas Patrum conscriptorum, sed etiam habitus veterum patrimoniorum cognosci potest. Namque adeo fuerunt acta, ut Tattia Cæsonis filia maximam dotem ad virum X. millia æris attulisse vita sit: & Megullia, quia cum quinquaginta millibus æris mariti domum intrauit; Dotæ cognomen inuenerit. Ideo senatus Fabricij Luscini, Scipionisque filias ab indotatis nuptiis liberalitate sua vindicauit: quoniam paternæ hereditati præter opinionam gloriam nihil erat quod acceptum referrent.

11. M. autem Scæurus quantum à patre hereditatem acceperit, in primo libro eorum, quos de vita sua scripsit, refert: ait enim sibi decem sola mancipia, torumque censum quinque atque triginta millium nummum relictum. In hac penuria ille futurus senatus princeps nutritus est spiritus.

Hæc igitur exempla respicere, his acquiescere solatiis debemus, qui paruulos census nostros nunquam querelis vacuos esse sinimus. Nullum aut admodum parui ponderis argentum, paucos seruos, septem iugera aridæ terræ, indigentia domi, publice impeasa funera, inopes dotum filias; sed egregios consulatus, mirificas dictaturas, innumerabiles triumphos ceruimus. Quid ergo medianam fortunam, quasi præcipuum generis humani malum, disturamus

conuictis laceramus? quæ ut non abundantibus, ita his vberibus. Populicos, Aemulios, Fabricios, Curios, Scipiones, Scauros, hucque posita robora virtutis aluit. Ex iure animis potius animis, pecuniæque aspectu debilitatos. Immo pristini temporis memora recreemus. Nanque per Romuli calam, perque veteris Capitolij humilia recta, & æternos Vestæ focos, sictilibus etiamnum vasis contentos iuro; nullas diuitias talium virorum paupertati posse præferri.

CAP. V.

DE VERECUNDIA.

1 Populi Romani.	2	gni procos.
3 C. Terentii Var-	6	C. Iulii Cæsar-
ronis C O S.		ris dictatoris.
3 C. Ciceronii can-		EXTERNORVM.
didati.		
4 L. Licinii Crassi	1	Spartaco Feryseli.
candidati.	2	Legatorum Spar-
5 C. Pompeii Ma-		tanorum.

AQVA tempestius ad verecundiam transitus videtur. Hæc enim iustissimis viris præcepit ut priuatas facultates negligerent, publicas quam amplissimas esse cuperent. Digna cui perinde atque exlesti numini extruantur templa, aræque consecrentur: quia parens est omnis honesti consilij, tutela solennium officiorum, magistra innocentie, chara proximis, accepta alienis, omni loco, omni tempore favorabilem præ se ferens vultum.

1. Sed ut a laudibus eius ad facta veniamus, A condita Vrbe vsque ad Africanum, & Ti. Longum C O S s. promiscuus senatus & populo spectandorum ludorum locus erat: nunquam tamen quisquam ex plebe ante Patres conscriptos in theatro spectare sustinuit: Adco circumspecta nostræ

ciuitati
certis
die ex
in parte
re & l
fuerat,
frater e
lippis
in locu

2. C
Var o,
fa: ide
& pop
nendo.
demi
moder
que ti
cepra d
scribi

3. N
opus t
fortun
rioris
Cicer
nimis
quod
comit
crime
conue
turiis
abiect
suffra
euran
ret, e
est ve
rem

gratu
4.
confi
nium
Gopp
duci
uisi

ciuitatis verecundia fuit. Quæ quidem certissimum sui documentum etiam illo die exhibuit, quo L. Flamininus extrema in parte theatri constitit, quia à M. Cato-
ne & L. Flacco censoribus senatus motus fuerat, consulatus iam honore defunctus, frater etiam T. Flaminini, Macedoniæ Philippius victoris: Omnes enim eum transire in locum dignitati suæ debitum coegerunt.

2. Confregit rempublicam Terentius Varo, Cannensis pugnae temerario ingressu: idem delatam sibi ab vniuerso senatu & populo dictaturam recipere non sustinendo, pudore culpam maximæ cladis redemit. Effecitque ut ciades deorum iræ, modestia ipsius moribus imputaretur. Iraque titulo insignis eius speciosus non re-
ceptra dictatura, quam aliorum gesta ad-
scribi potest.

3. Nos autem ad præclaris verecundiæ opus transgrediamur. Magna cum inuidia fortuna Prætoris comitiis Africani superioris filium Cn. Scipionem, & scribam Cicereium in campum deduxerat; utque nimis impotens sermone vulgi carpebatur, quod tanti viri sanguinem clientelamque comiciali certamine confuderat. Ceterum crimen eius in suam laudem Cicereius conuertit. Nam ut vidit omnibus se centuriis Scipioni anteferri, templo descendit, abiectaque candida toga competitoris sui suffragatorem agere coepit; ut scilicet Prætoriam melius Africani memoriæ concederet, quam sibi vendicaret. Nec minimum est verecundiæ precium; Scipio tunc honorem adeptus est: Cicereio tamen magis gratulati sunt.

4. Ac ne protinus comitiis abeamus, consulatum petens L. Crassus, cum omnium candidatorum more circum forum duplex populo ire cogereur, nunquam adduci potuit ut id præsentem Q. Sexuola gra-
uissimo & sapientissimo viro Socero suo
face-

faceret. Itaque rogabat eum ut à se, dum ineptra rei deseruisset, discederet: maiorem verecundiam dignitatis eius, quam candidæ togæ suæ respectum agens.

5. Pompeius autem Magnus Pharsalica acie vidus à Cæsare, cum postero die Larissam intraret, oppidique illius vniuersus populus obuiam ei processisset: Ite, inquit, & istud officium prestare victori. Dicerem, non dignus qui vinceretur, nisi à Cæsare superatus esset: certè modestus in calamitate. Nam quia dignitate sua uti iam non poterat, vsus est verecundia.

6. Quam præcipuam in C. quoque Cæsare fuisse & saepenumero apparuit, & vltimus eius dies significauit. Compluribus enim parricidarum violatus mueronibus, iater ipsum illud tempus, quo diuinus spiritus mortali discernebatur à corpore, ne tribus quidem & viginti vulnerebus, quin verecundiæ obsequeretur, absterreri potuit: Siquidem vtraque togam maau demisit, ut inferiori parte corporis tecta collaberetur. In hunc modum non homines expirant, sed diuini mortales sedes suas repetunt.

EXTERNÆ.

1. Quod sequitur, externis adnectam, quia ante gestum est quam Etruriæ ciuitas daretur. Excellentis in ea regione pulchritudinis adolescens nomine Spurina; cum mira specie compluriam feminarum illustrium sollicitaret oculos, ideoque viris ac parentibus earum se suspectum esse sentiret; oris decorem vulneribus confudit, deforuitatemque sanctitatis suæ fidem, quam formam ornamentum athenæ, libidinis esse voluit.

2. Athenis quidam vltimæ sonodutis, cum spectatum ludos in theatro n vedisset, eumque nemo è ciuibus sessum reciperet; ad Lacedæmoniorum legatos forte

per-

peruenit. Qui hominis ætate moti, ~~can-~~
 eius & annos assurgendi officio venerati
 sunt, sedemque ei inter ipsos honoratissi-
 mo loco dederunt. Quod ubi fieri populus
 aspexit, maximo plausu alienæ urbis ve-
 recundiam comprobauit. Ferunt tunc vnum
 è Lacedæmoniis dixisse, Ergo Athenien-
 ses quid ~~se redimant, sciunt, sed id facere~~
 negligunt.

C A P. V I.

DE AMORE CONIUGALI.

CVIVS EXEM- 5 Porcia M. F. M.
 PLAROM. Bruti.

SUNT.

- 1 Ti Gracchus ma-
 ior.
 2 C. Plautius Na-
 mida.
 3 M. Plautius.
 4 Iulia C. F. Cn.
 Magni.

EXTERNÆ.

- 1 Artemisia Mau-
 soli regis.
 2 Hipsiratea Mi-
 thridatis regis.
 3 Lacaenæ Mina-
 rum.

A PLACIDO, & leni affectu, ad æquæ
 honestum, verum aliquanto ardentio-
 rem & concitatorem pergam; legitimique
 amoris, quasi quasdam imagines, non sine
 maxima veneratione contemplandas lecto-
 ris oculis subiiciam; valenter inter coniu-
 ges stabilitæ fidei opera percurrens, ardua
 imitatu, ceterum cognosci vtilia. Quia ex-
 cellentissima animaduertenti, ne mediocria
 quidem præstare, rubori oportet esse.

1. Ti. Gracchus anguibus domi suæ ma-
 re ac femina apprehensis, certior factus ab
 aruspice, mare dimisso, vxori eius; femi-
 na, ipsi celere obitum instare; salutarem
 coniugi potius, quam sibi partem augurij
 secutus, mare necari, feminam dimitti
 iussit: sustinuitq; in conspectu suo seip-
 sum interitu serpentis occidi. Itaque Cor-
 nelliam nescio vtrum feliciorom dixerim;

quod talem virum habuerit; an miseriores,
quod amiserit. O te Theſſahe rex Ad-
mete crudelis & diri facti crimine sub
magno iudice damnatum! qui coniugis tuae
fata pro tuis permutari passus es, eaque ne
tu extinguereris voluntario obitu con-
sumpta, lucem intueri potuisti. Et certe
prius parentum indulgentiam tentaueras,
femineo animo impar inuentus.

2. Vilior Graccho iniquae fortunae victi-
ma, quamuis senatorij vir ordinis C. Plau-
tius Namida, sed in consimili amore, par
exemplum. Morte enim vxoris audita, do-
loris impotens, pectus suum gladio percus-
sit. Interuentu deinde domesticorum in-
ceptum exequi prohibitus, colligatusque;
vt primum occasio data est, scissis fasciis,
& vulnere diuulso, constanti dextera, spi-
ritum luctus acerbitate permixtum, ex ip-
sis praecordiis & visceribus hausit. Tam
violenta morte restatus, quantum mari-
talis flammæ illo pectore clausum ha-
buisset.

3. Eiusdem vt nominis, ita amoris quo-
que M. Plautius. Nam cum imperio sena-
tus classem sociorum sexaginta nauium in
Asiam reduceret, Tarentumque appulisset,
atque ibi vxor eius Orestilla, quae illuc
tum profecuta fuerat, morbo pressa deces-
sisset; funerata ea, atque in rogam imposi-
ta, inter officium vngendi, & osculandi,
stricto ferro incubuit. Quem amici, sicut
erat, togatum & calceatum corpori coniu-
gis iunxerunt: ac deinde subiectis facibus,
vtriusque vnâ cremauerunt. Quorum ibi
factum sepulchrum Tarenti etiamnum co-
spicitur, quod vocatur Τ Ω Ν Φ Ι -

Α Ο Υ Ν Τ Ω Ν. Nec dubito, quin, si-
quis modo extinctis sensus inest, Plautius,
& Orestilla, fati consortione gestientes
vultus tenebris intuleriat: Sanè ubi idem
& maximus & honestissimus amor est.

aliquando praestat morte iungi, quam viam
distrabit.

4. Consimilis affectus Iuliae C. Caesaris filiae annotatus est. Quae cum adilitiis comitiis Pompeij Magni coniugis sui vestem ernere respersam e campo domum relatum vidisset; territa metu nequa ei vis esset allata, exanimis concidit, partumque quem vtero conceptum habebat, subita animi consternatione & gravi dolore corporis eicere coacta est. Atque ita expirante, magno quidem cum totius terrarum orbis detrimento: cuius tranquillitas tot ei scilicet bellorum trucelestissimo furore perturbata non esset, si Caesaris & Pompeij concordia communis sanguinis vinculo constricta mansisset.

30. Tuos quoque castissimos ignes Portia, M. Catonis filia, cuncta secula debita admiratione prosequatur: Quae cum apud Philippos victum & interemptum virum tuum Brutum cognesceres, quia ferrum non dabatur, ardentem ore carbones haurire non dubitasti, muliebri spiritu virilem patris exitum imitata. Sed nescio an hoc fortis, quod ille visitato, tu nouo genere mortis absumpta es.

B X T E R N A.

Sunt & alienigeni amores iusti, obsecrante ignorantia non obruti, e quibus paucos attingisse satis erit. Gentis Cariae regina Artemisia virum suum Mausolum fato absumptum quantopere desiderarit, leue est, post conquisitorum omnis generis honorum, monumentique vsque ad septem miracula prouesti, magnificentiam argumentari. Quid enim aut eor colligas, aut de illo inelyto tumulo loquere, cum ipsa Mausoli viuum ac spirans sepulchrum fieri concupierit, eoru testimonio, qui illam extincti ossa potione aspersa bibisse tradunt?

a. Hig-

2. Hipsicratea quoque regina Mithridatem coniugem suum effusus charitatis habens amavit: propter quem præcipuum formæ suæ decorem in habitum vitilem convertere voluptatis loco habuit: Tonsis enim capillis equo se & armis assuefecit, quo facilius laboribus & periculis eius interesset. Quinetiam victum à Cn. Pompeio per efferatas gentes fugientem, animo pariter & corpore infatigabili secuta est: Cuius tanta fides asperarum atque difficultium rerum Mithridati maximum solatium, & iucundissimum lenimentum fuit: cum domo enim & penatibus vagari se credidit, vxore simul exulante.

Verùm quid Asiam, quid barbaræ immensas solitudines, quid latebras Pontici sinus soritor? cum splendidissimum totius Græciæ decus Lacedæmon, præcipuum vxorix fidei specimen nostris ostendet oculis, plurimis & maximis patriæ suæ laudibus admiratione facti comparandum.

3. Minyæ, quorū origo ex inclyto loctorum Iasonis numero Lemniorum in insula concepta, per aliquot seculorum vices stabili in sede manserat, à Pelasgis expulsi armis, alienæ opis indigi, excelsa Taygetorum montium iuga supplices occupauerant. Quos Spartana ciuitas, respectu Tyndaridarum, nanque in illo nobilis famæ nauigio designatum, sideribus par fratrum fulserat: Deducosque inde, legibus commodisque suis immiscuit. Sed hoc tantum beneficium in iniuriam benemerite vrbs, regnum affectantes, vertitur. Igitur publicæ custodiæ inclusi, capitali seruabantur supplicio: Quod cum vetere instituto Lacedæmoniorum nocturno tempore passuri essent, coniuges eorum illustri ibi sanguinis, velut allocuturæ perituros viros, impetrato à custodibus aditu, carcere intrauerunt; commutataq; veste per simulationem doloris, velatis capitibus

his od
n iac
rem re
ficiles
quo vo
culatus
subleu
inde
præbu
nefand
Ditis
est istu
eriores
vulner
videre
cia; ill
stro fir
5. I
confor
nim &
portio
loco na
didæ n
peruen
lata n
ea, qu
multa
sule P
Cinna
gravi
hostiu
tronij
filio f
perseu
eius s
omnia
xat, si
mitas
6. I
tius,
co suc
que e
debet

sit odio lenauit, vitam suam consilij cri-
 mine abstulit: quoque illum miserabilio-
 rem redderet, se fecit inuisiorem. Nec dif-
 ficiles Antonij aures habuit, ductusque
 quo voluerat, Luculli dexteram auidè os-
 culatus, caput, quod abscisum iacebat,
 subleuatum pectori suo applicauit; ac de-
 inde demissam ceruicem victoris gladio
 præbuit. Loquatur nunc Græcia Theseum
 nefandis Pirithoi amoribus subscribentem,
 Ditis se patris regnis commisisse. Vanus
 est istud narrare, stulti credere. Mistum
 cruorem amicorum, & vulneribus innexa
 vulnera, mortemque morti inhaerentem
 videre: hæc vera Romanæ amicitie indi-
 cia; illa gentis ad fingendum paratæ mon-
 stro similia mendacia.

5. L. quoque Petronius huiusce laudis
 consortionem merito vendicat: pari ete-
 nim & inclytæ amicitie auro par gloriæ
 portio auferenda est. Admodum humili
 loco natus ad equestrem ordinem, & splen-
 didæ militiæ stipendia P. Cælij beneficio
 peruenerat, cui gratum animum, quia in
 læta materia exhibere non contigerat: in
 ea, quam iniquam fortuna esse voluit, cum
 multa fide præstitit. Erat ab Octauio con-
 sule Placentiæ præpositus Cælius: qua à
 Cinnane exercitu capta, & senior iam, &
 graui valetudine affectus, ne in potestatem
 hostium veniret, ad auxilium dextræ Pe-
 tronij confugit. Quem is ab incepto con-
 silio frustra conatus abstrahere, in iisdem
 perseverantem precibus interemit, cædique
 eius suam iunxit: ne eo iacente, per quem
 omnia dignitatis incrementa assecutus fue-
 rat, superesset. Ita alterius fato magnani-
 mitas, alterius pietas causam præbuit.

6. Iungendus est Petronio Ser. Teren-
 tius, quanquam ei, sicut cupierat, pro ami-
 co suo perire non contigit. Incepto nan-
 que egregio, non irritò euentu astimari
 debet; quia quantum in illo fuit, & ipse

278 VALERII MAXIMI
extinctus est, & D. Brutus periculū mor-
tis enasit. Qui fugiens à Mutina, vt ad se
interficiendum ab Antonio missos equites
aduenisse cognouit, quodam in loco iustæ
pœnæ debitum spiritum tenebris furari
conabatur: Eoque iam facta irruptione,
Terentius fidei mendacio obscuritate ipsa
suffragante, Brutum se esse simulauit, &
corpus suum trucidandum equitibus obie-
cit. Verū cognitus à Furio, cui Brutia-
næ vltionis officium mandatum fuerat:
~~nece sua amici supplicium discutere non~~
potuit: Sic inuitus fortuna cogente vixit.

7. Ab hoc horrido & tristi pertinacis
amicitiæ, ad lætum & serenum vultum
transeamus, atq; eam inde euocatam, vbi
omniā lacrimis, gemitu, cædibus fuerant
referta, in eo, quo dignior est, felicitatis
domicilio collocemus, gratia, honore,
abundantissimisque opibus fulgentem.
Prodite igitur ab illa, quæ sanctorum vm-
bris dicata esse creditur, sede, hinc Decime
Læli, illiac M. Agrippa, alter virorū alter
deorum maximum amicū, & certa, mēre
& secundis omnibus sortiti: totūque
beata turbæ gregem, qui vestro ductu ve-
neranda sinceræ fidei stipendia, laudibus
& præmijs onustas, peregit, in lucem vo-
biscum protrahite: Vestros enim constan-
tes animos, vestra strenua ministeria, ve-
stram inexpugnabilem taciturnitatem, pro-
que dignitate & salute amicorum perpe-
tuam excubationem, restatiorem beaucuo-
lentiam; & rursus harum rerum vberrimos
fructus posterior intueas ætas in excolan-
do iure amicitiæ, quàm libentius, tam
etiam religiosius erit operata.

EXTERNA.

1. HABEREY animus in domesticis: sed
aliena quoque benefacta referre Romanæ
urbis caudæ hortatur. Damon & Py-
thias,

thias
tiati.
xeran
Syrac
temp
mum
traui
tyran
peric
subie
iecera
omne
ancip
pinqu
deunt
xariu
se de
bat.
Dion
super
tyran
perq
citiæ,
cultu
sanē
ingen
crude
rem c
potue
nis,
moni
his pr
ades
mion
tūref
2.
Darij
eius e
sibi la
dos v
creata
phesti
pra sta

thias, Pythagoricæ prudentiæ sacris ini-
 tiati, tam fidelem inter se amicitiam iun-
 xerant, ut cum alterum ex his Dionysius
 Syracusanus interficere vellet, atque is
 tempus ab eo, quo prius quam periret, do-
 mum profectus res suas ordinaret, impe-
 trauiſſet: alter vadem se pro reditu eius
 tyranno dare non dubitauit. Solutus erat
 periculo mortis qui modo ceruices gladio
 subiectas habuerat; eidem caput suum sub-
 iecerat, cui securo viuere licebat. Igitur
 omnes, & in primis Dionysius nouæ atque
 ancipitis rei exitum speculabantur. Appro-
 pinquante deinde definita die, nec illo re-
 deunte; vnusquisque stultitiæ tam teme-
 rarium sponsorem damnabat: At is nihil
 se de amici constantia metuere prædica-
 bat. Eodem autem momento, & hora à
 Dionysio constituta, qui eam acceperat,
 superuenit: Admiratus amborum animum
 tyrannus, supplicium fidei remisit; insu-
 perque eos rogauit ut se in societatem ami-
 citiæ, tertium sodalitiij gradum intima
 culturum beneuolentia reciperent. Hæc
 sanè vires amicitie mortis contemptum
 ingenerare, vitæ dulcedinem extinguere,
 crudelitatem mansuetæcere, etiam in amo-
 rem conuertere, nonnan beneficio potius
 potuerunt: quibus penè tantum veneratio-
 nis, quantum deorum, immortalium cere-
 moniis debetur. Illis enim publica salus,
 his priuata continetur: atque ut illarum
 ades sacra domicilia, ita harum fida ho-
 minum pectora quasi quædam sancta spi-
 ritu referta templa sunt.

2. Quod ira esse, rex Alexander sensit.
 Darij castris, in quibus omnes necessarij
 eius erant, petrus, Ephesione gratissimo
 sibi latus suum regente, ad eos alloquen-
 dos venit. Cuius aduentu mater Darij re-
 creata, humi prostratum caput erexit, E-
 phesionemque, quia ei & scatura & forma
 præstabat, more Persarum adulara, tan-
 quam

quam Alexandrum salutavit. Admonita
 deinde erroris, per suam trepidationem
 excusationis verba querebat. Cui
 Alexander, Nihil est, inquit, quod hec
 nomine confundaris, nam & hic Alexan-
 der est. Vtri prius gratulemur? qui hoc
 dicere voluit, an cui audire contigit? Maxi-
 mi enim animi Rex, etiam totum terrarum
 orbem aut victoriis, aut spe complexus,
 tam paucis verbis se cum comite suo parti-
 tus est. O donum inclytæ vocis, danti pa-
 riter atque accipienti speciosum! Quod
 priuatim quoque merito veneror, clarissi-
 mi ac disertissimi viri promptissimam er-
 ga me benevolentiam expertus. Nec me-
 tuo ne parum conueniat mihi Pompeium
 meum instar esse Alexandri: cum illi E-
 phestio suus, alter fuerit Alexander. Ego
 verò grauissimo crimini sim obnoxius,
 constantis & benignæ amicitie exempla
 sine vlla eius mentione transgressus, cuius
 in animo velut in parcatum amantissimo-
 rum pectore, letior vitæ mez status vi-
 guit, tristior acquieuit: A quo omnium
 incrementa commodorum vltro oblata
 cepi: per quem tutior aduersus casus ste-
 ti: qui studia nostra ductu & auspiciis suis
 lucidiora & alacriora reddidit. Itaque pa-
 ni inuidiam quorundam optimi amici iac-
 tura, videlicet quia fructu torseram: non
 quidem meo merito: gratiam meam, quan-
 tacunque fuit cum his, qui ea vti volue-
 rant, partitus. Verùm nulla tam modesta
 felicitas est, quæ malignitatis dentes vita-
 re possit. At quo secessu quosdam fugeris,
 aut quibus insulis misericordie permulseris;
 non cohibebis, ne alienis malis perinde
 ac bonis suis lætentur, ac gestiant. Di-
 uites sunt aliorum iacturis, locupletes ca-
 lamitatibus, immortales funeribus. Sed illi
 quatenus alienis incommodis suorum ad-
 huc expertes insultet, optima vindex insu-
 lenticæ varietas humanæ conditionis viderit.

CAPVT VIII.
DE LIBERALITATE.

1	Q. Fabij Maxi Verrucosi diſt.	Rom. erga Gracos.
		EXTERNORVM.
2	Panthe Buſa Ca- nuſna.	1 Hieronis regis Syracuſano- rum erga Ro- manos.
3	Q. Conſidii eq. Rom.	
4	Populi Rom. erga Aſcalū regem.	2 Gillia Agrigenti- ni erga conci- ues ſuos.
5	Eiuſdem populi	

NOSTRVM opus pio egreſſu ad pro-
prium dolorem prouectum in ſuum
ordinem reuocetur, liberalitatisque com-
memorationi vacemus. Cuius duo ſunt
maximè probabiles fontes; verum iudi-
cium, & honeſta beneuolentia. Nam cum
ab his oritur, tunc demum ei ratio con-
ſtat: dono autem ipſi gratiam magnitudo
quidem ſua, ſed efficaciorẽ aliquanto op-
portunitas conciliat.

1. Accedit enim pretio rei, inæſtimabi-
le momentum occaſionis, quæ Q. Fabium
Maximum tot ante ſecula ob paruam pe-
cuniæ ſummam erogatam, ad hoc uſque
tempus laudabilem fecit. Captiuos ab An-
nibale interpoſita pactiõne nummorum re-
ceperat: qui cum a ſenatu non præſtaren-
tur, miſſo in Urbem filio, fundum, quem
unicum poſſidebat, vendidit: cuiusque pre-
tium Annibali protinus numerauit. Si ad
calculos reuocetur, paruam, utpote ſeptem
iugeribus, & hæc in Pupinia addictis re-
daſtum: ſi animo erogantis, omni pecunia
maius: Se enim patrimoniũ, quàm patriam
ſidei inopem eſſe maluit: eo quidem maio-
re cum commendatione, quo proni ſtudij
certius indicium eſt ſupra vires nũq̃, quàm
vires ea ſacili vii. Alter enim quod præ-

stat, potest, alter etiam plus quam potest.

2. Itaque eiusdem temporis femina Bu-
fa nomine, regionis autem Apulix ditis-
sima, merito quidem liberalitatis testi-
monium recepit: sed si excellentes opes
suas Fabianis rei familiaris angustiis non
comparauerit. Nam etsi circa decem mil-
lia ciuium nostrorum, Cannensis proelii
reliquias, benignissime intra Canusina
moenia alimentis sustentauit; saluo tamen
statu fortunarum suarum, munificam se
populo Romano praestitit: Fabius in
honorem patrie, paupertatem inopia mu-
tauit.

3. In Quoquoque Confidio saluberrimi
exempli, nec sine paruo ipsius fructu, li-
beralitas annotata est: qui Catilinae furo-
re ita consternata repub. vt ne à locuple-
tibus quidem debita pecuniae, propter tu-
multum, pretiis possessionum diminuetis,
solui creditoribus possent: cum centies at-
que quinquagies H s summam in foenore
haberet, neque de sorte quenquam debi-
torum suorum, neque de usura à suis ap-
pellari passus est: quantumque in ipso fuit,
amaritudinem publicae confusionis priua-
ta tranquillitate mitigauit: Oportune, mi-
rificeque restatus, nummorum suorum, non
ciuilibus sanguinis se esse foeneratorum. Iam
qui hac praecipue negotiatione delectantur,
cum pecuniam cruentam domum retule-
rint, quam improbando gaudio exultent,
recognoscent; si diligenter senatusconsultum,
quo Confidio gratiae aeternae sunt, lege-
re non fastidierint.

4. Queri mecum iamdudum Populus
Romanus videtur, quod cum singulorum
munificetiam confederet, de sua taceam: Ad
summam enim eius laudem pertinet quam
animam regibus, & urbibus, & gentibus
praestiterit recognosci: quis omnes praecleari
facti decus crebra memoria in templo reue-
rescit. Aliam bello captam Attalo regi
muae-

maneris loco possidendam tradidit, eo ex-
 celsius, & speciosius Urbis nostræ futurum
 imperium credens, si ditissimam atque
 amoenissimam partem terrarum orbis, in
 beneficio, quam in fructu suo reponere
 maluisset. Ipsa victoria donum felicitatis
 quia malum occupasse, habere invidiam
 potuit: tantum tribuisse, gloria carere
 non potuit.

5. Illius verò Romanæ liberalitatis ex-
 celsam spiritum nullæ literæ satis dignis
 laudibus prosequuntur, Philippo enim Ma-
 cedonum rege superato, cum ad Isthmi-
 cum spectaculum tota Græcia convenisset,
 T. Quinctius Flaminius tubæ signo si-
 lentio facto, per præconem hæc verba re-
 citari iussit, S. P. Q. R. & T. Quinctius
 Flaminius Imperator, omnes Græciæ vr-
 bes, quæ sub ditione Philippi regis fue-
 runt, liberæ atque immunes esse iubet.
 Quibus auditis, maximo & inopinato gau-
 dio homines perculsi: primò veluti non
 audisse se, quæ audierant credentes, obti-
 cuerunt. Iterata deinde pronuntiatione
 præconis, tanta cælum clamoris alacritate
 compleuerunt; vt certò constet, aures
 quæ ~~superuehant attonitas, uarentes~~
 quæ ~~decidisse~~. Magni animi fuisse à tot
 captiuorum capitibus feruitutem detraxisse,
 quot tunc nobilissimis & opulentissimis
 vrbibus pop. Rom. libertatem largitus
 est. Ad cuius maiestatem pertinet, non
 solum, quæ ipse benignè tribuit, sed etiam
 quæ ipso tribuente sensit commemorari. Vt
 enim illic collatæ, ita hîc repetitæ laudis
 commendatio est.

EXTERNÆ.

1. Hiero Syracusanorum rex, audis-
 elade qua Romani apud Thrasymentum la-
 eum erant afflicti, trecenta millia modiorum
 tritici, & ducenta millia hordei, auriq̄ue
 M 4 ducenta

ducenta & XL. pondo Vrbi nostræ muneri misit. Neque ignarus verecundia maiorum nostrorum quod nolent accipere, in habitum id Victoriae formauit, ut eos religione motos, munificentia sua uti cogeret: voluntate mittendi prius, iterum providentia cauendi, ne remitteretur liberalis.

2. Subnectam huic Agrigentinum Giliam, quem propemodum ipsius liberalitatis præcordia constat habuisse: Erat opibus excellens, sed multo etiam animo, quam diuitiis locupletior, semperque in eroganda potius, quam in contrahenda pecunia occupatus: adeo ut domus eius quasi quædam munificentie officina crederetur. Illinc enim publicis vñibus apra monimenta extruebantur, illinc grata populi oculis spectacula edebantur, illinc epularum magnifici apparatus, labentique annonæ subsidia oriebantur: Et cum hæc vaueris, priuatim alimenta inopia laborantibus, dotes virginibus paupertate pressis detrimentorum incursum quasiatis solatia erogabantur. Hospites quoque tum vrbani penatibus, tum etiam rusticis tectis benignissime excepti, variis muneribus ornati dimittebantur. Quodam vero tempore quingentos simul Gelensum equites vi tempestatis in possessiones suas compulso, aluit ac vestiuit. Quid multa? non mortalem aliquem, sed propitiz fortunæ benignum esse diceres finem. Ergo quod Gillias possidebat, omnium quasi commune patrimonium erat: pro cuius salute & incrementis, tum Agrigentina ciuitas tum etiam vicinæ regiones veris excubabant. Colloca ex contraria parte arces inexorabilibus claustris obsecratas, nonne præstantiorem aliquanto existimes illam impeccam, quam hæc custodiam?

V A L E R I I
M A X I M I
L I B E R Q V I N T V S.

C A P. I.

D E H U M A N I T A T E E T
C L E M E N T I A.

1	Seratus Ro-	Pauli COS. II.
	mani.	9 Cn. Pompeii Ma-
2	L. Cornelii	gni procor.
	Scipionis	10 C. Iulii Caesaris
	COS.	COS. II.
3	T. Quintii	11 M. Antonii III.
	Crispini.	viri.
4	M. Claudii Mar-	EXTERNORVM.
	celli procor.	1 Alexandri Ma-
5	Q. Metelli Ma-	gni.
	cedonici pro-	2 Pistrati Athe-
	cor.	nienfis.
6	P. Scipionis AE-	3 Pyrrhi Epirata-
	milianii pro-	vum regis.
	cor.	4 Antigoni Mace-
7	P. Africani ma-	don. regis.
	ioris procor.	5 Campanorum.
8	L. AEmilii	6 Annibalis Pæni.

LI B E R A L I T A T I quas aptiores comites, quam humanitatem & clementiam dederim? quoniam idem genus laudis expetunt: quarum prima inopia, proxima occupatione, tertia ancipiti fortuna præstat. Cumque nescias quam maximè probes, eius tamen commendatio præcurrere videtur, cui nomen ex ipso sumino quæsitum est.

1. Ante omnia autem humanissima & clem.

1 clementissima senatus acta referam. Qui cum Carthaginensium legati ad captiuos redimendos in Urbem venissent, protinus his nulla pecunia accepta, reddidit iuvenes, numerum duum millium & septingentorum quadragintatium explentes. Verum tantum hostium exercitum dimissum, tantam pecuniam contemptam, tot Punicis iniuriis veniam datam, ipsos legatos obstupuisse arbitror, ac secum dixisse: O munificentiam gentis Romanae, deorum benignitati aequandam! O etiam nostram legationem supra vota felicem! nam quod beneficium nunquam dedissemus, accepimus.

2 Illud quoque non paruum humanitatis senatus indicium est. Syphacem enim quondam opulentissimum Numidiae regem captiuum, in custodia Tiburi mortuum, publico funere censuit efferendum, ut vitae dono honorem sepulturae adiceret.

3 Consimilique clementia in Perse usus est: nam cum Alba, in qua custodiae causa legatus erat, decessisset; quaestorem misit, qui cum publico funere efferret: ne reliquias regias iacere inhonoratas pateretur. Hostibus illa, & miseris, & fato fundis officia regibus erogata: haec amicis & familiaribus, & viuis tributa sunt. Confecto Macedonico bello. Musicanes Massanisae filius, cum equitibus, quos in praesidium Romanorum adduxerat, ab imperatore Paulo ad patrem remissus, tempestate classe dispersa, Brundisium aeger delatus est: Quod ubi senatus cognouit, continuo illi quaestorem ire iussit, cuius cura, & hospitium adolescenti expediretur, & omnia quae ad valetudinem opus essent, praerentur: impensa quoque liberaliter cum ipsi, tum toti comitatu praestarentur. Naues etiam ut prospicerentur, quibus se bene ac tuto cum suis in Africam traiceret: Equitibus singulas libras argenti, & quinque genos sestertios dari imperauit. Quae iam

prompta & exquisita patrum conscripto-
rum humanitas efficere potuit, vt etiam si
expirasset adolescens, æquiore animo de-
siderium eius pater toleraret. Idem sena-
tus, cum ad gratulandum sibi Prusiam
Bithyniæ regem Perse deuicto venire au-
didisset, obuiam illi P. Cornelium Scipio-
nem quaestorem Capuam misit: censuitque
vt domus ei Romæ quamoptima conduce-
retur, & copiæ non solum ipsi, sed etiam
comitibus eius publicè præberentur. In
eoque excipiendo tota vrbs vnus humani
amici vultum habuit. Ita qui amantissi-
mus nostri venerat, duplicata erga nos be-
nevolentia in regnum suum reuersus est.
Nec Aegyptus quidem Romanæ humani-
tatis expers fuit. Rex enim Ptolemæus a
minore fratre regno spoliatus, petendi au-
xilij gratia cum paucis admodum seruis,
squalore obsitus, Romam venerat, ac se
in hospitium Alexandrini pictoris contu-
lerat. Id postquam senatui relatum est, ac-
cessito iuvene, quàm potuit accurata ex-
cusatione vsus est, quòd nec quaestorem
illi more maiorum obuiam misisset, nec
publico eum hospitio exceperet: eaque non
sua negligentia, sed ipsius subito & clan-
destino aduentu facta dixit: Et illum è
curia protinus ad publicos penates deduxit,
hortatusque est, vt depositis sordibus ad-
eundi ipsius diem peteret. Quinetiam cu-
ræ habuit, vt munera ei quotidie per qua-
estorem darentur. His gradibus officiorum
iacentem ad regium fastigium erexit: ef-
fecitque vt plus spei in auxilio populù
Rom. quàm metus, in sua fortuna re-
poneret.

2. Atque vt ab vniuersis Patribus con-
scriptis ad singulos veniam, L. Cornelius
consul primo Punico bello, cum Olbiam
oppidum cepisset, pro quo fortissimè di-
micans, Anno dux Carthaginensium oc-
ciderat, corpus eius è tabernaculo suo am-

plo funere extulit: Nec dubitauit hostis
 // exequias ipse celebrare: tum deum victo-
 // riam & apud deos & apud homines mini-
 // mum inuidiz habituram credens, cum
 // plurimum humanitatis habuisset.

3. Quid de Quinctio Crispino loquar,
 cuius mansuetudinem potentissimi affe-
 ctus ira atque gloria quaterere non potue-
 runt? Badium Campanum & hospitio be-
 nignissimè domi suæ exceperat, & aduer-
 sa valetudine correptum attentissima cura
 recreauerat: A quo post illam nefariam
 Campanorum defectionem in acie ad pu-
 gniam preuocatus, cum & viribus corporis,
 & animi virtute aliquanto esset superi-
 or; monere ingratum, quam vincere ma-
 luit. Nam quid agis, inquit, demens? aut
 quò te praua cupiditas transuersum rapit?
 parum habes publica impietate furere, nisi
 etiam priuata lapsus fueris? vnus tibi Ro-
 manorum videlicet Quinctius placet, in quo
 scelestè exerceas arma, cuius penatibus, &
 honoris vicissitudinem, & salutem tuam
 debes? At me fœdus amicitia, diique hos-
 pitales, sancta nostro sanguini, vestris pe-
 ñoribus vilia pignora, hostili certamine
 congregari tecum vetant: Quinetiam si in
 concursu exercituum fortuito vmbonis
 mei impulsu prostratum agnouissem, ap-
 plicatissimè iam cernicibus tuis macronem
 reuocasset. Tuū ergo crimen erit hospitem
 occidere voluisse, meū non erit hospes oc-
 cisus. Proinde aliā, qua occidas, dexteram
 quære, quoniā mea te seruare didicit. De-
 dit vtriq; cœleste numen debitum exitum:
 siquidē in eo prælio Badius obrūcatus est,
 Quinctius insigni pugna clarus euasit.

4. Age, M. Marcelli clementia, quā
 clarum, quamq; memorabile exemplum
 haberi debet? qui captis à se Syraculis in
 arce earum constitit, vt vrbis modò opu-
 lentissimæ; tunc afflictæ, fortunam ex al-
 bo eceret. Ceterū casum eius lugubrem

incueas, solum cohibere non potuit; quem si quis ignarus vir aspexisset, alterius victoriam esse credidisset. Iraque Syracusana ciuitas in maxima clade tua aliquid admittum gratulationis habuisti: quia tibi incolumem hanc fac non erat. Leuiter sub tam mansueto victore cecidisti.

5. Q. vero, Merellus Celtibericum in Hispania gerens bellum, cum urbem Centobricam obsideret, & iam adnota machina, partem muri quæ sola conuelli poterat, disiecturus videretur; humanitatem propinquæ victoriæ prætulit. Nam cum Rethogenis filios, qui ad eum transierat, Centobricenses machinæ ictibus obiecissent; ne pueri in conspectu patris crudeli genere mortis consumerentur, (quanquam ipse Rethogenes negabat esse impedimento, quò minus etiam per exitum sanguinis sui expugnationem perageret) ab obsidione discessit. Quo quidem tam clementi facto, etsi non vnus ciuitatis mœnia, omnium tamen Celtiberarum urbium animos cepit: effecitque vt ad redigendas eas in ditionem populi Rom. non multis sibi obsidionibus opus esset.

6. Africani quoque posterioris humanitas speciosè lateque patuit. Expugnata enim Carthagine, circa Siciliæ ciuitates literas misit, vt ornamenta templorum suorum à Pœnis rapta, per legatos recuperarent, inque pristinis sedibus reponenda curarent. Beneficium diis pariter atque hominibus acceptum.

7. Huic facto par eiusdem aui humanitas. A quæstore suo hastæ subiectos captiuos vendente puer eximie formæ & liberalis habitus missus est. De quo cum explorasset Numidam esse, orbem relictum à patre, educatum apud auunculum Massanisam, eo ignorante immaturam aduersus Romanos ingressum militiam; & errori illius veniam dandam, & amicitie regis fidi-

fidissimi popule Rom. debitam venerationem tribuendam existimauit. Itaque puerum annulo, fibulaque aurea & tunica laticlavata, Hispanoque sagulo, & ornato equo donatum, datis qui eum prosequerentur equitibus, ad Massabiſam remisit. Eos igitur victoriae maximos fructus rati Romani, diis templorum ornamenta, regibus sanguinem suum restituere.

8. L. etiam Paulli in tali genere laudis memoria apprehendenda est. Qui cum Persen, parui temporis momento captiuum ex rege, ad se adduci audisset: occurrit ei Romani imperij decoratus ornamentis: Conatumque ad genua procumbere, dextra manu alleuauit, & Graeco sermone ad spem exhortatus est: Introductum etiam in tabernaculum, lateri suo proximum in concilio sedere iussit: nec honore meritis indignum iudicauit. Proponatur in conspicuo acies, qua prostratus est Perses, & harum rerum, quas retuli, contextus; viro magis spectaculo delectentur homines, dubitabunt: Nam si egregium est hostem abicere, non minus tamen laudabile, infelicis scire misereri.

9. Hac L. Paulli humanitas admonet me, ne de Cn. Pompeij clementia taceam. Regem Armeniae Tigranem, qui & per se magna cum populo Rom. bella gesserat, & infectissimum Vibri nostrae Mithridatem Ponto pulsam, viribus suis protexerat, in conspectu suo diutius iacere supplicem passus non est: sed benignis verbis recreatum, diademata, quod abiecerat, capiti reponere iussit. Certisque rebus imperatis, in pristinum fortunae habitum restituit: atque pulchrum esse indicans & vincere reges & facere.

10. Quam praeclarum tributae humanitatis speciem Cn. Pompeius, quam miserabile desideratae idem enasit exemplum! Nam qui Tigran is tempora insigni regio texe-

rat, eius caput tribus coronis triumphalibus spoliatum, in suo modo terrarum orbe, nusquam sepulturæ locum habuit: Sed abscisum à corpore, inops rogi, nefarium AEgyptiæ perfidiæ munus portatum est, etiam ipsi victori miserabile. Vt enim id Cæsar aspexit, oblitus hostis, coceri vulnrum inuenit, ac Pompeio tum proprias, tum etiam filix suæ lachrymas reddidit: caput autem plurimis & pretiosissimis oderibus cremandum curauit. Quod si non tam mansuetus animus diuini principis extitisset, paullo antè Romani imperij columen habitum (sic vt mortalium negotia fortuna versat) inhumatum iacuisset. Catonis quoque morte Cæsar audita, & se illius gloriæ inuidere, & illum gloriæ inuidere, & illum suæ inuidisse dixit: patrimoniumque eius liberis ipsius incolume seruauit. Et hercule diuinorum Cæsaris operum non parua pars Catonis salus fuisset.

II. M. etiam Antonij animus talis humanitatis intellectu non caruit. M. enim Bruti corpus liberto suo sepeliendum tradidit: quoque honoratius cremareretur, iniici ei suum paludamentum iussit: iactem non hostem, sed cinem deposito estimans odio. Cumque interceptum à liberto paludamentum comperisset, ira percitus, protinus in eum animaduertit, hac antè præfatione vsus: Quid? tu ignorasti cuius tibi viri sepulturam commiserim? Fortem, piamque eius victoriam Philippicam libenter dii viderunt: sed ne ista quidem generosissimæ indignationis verba iuui audierunt.

E X T E R N A.

I. Commemoratione Romani exempli in Macedoniam deductus, merum Alexandri præconium facere cogeri: cuius vt infamiam

nitam gloria bellica virtus, ita præcipuum amorem clementia meruit. Is, dum omnes gentes infatigabili cursu lustrat, quodam loci tempestate nivali oppressus, senio iam confectum militem Macedonem, nimio frigore obstupefactum, ipse sublimi & propinqua igni sede sedens, animadvertit. Factaque non fortunæ, sed ætatis viriusque æstimatione, descendit, & illis manibus, quibus opes Darij affixerat, corpus frigore complicatum in suam sedem imposuit: Id ei salutare futurum dicens, quod apud Persas capitale exstitisset, solum regium occupasse. Quid ergo mirum est, si sub eo ducæ tot annis militare iucundum ducebant, cui gregarij militis incolunitas proprio fastigio charior erat?

Idem non hominum vlli, sed naturæ fortunæque cedens, quanquam violentiæ morbi dilabebatur, in cubitum tamen erectus, dextram omnibus, qui eam contingere vellent porrexit. Quis autem illam osculari non curreret, quæ iam fato oppressa, maximi exercitus complexui, humanitate, quàm spiritu viuidiore suffecit?

2. Non tam robusti generis humanitas, sed & ipsa tamen memoria prosequenda Pisistrati Atheniensium tyranni narrabitur. Qui, cum adolefcens quidam amore filiz eius virginis accensus, in publico obniam sibi factam osculatus esset: hortante vxore vt ab eo capitale supplicium sumeret, respondit: Sic eas, qui nos amant, interficimus: quid his faciemus, quibus odio sumus? Minimè digna vox, cui adiciatur, eam ex tyranni ore manasse.

In hunc modum filiz iniuriam tulit, suam multo laudabilius. Athralippo namque amico inter cœnam sine fine conuivio laceratus, ita & animum & vocem ab ira cohibuit, vt putares satellitem a tyranno male audire. Abeuntem quoque veritus ne propter actum maturius se conuivio

subtra-

subtraheret, inuitatione familiari corpore
retinere. Thrasippus concitatae temulen-
tiae impetu euectus, os eius spuito respersit:
nec tamen in vindictam sui accendere po-
tuit. Ille verò etiam filios suos violatae pa-
tris maiestati subuenire cupientes tetraxit.
Postero quoque die Thrasippo supplicium
à se voluntaria morte exigere volente, ve-
nit ad eum, dataque fide in eodem gradu
amicitiae mansurum, ab incepto reuocauit.
Si nihil aliud dignum honore vel memoria
gecississet, his tamen factis abundè se po-
steritari commendasset.

3. AEquè mitis animus Pyrrhi regis.
Audierat quosdam Tarentinorum in con-
uiuio parùm honorarum de se sermonem
habuisse, accersitosque qui ei interfuèrant
percontabatur, an ea quae ad aures eius
peruenerant, dixissent. Tum ex his vnus:
Nisi, inquit, vinum nobis defecisset, ista
quae tibi relata sunt, praeter his quae de te lo-
cūti eramus, iustus ac iocus fuissent.
Tam urbana crapulae excusatio, tamque
simplex veritatis confessio, iram regis
conuertit in risum. Qua quidem clemē-
tia, & moderatōne allecitus est, ut & So-
brii sibi Tarentini gratias agerent, & ebrii
bene precarentur. Ab eadem altitudine hu-
manitatis legatis Romanorum ad redimen-
dos captiuos castra sua petentibus, quo-
tutius venirent, Lyconem Molossum ob-
nitiā misit: quoque honoratius excipe-
rentur, ipse cum ornato equitatu extra
portam occurrit. Secundarum rerum pro-
uentu non adeò corruptus, ut officij pro-
spectum in iis deponeret, qui tu n. maxi-
mè armis cum eo dissidebant.

4. Cuius tam mitis ingenij debitum fra-
trum vltimo facti sui tempore recepit:
Nam cum diris auspicijs Argiuorum inua-
sisset urbem, abscisumque caput eius Al-
cyoneus Antigoni regis filius ad patrem
propugnatione laborantem, latus velut

aliquod felicissimum victoriz opus attulisset: Antigonus correpto iuvene, quod tanti viri subitæ ruinæ, immemor humanorum casuum, effuso gaudio insultaret: humo caput sublatum caussa, qua velatum caput suum more Macedonum habebat, rexit: corporique Pyrrhi redditum, honoratissime cremandum curavit. Quæ etiam filium eius Helenum captivum ad se pertractum, & cultum & animum gerere regium iussit: ossaque Pyrrhi ei aurea vna inclusa, Epirum in patriam ad Alexandrum fratrem portanda dedit.

5. *Campani* autem exercitum nostrum cum consulibus apud Caudinas furcas, sub iugum à Samnitibus missum; nec inermem tantum, sed etiam nudum urbem suam intrantem; perinde ac victorem, & spolia hostium præ se ferentem venerabiliter exceperunt: Protinusque consulibus insignia honoris, militibus vestem, arma, equos, comæatum benignissime præstando, & inopiam & deformitatem Romanæ cladis mutarunt. Quo animo si pro imperio nostro adversus Annibalem quoque vñ fuissent, truculentis securibus materiam sciendi nos præbuisent.

6. Facta mentione acerrimi hostis, mansuetudinis eius operibus, quam Romano nomini præstitis, locum qui inter manus est, finiam. Annibal enim à Emiliæ Pauli apud Cannas trucidati quaesitum corpus, quantum in ipso fuit, inhumatum iacere passus non est. Annibal Th. Græchum Lucanorum circumventum insidiis, cum summo honore sepulture mandavit; & ossa eius in patriam portanda militibus nostris eradidit. Annibal M. Marcellum in agro Brutio, dum conatus Pœnorum cupidius quam consideratius speculatur, interemptam, legitimo iure extulit: Punicoque sagulo, & corona donatum laurea rego impulit. Ergo humanitatis dulcedo etiam in
 cetera

efferata barbarorum ingenia penetrat, tor-
 uosque & truces hostium mollit oculos, ac
 victoriæ insolentissimos spiritus flectit.
 Nec illi difficile & arduum est, inter arma
 contraria, inter districtos cominus inicro-
 nes placidum iter reperire. Vincit iram,
 profernit odium, hostilemque sanguinem
 hostilibus lacrymis misceat. Quæ etiam ad-
 mirabilem Annibalis vocem pro funeribus
 Romanorum ducum arbitria statuentis ex-
 pressit. Quare aliquanto ei plus gloriæ
 Paullus, Gracchus, & Marcellus sepulti,
 quam oppressi attulerunt: Siquidem illos
 Pœnico astu decepit, Romana mansuetu-
 dine honoravit. Vos quoque fortes, ac pie
 vmbre, non poenitendas sortitæ estis ex-
 equias: nam vt optabilius in patria, ita spe-
 ciosius pro patria collapsæ, supremi offi-
 cii decus infelicitate amissum, virtute re-
 cuperastis.

CAP. II.

DE GRATITVDINE.

1	Senatus Romani.	9	L. Syllæ dictato- ris.
2	Inuentus Romanæ.	10	Libitinatarum.
3	Plebis Romana.		EXTERNORVM
4	M. Minucij Ruffi mag. eq.		REGVM.
5	Q. Terentij Ca- leoni.	1	Darii Persa- rum.
6	Ciuium è Græcia liberatorum.	2	Misbridatis, Ponsi.
7	Q. Metelli Pii COS.	3	Attali Asiae.
8	C. Marii COS. I. I. I.	4	Massanisæ Na- midiae.

GRATA S verd ingrataeque animi fig-
 nificationes, & facta libuit oculis sub-
 ilcere, vt virtuti ac vitio iusta merces
 & remunerationis ipsa comparatione accederet.

Sed quoniam contrario proposito sese distinxerunt, nostro quoque stylo separentur: prioremque locum obtineant, quæ laudem, quam quæ reprehensionem merentur.

1. Atque ut à publicis actis ordiar, Marcium Coriolanum: patriam oppugnare conantem, admotoque portis Urbis ingenti Volscorum exercitu, funus ac tenebras Romæ impellito minitantem; Veturia mater & Volumentia vxor nefarium opus exequi precibus suis passæ non sunt. In quarum honorem senatus matronarum ordinem benignissimis decretis adornauit. Sanxit nanque vti feminis semita viri cederent, confessus plus salutis reip. in stola quam in armis fuisse: vetustisque aurium insignibus nouum vittæ discrimen adiecit: Permisit quoque his purpurea veste & aureis vti segmentis. Super hæc ædem & aram Fortunæ Muliebris eo loco, quo Coriolanus exoratus fuerat, faciendum curauit, memorem beneficii animam suam exquisito religionis cultu restando.

Quem secundi etiam belli Punici tempore exhibuit. Cùm enim à Fulvio Capuz obsideretur, ac duæ Campanæ mulieres beneuolentiam erga Romanos dimittere ex animis nolissent, Vestia Opidia mater familiæ, & Clunia Faecula meretrix, quarum altera quotidie pro salute nostri exercitus sacrificauit, altera captis militibus Romanorum alimenta subministrare non desistit. Vrbe illa oppressa, senatus his & libertatem & bona restituit: & si quid amplius præmij petissent, libenter se daturum asseuerauit. Vacasse in tanto gaudio Patribus conscriptis duabus humilibus feminis referre gratiam, nedum tam præ se tulisse, mirandum.

2. Quid illa quoque iuuentute Romana gratius? quæ C. Natio & Minutio COSS. vtrò nomina sua militari sacramento ob-

tulit,

tulit, vt Tusculanis, quorum fines AEqui occupauerant, praesidium ferrent; quia paucis ante mensibus constantissime & fortissime imperium Romani populi defenderant. Ergo quod auditu nouum est, ne patriæ grata voluntas cessasse videretur, exercitus seipse conscripsit.

3. Magnum grati populi specimen in Q. Fabio Maximo enituit: Nam cum quinque consulatibus salutariter reip. administratis decessisset, certatim æs contulit; quo maior ac speciosior eius funeris pompa duceretur. Eleuet aliquis premia virtutis, cum animaduertat fortes viros felicius sepeliri, quam viuere ignauos.

4. Fabio alteri etiam incolumi summa cum gloria gratia relata est: Dictatori ei magister equitum Minutius scito plebis, quod nunquam antea factum fuerat, æquatus, partito exercitu separatim in Samnio cum Annibale conflixerat: Vbi temere inito certamine pestiferum habiturus exitum, subsidio Fabij conseruatus, & ipse eum patrem appellauit, & à legionibus suis patronum salutari voluit: Ac deposito æqualis imperij iugo, magisterium equitum, sicut par erat, dictaturæ subiecit: imprudentisque vulgi errorem gratæ mentis significatione correxit.

5. Tam hercle probabiliter, quam Q. Terentius Culeo prætorij familia natus, & inter paucos senatorij ordinis splendidus, optimo exemplo Africani superioris cursum triumphantis, quia captus à Carthaginiensibus, ab eo fuerat recuperatus, pileum capite gerens, secutus est. Auctori enim libertatis suæ, tanquam patrono accepti beneficij confessionem, spectante populo Romano merito reddidit.

6. At Flaminini de Philippo rege triumphantis cursum, non vna, sed duo millia ciuium Romanorum pileata comitata sunt; quæ Punicis bellis intercepta, & in Græcia

cia seruentia, cura sua collecta, in pristinum gradum restituerat. Geminatum eadem die decus imperatoris, à quo simul & deuicti hostes, & conseruari ciues spectaculum patriæ præbuerunt. Illorum quoque salus dupliciter omnibus accepta fuit: & quia tam multi, & quia tam grati exoptatum libertatis statum recuperauerunt.

7. Metellus verò pius pertinaci erga exitum patrem amore, tam clarum lacrymis, quam alij victoriis cognomen assecutus, non dubitauit consul pro Q. Calidio prætura candidato supplicare populo, quod Tribunus plebis legem, qua pater eius in ciuitatem restitueretur, tulerat. Quinctiam patrum eum domus & familiæ suæ semper distitauit. Nec hac re de principatu, quem procul dubio obtinebat, quicquam decerpit, quia non humili, sed grato animo longè inferioris hominis maximo merito eximiam similitudinem dignitatem.

8. Nam C. quidem Marij non solum præcipuus, sed etiam præpotens gratæ mentis fuit imperus: Duas etiam Camerum cohortes, mira virtute vim Cimbrorum sustinentes, in ipsa acie, aduersus conditionem fœderis ciuitate donauit: Quod quidem factum & verè & egregie excusauit, dicendo inter armorum strepitum, verba se iuris ciuili exaudire non potuisse. Et sanè id tempus erat, quo magis defendere, quàm audire leges oportebat.

9. C. Marij vestigia vbique L. Sylla certamine laudis subsequitur: Dictator enim Pompeio etiam priuato caput adaperuit, & sella assurrexit, & equo descendit: Eaque se libenter facere iam concione prædicauit, memor ab eo duodeuiginti annis nato partes suas exercitu paterno adiutas. Multa insignia Pompeio, sed nescio an hoc quicquam admirabilius contigerit, quod magnitudine beneficij Syllam sui obliuisci cœgit.

28. Sit aliquis in summo splendore etiam sordidis & gratis locus. M. Corauro prætoris funus Hirtij & Pansa iussu senatus locante, qui tunc Libitinam exercebant, cum rerum suarum usum, tum ministerium suum gratuitum polliciti sunt; quia hi pro republica dimicantes occiderant. Perseuerantiq; postulacione extenderant, ut exequiarum apparatus sestertio nummo ipsis præbentibus addiceretur: Quorum laudem adiecta lege conditio auget magis, quam extenuat: quoniam quidem questum contempserunt, nulli alij rei quam questui viuentes.

E X T E R N A.

PACE cinerum suorum Reges gentium exterarum secundum hunc tam contemptum gregem referri se patientur: qui aut non attingendus, aut non nisi in vltima parte domesticorum exemplorum collocandus fuit. Sed dum honesti actus etiam ab infimis editi, memoria non intercitant; licet separatim locum obtineant: ut nec his adiecti, nec illis prælati videantur.

1. Darius priuata adhuc fortuna, amiculo Sylofontis Samii delectatus, curiosiore contemplacione fecit, ut vltro sibi, & quidem a cupido daretur. Cuius muneris quam grata æstimacio animo eius esset allapsa, regno potitus ostendit: totam namque urbem, & insulam Samiorum Sylofonti fruendam tradidit. Non enim pretium rei æstimatum, sed occasio liberalitatis est honorata; magisque a quo donum proficisceretur, quam ad quem perueniret, promissum.

2. Mithridates quoque rex magnifice gratis apparuit, quoniam pro Leonico acerrimo salutis suæ defensore a Rhodijs nauali pugna excepto, omnes hostium captiuos permutauit, satius esse existimans ab

inuisissimū circumsoniri, quā benemerito gratiam non referre.

3. Liberalis populus Rom. magnitudine muneris, quod Attalus regi Asiam dedit dono: Sed Attalus etiam testamenti æquitate gratus, qui eandem Asiam populo Rom. legavit. Itaque nec huius munificentiæ, nec illius tam memor beneficij animus tot verbis laudari potest; quot amplissimæ civitates vel amice datæ, vel piè reddita sunt.

4. Ceterum nescio an præcipuè Massaniæ regis pectus grati animi pignoribus fuerit referendum: Beneficio enim Scipionis & Romanorum amicitia, & perampli regni modo liberaliter auctus; memoriam inclyti muneris ad vltimum vitæ finem, longa etiam à diis immortalibus senectute donatus, constantissima fide perduxit. Ad eò ut cum non solum Africa, sed etiam cunctæ gentes scirent amiciosem Cornelie familie, atque vrbi Rom. quā sibi metipsum semper fuisse. Ille, cum gravi Carthaginiensium bello premeretur, ac vix tutelæ sui regni sufficeret: tamen Scipioni Æmilianò, quia nepos Africani erat, bonam magnamque partem Numidici exercitus, quem ad Lucillum consulem, à quo ad auxilia petenda missus fuerat, in Hispaniam duceret, promptissima mente tradidit, præsentique periculo respectum pristini beneficij anteposuit. Ille, cum iam ætate deficiente, magnas regni opes, quatuor & quinquaginta filiorum numerum relinquens in lectulo laboraret, M. V. Maxillum, qui proconsule Africam obtinebat, literis obsecrauit ut ad se Scipionem Æmilianum, sub eo tunc militantem, mitteret: feliciosem mortem suam futuram ratus, si in complexu dextræ eius supremum spiritum ac mandata posuisset. Ille aduentum Scipionis fati sui præcurrentibus, hæc uxori, liberisque præceperat: unum in

tertia

terris populum Rom. & vnam in populo Rom. Scipionis domum nosse, integra omnia AEmiliano se seruare, cum diuidendi regni arbitrum haberent. Quod is statuisset, perinde ac testamento cautum, immutabile ac sanctum obtinerent. Tot tamque variis rebus se Massanisa infatigabili pietatis serie ad centesimum extendit annum. His, & horum similibus exemplis, beneficentia generis humani nutritur atque augetur. Hæ sunt eius faces, hi stimuli, propter quos viuandi & emerendi cupiditate flagrat. Et sane amplissima & speciosissima diuitiæ sunt, feliciter erogatis beneficiis, late posse ceteri. Quorum quoniam religiosum cultum instituimus, nunc neglectum, fugillandi gratia, quo sit gratior, referemus.

CAPVT III.

DE INGRATITVDINE.

1	Senatus Romani in Romulum.	5	Cn. Pompeii Ma- gri in Cn. Carbonem.
2	Populi Rom. in M. Camillum & alios.		EXTERNORVM.
3	P. Sextilij in C. Caesarem oratorem.	1	Carthaginiensium in Annibalem.
4	Cn. Popillii in M. Ciceronem.	2	Spartanorum in Lycurgum.
		3	Atheniensium in Thesæ & alios.

X. **V**RBYS nostræ parentem senatus in amplissimo dignitatis gradu ab eo collocatus in curia lacerauit; nec duxit nefas ei vitam adimere, qui æternum Romano imperio spiritum ingenerauerat. Rude nimirum illud & ferox seculum, conditio-
~~rii. Ceterum se de maculatum, ne sum-~~
~~ma quidem posteritatis dissimulare poterat.~~

2. Hunc ingrati lapsæ mentis errorem, consuetanea nostræ civitatis pœnitentiæ sequitur. Virium Romanarum & incrementum lætissimum, & tutela certissima Furius Camillus, in Vrbe incolumitatem suam tueri non valuit; cuius ipse salutem stabilierat, felicitatem auxerat. Siquidem à L. Appuleio Tribuno pl. tanquam peculator Veientanæ prædæ reus factus, duris atque (vt ita dicam) ferreis sententiis in exilium missus est. Et quidem eo tempore, quo optimo iuvene filio spoliatus, Galariis magis alleuandus, quam cladibus operandus erat: Sed immemor patria tanti viri maximorum meritorum, exequiis filij, damnationem patris iunxit. At, inquit, arario abesse Tribus plebis querebatur quindecim millia æris, tanti namque pœna finita est. Indignam summam, propter quam populus Rom. tali principe careret. Priore adhuc querela vibrante, alia deinceps exurgit: Africanus superior, non solum contusam & contrafactam belli Punicis armis Remp. sed penè iam exsangnem, atque morientem Africæ dominam: reddidit: cuius clarissima opera iniuriis pensando civeis, vici cum ignobilis, ac deseræ paludis accolam fecerunt: Eiusque voluntarij exilij acerbitatem non tacitus ad inferos tulit, sepulchro suo inscribi iubendo, **INGRATA PATRIA. NE OSSA. QVI DE M. MEA. HABES.** Quid ista aut necessitate indignus, aut querela iustus, aut vltione moderatus? Cineres ei suos negavit, quam in cineres collabi passus non fuerat. Igitur hanc vnam Scipionis vniuersam ingrati animi vrbs Roma sensit: maiorem mehercule Coriolani violentia. Ille enim metu patriam pulsavit, hic reuerendæ: De qua ne queri quidem tanta veræ pietatis constantia nisi post fata sustinuit. Talia passio (credo) quæ fratri eius accidere solatio esse

esse potuerunt: cui rex Antiochus deui-
ctus, & Asia imperio populi Rom. adiecta,
speciosissimusque triumphus, vt peculatoris
reus fieret, & in carcerem duci iuberetur,
causam præbuit. Nihilò virtute minor
fuit posterior Africanus: sed ne exitu qui-
dem felicior: Duabus enim vrbus Num-
mantia atque Carthagine imperio Romano
imminentibus, ex rerum natura depulsis,
raptorem spiritus domi inuenit, mortis pu-
nitorem in foro non reperit. Quis ignorat
tantum laudis Scipionem Nasicam toga,
quantum armis vtrunque Africanum me-
ruisse? Qui pestifera Ti. Gracchi manu fau-
cibus apprehensam rempub. strangulari
passus non est. Sed is quoque propter ini-
quissimam virtutum suarum apud ciues
æstimationem, sub titulo legationis Per-
gamum secessit. Et quod vitæ superfuit, ibi
sine vllò ingratae patriæ desiderio peregit.

In eodem nomine versor, necdum Cor-
neliæ gentis querelas exhausti. Nam P. Len-
tulus, clarissimus & amantissimus reipub.
ciuis, cum in Auentino C. Græchi nefa-
rios conatus, & aciem pia ac forti pugna,
magnis vulneribus exceptis, fugasset: præ-
lij illius, quo leges, pacem, libertatem
que in suo statu retinuerat, hanc mercedem
tulit, ne in vrbe nostra moreretur. Siqui-
dem inuidia & obreftatione compulsus,
legatione à senatu libera impetrata, habi-
taque concione, qua à diis immortalibus
petiit ne vnquam ad ingratum populum
reuerteretur, in Siciliam profectus est, ibi-
que perseueranter morando compotem se
voti fecit. Quinque igitur Cornelij toti-
dem sunt notissima ingratae patriæ exem-
pla. Atque horum quidem secessus vo-
luntarij.

Ahala verò, cum magister equitum
Sp. Mælium regnum affectantem occi-
disset; cuius oditæ libertatis ciuium, exilio
suo pœnas pendit.

3. Ceterum ut senatus populiq; mens in modum subita tempestatu concitata, leni querela prosequenda est; ita singulorum ingrata facta liberiore indignatione prosciendenda sunt: Quia potentes consilij, eum vtrunque ratione perpendere liceret, scelus pietati prætulerunt. Quo enim Iambo, qua procella verborum, impium Sextilij caput obrui meretur? quod C. Cæsarem, a quo cum studiosè, tum etiam feliciter gravissimi criminis reus defensus fuerat, Cinnanae proscriptionis tempore profugum, præsidium suum in fundo Tarquinienfi cladis conditione implorare, beneficij iure repetere coactum, a sacris perfidæ mensæ, & altaribus nefandorum Penatium avulsam, truculento victori ingulandum tradere non exhorruit. Finge accusatorem eius fortuna publica in supplicis nomen conuersum, tam lucrosam illum opem genibus annisum crasse, crudeliter tamen repulsus videretur: quia etiam quos iniuriæ inuiser faciunt, gratioses miseriæ reddunt. Verum Sextilius non accusatorem, sed patronum seuivissimæ inimici violentiæ suis manibus obiecit: si meru mortis, vita indignus: si præmij spe, morte dignissimus.

4. Sed ut ad alium consentaneum huic ingrati animi actum transgrediar, M. Cicero C. Popillum Lenatem, Picenæ regionis, rogatu M. Cælij, non minore cura quam eloquentia defendit: eumque caussa admodum dubia fluctuantem, saluum ad penates suos remisit. Hic Popillius postea nec re, nec verbo à Cicerone latus, vltro M. Antonium rogavit, ut ad illum prescriptum persequendum, & ingulandum mitteretur: Impetratisque detestabilis ministerij partibus, gaudio exultans Caietam cucurrit, & virum, omitto quod amplissimæ dignitatis, certè salutis eius auctorem, studio etiam præstantis officij priuatim si-

bi ve-

Si venerandum, iugulum præbere iussit:
 Ac protinus caput Romæ eloquentiæ,
 & pacis clarissimam dexteram, per sum-
 mum & securum otium amputauit. Eaque
 sarcina, tanquam opinis spoliis alacer in
 Urbem reuersus est. Neque ei scelestum
 portanti onus succurrit, illud se caput fer-
 re, quod pro capite eius quondam perora-
 uerat. Inualidæ ad hoc monstrum fugil-
 landum literæ: quoniam qui talem Cicero-
 nis casum satis dignè deplorare possit,
 alius Cicero non extat.

5. Quo te nunc modo Magne Pompei
 attingam, nescio: Nam & amplitudinem
 fortunæ tuæ, quæ quondam omnes terras,
 & omnia maria fulgore suo occupauerat,
 intueor; & ruinam eius maiorem esse, quam
 ut manu mea attentari debeat memini. Sed
 nobis tamen tacentibus, Cn. Carbonis, à
 quo admodum adolescens de paternis
 bonis in foro dimicans protectus es, iussu
 tuo interempti mors animis hominum ob-
 uersabitur, non sine aliqua reprehensione:
 quia tam ingrato factò, plus L. Syllæ vi-
 ribus, quam propriæ indulgisti verecundiæ.

E X T E R N A.

1. At ne nostræ confectis alienigenæ
 vrbes insultent: Carthaginienses: Anniba-
 lem, qui pro illorum incolumitate & vi-
 ctoria, tot imperatores, totque exercitus
 nostros trucidauerat, quot gregarios mili-
 tes hostium si occidisset, magnæ gloriæ
 foret; è conspectu suo submouere in ani-
 mum induxerunt.

2. Neminem Lycurgo aut maiorem aut
 vtiliorem virum Lacedæmon genuit: ut
 pote cui Apollo Pythius oraculum petenti
 respondisse fertur: Nescire se vtrum illum
 hominum, an deorum numero aggregaret.
 Huic tamen neque vitæ summa sinceritas,
 neque constantissimus erga patriam amor,
 neque

neque leges salutariter excogitatae auxilio esse potuerunt, quo minus infestos ciues experiretur: Saepe enim lapidibus petitus, aliquando furore publico ciectus, etiam priuatus oculo: ad vltimum ipsa patria pulsus est. Quid aliae faciant vrbes; vbi etiam illa, quae constantiae, & moderationis, & grauitatis eximia sibi laudem vendicat, tam ingrata aduersus tam benemeritum extitit?

3. Detrahe Atheniensibus Thebes, nulla, aut non tam clarae Athenae erunt: siquidem ille vicatim dispersos ciues suos in vnam urbem contraxit; separatimque & aggregati more viuenti populo, amplissimae ciuitatis formam atque imaginem imposuit. Idem saeva potentissimi regis Minois imperia vix dum aetate pubescente repulit. Idem effrenatam Thebanorum insolentiam domuit. Idem opem liberis Herculis tulit; & quicquid vbiq; monstrum aut sceleris fuit, virtute animi ac robore dextrae comminuit. Huius tamen summoti ab Atheniensibus, Scyros exule minor insula, assa mortui cepit. Iam Solon, qui tam praeclearas, tamque viles Atheniensibus leges tulit; vt si his perpetuo vti voluissent, sempiternum habituri fuerint imperium: qui Salamina velut hostilem arcem ex propinquo saluti eorum imminentem recuperauit, qui Pisistrati tyrannidem primus vidit orientem, & solus armis opprimi debere, palam dicere ausus est; senectutem Cypri profugus exegit: neque si in patria, de qua optime meruerat, humari contigit. Bene egissent Athenienses cum Miltiade, si eum post trecenta millia Persarum Marathone deuicta, in exilium protinus misissent, ac non in carcere & vinculis mori cogissent. Sed vt puto haestenus saeuire aduersus optime meritum abunde non duxerunt. Imo ne corpus quidem eius, sic expirare coacti, sepulturae

prius mandari passi sunt; quàm filius eius
 Cimón eisdem vinculis se confringendum
 traderet. Hanc hæreditatem paternam ma-
 ximi ducis filius, & futurus ipse ætatis
 suæ dux maximus, solam se fortitum, ca-
 tenas scilicet & carcerem, gloriari potuit.
 Aristides etiam, quo totius Græciæ iustitia
 censebatur, continentiz quoque eximium
 specimen, patria excedere iussus est. Feli-
 ces Athenas, quæ post illius exilium inue-
 nire aliquem aut virum bonum, aut aman-
 tem sui civem potuerunt; cum quo tunc
 ipsa sanctitas migravit! Themistocles eo-
 rum, qui ingrati patriam experti sunt,
 celeberrimum exemplum; cum illam inco-
 lumem, claram, opulentam, principem
 Græciæ reddidisset, eosque sensit inimi-
 cam; ut ad Xerxis, quem paullo antè de-
 struxerat, non debitam sibi misericordiam
 perfugere necesse haberet. Phocion verò
 his de rebus, quæ ad pacandum hominem
 potentissimæ iudicantur, eloquentia & in-
 tegritate instructissimus, non tantum in
 eculeo ab Atheniensibus impositus est;
 sed certè post obitum nullam Atticæ re-
 gionis, quæ ossibus eius iniiceretur, gle-
 bulam invenit; iussus extra fines proici,
 intra quos optimus cinis vixerat. Quid ob-
 est igitur, quin publica clementia sit exi-
 stimanda, summo consensu maximas vir-
 tutes, quasi gravissima delicta punire, be-
 neficiaque iniuriis rependere? Quod cum
 ubique, tum præcipuè Athenis intolerabi-
 le videri debet: in qua urbe adversus in-
 gratos actio constituta est. Et rectè: quia
 dandi & accipiendi beneficii commercium,
 sine quo vix vitæ hominum constat, per-
 dit & tollit, quisquis benemerito parem
 referre gratiam negligit. Quantam ergo
 reprehensionem merentur, qui cum exquisi-
 tissima iura, sed iniquissima haberent iuge-
 nia; moribus suis, quàm legibus vti ma-
 luerunt? Quos si qua providentia decorum
 effici

effici posset, ut excellentissimi viri, quorum modò casus retuli, legem ingratorum vindicem retinentes, patriam suam in ius ad aliam ciuitatem pertraherent; nonne ingeniosum & garrulum populum, mutum atque elinguem hac postulatione reddidissent? Discordes foci tui, paucis diuidua tuguria ò Græcia facta sunt. Columnæ lucret Marathoni Persicis trophæis: Salamis & Artemisium Xerxis naufragia numerantur: præualidis manibus exhausta mœsia, pulchrioribus operibus confurgunt; harum rerum auctores ubi vixerint, ubi iacent responde. Nêpe Thesea paruulo in scopulosepeliri, & Miltiadem in carcere mori, & Cimonæ paternas induere catenas, & Themistoclem victorem victi hostis genua complecti, Solonemque cum Aristide, & Phœnixæ penates suos ingrata fugere cœgisti: cum interim cineribus vestris fœdæ ac miserabiliter dispersis, Oedipodæ ossa, ex de patris, nuptiis matris comminata, inter ipsum Arcopagum, dimini atque humani certaminis venerabile domicilium, & excelsis præsiidiis Mineruæ arcem, honore aræ decorata quasi sacrosancta colis. Adeo tibi aliena mala tuis bonis gratiora sunt. Lege itaque legem, quæ te iureiurando obstrictam tenet: & quia benemeritis debita reddere præmia noluisti, læsis iusta piacula exolve. Tacent muta illorum ymbra fari necessitate ~~confutit~~: at immemores beneficiorum Athenas omnis lingua sermone liceati in reprehensionem soluta, non tacet.

CAP. IV.

DE PIETATE IN PARENTES.

CYIVS EXEM-	Coriolanus.
PLA ROM.	2 P. Scipio Africanus maior.
S VNT.	
1 Cæ. Marcus	3 T. Manlius

	<i>Torquatus.</i>		<i>tricus.</i>
4	M. Aurelius Cotta.	2	Cimon Athe- nienfis.
5	C. Flaminius trib. pl.	3	Duo fratres Hi- spani.
6	Claudia virgo Vestalis.	4	Cleobis & By- ther, Amphi- nemus & Anapus.
7	Filiam matrem in carcere mam- ma untricus.	5	Scytha.
EXTERN A.		6	Craſſi regis filius mutus.
7	Pero filia patrem mamma un-	7	Pulso Pinnaeſe iuuencis.

SED omittamus ingratos, & potius de piis loquamur. aliquanto enim satius est favorabili, quam iniuſte rei vacare. Venite igitur in manus neſtras proſpera parentum vota, felicibus auspiciis propagare ſoboles; quæ efficitis vt & genuiſſe iuuet, & generare libeat.

1. Coriolanus maximus vir animi, & altiffimi conſilij, optimeque de republica meritis, iniquiſſimæ damnationis ruina proſtratus, ad Volſcos inſeſtos tunc Romanis confugit. Magno ubique pretio virtus æſtimatur. Itaque quo latebras quæſitum venerat, ibi breui ſummum adeptus eſt imperium. Euenitque vt quem pro ſe ſalutarem imperatorem cives habere nolu-erant; penè peſtiferum aduerſus ſe ducem experirentur. Frequenter enim fuſis exercitibus noſtris victoriarum ſuarum gradibus, aditum iuxta mœnia vrbis Volſco militi ſtruxit. Quapropter ſaſtidiuſus ille in æſtimandis bonis ſuis populus, qui reſo non pepererat, exuli coactus eſt ſupplicare. Miſſi ad eum deprecandum legati, nihil profecerunt. Miſſi deinde ſacerdotes cum inſulis, æquè ſine effectu redierunt. Stupebat Senatus, trepidabat populus, viri-
ſariter ac mulieres exitium imminens la-

montabantur. Tunc Veturia Coriolani mater Volungiam uxorem eius, & liberos secum trahens, castra Volscorum petiit. Quam ubi filius aspexit, Expugnasti, inquit, & vicisti iram meam, patria precibus huius admotis: cuius utero te, quamuis merito mihi inuisam, dono: Continuoque Romanum agrum hostilibus armis liberavit. Ergo pectus dolore acceptæ iniuriæ, spe potiundæ victoriæ, verecundia detestandi iniuſterij, metu mortis refertum, totum sibi pietas vacuefecit: vniſque parentis aspectus bellum atrox saluari pace mutavit.

2. Eadem pietas viribus suis inflammatum Africanum superiorem, vixdum annos puerilitatis egressum, ad opera patri in acie ferendam virili robore armavit. Consulem enim eum apud Ticinum fluvium aduersis auspiciis cum Annibale pugnantem grauer saucium, intercessu suo seruauit: neque illum aut ætatis infirmitas, aut militiæ tyrociniū, aut infelicitis prælij etiam veterano bellatori pertimescendus exitus interpellare valuit, quo minus duplici gloria conspicuam coronam, imperatore simul & patre ex ipsa morte raptō, mereretur.

3. Auribus ista tam præclara exempla Romana ciuitas accepit, illa vidit oculis. L. Manlius Imperiosus diem ad populum Pomponius tribunus pl. dixerat, quod occasione bene consiſcendi belli ductus, legitimum obtinendi imperij tempus excessisset: Quodque filium optimæ indolis iuuenem rustico opere grauatum publicis viliſus subtraheret. Id postquam Manlius adolescens cognouit, protinus Urbem petiit, & se in Pomponij domum prima luce direxit: qui existimans in hoc eum venisse, vt patris crimina, à quo plus iusto asperè tractabatur, deferret; excedere omnes iussit cubiculo, quo licentius remotis

arbitris indicium perageret. Nactus occasionem opportunam proposito suo iuuenis gladium, quem lectum attulerat, distinxit, tribunumque minis ac terrore compulsum iurare coegit, à patris eius accusacione recessurum: Eoque effectum est, ne Imperiosus causam diceret. Commendabilis est pietas, quæ mansuetis parentibus præstatur: sed Manlius quò horridiorem patrem habuit, hæc laudabilis periculo eius subuenit: quia ad eum diligendum præter naturalem amorem, nullo indulgentiæ blandimento inuitatus fuerat.

4. Hanc pietatem æmulatus M. Coctus, eo ipso die, quo togam sumpsit virilem, protinus ut è Capitolio descendit, C. Carbonem, à quo pater eius damnatus fuerat, postulauit: peractumque reum iudicio affixit, & ingenium & adolescentiam præclaro opere auspiciatus.

5. Apud C. quoque Flaminiu[m] auctoritas patria reque potens fuit. Nam cum tribunus pl. legem de Gallico agro viritum diuidendo, inuito & repugnante senatu promulgasset, precibus missique eius acerrimè resistens, ac ne exercitu quidem seduersus se conscripto, si in eadem sententia perseveraret, absterritus; postquam pro Rostris ei legem iam referenti pater manum iniicit; priuato fractus imperio, descendit è Rostris, ne minime quidem murmure destituta concionis reprehensus.

6. Magna sunt hæc virilis pietatis opera, sed nescio an his omnibus valentius & animosius Claudie Vestalis virginis factum. Quæ cum patrem suum triumphantem è curru violenta tribuni pl. manu detrahi animaduertisset; mira celeritate virisq; se interponendo, amplissimam potestatem inimicitis accensam depulit. Igitar alteram triumphum pater in Capitolium abstrum, hinc in ædem Vestæ duxit. Nec dilata potuit, vixi plus laudis tribus.

212 VALERII MAXIMI
bueretur, an cui victoria, an cui Pietas co-
mes aderat.

Ignoscite vetustissimi foci, veniamque
æterni date ignes, si à vestro sacratissimo
templo ad necessarium magis, quam spe-
ciosum vr̄bis locum contextus operis no-
stri progressus fuerit. Nulla enim acerbi-
tate fortunæ, nullis sordibus pretium cha-
ritæ pietatis euilescit: Quin etiam eo cer-
nuius, quo miserius experimentum habet.
Sanguinis ingenui mulierem prætor apud
tribunal suum capitali crimine damnatam,
eriuuiro in carcere necandam tradidit.
Quo receptam, is qui custodiæ præerat,
misericordia motus, non protinus stran-
gulauit. Aditum quoque ad eam filia,
sed diligenter excusæ, nequid cibi infer-
ret, dedit: existimans futurum, vt inedia
consumeretur. Cùm autem iam dies plures
intercederent, secum ipse quærens, quid-
nam esset, quòd tandiu sustentaretur; cu-
siosius obseruata filia, animaduertit illam
exerto vberè fatem matris lactis sui sub-
sidio lenientem. Quæ tam admirabilis
spectaculi nouitas ab ipso ad triumuirum,
à triumuiro ad Prætorem, à Prætore ad
concilium iudicum perlata, remissionem
pœnæ mulieri impetrauit. Quò non pene-
rat, aut quid non excogitat pietas, quæ
in carcere seruandæ genitricis nouam ra-
tionem inuenit? Quid enim tam inuita-
tum, quid tam inauditum, quàm matrem
natæ vberibus alitam? Putaret aliquis hoc
contra rerum naturam factum; nisi dilige-
re parentes, prima natura lex esset.

EXTERNA.

3. Idem de pietate Perus existimetur,
qua patrem suum Cimona consimili fortune
na affectum, parique custodiæ traditum,
tam vberibus sententia, velut infantem po-

Rora

æo:
pen
æa
con
tion
line
rugi
quor
stur
mon
2
uan
vinc
max
re co
carc
teræ
mod
plur
3-
quor
quid
ti, p
ganc
Duo
mor
pact
stum
aufi
stren
enit
pœn
riosa
nu
tuert
dixi
4-
& B
quod
vexe
meri
sed n
prop

Et si sus admotum maluit. Hærent actu-
pent hominum oculi, cum huius facti pi-
ctam imaginem vident, casusque antiqui
conditionem, præsentis spectaculi admi-
ratione renouant; in illis muris membrorum
lineamentis viuis ac frivolis corpora in-
rueri credentes. Quod necesse est animo
quoque euenire, aliquanto efficaciore pi-
ctura literarum: vetera pro recentibus ad-
monitos recordari.

2. Ne te quidem Cimon silentio inuol-
uam, qui patri tuo sepulturam voluntariis
vinculis emere non dubitasti. Nam etsi
maximo tibi postea & cini, & duci enade-
re contigit; plus tamen aliquanto laudis in
carcere, quam in Curia assecutus es. Ge-
teræ enim virtutes admirationis tantum-
modo multum, pietas vero etiam amoris
plurimum meretur.

3. Vos quoque fratres memoria complectar,
quorum animus origine fuit nobilior. Si-
quidem admodum humiles in Hispania na-
ti, pro parentum alimentis spiritum ero-
gantes, specioso exitu vitæ inclaruistis.
Duodecim enim millia nummum, quæ post
mortem vestram his dareatur, à Pacicis
pacti; ut eorum patris interfectorem Epa-
stium gentis suæ tyrannum occideretis: Nec
ausi solùm insignis facinus estis, sed etiam
strenuò ac forti exitu clausistis. Hisdem
enim manibus Pacicis vltionem, Epasto
pœnam, genitoribus alimenta, vobis glo-
riosa fata peperistis. Itaque tumulis etiam
nunc viuatis, quia parentum senectutem
tuèri, quàm vestram expectare, satius esse
duxistis.

4. Notiora sunt fratrum paria, Cleobis
& Biton, Amphinomus & Anaps: illi,
quòd ad sacra Iunonis peragenda matrem
vexerunt: hi, quòd patrem & matrem hu-
meris per medios ignes Aetnæ portarunt:
sed neutris pro spiritu parentum expirare
propositum fuit.

5. Nec ergo Argivā detrecto laudem, aut Afincei montis gloriam inuoluerim: verum obscuriori propter ignorantiam pietati notitiæ lumen admoueo, sicut Scythiæ libenter pietatis testimonium reddo. Dario enim totius regni sui viribus in eorum regiones subinde impetum facienti, parlatim cedentes, ad ultimas Asiæ solitudines peruenierant. Interrogati deinde ab eo per legatos, quem fugiendi finem, aut quod initium pugnandi facturi essent; responderunt, Se nec vrbes vllas, nec agros cultos, pro quibus dimicarent, habere. Ceterum cum ad parentum suorum monumenta venissent, sciturum quemadmodum Scythiæ proeliari solerent. Quo quidem uotam pio dicto inmanis & barbâra gens ab omni se feritatis crimine redemit. Prima scitur & optima rerum natura pietatis est magistra, quæ nullo vocis ministerio, talio vii literarum indigens; propriis ac tacitis viribus, charitatem parentum peccatoribus literarum infundit. Quid ergo doctissima proficit? ut politiora; scilicet, non ut meliora fiant ingenia: quoniam quidem solida virtus nascitur inuicis, quam fingitur.

6. Quis enim plaustris vagos, & siluarum latebris corpora sua regentes, in modumque ferarum laniatu pecudum viuentes, Dario sic respondere docuit. Illa nimirum, quæ etiam Crœsi filium loquendi usu defecit, ad protegendam patris incolumitatem, ministerio vocis, instruxit. Captis enim à Cyro Sardibus, cum vnus è numero Persarum, ignarus viri, in eadem eius concitato ferretur impetu: velut oblitus quid sibi nascenti fortuna denegasset, ne Crœsum regem occideret, proclamando, penè iam impressum iugulo mucronem reuocauit. Ita qui ad id tempus murus sibi vixerat, saluti parentis vocalis factus est.

7. Eadem charitas Italico bello Pinnensem iuuenem, cui Pultoni erat cognomen, tanto animi corporisque robore armavit: Ut cum obsessæ urbis suæ claustris præsideret, & Romanus imperator patrem eius captivum, in conspectu ipsius constitutum, districtis militum gladiis circumdedit, occisurum se minitans, nisi irruptioni suæ iter præbuisset, solus e manibus senem rapuerit, duplici pietate memorandus, quod & patris seruator, nec patriæ fuerit proditor.

CAPVT V.

DE BENEVOLENTIA
FRATERNÆ.

1 P. Africani ma-	3 T. Casarii Au-
ioris.	gusti.
2 M. Fabii Vib-	4 Militum cuius-
lani COS.	dam.

HANC pietatem proxima fraternæ beneuolentiæ gradus excipit. Nam ut merito primum amoris vinculum ducitur, plurima & maxima beneficia accepisse: ita proximum iudicari debet simul accepisse. Quam copiosa enim suauitatis illa recordatio est! In eodem domicilio antequam nascerer, habitavi: in iisdem incurabilis infantia tempora peregi: eosdem appellavi parentes: eadem pro me vota excubuerunt: parem ex maiorum imaginibus gloriam traxi. Chara est vxor, dulces liberi, iucundi amici, accepti affines: sed postea cognitis nulla beneuolentia accedere debet, quæ priorem exhauriat.

1. Atque hoc teste Scipione Africano loquor, qui tametsi arctissima familiaritate Lælio iunctus erat, attamen senatum supplex orauit; ne prouinciæ fors fratris suo crepta, ad eum transferretur: legatum-

que se L. Scipioni in Asiam iturum promisit: & maior natu, minori, & fortissimus imbelli, & gloriæ excellens, laudis inopi, &, quod super omnia est, nondum Asiatico, iam Africanus. Itaque clarissimorum cognominum alterum sumpsit, alterum dedit; triumphique prætextam huius excepit, illius tradidit: ministerio aliquanto maior, quam frater imperio.

2. M. verò Fabius consul inclyta pugna Etruscis, & Veientibus superatis; delatum sibi summo senatus populi que studio triumphum ducere non sustinuit: quia eo prælio Q. Fabius frater eius consularis fortissimè dimicans occiderat. Quantam in eo pectore pietatem fraternæ charitatis habitasse existimemus, propter quam amplissimi honoris tantus fulgor extingui potuit?

3. Hoc exemplo vetustas, illo seculum nostrum oratum est: cui contigit fratrum iugum Claudie prius, nunc etiam Iulie gentis iatueri decus: Tantum enim amorem princeps, parensque noster insitum animo fratris Drusi habuit; ut cum Ticini, quod victor hostium ad complectendos parentes venerat, gravi illum & periculosa valetudine in Germaniam ~~ducere~~ cogisset, protinus inde metu attonitus erumperet. Iter quoque quàm rapidum & præceps velut vno spiritu corripuerit, eo patet; quod Alpes Rhenumque transgressus, die ac nocte mutato subinde equo, ducenta millia passuum, per modò deuictam Barbariem, Antabagio duce solo comite conteatus, euasit. Sed eum tunc maximo labore & periculo implicatum, mortalinumque frequentia defectum, sanctissimum pietatis numen, & dii fautores eximiarum virtutum, & fidissimus Romani imperij custos Iupiter comitatus est. Drusus quoque, quanquam fato iam suo, quàm illius officio propior erat, vigore spiritus,

& cor-

& corporis viribus collapsus; eo ipso tamen, qua vita & mors distinguitur, momento, legiones cum insignibus suis fratri obviam procedere iussit, ut imperator salutaretur. Præcepit etiam dextra in parte prætorium ei statui, & consulare & imperatorium nomen obtinere voluit. Eodemque tempore, & fraternæ maiestati cessit, & vita excessit. His scio equidem nullum aliud quàm Castoris & Pollucis specimen consanguinæ charitatis convenienter adici posse.

4. Sed omnis memoriæ clarissimis imperatoribus profectò non erit ingratum, si militis summa erga fratrem suum pietas huic voluminis parti adhæserit. Is namque in castris Cn. Pompeij stipendia peragens, cum Sertorianum militem acrius sibi in acie instantem cominus interemisset, iacentemque spoliaret: ut fratrem germanum esse cognovit, multum ac diu conuicio deos ob donum in via victoriæ interemptis, prope castra transtulit, & pretiosa veste opertum, rogo imposuit. Ac deinde subiecta face, protinus eodem gladio, quo illum interemerat, pectus suam transverberavit; seque super corpus fratris prostratum, communibus flammis cremandum tradidit. Licebat ignorantix beneficio innocenti viuere: sed ut sua potius pietate, quàm aliena venia vteretur, comes fraternæ neci non defuit.

CAPVT VI.

DE PIETATE ERGA
PATRIAM.

1	L. Iunii Bruti	pi, præ.
	primi COS.	4 Q. Aëlii Papi
2	M. Curtii eq.	prætoris.
	Romæ:	5 P. Decii Q. F.
3	M. Gaentii Ci-	COS.
		6. P.

678 VALERII MAXIMI

6	P. Decii P. F.	thexiensium
	COS.	2 Thrasybuli A-
7	P. Africanus ma-	thexiensis.
	ioris.	3 Themistoclis A-
8	Cinium Roma-	thexiensis.
	notum.	4 Philaenorum
		fratrum.
	EXTERNORVM.	5 Aristotelis Sta-
1	Codri regis A-	gibitae.

ARCYISSIMIS sanguinis vinculis pietas satisfecit: restat nunc ut patrie exhibeatur: Cuius maiestati, etiam illa quae deorum numinibus aequatur, auctoritas parentum, vires suas subiecit: fraternae quoque charitas a quo animo ac libenti cedit, summa quidem cum ratione. Quia cetera domo, intentatus reip. status manere potest: urbis ruina, penates omnium trahat secum necesse est. Verum quid attinet verbis ista complecti; quorum tanta vis est, ut aliqui ea salutis suae impendio testati sint.

1. Brutus consul primus cum Arunte Tarquinij Superbi regno expulsi filio in acie ita equo concurrat; ut pariter illatis hastis, uterque mortifico vulnere ictus exanimis prosterneretur. Merito adiecerim populo Romano libertatem suam magno stitisse.

2. Cum autem in media parte fori, vasto ac repentino hiatu terra subderet, responsumque esset; re illum tantummodo compleri posse, qua populus Rom. plurimum valeret: Curtius de animi & generis nobilissimus adolescens, interpretatus Vrbem nostram virtute armisque praecipue excellere; militaribus insignibus ornatus, equum conscendit, cumque vehementer ad motoris calcariis praecipue in illud profundum egit. super quem uniuersi ciues honoris gratia certatim fruges iniecerunt, continuoque terra pristinum habitum re-

cupe-

cuper
Rom
quod
obue
glori
noct

3
porta
ris pr
eius
spont
bem
tariu
lium
lidar
praf
pitis
inclu
olim

4
cogi
Pra
capi
firm
suis
mun
suru
spe
mili
vire
cede

fig
Syl
rifer

5
stia
Rom
pro
reip
in
rem
que
sup

cuperavit. Magna postea decora in foro Romano fulserunt: nullum tamen hodie quod pietate Curtij erga patriam clarius obuersatur exemplum: cui principatum gloriæ obtinenti, consimile factum subnectam.

3. Genucio Cipo Prætori paludato portam egredienti, noui & inauditi generis prodigium incidit. Namque in capite eius subnō veluti cornua emerferunt: responsūque est regem cum fore, si in Urbem reuertisset. Quod ne accideret, voluntarium sibi met ac perpetuum indixit exilium. Dignam pietatem, quæ quod ad solidam gloriam attinet, septem regibus præferatur. Cuius testandæ rei gratia capitis effigis, ærea qua excesserat, portæ inclusa est: dictaque Randuseulana, quod olim æra raudeta dicebantur.

4. Genucius laudis huius, quæ maior excogitari vix potest, successionem Aelio Prætori tradidit. Cui ius dicenti, cum in capite picus consedisset, aruspicesque affirmassent, conseruato eo fore domus ipsius statum felicissimum, reip. miserri- mum: occiso, in contrarium utrunque ces- surum, euestigio picum morsu suo in conspectu senatus necauit: Decem & septem milites suæ familiæ, eximie fortitudinis viros, Cannensi prælio amisit: resp. procedente tempore ad summum impetij fastigium excessit. Hæc nimirum exempla, Sylla & Marius, & Cinna tanquam stulta riferunt.

5. Decius, qui consulatum in familiam suam primus intulit, cum Latino bello Romanam aciem inclinatam & penè iam prostratam videret, caput suum pro salute reip. deuouit: Ac protinus concitato equo, in medium hostium agmen, patriæ salutem, sibi mortem petens, irrupit: factaque ingenti strage, plurimis telis obrutus, super corruit. Ex cuius vulneribus & san-
guine

guine insperata victoria emerfit.

6. Vnicum talis imperatoris speciem esset, nisi animo suo respondentem filium genuisset. Is namque in quarto consulari patris exemplum secutus, deuotione simili, æque strenua pugna, consensu exitu labantes perditissime vires Urbis nostræ correxit. Itaque dignosci arduum est, vtrum Romana ciuitas vtilius habuerit Decios duces, an amiserit: quoniam vita eorum ne vinceretur obstitit, mors fecit vt vinceret.

7. Non est extinctus pro rep. superior Scipio Africanus: sed admirabili virtute ne respub. extingueretur, prouidit. Siquidem cum afflicta Cannensi clade vrbs nostra, nihil aliud quam præda victoris esse Annibalis videretur: ideoque reliquæ prostrati exercitus, deferendæ Italix, auctore L. Metello, consilium agitarent: tribunus militum admodum iuuenis, stricto gladio mortem vnicuique minitans, iurare omnes nunquam se relicturos patriam coegit: pietatemque non solum ipse plenissimam exhibuit, sed etiam ex pectoribus aliorum abeuntem reuocauit.

8. Age, vt à singulis ad vniuersos transgrediar, quanto, & quam æquali amore patriæ tota ciuitas flagrauit! cum secundo Punico bello exhaustum æriam, ne deorum quidem cultui sufficeret, & publicanæ vitro aditos censores hortati sunt, vt omnia sic locarent, tanquam respub. pecunia abundaret, seque præstituros cuncta; nec vllum assent, nisi bello confecto, petiuros polliciti sunt. Domini quoque seruorum quos Sempronius Gracchus ob insignem pugnam Beneuenti manumiserat, pretia ab imperatore exigere superfederunt. in castris etiam non eques, non centurio stipendium dari sibi desiderauit. Viti atque femiæ, quicquid auri argentiue habuerant; itera pueri insignia ingenuitatis ad

Susta-

sub
tuler
mun
rat)
omn
Non
decin
rat,
teret
trona
se,
auri,
missa
Itaque
ensta
dum.

1
empl
dru,
ca reg
tur, d
nis I
legato
tam g
deus,
nu o
rotis
riis p
cerent
Id po
imper
bular
vrum
dem f
thena
2
quoq
nienli
terrin
paque

sustentandam temporis difficultatem con-
 tulerunt: Ac ne beneficio senatus, (qui
 muneribus functos, tributis onere liberaue-
 rat) quisquam uti voluit; sed insuper id
 omnes promptissimis animis praestiterunt.
 Non ignorabant enim captis Veis, cum
 decimarum nomine, quas Camillus voue-
 rat, aurum Apollini Delphico mitti oport-
 eret, neque emendi eius facultas esset, ma-
 tronas ornamenta sua in aeternum retulisse.
 Similiterque audierant mille pondo
 auri, quae Gallis obsidione Capitolij pro-
 missa debebantur, earum cultu expleta.
 Itaque & proprio ingenio, & exemplo ve-
 nestatis admoniti, nulla sibi in re cessan-
 dum existimauerunt.

EXTERNA.

1. Sed & externa eiusdem propositi ex-
 empla attingam. Rex Atheniensium Co-
 drus, cum ingenti hostium exercitu Atti-
 ca regio debilitata, ferro ignique vastaretur,
 diffidentia humani auxilij ad Apollinis
 Delphici oraculum confugit; perque
 legatos sciscitatus est; quoniam modo illud
 tam graue bellum discuti posset. Respondit
 deus, Ita finem ei fore, si ipse hostili ma-
 nu occidisset. Quod quidem non solum
 totis Athenis; sed in castris etiam contra-
 riiis percrebruit. Eoque factum est, ut edi-
 ceretur, ne quis Codri corpus vulneraret.
 Id postquam cognouit, depositis insignibus
 imperij, familiarem cultum induit, ac pa-
 bulantium hostium globo sese obicit:
 vnumque ex his falce percussus, in ca-
 dem suam compulit: Cuius interitu ne A-
 thenae occiderent, effectum est.

2. Ab eodem fonte pietatis Thrasybuli
 quoque animus manauit. Is cum Athe-
 niensium urbem triginta tyrannorum te-
 terissima dominatione liberare cuperet, par-
 uaque manu maximae rei molem aggredere-
 tur,

retur, & quidam e consiliis dixisset: Quante tandem tibi Athenæ, per te libertatem consecutæ, gratias debebunt? respondit: Dij faciant, vt quantas ipse illis debeo, videar retulisse. Quo affectu inclytum destructæ tyrannidis opus laude cumulauit.

3. Themistocles autem, quem virtus sua victorem; iniuria patriæ imperatorem Persarum facerat; vt se ab ea oppugnanda abtineret, instituto sacrificio, exceptum patera tantæ sanguinem hausit: & ante ipsam aram, quasi quædam Pietatis clara victima concidit. Quo quidem tam memorabili eius excessu, ne Græciæ altero Themistocle opus esset, effectum est.

4. Sequitur eiusdem generis exemplum: Cum inter Carthaginem, & Cyrenas de margine agri pertinacissimè contentio esset; ad vltimum placuit vtrinque eodem tempore iuvenes mitti, & locum in quem ij conuenissent, finem ambobus haberi populis: Verùm hoc pactum Carthaginensium duo fratres nomine Philæni, perfidia præcurrere; citra constitutam horam maturato gressu in longius promotis terminis. Quod cum intellexissent Cyrenensium iuvenes, diu desallacia eorum questu, postremo acerbitate conditionis iniuriam discutere conati sunt. Dixerunt nanque, sic eum hæc ratum fore, si Philæni viuos se ibi obrui passi essent. Sed consilio euentus non respondit: illi enim nulla interposita mora, corpora sua his terra operienda tradiderunt. Qui quoniam patriæ, quam vitæ suæ longiores terminos esse maluérunt; bene iacent, manibus & ossibus suis Panico dilatato imperio. Vbi sunt superbx Carthaginis alta moenia? vbi maritima gloria inclyti portus? vbi cunctis littoribus terribilis elassis? vbi tot exercitus? vbi tantus equitatus? vbi immenso Africæ spatio non contenti spiritus? Omnia ista duobus Scipionibus Fortuna parata est.

ta est
moriam
xit. N
mora
possit
5.11
Kotele
libus a
rum o
pro sal
bus ar
nienti
bus ob
vrbis S
tuta A
go qua
tatis er
nis ex
misque
exemp
veritas

DE

I

ROM

1 Q

2 C

3 O

D

p

salubr

tis fec

1. F

tibus s

blisque

pendus

bellum

ta est. At Philænorum egregij facti memoriam ne patriæ quidem interitus extinxit. Nihil est igitur, excepta virtute, quod mortali animo ac manu immortale quæri possit.

5. Inuenerit ardore plena hæc pietas. Aristoteles verò supremæ vitæ reliquias senilibus ac rugosis membris in summo literarum otio vix custodiens, ad eum valenter pro salute patriæ incubuit; ut eam hostilibus armis solo æquatam, in lectulo Atheniensi iacens, Macedonum de manibus, quibus obiecta erat, eriperet. Ita non tam vrbs Stagira euerfa Alexandri, quam restituta Aristotelis notum est opus. Pater ergo quàm benignæ, quàmque profusæ pietatis erga patriam omnium ordinum, omnis ætatis homines extiterint; sanctissimisque naturæ legibus mirificorum etiam exemplorum clara mundo subscripserit veritas.

CAP. VII.

DE PATRVM AMORE ET
INDVLGENTIA IN
LIBERIS.

ROMANORVM.	EXTERNORVM
1 Q. Fabij Max.	REGVM.
Rulliani.	1 Seleuci Syria.
2 Caserij Flau.	2 Ariobarzani
3 Offanij Balbi.	Cappadocia.

DET nunc vela pij & placidi affectus parentum erga liberos indulgentia; salubrique aurâ prouecta, gratam suauitatis secum dotem afferat.

1. Fabius Rullianus quinque consulatibus summa cum gloria peractis, omnibusque & virtutibus & vita meritis stupendus legatus ire Fabio Gurgiti filio ad bellum difficile & periculosum conscien-

dum

dum grauatius non est; per e ipso duntaxat anime sine corpore militaturus: vipote propter vltimam senectutem leuuli otio, quam labori precliorum habilior. Idem triumphantis curram, equo insidens, sequi, quem ipse paruulum triumphis suis gestauerat, in maxima voluptate posuit: nec accessor gloriosæ illius pompæ, sed auctor spectatus est.

2. Non tam Cæsetij speciosa equitis Romani fors: sed patriæ par indulgentia: Qui à Cæsare omnium iam externorum & domesticorum hostium victore, cum abdicare filium suum iuberetur, quod is tribunus plebis cum Marullo collega, inuidiam ei tanquam regnum affectanti fecerat: in hunc modum respondere sustinuit: Celcius tu mihi Cæsar omnes filios meos eripies, quam ex his ego vnum nota pelam mea. Habebat autem duos præterea eptinæ indolis filios, quibus Cæsar se incrementa dignitatis benignè largiturum pollicebatur. Hunc patrem tamen summa diuini principis clementia tutum præstitit; quis tamen non humano ingenio maius ausum putet, quod cui totus terrarum orbis succubuerat, non cessit?

3. Sed nescio an Octavius Balbus concitatoris & ardentioris erga filium benevolentia fuerit. Proscriptus à triumuiris, cum domo postica clausus esse egressus, iamque fugæ expeditum initium haberet: postquam intus filium trucidari falsus clamore è vicinia accepit, ei se neci quam euaserat, obtulit, occidendumque militibus tradidit. Pluris nimirum illud momentum, quo illi præter spem videre filium incolumem contigerat, quam salutem suam æstimans. Miseros adolescentis oculos, quibus amantissimum sui patrem ipsius opera hæc expirantem intueri necesse fuit.

E X T E R N A.

1. Ceterum ut ad iucundiora cognitu
 venianus, Seleuci regis filius Antiochus
 nouerca Stratonices infinito amore correptus,
 memor quàm improbis facibus arde-
 ret, impium pectoris vulnus pia dissimu-
latione contegebat. Itaque diuersi affectus
 iisdem visceribus ac medullis inclusi sum-
 ma cupiditas, & maxima verecundia, ad
 vltimam tabem corpus eius redegerunt.
 Iacebat ipse in lectulo, moribundo simi-
 lis: lamentabantur necessarij; pater mœ-
 rore prostratus, de obitu vnici filij, deque
 sua miserrima orbitate cogitabat: totius
 domus funebris magis, quam regis erat
 vultus. Sed hanc trinitatē nubem Leptinis
 mathematici, vel, vt quidam tradunt,
 Erasistrati medici prouidentia discussit:
 Iuxta enim Antiochum sedens, vt eum ad
 introitum Stratonices rubore perfundi, &
 spiritu increbrescere, eaque egrediente
 pallere, & excitatiorem anhelitum subin-
 de recuperare animaduertit; curiosiore ob-
 seruatione ad ipsam veritatem penetravit.
 Intrante enim Stratonice, & rursus ab-
 eunte, brachium adolescentis dissimulan-
 ter apprehendendo; modo vegetiore, modo
 languidiore pulsu venarum comperit cu-
 ius morbi æger esset, protinusque ad Seleu-
 co exposuit. Qui charissima sibi coniuge
 filio cedere non dubitauit: Quod in amo-
 rem incidisset, fortunæ acceptum referens:
 quod dissimulare eum vsque ad mortem
 paratus esset, ipsius pudori imputans. Sub-
 iiciatur animis senex, rex, amans; iam
 patebit quàm multa, quamque difficilia,
 paterni affectus indulgentia superauit.

2. At Seleucus quidem vxore, Ariobar-
 zanes autem filio suo Cappadociæ regno
 celsit, in conspectu Cn. Pompeij: cuius
 cum tribunal conscendisset, inuitatusque
 ab eo

216 VALERII MAXIMI
ab eo in curuli sella sedisset; postquam filium in cornu scribæ humiliorem fortuna sua locum obtineatam conspexit, non sustinuit infra se collocatum intueri: Sed protinus sella descendit, & diadema in caput eius transfudit: hortarique coepit ut eo transiret vade ipse surrexerat. Exciderunt lacrymæ iuveni, cohortuit corpus, dilapsum diadema est, nec quod iussus erat, progredi potuit: Quodque penè fidem veritatis excedit, lætus erat, qui regnum deponebat: tristis, cui dabatur: Nec vllum finem tam egregium certamen habuisset, nisi patriæ voluntati auctoritas Pompeii adfuisset. Filium enim & regem appellauit, & diadema sumere iussit, & in curuli sella confidere coegit.

CAPVT VIII.

QUI SEVERI ADVERSVS LIBEROS

1. L. Titius Brutus, quatuor iuvis primus COS.
2. Cassius Viscelli. & M. A. Emilium Scæurus.
3. T. Manlius Torquatus. & A. Fulvius.

COMITAE lenitatis hi patres, tragica asperitatis illi. Par Romulo gloria L. Brutus, quia ille urbem, hic libertatem Romanam condidit: filios suos, Tarquinij dominationem à se expulsam reducèntes, summum imperium obtinens, comprehensos, proque tribunali virgis caesos, & ad palum religatos securi percussit. Exiit patrem, ut coactum ageret: orbisque vivere, quam publicæ vindictæ decesse maluit.

2. Huius emulatus exemplum Cassius, filium, qui tribunos plebis Agrariam legem

gem primus popularitate de iustis statem dep & amicor mine dom & um, nec reri coa se

3. T. a ser egregi quoque er peritissim quidem n Nam cum eius D. S nuerat, q Patribus de ea re

num filio mo deind etiam eor sensu cog solus que vacant, a tissimeq uit: Cùm à sociis a repub. eu co, proti beo. Tau

Silanus, nunt, sus sumptis. & relig erat reip potuit ta flecti rig quis in duceret aures ac attrio co Torquat ta erat:

gen

quam si-
m fortuna
non sus-
tuleri: Sed
era in ca-
pit ut eo
xiderunt
s, dilap-
erat, pro-
m verita-
am depo-
vllum si-
habuisset,
Pompeij
n appella-
in curulis

R. S. V. S.
us iuris-
mitius
rus.
ius.
res, tra-
nulo glo-
ic liber-
os suos,
xpulsam
btinens,
irgis ca-
percuti
ageret;
vindicte
Cassius,
riam le-
geat

gem primus tulerat, multisque aliis rebus populariter ~~animos hominum amore sui~~ ~~tenere~~ tenebat; postquam illam potestatem deposuit, adhibito propinquorum & amicorum consilio, affectati regni crimine domi damnant: verberibusque affectum, necari iussit: ac peculium eius Cereberi consecrauit.

3. T. autem Manlius Torquatus, propter egregia multa raræ dignitatis, iuris quoque civilis, & sacrorum pontificalium peritissimus, in consimili facto ne consilio quidem necessariorum indigere se credidit. Nam cum ad senatum Macedonia de filio eius D. Silano, qui eam provinciam obtinuerat, querelas per legatos detulisset; à Patribus conscriptis petiit, nequid ante de ea re scernerent, quam ipse Macedonum filiique sui causam inspexisset: Summo deinde cum amplissimi ordinis, tum etiam eorum qui questum venerant, consensu cognitione suscepta, domi consedit: solusque utriusque parti per totum biduum vacavit, ac tertio plenissime die, diligentissimeque auditis testibus, ita pronuntiavit: Cum Silanum filium meum pecunias à sociis accepisse mihi probatum sit, & repub. eum & domo mea indignum iudico, protinusque è conspectu meo abire iubeo. Tam tristi patris sententia percussus Silanus, lucem ulterius intueri non sustinuit, suspendioque se proxima nocte consumpsit. Peregerat iam Torquatus severi & religiosi iudicis partes, satis factum erat reipub. habebat ultionem Macedonia, potuit tam verecundo obitu filij patris innecti rigor. at ille neque adolescentis exequiis interfuit, & cum maxime funus eius duceretur, consulere se volentibus, vacuas aures accomodavit. Videbat enim se in coartio consedisse, in quo illius Imperiossi Torquati severitate conspicua imago posita erat; Prudentissimoque viro succumbat.

bat, effigies maiorum cum titulis suis idcirco in prima ædium parte poni solere, ut eorum virtutes posterius non solum legent, sed etiam imitarentur.

4. M. verò Scaurus, lumen ac decus patriz, cum apud Athesim flumen impetu Cimbrorum Romani equites pulsi, deserto procos. Catulo Urbem pauidi repetissent; confertationis eius participi filio suo misit qui diceret; libentius se in acie eius interfecidi ossibus occurrurum, quam ipsum tam deformis fugæ reum visurum. Itaque si quid modò reliquum in pectore verecundiz superesset, conspectum degeneri irati patris vitaret. recordatione enim iuuentæ suæ, qualis M. Scauro aut habendus aut spernendus esset filius admoneretur. Quo nuncio accepto, iuuenis coactus est fortius aduersus semetipsum gladio uti, quam aduersus hostes usus fuerat.

5. Nec minus animosè A. Fulvius vir senatorij ordinis, euntem in aciem filium retraxit, quam Scaurus è prælio fugientem increpuit. Nanque iuuentem & ingenio & literis & forma inter æquales nitentem, prauo consilio amicitiam Catilinz secutum, inque castra eius temerario impetu mentem, medio itinere abstractum supplicio mortis affecit: præfatus, Non se Catilinz illum aduersus patriam, sed patris aduersus Catilinam genuisse. Licuit, donec ciuilibus belli rabies præteriret, inclusum arcere: verùm illud cauti patris narraretur opus, hoc seueri refertur.

CAP. IX.

QVI MODERATI ERGA
SUSPECTOS LIBEROS.

1 L. Gellius Poplicola.

orator.

2 Q. Hortensius

3 Fulvius quidam

4 Pater quidam.

S E D

S E D
ueres clem
acta po1. L.
censuran
misa de
stiprum
pemodu
ad vind
vniuers
positis
lescenti
ligentis
cilij, tr
impetu
missise2. Q.
ribus o
fuit, ac
Cum e
spectar
Messall
biturus
diceret
præter
quiesce
senten
seruit,
quam
natura
tes, se
re vsu
ribus
sangu3. I.
digni
rum
imple
ob id
tur, a
prehe
bit,

SED vt hanc incitatum & asperam seueritatem mitiores relatu patrum mores clementiæ suæ mistura temperent, exactæ poenæ concessa venia iungatur.

1. L. Gellius, omnibus honoribus ad censuram defunctus, cum grauissima crimina de filio, cum nouerca commissum stuprum, & parricidium cogitatum, prope modum explorata haberet; non tamen ad vindictam procurrit continuo, sed penè vniuerso senatu adhibito in consilium, expositis suspitionibus, defendendi se adolescenti potestatem fecit. Inspectaque diligentissimè causa, absoluit eum de concilij, tum etiam sententia sua: Quod si impetu iræ abstractus scire festinasset; admisisset magis scelus, quam vindicasset.

2. Q. autem Hortensij, qui suis temporibus ornamentum Romanæ eloquentiæ fuit, admirabilis in filio patientia extitit. Cum enim eousque impietatem eius suspectam, & nequitiam inuisam haberet, vt Messallam suæ sororis filium hæredem habiturus ambitus reum defendens iudicibus diceret, Si illum damnassent, nihil sibi præter osculum nepotum, in quibus acquiesceret, superfuturum: Hac scilicet sententia, quam etiam editæ orationi inseruit, filium potius in tormento animi, quam in voluptatibus reponens: tamen naturæ ordinem confunderet, non nepotes, sed filium hæredem reliquit. Moderatè vsus affectibus suis: quia & viuis moribus eius verum testimonium, & mortuus sanguini honorem debitum reddidit.

3. Idem fecit clari generis, magnæque dignitatis vir Fuluius, sed in filio aliquantum retriore. Nam cum auxilium senatus implerasset, vt suspectus in parricidio & ob id latens per triumuirum conquireretur, ac iussu Patrum conscriptorum comprehensus esset; non solum eum non notauit, sed etiam decedens, dominum om-

230 VALERII MAXIMI
num esse voluit. Quem sibi genuerat hæ-
redem instituens, non quem expertus
fuerat.

4. Magnorum virorum clementibus ad illi
ignoti patris nouæ atque inuisitæ ratio-
nis consilium adiuciam: qui cum à filio
nesti sibi insidias comperisset, nec inducere
in animum posset, vt verum sanguinem
ad hoc sceleris progressum crederet, sed u-
xorem suppliciter rogauit, ne se vlti-
terius celaret, sed diceret: siue illum ado-
lescentem subiecisset, siue ex alio conce-
pisset: Asseruatione deinde eius, & iure-
iurando, se nil tale debere suspicari, per-
suasus; in locum desertum filio perducto,
gladium, quem secum occultum attulerat,
tradidit, ac iugulum ferendum præbuit,
nec veneno, nec latrone ei ad peragendum
parricidium opus esse affirmans: Quo facto
non paulatim, sed magno impetu res cogi-
tatio pectus iuuenis occupauit; conti-
nuoque abiecto gladio, Tu verò, inquit,
pater viuere: & si tam obsequens es, vt hoc
precarî filio permittas, me quoque exspe-
ra. Sed tantum quaeso, ne meus erga te
amor eo sit vilior, quòd à pœnitentia ori-
tur: O solitudinem sanguine meliorem, pa-
cioresque peratibus siluas, & alimentis
blandius ferrum, ac mortis oblatæ, quam
datæ vitæ felicius beneficium!

CAPVT X.

QVI FILIORVM OBLI-
TVM FORTI ANIMO
TVLERVNT.

ROMANI.

- 1 M. Horatius Pul-
villus COS. II.
2 L. AEmilius
Paulus præcos.
3 Q. Martius Rex,
CO S.

EXYERNI.

- 1 Pericles Athe-
nienfis.
2 Xenophon.
3 Anaxagoras.

COM

CO
in
runt, re
mo tole

1. Ho
Ioui O
interqu
borum
suum au
mouit,
terrum
gione
patris
se vide

2. Cl
illustre
nunc
claris
formis
re ad
gentem
duos
trium
te dien
rū con
Itaque
abund
est. Q
nuerit
Ris ap
claus
in n

Quiri
molit
regin
adu
totum
Quap
enim
meum
gemi
3.
adie

COMMEMORATIS patribus quibus iniurias filiorum patienter exceperunt, referamus eos qui mortes a quo animo tolerarunt.

1. Horatius Pulvillus, cum in Capitolio Ioui Opt. Max. ædem pontifex dedicaret, interque nuncupationem solennium verborum postem tenens, mortuum a poste remouit, ne tanti templi dedicationem interrumperet: Neque vultum a publica religione ad priuatum ~~conuenit~~ deflexit, ne patris magis, quam pontificis partes se videretur. Tolle, inquit, cadauer.

2. Clarum exemplum: nec minus tamen illustre quod sequitur. AEmilius Paullus nunc felicissimi, nunc miserrimi patris clarissima representatio, ex quatuor filiis formæ insignis, egregiæ indolis, duos iure adoptionis in Corneliam, Fabiamque gentem translatos, sibi ipse denegauit: duos ei fortuna abstulit. Quorum alter triumphum patris funere suo quartum ante diem præcessit: alter in triumphali curru conspectus, post diem tertium expirauit. Itaque qui ad donandos vsque liberos abundauerat, in orbitate subito destitutus est. Quem casum quo robore animi sustinuerit, oratione, quam de rebus a se generis apud populum habuit, hanc adiiciendo clausulam, nulli ambiguum reliquit: Cum in maximo prouentu felicitatis nostræ Quirites timerem, nequid mali fortuna moliretur; Iouem Opt. Max. Iunonemque reginam, & Mineruam precatu sum, ut si aduersi quid populo Romano immineret, totum in meam domum conuerteretur. Quapropter bene se res habet: annuendo enim votis meis id egerunt, ut vos potius meum casum doleatis, quam ego vestro ingemiscerem.

3. Vno etiam nunc domestico exemplo adiecto, in alienis luctibus orationi meæ

vagari permittam. Q. Marcius Rex superior, Catonis in consulatu collega, filium summæ pietatis & magnæ spei, & quæ non parua calamitatis accessio fuit, vnicum amisit. Cumque se obitu eius subrutum, & euersum videret; ita dolorem altitudine consilij coërcuit, vt à rogo iuuenis protinus Curiam peteret: senatumque, quem eo die lege habere oportebat, euocaret. Quod nisi fortiter mœrorem ferre scisset, vnus diei lucem inter calamitosum patrem, & strenuum consulem, neutra in parte cessante officio, partiri non potuisset.

E X T E R N A.

1. Princeps Atheniensium Pericles intra quatrimum duobus mirificis adolescentibus filiis spoliatus; iis ipsis diebus & vultu pristinum habitum retinente, & oratione nulla ex parte infractiore concionatus est. Ille verò caput quoque solito more coronatum gerere sustinuit, vt nihil ex veteri ritu propter domesticum vulnus detraheret. Non sine causa igitur tanti roboris animus ad Olympij Iouis cognomen ascendit.

2. Xenophon autem, quod ad Socraticam disciplinam attinet, proximus à Platone felicis ac beatæ facundię gradus, cum solenne sacrificium perageret, è duobus filiis maiorem natu nomine Gryllus, apud Mantineam in prælio cecidisse cognouit: nec ideo institutum deorum cultum omittendum putauit, sed tantummodo coronam deponere contentus fuit. Quam ipsam, percunctatus quonam modo occidisset, vt audiuit fortissimè pugnante non inersisse, capiti reposuit; numina quibus sacrificabar, testatus, maiorem se ex virtute filij voluptatem, quam ex morte amaritudinem sentire. Alius remouisset hostiam, obiecisset altaria, lacrymis resperfa thura disc-

disc
immo
dentis
cumb
tristiu
3. N
dus est
inquit
nuntia
sciebat
simis p
siquis
ignora
memin
di spri
tempo
nem lo
aliquen
riturus

V

L

QVAM
RO
1 Lucr
C
2 L. V
3 Pont
4 P. M
5 Q. P
6 P. A

dissecisset: Xenophontis corpus religioni immobile stetit, & animus in consilio prudentiæ stabilis mansit: Nam dolori succumbere, ipsa clade, quæ nunciata erat, tristius duxit.

3. Nec Anaxagoras quidem suppressendus est. Audita namque morte filij, Nihil, inquit, mihi inexpectatum, aut nouum nuntias: ego enim illum ex me natum sciebam esse mortalem. Has voces utilissimis præceptis imbuta virtus mittit: quas si quis efficaciter auribus perceperit, non ignorabit ita liberos esse procreandos, ut meminerit his à rerum natura, & accipiendi spiritus, & reddendi eodem momento temporis legem dici: atque ut mori neminem solere, qui non vixerit, ita nec vivere aliquem quidem posse, qui non sit mortuus.

VALERII MAXIMI

LIBER SEXTVS.

CAP. I. DE PVDICITIA.

QVAM COLVERE		<i>liscus.</i>
ROMANI.	7	M. Claudius
1 Lucretia Sp.F.L		Marcellus ad.
Collatini.		cur.
2 L. Virginus.	8	Q. Metellus Ce-
3 Pontius Anfidius		ler trib. pleb.
anus eq. Roma.	9	T. Veturius T.
4 P. Maenius.		F. Calpurnius.
5 Q. Fabius Max.	10	C. Pescennius
Seruilianus.		III. vir ca-
6 P. Asilius Phi-		pitalis.
	P 5	31 Com-

1	Caminus trib. plebis.	1	Hippo feminae Grati.
12	G. Marina COS.	2	Chiquara Or- giagōis reguli.
13	Prinati qui adul- terii depre- hensa vindi- caturs.	3	Teutonorum vxo- res.

V NDE te virorum pariter ac femina-
rum precipuum firmanentū pudici-
tia inuocem? Tu enim prisca religione
consecratos Vestæ fœcos incolis. Tu Capi-
tolinæ Iunonis pulvinaribus incubas. Tu
palatij columen augustos penates, sanctis-
simumque Iulix gentis genialem thorum
assidua statione celebras. Tuo presidio
puerilis ætatis insignia munita sunt. Tui
numinis respectu sincerus iuuentæ nos
permanet. Te custode matronalis stola cen-
setur. Ades igitur, & cognosce quæ siori
ipsa voluisti.

1. Dux Romanæ pudicitix Lucretia, cu-
jus virilis animus, maligne errore fortu-
næ, muliebri corpore tortus est: A Sex-
Tarquinio regis Superbi filio per vim stu-
prum pati coacta, cum grauissimis verbis
iniuriam suam in consilio necessariorum
deplorasset; ferro se, quod veste tectum at-
tulerat, interemit. Causamque tam ani-
moso interitu imperium consulare pro se-
gno permutandi, populo Rom. præbuit.

2. Atque hanc illatam iniuriam non tu-
lit Virginius plebeij generis, sed patricij
vir spiritus, ne probro contaminaretur do-
mus sua, proprio sanguini non pepercit.
Nam cum Ap. Claudius decemuir, filix
eius virginis stuprum, potestatis viribus
fretus, pertinacius expeteret, deductam in
forum puellam occidit, pudicæque inter-
emptor, quam corruptæ pater esse maluit.

3. Nec alio robore animi præditus fuit
Pontius Aufidianus, eques Rom. qui post-
quam

quàm comperit filix suæ virginitatem à prædago prodatam Fannio Saturnino, non contentus sceleratum seruum affecisse supplicio, etiam ipsam puellam necavit. Itaque ne turpes eius nuptias celebraret, accubas exequias duxit.

4. Quid P. Mænius, quàm seuerum pudicitie custodem egit! In libertum nanque gratum admodum sibi animaduertit, quia eum nubilis iam ætatis filix suæ osculum dedisse cognouerat; cum præsertim non libidine, sed errore lapsus videri posset. Ceterum amaritudine pœnæ, teneris adhuc puellæ sensibus, castitatis disci linam ingenerari magni æstimauit. Iique tam tristi exemplo præcepit, ut non solum virginitatem illibatam, sed etiam oscula ad virum sincera perforret.

5. Q. vero Fabius Maximus Sexuilianus honoribus quos splendidissimè gessit, censuræ gravitate consummatis, exegit à filio unico pœnas dubie castitatis: Is eas pendit, voluntario secessu conspectum patris vitando.

6. Dicerem censorium virum nisi acerbum extitisse, nisi P. Atilium Philiscum in pueritia corpore questum à demino facere coactum, tam seuerum postea patrem cernerem. Filiam enim suam, quod ea se stupri crimine coinquinauerat, interemit. Quàm sanctam igitur in ciuitate nostra pudicitiam fuisse existimare debemus, in qua etiam institores libidinis, tam seueros eius vindices euasisse aduertimus?

7. Sequitur excellentis nominis, ac memorabilis facti exemplum. M. Claudius Marcellus ædilis curulis C. Scantinio Capitolino trib. pl. diem ad populum dixit, quod filium suum de stupro appellasset: Eoque assenerante se cogi non posse ut adesset, quia sacrosanctam potestatem haberet, & ob id tribunitium auxilium implorante; totum collegium tribunorum negavit

gavit se intercedere, quò minus pudicitiae quaestio perageretur. Citatus itaque Scantinius reus, vno teste qui tentatus erat, damnatus est. Constat iuuenem productum in Rostra defixo in terram vultu perseueranter tacuisse, verecundoque silentio plurimum in vltionem suam valuiffe.

8. Metellus quoque Celer stuprosae mentis acer punitor extitit, Cn. Sergio Silo promissorum matrifamiliae nummorum gratia diem ad populum dicendo, eumque hoc vno crimine damnando: Non enim factum tunc, sed animus in quaestionem deductus est: plusque voluisse peccare nocuit, quam non peccasse profuit.

9. Concionis haec, illa Curiae grauitas. T. Veturius, filius eius Veturij, qui in consilatu suo Samnitibus, ob turpiter istum foedus, deditus fuerat: cum propter domesticam ruinam, & graue aes alienum C. Plotio nexum se dare admodum adolescentulus coactus esset: seruilibus ab eo verberibus, quia stuprum pati noluerat, affectus, querelam ad consules detulit. A quibus hac de re certior factus senatus, Plotium in carcerem duci iussit. In qualicumque enim statu positam Romano sanguini pudicitiam tutam esse voluit.

10. Et quid mirum, si hoc vniuersi P. C. censuerunt? C. Pescennius triumuir Capitalis Cornelium fortissimè militiae stipendia emeritum, virtutisque nomine quater honore primipili ab imperatoribus donatum; quòd cum ingenuo adolescentulo stupri commerciam habuisset, publicis vinculis oneravit: A quo appellati tribuni, cum de stupro nihil negaret, sed sponsonem se facere paratum diceret, quòd adolescentens ille palam atque aperte corpore quaestum fastitasset: intercessionem suam interponere noluerunt. Itaque Cornelius in carcere mori coactus est. Non putarunt tribuni pleb. remp. nostram cum foribus

viris pacisci oportere, vt externis periculis domesticas delicias emerent.

11. Libidinosi centurionis supplicium, M. Lætorij Mergi tribuni militaris, æque similis fœdus exitus sequitur: Cui Cominius trib. pleb. diem ad populum dixit, quod cornicularium suum stupri causa appellasset. Nec sustinuit eius rei sententiam Lætorius, sed se ipse ante iudicij tempus fuga prius subtraxit, deinde etiam morte puniuit. Naturæ modum expleuerat: fato tamen functus, vniuersæ plebis sententia crimine impudicitæ damnatus est: Signa illum militaria, sacratæ aquilæ & certissima Romani imperij custos seuera castrorum disciplina, vsque ad inferos persecuta est. Quoniam cuius magister esse debuerat, sanctitatis corruptor tenebat existere.

12. Hoc mouit C. Marium Imperatorem, eum, cum C. Luscium sororis suæ filium tribunum militum à C. Plotio manipulario milite iure cæsum pronuntiauit, quia eum de stupro compellare ausus fuerat.

13. Sed vt eos quoque, qui in vindicanda pudicitia dolore suo pro publica leg. vsi sunt, stricim percurram: Sempronius Musca C. Gallium deprehensum in adulterio flagellis cecidit: C. Memmius L. Octauium similiter deprehensum neruis contudit: Carbo Accienus à Vibieno, item Pontius à P. Cernio deprehensi castrati sunt: Ca. etiam Furium Brochum quidam deprehendit & familiz stuprandum obiecit: Quibus iræ suæ indulgisse, fraudi non fuit.

E X T E R N A.

1. Atque vt domesticis externa subiectam, Græca femina nomine Hippo, cum hostium classe esset excepta, in mare se, vt morte pudicitiam tueretur, abiecit: Cuius corpus Erechtheo littori appulsum, proxima vndis humo sepulturæ mandatū, ad hoc

tem.

tempus turulus contegit: Sanctitatis verò gloriam æternæ traditam memoriæ Græcia laudibus suis celebrando, quotidie florentiorem effecit.

2. Vehementius hæc, illud consideratius exemplum pudicitia. Exercitum & copias Gallogræcorum a Ca. Manlio consule in Olympo monte ex parte deleris, ex parte captis, Orgiagontis regni vxor miræ pulchritudinis a centurione, cui custodienda tradita erat, stuprum pati coacta: postquam ventum est in eum locum in quem centurio, missis nuntio, necessarios mulieris pretium quo eam redimerent, afferre iusserat: Aurum expendente centurione, & in eius pondus animo oculisque intento, Gallogræcis lingua gentis suæ imperauit, vt eum occiderent. Interfecti deinde caput abscisum manibus retinens, ad coniugem venit; abiectoque ante pedes eius, & iniuriæ & vltionis suæ ordinem exposuit. Huius feminae quid aliud quisquam, quam corpus in potestatem hostium venisse dicat? Nam neque animus vinci, nec pudicitia capi potuit.

3. Teutonorum verò coniuges Marium victorē orarunt vt ab eo virginibus Vestalibus dono mitterentur, asserentes æquè se, atque illas virilis concubitus expertes futuras. Eaque res non impetrata, laqueis sibi nocte proxima spiritum eripuerunt. Dij melius, quòd hunc animum viris eorum in acie non dederunt. Nam si mulierum suarum virtutem imitari voluissent, incerta Teutonice victoriæ trophæa reddidissent.

CAPVT II.

QVAE LIBERE DICTA
AVT FACTA.

A ROMANIS.

Y Legato Prinerna 3 In Marcio Pbin
tinn.
lign

3 S
4 C
5 M
6 C
7 M
8 H
9 D

L I
sp
tam, v
tem no
virium
perauer
fuderit
vulgi s
fina cu
potè fr
prouide
partes
propria
1. Pr
oppidu
natus
agitaba
Prinern
igitur o
tempor
Ceteru
bus rest
lici sa
Princep
tus, qu
Quam
iudican
ratofqu

	Lippa COS.	10 M. Castricio Placentino.
3	Scipione AEmi- liano.	11 Ser. Sulpicio Galba.
4	Cn. Calpurnio Pisone.	12 A. Caesellio in- viscon.
5	M. Catone Vci- censi.	AB EXTERNIS.
6	Cn. Lentulo Mar- cellino COS.	1 Machaera Mace- donica ma- licre.
7	M. Fauonio.	2 Syracusana qua- dam.
8	Helvio Mancio Fermiano.	3 Theodoro Cyno- naco.
9	Diphilo Tra- gædo.	

LIBERTATEM autem vehementer spiritus dictis pariter ac factis testatam, ut non inuitauerim; ita vltro venientem non excluderim. Quæ inter virtutem vitiumque posita, si salubri modo se temperauerit, laudem; si quo non debuit, profuderit, reprehensionem meretur. Atque vulgi sic auribus gratior, quam sapientissimi cuiusque animo probabilior est. Vt pote frequentius aliena venia, quam sua providentia tata. Sed quia humanæ vitæ partes persequi propositum est; nostra fide, propria æstimatione referatur.

1. Priuerno capto, interfectisque qui id oppidum ad rebellandum incitauerant, senatus indignatione accensus consilium agitabat, quidnam sibi de reliquis quoque Priuernatibus faciendum esset. Ancipiti igitur casu salus eorum fluctuabat, eodem tempore & victoribus & iratis subiecta. Ceterum cum auxilium vnicum in precibus restare animaduertent, ingenti Italici sanguinis obliuisci non potuerunt. Princeps enim eorum in Curia interrogatus, quam poenam mererentur, respondit: Quam merentur, qui se dignos libertate iudicant. Verbis arma sumpterat; exasperatosque Patrum conscripsit, animos inflam-

mauc-

mauerat. Sed Plautius consul fauens Priuernatium causis, regressum animoso eius dicto obtulit; quæsiuitque qualem cum eis Romani pacem habituri essent impunitate donata. At is constantissimo vultu, Si bonam dederitis, inquit, perpetuam: si malam, non diuturnam. Quæ voce perfectum est, vt visis non solum venia, sed etiam ius & beneficium nostræ ciuitatis daretur.

2. Sic in senatu Priuernas loqui ausus est. L. verò Philippus consul aduersus eundem ordinem libertatem exerceere non dubitauit. Nam segnitiem pro Rostris exprobrans, alio sibi senatu opus esse dixit: tantumque à pœnitentia dicti absuit, vt etiam L. Crasso summæ dignitatis & eloquentiæ viro, id in Curia grauius ferenti, manum iniici iuberet. Ille reiecto listore, Non es, inquit, mihi Philippe consul, quia nec ego quidem tibi senator sum.

3. Quid? populum ab incurso suo tutum libertas reliquit? imò & similiter aggressa, & æquæ experta est patientem. C. Carbo trib. pleb. nuper sepulcræ Gracchanæ seditionis turbulentissimus vindex, idemque orientium civilium malorum fax ardentissima, P. Africanum à Numantiæ ruinis summo cum gloriæ fulgore venientem, ab ipsa penè porta in Rostra perducum, quid de Ti. Gracchi morte, cuius sororem in matrimonio habebat, sentiret, interrogauit: vt auctoritate clarissimi viri, inchoato iam incendio multum incrementi adiuiceret: Quia non dubitabat, quin propter tam arctam affinitatem, aliquid pro interfecti necessarij memoria miserabiliter esset locuturus. At is iure cum casum videri respondit. Cui dicto cum concio tribunatio furore instincta violenter succlamasset, Taceant, inquit, quibus Italia neuera est. Otto deinde mirmure, Non efficietis, ait, vt solutos verear, quos alligatos adduxi. Vniuersus populus iterum ab vno

contum
honor vi
storia ip
donica,
amita, ac
se ante t
uices, tu
seruati: N
sed quia
gentis, n
finiti era
pionis lib
4. Quæ
quod aut
tories cu
magna la
minum i
fronte tu
Crispam
nocentem
iuuenili
uētis, m
tridens
ab eo; cu
inquit, p
ris, civil
de tuo p
consiliu
dicto du
nilium, l
rūm lege
solum p
5. Quo
magis qu
in senat
iudex se
laudatio
sent, pro
nus sub
estando,
tali auxi
admirati
ciuidere

contumeliosè correptus erat. Quantus est honos virtutis? tacuit adcurum: Recens victoria ipsius Numantina, & patris Macedonica, deuictæque Carthaginis spolia auenta, ac duorum regum Suphacis & Persæ ante triumphales currus cateatae ceruices, tunc totius fori frementis ora clausurat: Nec timori datum est silentium, sed quia beneficio AEmiliae & Corneliae gentis, multi metus Urbis, atque Italiae finiti erant, plebs Romanae libertatis Scipionis libera non fuit.

4. Quapropter minus mirari debemus, quod amplissima Cn. Pompeij auctoritas toties cum libertate luctata est: nec sine magna laude, quoniam omnis generis hominum licentiae iudibrio esset; quæra fronte tulit. Cn. Piso, cum Manilium Crispum reum ageret, eumque euidenter nocentem gratia Pompeij videret crispum iuuenili impetu ac studio accusationis prouectens, multa & graua crimina præpotenti defensori obiecit. Interrogatus deinde ab eo, cur se quoque non accusaret: Da, inquit, prædes reip. te, si postularis fueris, civile bellum non excitaturum; etiam de tuo prius, quam de Manilij capite in consilium iudices mittam. Ita eodem iudicio duos sustinuit reos: accusatione Manilium, libertate Pompeium: & eorum alterum lege peregit, alterum professione, quæ solum poterat.

5. Quid ergo libertatis sine Catone? non magis quam Cato sine libertate. Nam cum in senatorem nocentem & infamem reum iudex sedisset, tabellæque Cn. Pompeij laudationem eius continentes, prolata essent, proculdubio efficaces future, pronus subnouit eas è quaestione, legem recitando, qua cautum erat, ne senatoribus tali auxilio uti liceret. Hinc facta persona admiratione ademit. Nā quæ in alio audaci videretur, in Catone fiducia cognoscitur

virum Perpernam scuitiam tuam
 execrantem, omnesque eos una voce in-
 dignantes quod indemnati sub te adoles-
 centulo carnifice occidissent. Obducta iam
 vietis cicatriceibus bellorum civilium va-
 stissima vulnera, municipali homini, ser-
 uitudinem paternam redolenti, effrenata te-
 meritate, intolerabilique spiritu impunè
 reuocare licuit. Itaque eo tempore, & for-
 tissimum erat Cn. Pompeio maledicere, &
 tutissimum. Sed non patitur nos hoc lon-
 giore querela prosequi personæ infrequentis
 aliquanto sors humilior.

9. Diphilus Tragedæus, cum Apollinari-
 bus ludis inter actum ad eum versum ve-
 nisset, in quo hæc sententia continetur,
 Misera nostra magnus est: directis in
 Pompeiam manibus pronuntiauit: Reno-
 catusque aliquoties à populo, sine vlla
 cunctatione, nimix illum & intelerabilix
 potentix reum gestu perseuerantegit. Ead-
 dem petulantia usus est in ea quoque par-
 te, Virtutem istam veniet tempus cum gra-
 uiter gemas.

10. M. etiam Castricij libertate inflam-
 matus animus, qui cum Placentix magi-
 stratum gereret, Cn. Carbone consule iu-
 bente decretum fieri, quo sibi obsoles à
 Placentinis darentur, nec summo eius im-
 perio obtemperauit, nec maximis viribus
 cessit: Atque etiam dicenti multos se gla-
 dios habere, respondit, Et ego annos. Ob-
 stupuerunt tot legiones tam robustas sen-
 scutis reliquias intuentes. Carbonis quo-
 que ira, quia materiam scuitendi perquam
 exiguam habebat, paruulum vitæ tempus
 ablatura, in seipsa collapsa est.

11. Iam Ser. Galbæ temeritatis plena
 postulatio, qui Diuum Iulium consumma-
 tis victoriis, in foro ius dicentem, in hunc
 modum interpellare sustinuit: C. Juli Cæ-
 sar, pro Cn. Pompeio Magno quondam
 genere tuo in tertio eius consulatu pecu-

244 VALERII MAXIME
miam spondi, quo nomine nunc appellor?
Quid agam? deperdam? Palam atque aper-
te ei bonorum Pompeij venditionem ex-
probrando, vt à Tribunali summoneretur,
meruerat: sed illud ipsa mansuetudine mi-
tius pectus, æs alienum Pompeij ex suo
fisco solui iussit.

12. A. Cællius, vir iuris ciuilibus scien-
tia clarus, quam periculose contumax.
Nullius enim aut gratia, aut auctoritate
compelli potuit, vt de aliqua earum rerum,
quas triumphum dederant, formulam com-
poneret. Hoc animi iudicio victoriarum be-
neficia extra omnem ordinem legum po-
nens. Idem, cum multa de temporibus
Cæsaribus liberiùs loqueretur, amicique ne
id faceret monerent: Duas res quæ homi-
nibus amarissimæ videntur, magnam sibi
licentiam præbere respondit, senectutem
& orbitatem.

EXTERNA.

1. Inferit se tantis viris, mulier alienige-
ni sanguinis: quæ à Philippo rege remu-
lento immerenter damnata. Prouocanda
ad Philippum, inquit, sed sobriam. Excus-
sit crapulam oscitanti, ac præsentis animo
ebrium respiscere, causaque diligentius
inspecta iustiore sententiam ferre coëgit.
Igitur æquitatem, quam impetrare non po-
tuerat; extorsit: potius præsidium à liber-
tate, quam ab innocentia mutuata.

2. Iam illa non solum fortis, sed etiam
urbana libertas. Senectutis vltimæ qua-
dam, Syracusanis omnibus Dionysij ty-
ranni exitum, propter nimiam morum
acerbitatem, & intolerabilia onera vom-
perantibus, sola quotidie matutinis tem-
pore deos, vt incolumis ac sibi superstes
esset, orabat. Quod vbi is cognouit, inde-
bitam sibi admiratus beneuolentiam, ac-
cessit eam, & quid ita hoc, aut quo suo
meri-

men
Cer
puel
rean
eto,
Fiu
æfir
port
Itaq
deter
neui
tam
3.
quasi
tuit,
enim
tant
bi co
es. C
suffig
purati
est,

1 Pa
2 P.
3 Sa
4 M
5 L
6 M
7 Ser
8 Co

A
d

merito faceret, interrogavit. Tum illa, Certa est, inquit, ratio propositi mei: puella enim, cum grauem tyrannum haberemus, carere eo cupiebam: quo interfecto, aliquanto tetrior arcem occupauit. Eius quoque finiri dominationem magni aestimabam: tertium te superioribus importuniorum habere cepimus rectorem. Itaque timens, ne si tu fueris absumptus, deterior in locum tuum succedat: caput meum pro tua salute deuoueo. Tam facili audaciam Dionysius punire erubuit.

3. Inter has & Theodorum Cyrenarum quasi animosi spiritus coniugium esse potuit, virtute par, felicitate dissimile. Is enim Lysimacho regi mortem sibi minitanti, Enimvero, inquit, magna res tibi contigit, quia cantharidis vim assecutus es. Cumque hoc dicto accensus, cruci cum suffigi iussisset, Terribilis haec (ait) purpuratis sit tuis: mea quidem nihil interest, humine, an sublimi putrescam.

CAPVT III.

DE SEVERITATE.

1 Populi Rom.	9 Egnatij Metelli
2 P. Mucij Scauola trib. plebi.	10 C. Sulpicij Galli.
3 Senatus Rom.	11 Q. Antistij Veteris.
4 M. V. Curij Dentati COS.	12 P. Sempronij Sophi.
5 L. Domitij Ahenobarbi pr.	EXTERNORVM.
6 M. Horatii Ter- gemi.	1 Lacedaemonio- rum.
7 Senatus Rom. in incestus.	2 Atheniensium.
8 Cognatorum in veneficas.	3 Cambysis regis Persarum.

ARMET se duritia peius necesse est,
dum horrida ac tristes seueritatis acta

348 VALERII MAXIMI
narrantur; vt humaniore cogitatione sepo-
sita, rebus auditu asperis vacet. Ita enim
destrictæ & inexorabiles vindictæ, & va-
ria pœnarum genera in medium procur-
rent, vtilia quidem legum munimenta, sed
minime in placido & quieto paginarum
numero repõenda.

L. M. Manlius, vnde Gallos depulerat,
inde ipse præcipitatus est; quia fortiter
defensam libertatem nefarie opprimere co-
natus fuerat. Cuius iustæ vltionis nimi-
rum hæc præfatio fuit: Manlius eras mi-
hi, cum præcipites agebas Senones: post-
quam mutari cœpisti, vnus factus es ex
Senonibus. Huius supplicij æternæ memo-
riz nota inserta est: Propter illum enim
lege sanciri placuit, ne quis patricius in
arce, aut Capitolio habitaret, quia do-
mum eò loci habuerat, vbi nunc ædem
Monetæ videmus. Par indignatio ciuitatis
aduersus Sp. Cassium erupit: cui plus su-
spicio concupitæ dominationis nocuit,
quàm tres magnifici consulatus, ac duo
speciosissimi triumphi profuerunt. Senatus
enim, populusque Rom. non contentus ca-
pitale eum supplicio afficere; interempto
domum superiecit, vt penatium quoque
strage puniretur. In solo autem ædem
Telluris fecit. Itaque quod prius domici-
lium impotentis viri fuerat, nunc religio-
sæ seueritatis monumentum est. Eadem au-
sum Sp. Mælium consimili exitu patria
multauit. Arca verò domus eius, quo iusti
supplicij notitia ad posteros perueniret,
Æquimelij appellationem traxit.

Quantum ergo odij aduersus hostes li-
bertatis insitum animis antiqui haberent,
parietum ac testorum, in quibus versati
fuerant, ruinis testatur. Ideoque & M.
Flacci, & L. Saturnini seditiosissimorum
ciuium corporibus trucidatis, penates ab
inuis fundamentis eruti sunt. Ceterum Flac-
ciana arca, cum diu penatibus vacua man-
sisset,

lisset,

nata e

Vigil

chorum

ma: se

conuell

suprem

filii G

fuit: Q

reipub.

bore pr

2. Id

bonus p

credidit

ce Sp. C

non sub

biu: v

profecta

enim tr

gis infe

ab vno

3. Lib

vindex s

sciplina

Clodium

his pace

stibus n

necari iu

rij, quo

etum eiu

ritum ex

ris & d

nota fce

animadu

Corneliu

quàm m

set, ne il

quod res

Coraeliu

sine vlla

non repe

in C. qu

siffer, à Q. Catulo Cimbricis spoliis adornata est.

Viguit in nostra ciuitate Ti. & C. Gracchorum summa nobilitas, ac spes amplissima: sed quia statum ciuitatis conati erant conuellere, insepulta cadauera iacuerunt: supremusque humanæ conditionis honos filiis Gracchi, & nepotibus Africani defuit: Quinetiam familiares eorum, nequis reipub. inimicis amicus esse vellet, de robore præcipitati sunt.

2. Idem sibi tam licere P. Mucius tribunus pleb. quam senatui & populo Romæ credidit, qui omnes collegas suos, qui duce Sp. Cassio id egerant, vt magistratibus non subrogatis, communis libertas in dubium vocaretur, viuos cremauit. Nihil profectò hac seueritate fidentius: vnus enim tribunus eam pœnam nouem collegis inferre ausus est, quam nouem tribuni ab vno collega exigere perhorruissent.

3. Libertatis rigida adhuc custos, & vindex seueritas, sed pro dignitate ac disciplina æquè grauis inuenta est. M. enim Clodium senatus Coris, quia turpem cum his pacem fecerat, dedit: quem ab hostibus non acceptum, in publica custodia necari iussit. Semel læsa maiestate imperij, quot modis ira pertinax vindex? factum eius rescidit, libertatem ademit, spiritum extinxit, corpus contumelia carceris & detestanda Gemoniarum scalarum nota scœdauit. Atque hic quidem senatus animaduersionem meruerat. Cn. autem Cornelius Scipio Hispalli filius, prius quam mereri posset, expertus est: Nam cum ei Hispania provincia sorte obuensisset, ne illuc iret, decreuit, adiecta causa, quòd rectè facere nesciret. Itaque quæstor Coraelius propter vitam inhonestè actam sine vllò provinciali ministerio, tantum non reperundarum lege damnatus est. Ne in C. quidem Vettiano, qui sinistra ma-

nus digitos, ne bello Italico militaret, sibi
absciderat, severitas senatus cessavit: Pu-
blicatis enim bonis eius, ipsum æternis
vinculis puniendum censuit: effecitque ut
quem hopestæ spiritum profundere in acie
noluerat, rursus in catenis consumeret.

4. Id factum imitatus M. V. Curius, con-
sul, cum alectum subito edicere coactus
esset, & iuniarum nemo respondisset cen-
sitis in sortem omnibus tribubus, Pollix
quæ proxima exierat, primum nomen vna
extractum citari insit: Neque eo respon-
dente, bona adolescentis hastæ subiecit.
Quod ut illi nuntiatum est, ad consulis
tribunal cucurrit, collegumque tribuno-
rum appellavit. Tunc M. V. Curius præfa-
tus non opus esse eo quæ resp. qui patris
nesciret: & bona eius, & ipsum vendidit.

5. Atque tenax propositi L. Domitius.
Nam cum Siciliam propr. regeret, & ad
eum eximie magnitudinis aper allatus es-
set; adduci ad se pastorem, cuius manum oc-
cisus erat, iussit. Interrogatumque quo te-
lo eam bestiam confecisset, postquam com-
perit usum venabulo, cruci suffixit. Quia
ipse ad exturbanda atrocina, quibus pro-
vincia vastabatur, ne quis telum haberet,
edixerat. Hoc aliquis in fine severitatis &
sevitæ ponendum dixerit: disputatione
enim viroque secti potest. Ceterum ratio
publici imperij Prætozem nimis asperum
existimari non patitur.

6. Sic se in viris puniendis severitas ex-
ercuit. Sed ne in feminis quidem supplicio
afficiendis seignorem se egit. Horatius
vna proelio trium Curiatorum, conditio-
ne pugne omnium Albanorum victor; cum
ex illa clarissima acie domum repetens so-
rorem suam virginem Curiatij sponsi mor-
tem profusus, quam illa ætas debebat,
sententiam vidisset, gladio, quo patris rem
bene gesserat, interemit: Parum pudica
tatis lacrymas, quæ præpropere amori da-
ban-

ban-
pulum
prope
futur
& vin
trem l
17. C
Sp. Po
conlu
Bacch
sent.
17. in
percen
mitas
Quia
heres
tum l
8. P
binum
dium
rant
sum:
xi in t
quæst
quaru
fonti
9. M
gend
autem
yore
terem
tum.
quoq
plo y
Et sa
mode
ianua
10.
marit
fit, q
cogno
aliqu
libi d

bantur. Quem hec nomine reum apud populum actum, pater defendit. Ita paullo propensior animus puellæ ad memoriam futuri viri, & fratrem ferocem vindicem, & vindicæ tam rigidum assensorem patrem habuit.

7. Cõsimili seueritate senatus postea vsus Sp. Postumio Albino, & Q. Marcio Philippo consulibus mandauit, vt de his quæ sacris Bacchanalium incesti vsu fuerant: inquirant. A quibus cum multa essent damnata, in omnes cognati intra domos animadpeterunt: lateque patens opprobrii deformitas, seueritate supplicij, emendata est. Quia quantum ruboris ciuitati nostræ mulieres turpiter se gerendo incusserant, tantum laudis grauiser puniæ attulerunt.

8. Publicia autem, quæ Postumium Albinum consulem; item Lucinia, quæ Claudium Afellum viros suos veneno necauerant, propinquorum decreto strangularæ sunt: Non enim putauerunt seuerissimi viri in tam euidenti scelere longum publicæ quaestionis tempus expectandum. Itaque quarum innocentiam defensores fuissent, fontium maturi vindices exstiterunt.

9. Magno scelere horum seueritas ad exigendam vindictam concitata est. Egnatij autem Metelli longè minori de causa; qui uxorem, quod vinum bibisset, fustim interemit. Idque factum non accusatore tantum, sed etiam reprehensore caruit; vnoquoque existimante, optimo illam exemplo violatæ sobrietatis pœnas pependisse. Et sanè quæcumque femina vini usum immoderate appetit, omnibus & virtutibus ianuam claudit, & delictis aperit.

10. Horridum C. quoque Sulpicij Galli maritale supercilium. Nam uxorem dimisit, quod eam capite aperto foris versatam cognouerat; abscessa sententia, sed tamen aliqua ratione munita. Lex enim, inquit, tibi meos tantum præ finit sculos, quibus for-

formam tuam approbes. His decoris instrumenta compara, his esto speciosa, hominum te certiori crede notitiae: Vtterior tui conspectus supernacua irritatione accersitus, in suspitione & crimine subhaereat necesse est.

11. Nec aliter sensit Q. Antistius Vetus, repudiando uxorem, quod illam in publico eum quadam libertina vulgari secreto loquentem viderat: Nam (vt ita dicam) incunabilis & nutrimentis culpae, non ipsa commotus culpa, citiorem delicto prae-buit ultionem; vt potius caueret iniuriam, quam vindicaret.

12. Iungendus, est his P. Sempronius Sophus, qui coniugem repudij nota affectu, nihil aliud quam se ignorante ludos ausam spectare. Ergo dum hic olim feminis occurritur, mens earum à delictis aberat.

EXTERNA.

1. Ceterum et si Romanae severitatis exemplis totus terrarum orbis instrui potest; tamen externa summatim cognoscere fastidio non erit. Lacedaemonij libros Archilochi è ciuitate sua exportari iusserunt, quod eorum parum verecundam ac pudicam lectionem arbitrabantur. Noluerunt enim ea liberorum suorum animos imbui, ne plus moribus noceret, quam ingenijs prodesset. Itaque maximum poetam, aut certe summo proximum, quia domum sibi iniusam obscenis maledictis lacerauerat, carminum exilio multauerunt.

2. Athenienses autem Timagoram inter officium salutationis Darium regem more gentis illius adulatum, capitali supplicio assecerunt: vnius cuius humilibus blanditijs, totius urbis suae decus Persicae dominationi summissum grauiter ferentes.

3. Iam Cambyzes inuitatae severitatis, qui mali cuiusdam iudicis ex corpore pel-

lem

Fem det
Ium ei
rerum 8
pna iu
dex pos

DE

A R
1 T. M
2 P. S
3 C.
4 P.
5 M.

M A
in
que au
tinax
hendit
parca
magis
abund
1. C
culsa
reip. s
eorum
dura c
natus
suum
Camp
creari
& zg
Mani
nos a
quam

Item detractam, sellæ intendi, in eaque filium eius iudicaturum considerare iussit. Ceterum & rex, & barbarus atroci ac noua pœna iudicis, ne quis postea corrumpi iudex posset, prouidit.

CAPVT IV.

DE GRAVITER DICTIS
AUT FACTIS.

A ROMANIS.

- 1 T. Manlio Torquato.
- 2 P. Scipione Aemiliano.
- 3 C. Popillio Lenate.
- 4 P. Rutilio Rufe.
- 5 M. Iunio Bruto proco.

AB EXTERNIS.

- 1 Cinnienfipuls.
- 2 Socrate Athenienfi.
- 3 Alexandre Magno.
- 4 Lacedæmonia.
- 5 Pædareto Spartano.

MAGNAM & bonam laudis partem in claris viris etiam illa vendicant, quæ aut ab his grauitè dicta aut facta pertinax memoria viribus æternis comprehendit. Quorum ex abundantia copia, nec parca nimis, nec rursus auida manu, quod magis desiderio satisfaciatur, quàm satietatè abundet, hauriamus.

1. Ciuitate nostra Cannensi clade percussa, cum admodum tenui filio suspensæ reip. salus ex sociorum fide penderet, vt eorum animi ad imperium Romanum tuendum constantiores essent; maiori parti senatus principes Latinorum in ordinem suum sublegi placebat. Vt Aanius olim, Campani etiam consulem alterum Capuæ creari debere asseuerabant. sic contusus & æger Romani imperii spiritus erat. Tunc Manlius Torquatus, stirpis eius qui Latinos apud Veserina in clytæ pugna fuderat, quàm poterat clara voce deauriauit: &

quis

quis sociorum inter Patres conscriptos sententiam dicere ausus esset, continuo eum se interempturum. Haec unus minax, & Romanorum languentibus animis calorem pristinum reddiderunt, & Italiam ad ins civitatis nobiscum exaequandum consurgere passam non fuit: namque ut populi Rom. armis, ita verbis illius fracta cœssit.

Pat eiusdem quoque Manlij gravitas, cum consularis omnium consensu deferretur, cumque sub excusatione adversa valentibus oculorum recusaret, instantibus cunctis, Alium, inquit, Quirites, quaerite ad quem hunc honorem transferatis: Nam si me gerere cum cogentis, nec ego mores vestros ferre, nec vos meum imperium perpeti poteritis. si privati tam ponderosa vox, quam graves testes consulis essent.

2. Nihilò segnior Scipionis AEmilianii aut in curia, aut in concione gravitas: qui cum haberet consortem censuræ Mummium, ut nobilem, ita eneruis virum, pro Rostris dixit, se ex maiestate reip. omnia gesturum, si sibi civis vel dedissent collegam, vel non dedissent.

Idem, cum Ser. Sulpicius Galba, & Aurelius Cotta consules in senatu contenderent, uter adversus Viriatum in Hispaniam mitteretur: ac magna inter patres conscriptos dissensio esset; omnibus quoniam eius sententia inclinaretur expectantibus: Neutrum, inquit, mihi miti placeat, quia alter nihil habet, alteri nihil est satis. AEquè malam licentis imperij magistram iudicans inopiam, atque avaritiam. Quo dicto, ut neuter in provinciam mitteretur, obtinuit.

3. C. verò Popilius à senatu legatus ad Antiochum missus, ut bello se, quo Ptolemæum laceſcebat, abſtineret: cum ad eum venisset, atque is prompto animo &

amicissimè
invicem
bellas se
didit; Qu
cum am
pillius, q
set; virga
uit: At p
excedas,
tam: No
Curiam
tius eni
de se Pro
mua; Po
apprehen
monis qu
mento S
textit.

restitu
mirabile
dam inu
per sum
Quid erg
cui, si
Imo qui
innohest
sententia
dissensio
Etis, nec
signia se
genia i
quicquid
rum hui
illud noi
set, sed
ei reditu
faret, i
faceret,
nomen i
ri, quan
Quod q
ruit.

amicissimo vultu dextram ei porrexisset; inuicem ei suam portigere noluit, sed tabellas senatusconsultum continentes tradidit; Quas vt legit Antiochus, dixit se cum amicis collocaturum. Indignatus Popillius, quod aliquam moram interposuisset; virga solum, quo insistebat, denotauit: At prius, inquit, quam hoc circulo excedas, da responsum, quod senatui referam. Non legatum locutum, sed ipsam Curiam ante oculos positam crederes; continuo enim rex affirmavit fore, ne amplius de se Ptolemæus quereretur. Ac tum demum Popillius manum eius tanquam socij apprehendit. Quam efficax est animi sermonisque abscessa grauitas! Eodem momento Syriæ regnum terruit, Aegypti tenuit.

4. P. autem Rutilij verba prius an facta erint, nescio: nam veritasque æque admirabile inest robur. Cum amici cuiusdam iniustæ rogationi resisteret, atque is per summa indignationem dixisset: Quid ergo, inquit, mihi opus est amicitia tua, si quod rogo, non facis? respondit: Imo quid mihi tua, si propter te aliquid inhoneste facturus sum? Huic voci consentanea illa opera, quod magis ordinum dissensione, quam vlla culpa sua reus factus, nec obsoletam vestem induit, nec insignia senatoris deposuit, nec supplices ad genua iudicum manus terendit; nec dixit quicquam splendore præteritorum annorum humilior. Effecitque vt periculum illud non impedimentum grauitatis eius esset, sed experimentum. Atque etiam cum ei reditum in patriam Sulla victoria præstaret, in exilio, nequid aduersum leges faceret, remansit. Quapropter Felicis cognomen iustius quis moribus grauisissimi viri, quam impotentis armis assignauerit. Quod quidem Sulla rapuit, Rutilius meruit.

XIMI
conscripto
et, continuo
nius minz
animis ca
& Italiam
æquandum
nque vt po
illius fra
auitas, cum
deferreret,
æ valerudi
ntibus cum
quærite ad
is: Nam si
ego moris
imperium
a pondera
anfulis ex
AEmilian
uitas: qui
aræ Mum
vitæ, pro
ip. omnia
ent colle
a, & Au
contende
in Hispa
ter patres
bus quò
expectan
niti pla
nihil est
erij ma
ue avari
ouinciam
egatus ad
uo Pto
cum ad
imo &
ami

comperit illustri loco inter Celtiberos natam, nobilissimoque gentis eius Indibili desponsam, accersitis parentibus, & sponso inuolatam tradidit. Aurum quoque quod pro redemptione puellae allatum erat, summam dotis adiecit. Qua continentia ac munificentia Indibilis obligatus, Celtiberorum animos Romanis applicando, meritis eius gratiam debitam retulit.

2. Verum ut huius viri abstinentiae testis Hispania, ita M. Catonis Epiros, Achaia, Cyclades insulae, maritima pars Asiae, provincia Cypros. Vnde cum pecuniae deportandae ministerium sustineret, tam auersum animum ab omni Venere, quam a lucro habuit, in maxima utriusque intemperantiae versatus materia: Nam & regiae diuitiae potestate ipsius continebatur, & fertilissimae deliciarum totaeque urbes, necessaria totius navigationis diuerticula erant. Atque id Minatius Rufus, Cypriacae expeditionis fidus comes, scriptis suis significat: Cuius testimonium nos amplector: proprio enim argumento laus ista nititur, quoniam ex eodem naturae utro & continentia nata est, & Cato.

3. Drusum etiam Germanicum eximiam Claudiae familiae gloriam, patriaeque rarum ornamentum, & quod super omnia est, operum suorum pro habitu, aetatis magnitudine, vitrico pariter ac fratri Augustis duobus reip. diuini oculis mirifice respondentem, constitit usum Venere, intra coniugii charitatem clauum tenuisse. Antonia quoque temere laudibus virilem familiae suae claritatem supergressa, amorem mariti egregia fide pensauit: quae post eius excessum, forma & aetate florens, cubiculum socrus pro coniugio habuit: in eodemque toro alterius adolescentiae vigor extinctus est, alterius viduitatis experientia confanur. Hoc cubiculum talibus experimentis summam imponat.

4. De
animu
niam nu
vritiz g
progeni
captum
spicuz
Comini
milites
bus, &
norum e
centonar
rura sust
ex his, p
tem, eq
cipere v
modera
laude pr

5. De V
Roman
nis per
legatis
co, atq
les epul
dum pra
tiz cor
team mi
gnum a
sent, be
velle,
peruac
tionis
Curium
ipsum
tiosum
musus
acie vi
Idem
giffet,
exercit
Decret
agri po
pularis

4. Deinceps ex iis vocemur, quorum animus aliquo in momento ponendi pecuniam nunquam vacavit. Cn. Marcius Parritæ gentis adolescens, Anci regis clara progenies, cui Corioli Volscorum oppidum captum cognomen adiecit, cum editis conspicuz fortitudinis operibus à Postumo Cominio consule, accurata oratione apud milites laudatus, omnibus donis militaribus, & agri C. ingeribus, & decem captivorum electione, & totidem ornatis equis, centonario boum grege, argentoque quantum sustinere valuisset, donaretur: nihil ex his, præter vnius hospitis capivi salutem, equumque quo in acie vteretur, accipere voluit. Quæ tam circumspecta animi moderatione, necias verum maiore cum laude præmia meruerit, an reiecerit.

5. N. V. autè Curius exactissima norma Romanæ frugalitatis, idemque fortitudinis perfectissimum specimen, Samnitium legatis agresti se in scamno assidentem fœco, atque ligneo catillo cœnantem (quales epulas, apparatus indicio est) spectandum præbuit. Ille enim Samnitium diuitiis contempsit, Samnites eius paupertatem mirati sunt. Nam cum ad eum magnum auri pondus publicè missura attulissent, benignis verbis inuitatus, ut eo uti vellet, vulsum risu soluit, protinusq; Superuacax, inquit, ne dicam ineptæ legationis ministri, narrate Samnitibus N. V. Curium malle loquacibus imperare, quam ipsum fieri locupletem, atque ad ut præciosum, ita malo hominum excogitatum minus refertote, & mementote me acie vinci, nec pecunia corrumpi posse.

Idem cum Italia Pyrrhum regem exegisset, nihil omnino ex præda regia, quæ exercitum Urbemque ditauerat, attigit. Decretis etiam à senatu septenis iugeribus agri populo, sibi autem quinquaginta, popularis assignationis modum non excoisit:

parum

æqui ac probi facti respectus religiosa eorum
obseruatione versatur: & vbi studium ve-
recundix est, & cupiditas rationi cedit:
nihilque vrile, quod parum honestum vi-
deri possit, ducitur. Eius autem præci-
puum & certissimum inter omnes gentes
nostra ciuitas exemplum est.

1. Camillo consule Faliscos circumfeden-
te, magister ludi plurimos & nobilissimos
inde pueros, velut ambulandi gratia edu-
ctos, in castra Romanorum perduxit: Qui-
bus interceptis, non erat dubium quin Fa-
lisci deposita belli gerendi pertinacia, tra-
dituri se nostro imperatori essent. De ea
re senatus censuit, vt pueri viactura magi-
strum virgis exdentes in patriam remitto-
rentur. Qua iustitia animi eorum sunt cap-
ti, quorum moenia expugnari non pote-
rant: nanque Falisci beneficio magis quam
armis victi, portas Romanis aperuerunt.
Eadem ciuitas aliquoties rebellando, sem-
perque aduersis contusa proeliis, tandem se
Q. Lutatius consuli dedere coacta est. Ad-
uersus quam seuire cupiens populus Rom.
postquam à Papirio (cuius manus, libente
consule, verba deditionis scripta erant)
doctus est Faliscos non potestati, sed fidei
se Romanorum commisisse: omnem iram
placida mente deposuit, pariterque & vi-
ribus odij, non sane facile vincit astutus,
& victorix obsequio, quæ promptissime
licentiam subministrat, ne iustitix suæ de-
cesset, obstitit. Idem, cum P. Claudius Ca-
marinus duos atque auspiciis suis captos
subhastâ vendidisset, esse ararium pecu-
niæ, fines agris auctos animaduertebat; ta-
men, quia parum liquida fidei uel gestum ab
imperatore videbatur, maxima cura con-
quisitos redemit, hisque habitandi gra-
tia locum in Auentino assignauit, & præ-
dia eis restituit. Pecuniam etiam non
Curiam, sed ad sacraia ædificanda, sacri-
ficiæq; faciendæ tribuit: iustitiæq; promp-
tissima

missimo
possent

Mox
bus, qu
torum

chares
licitus

suum,
turim.

ta, mis
uerius

reret: r
tam: &

debere.
fit, vi

quia ne
que eni

proderet

2. Sur
bunis p

Nam c
aciem n

scis inc
rexerat

collega
runt in

ipforun
tinueru

pericul
fendera

potesta
iustitia

desistit

3. Ne
sequitur

C. Cla
suram,

rascent,
his per

con.mu
ira acce
blio in

Quo in

missimo tenore effecit, ut exitio suo latari possent, quia sic renati erant.

Mox nobis nostris, & finitimis regionibus, quae adhuc retuli; quod sequitur, per totum terrarum orbem manavit. Timochares Ambraciensis Fabricio consuli pollicitus est se Pyrrhum veneno per filium suum, qui potionibus eius praerat, necaturum. Ea res cum ad senatum esset delata, missis legatis Pyrrhum monuit ut aduersus huius generis insidias cautius se gereret: memor Urbem a filio Martis conditam: & armis bella, non venenis gerere debere. Timocharis autem nomen suppressit, utroque modo aequitatem amplexus: quia nec hostem malo exemplo tollere, neque enim qui benemereri paratus fuerat, prodere voluit.

2. Summa insubritia in quatuor quoque tribus pleb. eodem tempore conspecta est. Nam cum C. Atratio (sub quo duce aciem nostram apud Verruginem a Volscis inclinatam cum ceteris equitibus correxerant) diem ad populum L. Hortensius collega eorum dixisset, pro Rostris iurauerunt in squalore se esse, quo ad imperatoris fori reus esset futurus. Non enim sustinuerunt egregij iuvenes, cuius armati periculum vulneribus & sanguine suo defenderant; eius rogati vltimum discrimen, potestatis insignia retinentes, intueri: Quae iustitia mota concio, actione Hortensium desistere coegit.

3. Nec se etiam aliter eo facto, quod sequitur, exhibuit, cum Ti. Gracchus, & C. Claudius, ob nimis seueram gestam censuram, maiorem civitatis partem exasperassent, diem his P. Rutilius tribunus plebis perduellionis ad populum dixit, praeter communem consternationem, priuata etiam ira accensus, quia necessarium eius ex publico loco parietem demoliri iusserant: Quo in iudicio prima classis permulsa.

centuriæ Claudium aperte damnabant: de
Gracchi absolutione vniuersæ consentiri
videbantur: Qui clara voce iurauit, si de
collega suo grauius esset iudicatum, in factum
paribus se eandem cum illo poenam exilij
subiturum. Eaque iustitia tota illa tempe-
stas ab vtriusque fortunis & capite depul-
sa est. Claudium enim populus absolutum
Graccho causæ dictionem trib. Rutilius
remisit.

4. Magnam laudem & illud collegium
tribunorum tulit, quod cum vnus ex eo L.
Cotta fiducia sacrorum & potestatis credito-
ribus suis uollet satisfacere, decreuit.
Si neque solueret pecuniam, neque dare
eum quo sponso fieret; appellantis
creditoribus auxilio futurum: iniquum re-
tum, maiestatem publicam priuatæ per-
ditiæ obtentui esse. Itaque Cottam in tri-
bunatu quasi in aliquo sacrario lateantem
tribunitia inde iustitia extraxit.

5. Cuius vt ad alium æque illustrem
transgrediar, Cn. Domitius tribunus ple-
bis M. Scaurum principem ciuitatis in iu-
dicium populi deuocauit; Vt si fortuna ali-
spirasset, ruinam: sin minus, certè ipsa ob-
trectatione amplissimi viri incrementum
claritatis apprehenderet. Cuius opprimen-
di cum summo studio flagraret, seruus
Scauri ad eum noctu peruenit, instructum
rum se eius accusationem multis & graui-
bus domiæ criminibus promittens. Erat
in eodem pectore Domitij, inimicus
dominus diuersa æstimatione nefarium iu-
dicium perpendens: Iustitia vicit odium.
Continuo enim & suis auribus obseruatis
& indicis ore clauso, duci eum ad Scau-
rum iussit. Accusatorem etiam reo suo,
dicam diligendum, certè laudandum
quem populus cum propter alias virtutes
tum hoc nomine libentius & consulens
censorem, & pont. max. fecit.

6. Nec aliter se L. Crassus in eodem iudicio

stitit ex
nomen in
sibi detul
feruo alla
quibus fac
tum, cum
Quo pacto
iustitiam
quoque &
videamus
7. Tam l
quam Sulp
tribunitio
Ceteram
la lateant
manu miss
sui extare
Tarpeio c
Victor alia
fissimus.

1. Veru
videamus,
meritis tan
ribus credi
tam idem
rium sustin
eum At
quam aute
nno reclan
ne dimit
cessitas q
etiam, cu
consensu
ma ab e
tutis glori
2. Alter
da est, vt
fit. Cùm
cles migr
gisset, Xc

fitiæ experimento gessit. C. Carbonis nomen infesto animo utpote inimicissimi sibi detulerat: sed tamen scrinium eius a seruo allatum ad se, complura continens quibus facile opprimi posset: ut erat signatum, cum seruo catenato ad eum remisit. Quo pacto igitur inter amicos viguisse tunc iustitiam credimus, cum inter accusatores quoque & reos tantum virium obtinuisse videamus?

7. Iam L. Sulla non se tam incolmem, quam Sulpicium Rufum perditum voluit, tribunio furore eius sine fide vexatus. Ceteram cum eum proscriptum, & in villa latentem a seruo proditum comperisset; manumissum parricidam, ut fides edicti sui extaret, precipitari protinus e saxo Tarpeio cum illo scelere parvo iussit. Victor alioquin insolens, hoc imperio iustissimus.

E X T E R N A.

1. Verum ne alienigenæ iustitiæ oblitæ videamur, Pittacus Mitylenæus, cuius auxilium tantum ciues debuerunt, aut moribus crediderunt, ut suis ei suffragiis tyrannidem deferrent; tandem illud imperium sustinuit, quamdiu bellum de Sygæ cum Atheniensibus gerendum fuit. Postquam autem victoria parca est, continuo clamantibus Mitylenæis deposuit; ne dominus civium, quam reip. necessitas exegerat, periret. Atque etiam, cum recuperari deberet, iudicia parca ab eo munere; deforme invidiam autem gloriæ magnitudine prædixit.

2. Alterius nunc mihi prudentia referenda est, ut alterius representari iustitia possit. Cum saluberrimo consilio Themistocles migrare Athenienses in classem cogisset, Xerxeque rege, & copiis eius Græ-

260. VALERII MAXIMI
cia pulsus, ruinas patriæ in pristinum ha-
bitum reformaret, & opes clandestinis mo-
litionibus ad principatum Græciæ capere-
ndam nutriet; in concione dixit, habe-
re se rem deliberatione sua provisam,
quam si fortuna ad effectum perueni passus
esset; nihil maius aut potentius Atheniensium
populo futurum, sed eam vigari non
oportere. Postulavitque ut aliquis sibi, cum
illam tacite exponeret, daretur: datus est
Aristides. Is postquam cognovit, classem
illum Lacedæmoniorum, quæ tota apud
Gythæum subducta erat, velle incendere,
ut ea consumpta dominatio maris ipsius
cederet; processit ad cives, & retulit, The-
mistoclem ut vile consilium, ita minimè
iustum animo voluere. Euestigio uniuersum
concio quod æquum non videretur, ne ex-
pedire quidem proclamauit, ac protinus
Themistoclem incepto desistere iussit.

3. Nihil illis etiam iustitiæ exemplis fore-
tius. Zalcucus vrbe Locresium à se salu-
berimis atque utilissimis legibus manita-
cum filius eius adulterij crimine damna-
tus, secundum ius ab ipso constitutum,
vtrouque oculo carere deberet, ac tota ciui-
tas in honorem patris poenæ necessitate
adulescentulo remitteret, aliquandiu re-
pugnauit: Ad vltimum precibus populi
cuius, suo prius, ac inde hinc oculo eru-
to, vltimū videndi vtriusque reliquū reddidit.
ditum supplicij modum legi
& quitur inabili temperamento, se
rer miserem dem patrem & iustum
latores paritius.

4. Sed aliquanto Charundæ Thurij præ-
fractor atque abscessor iustitia. Ad vim &
eruorem vsque seditiosas conciones ci-
uium pacauerat, lege cauendo, ut si quis
eas cum ferro intrasset, continuo interfici-
ceretur: Interiecto doinde tempore, ex lon-
gino quo rure gladio cinctus, domum repe-
ssus, subito iudicia concione, sicut erat, in
cam-

eam p
constit
Idem e
tinus f
buit. C
lare, v
repræse
fieret.

D

QVAM

1. Sea

2. L. M

3. Ide

4. P.

H
ve
suam, c
ostentat
viguisse
paucis e

1. Cu
lum Ro
milium
ad puer
misit:

sanctita
tam ext
ne fides
stimare
bula cor

tum P
fortuna
riari de
2. Sp
Argenti
iudicia: d
perenda

1. 2

cam

eam processit; ab eoque, qui proximè
constiterat, soluta à se legis suæ monitus.
Idem ego illam, inquit, fasciam, ac pro-
tinus ferro, quod habebat, districto incu-
buit. Cumque liceret culpam vel dissimu-
lare, vel errore defendere; poenam tamen
representare maluit, nequa fraus iustitiæ
fieret.

CAPVT VI.

DE FIDE PVBLICA.

QVAM COLVERE

perior.

1 *Senatus Rom.*

5 *Idem senatus Ro-
manus.*

2 *L. Manlius, M.*

Atilius COS.

EXTERNÆ

3 *Idem senatus*

Rom.

1 *Saguntini.*

4 *P. Africanus su.*

2 *Petelini.*

HVIVS imagine ante oculos posita
venerabile fidei nomen, dexteram
suam, certissimum salutis humanæ pignus
ostendat. Quam semper in nostra ciuitate
viguisse, & omnes gentes senserunt, & nos
paucis exemplis recognoscamus.

1. Cuius Ptolemæus rex tutorem popu-
lum Rom. filio reliquisset, senatus M. AE-
milium Lepidum pont. max. bis consulem
ad pueri tutelam gerendam Alexandriam
misit: amplissimique & integerrimi viri
sanctitate reip. vsibus & sacris opera-
tam externæ procurationi vacare voluit;
ne fides ciuitatis nostræ frustra petita exi-
stimaretur. Cuius beneficio regia incun-
bula conseruata pariter ac decorata, incer-
tum Ptolemæum reddiderunt, patrisne
fortuna magis, an tutoris maiestate glo-
riari deberet.

2. Speciosa quoque illa Romana fides.
Ingenti Pœnorum classe circa Siciliam de-
uicta: duces eius fractis animis consilia
petendæ pacis agitabant. Quorum Amil-

carire se ad consules negabat audere; ne eodem modo carere sibi iniicerentur, quo ab ipsis Cornelio Africæ consuli fuerat iniectæ. Anno autem certior Romani animi estimator, nihil tale timendum ratus, maxima cum fiducia ad colloquium eorum retendit: Apud quos cum de belli fine ageret, & tribunus militum ei dixisset, posse illi merito evenire quod Cornelio accidisset: uterque consul, tribuno tacente iussu, Isto re, inquit, metu, Anno, fide civitatis nostræ liberat. Claros illos fecerat tantum hostium ducem vincere potuisse; sed multo clariores fecit, noluisse.

3. Adversus eosdem hostes patrem fidem in iure legationis tuendo Patres conscripti exhibuere. M. enim AEMILIO Lepido, C. FLAMINIO CO S S. L. MINUCIUM, & L. MANLIUM Carthaginensium legatis, qui manus his autulerant, per secciales Cule prætor ex S. C. dedentes curavit. Se curæ senatus, non eos quibus hoc præstabat, respexit.

4. Hæc exempla superior Africanus secutus, cum onustus multis, & illustribus Carthaginensium, viris navem in suam potestatem redegisset, inviolatam dimisit, quia se legatos ad eum missos dicebant. Tamen manifestum erat, illos vitandæ præsentis periculi gratia falsum legationis nomen amplecti; ut Romani imperatores potius decepta fides, quam frustra implorata iudicaretur.

5. Representemus etiam illud senatus nullo modo prætermittendum opus. Legatos ab urbe Apollonia Romam missos, C. FABIIUS, & Cn. APRONIUS ædiles orta contentione pulsaverunt. Quod ubi compertum continuo eos per secciales legatis dedidit, quæsteremque cum his Brundisium iniussit; ne quam in itinere à cognatis deturam iniuriam acciperent. Illam Curiam, mortalium quis concilium, ac non

Fide
nostra
sociorum
cognos

1. M
pionum
exerci
ni vict
nia vr
viteriu
rum q
vndiq
trimer
rent,
superi
dem l
tum g
sui cu
acerbe

2.
laudis
quia
sant,
lium i
ter re
non p
facere
ipson
thagi
men s
be ei
heren
runt;
tas, q
tis rel
non P
chrus

Fidei templum dixerit? Quam ut civitas nostra semper benignata præstitit; ita in sociorum quoque animis constantem recognovit.

E X T E R N A.

1. Nam ante duorum in Hispania Scipiorum, totidemque Romani sanguinis exercitum miserabilem fragem, Saguntini vetricibus Annibalis armis intra moenia urbis suæ compulsi, cum vim Punicam ulterius nequirent arcere; collatis in forum quæ unicuique erant carissima, atque undique circumdatis accensisque ignis nutrimentis, ne à societate nostra desciscerent, publico & communi rogo semetipsi superisecrunt. Crediderim tunc ipsam Fidem humana negotia speculantem, mazdum gessisse vultum; perseverantissimum sui cultum iniquæ fortunæ iudicio tam acerbo exitu damnatum cernentem.

2. Idem præstando Petellii eundem laudis honorem meruerunt. Ab Annibale, quia deficere nostram amicitiam noluerant, obsessi, legatos ad senatum auxilium implorantes miserunt. Quibus propter recentem cladem Cannensem succurri non potuit; ceterum permissum est, uti facerent, quod utilissimum incoluntitati ipsorum videretur, liberum ergo erat Carthaginensium gratiam amplecti. Illi tamen feminis, omnique ætate imbelli urbe cicata, quo diutius armati famem traherent, pertinacissime in mutis perstiterunt; expiravitque prius eorum tota civitas, quam vlla ex parte Romanæ societatis respectum deponeret. Itaque Annibali non Petelliam, sed fidei Petellianæ sepulchrum capere contigit.

CAPVT VII.

DE FIDE VXORVM ER-
GA MARITOS.

1. *AE*milie L. F. 2 *Thuria* Q. *Lucretii*
Tertie, p. *Vespillonis*.
Africani ma- 3 *Sulpiciae* *Lea-*
toris. *tuli*.

1. **A**TQVE vt vxoriam quoque fidem attingamus: Tertia *AE*milia *Africani* prioris vxor, mater *Cornelie* *Gracchorum*, tantæ fuit comitatis & patientiæ, vt cum sciret viro suo ancillulam ex suis gratam esse, dissimulauerit: ne domitorum orbis *Africani* femina impudicitie reum ageret: Tantumque à vindicta mens eius abfuit, vt post mortem *Africani* manumissam ancillam in matrimonium libertæ suo daret.

2. *Q. Lucretium* proscriptum à triumuiris vxor *Thuria* inter cameram & tectum cubiculi abditum, vna conscia ancilla, ab imminente exitio, non sine magno periculo suo, tutum præstitit: Singularique fide id egit, vt cum ceteri proscripti in alienis & hostilibus regionibus per summos corporis & animi cruciatus vix euaderent; ille in cubiculo, & in coniugis sinu salutem retineret.

3. *Sulpicia* autem cum à matre *Iulia* diligentissime custodiretur, ne *Lentulum* virum suum proscriptum à triumuiris in *Siciliam* sequeretur: nihilominus famulari veste sumpta, cum duabus ancillis, rotidemque seruis ad eum clandestina fuga peruenit. Nec recusauit seipsam proscribere, vt ei fides sua in coniuge proscripto constaret.

CAPVT VIII.
DE FIDE SERVORVM
ERGA DOMINOS.

1	M. Antonij ora- toris seruus.	5	Cn. Plotij Plan- ci familia.
2	C. Marij C. F. COS. seruus.	6	Vrbiniij Anapio- nis seruus.
3	C. Gracchi Phi- locrates.	7	Antij Reslionis seruus.
4	C. Castij Pin-		

RESTAT vt seruorum etiam erga do-
minos, quo minus expectatam, hoc
laudabiliorem fidem referamus.

1. M. Antonius, auorum nostrorum tem-
poribus clarissimus orator, incesti reus
agebatur; Cuius in iudicio accusatores
seruorum in quaestionem perseverantissime
postulabant; quod ab eo, cum ad stuprum
iret, laternam prelatam contenderent.
Erat autem is etiam tum imberbis, & sta-
bat coram, videbatque rem ad suos cru-
ciatus pertinere, nec tamen eos fugauit.
Ille vero, vt domum quoque ventum est,
Antonium hoc nomine vehementius con-
fusus & sollicitum vltro est hortatus, vt
se iudicibus torquendum traderet; affir-
mans nullum ore suo verbum exiturum,
quo causa eius laederetur. Ac promissi fi-
dem mira patientia prestavit: plurimis
etiam laceratus verberibus, eucleo que im-
positus, candentibus etiam laminis vltus,
omnem vim accusationis, custodia rei sa-
lute, subuertit. Argui fortuna merito po-
test, quod tam pium & tam fortem spiri-
tum seruili nomine inclusit.

2. Consulem autem C. Marium Praenesti-
nae obsidionis miserabilem exitum sorti-
tum, cuniculi latebris frustra euadere co-
natum, leuique vulnere a Thelesino, cum
quo

quo commari destinauerat, perstrictum seruus suus ut Sullanae crudelitatis expertem faceret, gladio traiectum interemit; cum magna praemia sibi proposita videret, si eum victoribus tradidisset: Cuius dexterae tam opportunum ministerium nihil eorum pietati cedit, a quibus salus dominorum protecta est. Quia eo tempore Maro non vita, sed in beneficio reposita erat.

3. Aequè illustre quod sequitur. C. Gracchus, ne in potestatem inimicorum veniret, Philocrati seruo suo cervices incidendas praebuit. Quas cum ceteri istu abscidisset, gladium cruore domini madentem per sua egit praecordia. Euporum alij hunc vocitatum existimant: ego de nomine nihil disputo, famularis tantummodo fidei robur admiror: Cuius si praestantiam animi generosus iuuenis imitatus foret, suo non serui beneficio iam inuentia supplicia vitasset: nunc commisit ut Philocratis, quam Gracchi cadaver speciosius iaceret.

4. Alianobilitas, alius furor, sed fidei par exemplum. Pindarus C. Cassium Philippensi proelio victum, nuper ab eo manumissus, iussu ipsius obruncatum, insultationibus hostium subtraxit. Sequae est conspectu hominum voluntaria morte abru- lit, ita ut ne corpus quidem eius absumpti inueniretur. Quis deorum grauissimi sceleris ultor, illam dexteram quae in necem patriae parentis exariserat, tanto corpore illigauit, ut se tremebunda Pindari genibus submitteret, ne publici parricidij, quas merebatur poenas, arbitrio pij victoris exoluere? Tu profero, tu Diue Iuli caelestibus tuis vulneribus debitam exegisti vindictam, perfidum erga te caput sordidis auxiliis supplex fieri cogendo, eo animi astu compulsum, ut neque retinere vitam vellet, neque hanc manu sua au- deret.

5. Adiunxit se iis cladibus C. Plotius Plancus Munacij Planci consularis & censorij frater, qui cum a triumviris proscriptus in regione Salernitana lateret, delicatioris vitæ genere, & odore vnguenti, occultam salutis custodiam detexit: Istis enim vestigiis, eorum qui miseros persequerentur, sagax inducitur cura, abditum fugæ illius cubile odorata est. A quibus comprehensi serui, multamque ac diu torti, negabant se scire ubi dominus esset. Non sustinuit deinde Plancus tam fideles, tamque boni exempli seruos ulterius cruciari: sed processit in medium, iugulumque gladiis militum obiecit. Quod certamen mutæ benevolentia arduum dignosci facit, utrum dignior dominus fuerit, qui tam constantem seruorum fidem experiretur; an serui, qui tam iusta domini misericordia quæstionis scuitia liberarentur.

6. Quid Urbini Panopionis seruus, quam admirabilis fidei! Qui cum ad dominum proscriptum occidendum, domesticorum indicio certiores factos milites in Reatinam villam venisse cognosset; commutata cum eo veste, permutato etiam annulo, illum postico clam emisit, se autem in cubiculum ac lectulum recepit, & ut Panopionem occidi passus est. Brevis huius facti narratio, sed non parua materia laudationis. Nã si quis ante oculos ponere velit subitum militum accursum, conuulsa ianux claustra, minacem vocem, truces vultus, fulgentia arma; rem vera æstimatione prosequetur: Nec quam cito dicitur, aliquem pro alio mori voluisse, tam id ex facili etiam fieri potuisse arbitrabitur. Panopion autem quantum seruo deberet, amplum ei faciendo monumentum, ac testimonium pietatis grato titulo reddendo testatus est.

7. Contentus esse huius generis exem-

plus:

strictum
exper
terem;
videret,
s dext
m nihil
s domi
ore Ma
reposit-

C. Grac
m veni
inciden
u absci
adentem
alij hunc
ine ni
do fidei
am ani
ret, suo,
supplicia
ociatis,
aceret.

sed fidei
m Phi
o manu
insulta
è con
e abru
bsumpti
ami sce
necem
torpore
ri geni
rricidij,
j victo
iue Juli
exegi
put for
eo ani
retinere
sua au

3. Ad-

268 VALERII MAXIMI
plis: nisi vnum me dicere admiratio facti
cogeret. Antius Restio proscriptus à triū-
uiris, cum omnes domesticos circa rapi-
nam & prædam occupatos videret, quam
maximè poterat dissimulata fuga se pena-
tibus suis intempesta nocte subduxit. Cu-
ius furtiuū egressum serius ab eo vincu-
lorum pœna coercitus, inexpiabiliq̃ lit-
terarum nota per summam oris contume-
liam iniustus, curiosis speculatus oculis,
ac vestigia huc atque illic errantia bene-
uolo studio subsecutus, lateri voluntarius
comes adrepsit. Quo quidem tam exquisi-
to, tanq̃ue ancipiti officio, perfectissi-
mum spectatæ pietatis cumulū expleue-
rat: His enim, quorū felicior in domo sta-
tus fuerat, lucro intentis, ipse, cum nihil
aliud quam vmbra & imago suppliciorū
suiorū esset, maximum sibi emolumen-
tum eius, à quo tam grauitè punitus erat,
salutem indicauit. Cumq̃ue abundè foret
iram remittere, adiecit etiam charitatem:
nec solūm hætenus beneuolentia proces-
sit, sed in eo conseruando mira quoque ar-
te vsus est. Nam vt sensit cupidus sangui-
nis milites superuenire, amoto domino ro-
gum extruxit: eiq̃ue egentem à se compre-
hensum & occisum senem superiecit. In-
terrogantibus deinde militibus, vbinam
esset Antius; manum rogo intentans, ibi
illum datis sibi crudelitatis piaculis vri
respondit: Quia verisimilia loquebatur,
habita est voci fides: quo euenit, vt An-
tius statim quærendæ incolumitatis hac
occasione assequeretur.

CAPVT. IX.

DE MUTATIONE MORVM, AVT
FORTVNÆ.

IN ROMANIS. 2. P. Africano ma-
iōre.
1. T. Manlio L. F. Torquato. 3. G. Valer. Flac.
Flamini

	Flamine.	pione.
4	Q. Fabio Max. Allobrogico.	14 C. Mario.
5	Q. Lutatio Catulo.	15 C. Iulio Cesare.
6	L. Cornelio Sulla Police.	IN EXTERNIS.
7	T. Aufidio.	1. Polemone Atheniensi.
8	P. Rupilio.	2. Themistocle Atheniensi.
9	P. Ventidio Basso.	5. Cimone Atheniensi.
10	L. Cornelio Lentulo Lupulo.	4. Alcibiade Atheniensi.
11	Cn. Cornelio Scipione Africo.	5. Polystrate Samio.
12	Licinio Crasso Dinite.	6. Dionysio Syracusano.
13	Q. Servilio Ca-	7. Suphace Numidarum rege.

MULTVM animis hominum, & fiducia adiicere, & solitudinis detrahere potest morum ac fortunæ in claris viris recognita mutatio; huc nostros status, siue proximorum ingenia contemlemur. Nam cum aliorum fortunas spectando, ex conditione abiecta atque contempta emerfisse claritatem videamus, quid oberit, quin & ipsi meliora de nobis semper cogitemus? memores stultum esse perpetua infelicitatis se prædamnare: spernque quæ etiam incerta recte fouetur, interdum certam in desperationem convertere.

1. Manlius Torquatus adeo hebetis atque obtusi cordis inter initia iuuentæ existimatus est, ut à patre L. Manlio amplissimo viro, quia & domesticis & reip. vtilibus inutilis videbatur, rus relegatus agri opere fatigaretur. Is postmodum patrem reum iudiciali periculo liberauit: sibi victorem, quod aduersus imperium suum cum hoste manum conseruerat, secus si per-

MI
atio facti
us à triu-
erca rapi-
er, quam
a se pena-
xit. Cu-
eo vincu-
lique lit-
contume-
s oculis,
ia bene-
luntarius
exquisi-
rfectissi-
expleue-
omo sta-
im nihil
liciorum
olumen-
tus erat,
de foret
ritatem:
procel-
oque ar-
fanguis
nino ro-
compre-
it. In-
ybinam
ans, ibi
ulis vi-
ebatur,
vt An-
tis hac

AVT

no ma

Flac.
Flamins

ri percussit: patriam Latino tumultu fessam, speciosissimo triumpho recevit. In hoc credo fortunæ malignæ nubilo adoleſcentiæ contemptu percussum, quo senectutis eius decus lucidius emilceret.

2. Scipio autem Africanus superior, quem dii immortales nasci voluerunt, ut esset in quo se virtus per omnes numeros hominibus efficaciter ostenderet; solutioris vitæ primos adoleſcentiæ annos egisse fertur. Remotos quidem à luxuriæ crimine, sed tamen Punicis trophæis, deuictæ Carthaginis ceruicibus imposito iugo, teneriores.

3. C. quoque Valerius Flaccus secundi Punicæ belli temporibus luxu perditam adoleſcentiam inchoauit. Ceterum à P. Licinio Pont. Max. flamen captus, quo facilius à vitis recederet; ad curam sacrorum & ceremoniarum conuerso animo, vsus duce frugalitatis religione, quantum prius luxuriæ fuerat exemplum, tantum postea modestiæ & sanctitatis specimen euasit.

4. Nihil Q. Fabio Maximo, qui Gallicæ victoriæ cognomen Allobrogici sibi met ac posteris peperit, adoleſcente magis infame; nil eodem senectutis, aut speciosius illo seculo nostra ciuitas habuit.

5. Quis ignorat Q. Catuli auctoritatem in maximo clarissimorum virorum pronentem excelsum gradum obtinisse? Cuius hæc superior ætas reuoluatur; multi luxus, multæ deliciae reperientur. Quæ quidem ei impedimento non fuerunt quo minus patriæ princeps existeret, nomenque eius in Capitolino fastigio fulgeret, ac virtute ciuile bellum ingenti motu oriens, tepeliret.

6. L. verò Sulla vsque ad quaesturæ suæ comitia vitam libidine, vino, ludicræ artis amore, inquinatam perduxit. Quapropter C. Marius Consulem molestè

tulisse

tulisse
Afric
stor fo
perrup
debat
nibus
cialis
nation
quæst
uincia
coſſig
contra
tior
in vno
pem a
tem n
7. A
tiz se
tiora n
T. Au
admo
notan
nuit.
fascib
tem v
atque
strauit
præse
ribus
8. A
Sicilia
Idem
eius of
consul
acerbi
bello
modo
eodem
tos ar
ras ex
iura d
gente
9. P

tulisse traditur, quod sibi asperissimum in Africa bellum gerenti tam delicatus quæstor forte obuenerat: Eiusdem virtus quasi perruptis & disiectis nequitia, qua obdebat, claustris, catenas Iugurthæ manibus iniecit: Mithridatem compescuit: socialis belli fluctus repressit: Cinnae dominationem fregit, eumque qui se in Africa quæstorem fastidierat, illam ipsam provinciam proscriptum & exulem petere cõggit. Quæ tam diuersa, tanque inter se contraria siquis ~~quod~~ ~~animum~~ ~~suum~~ ~~attentiore~~ ~~comparatione~~ ~~expendere~~, velit, duos in vno homine Sullas fuisse crediderit: curpem adolescentem, & virum dicentem fortem nisi ipse felicem se appellari maluisset.

7. Atque vt nobilitatem beneficio pænitentia se ipsam admonuimus respicere, ita altiora modo suo sperare ausos subtexamus. T. Aufidius cum Asiatici publici exiguum admodum particulam habuisset, postea totam Asiam proconsulari imperio obtinuit. Nec indignati sunt socij eius patere fascibus, quem aliena tribunalia adulantem viderant. Gessit se etiam integerrimè atque splendidissimè; eoque modo demonstrauit, pristinum quæstum suum fortunæ: præsens verò dignitatis incrementum meritis ipsius imputari debere.

8. At P. Rupilius non publicanum in Sicilia egit, sed opera publicanis dedit: Idem vltimam inopiam suam auctorato socii officio sustentauit. Ab hoc postmodum consule leges vniuersi Siculi acceperunt, acerbissimoque prædonum ac fugitiuorum bello liberati sunt. Portus ipsos, si quis modo mutis rebus inest sensus, tantam in eodem homine varietatem status admiratos arbitror. Quem enim diurnas capturas exigentem animaduenterant, eundem iura dantem, classesque & exercitus regentem viderunt.

9. Huic tanto incremento maius adi-

etiam: Asculo capto, Cn. Pompeius Magnus pater P. Ventidium ætate impuberem in triumpho suo populi oculis subiecit. Hic est Ventidius, qui postea Romæ ex Parthis & per Parthos de Crassi manibus in hostili solo miserabiliter iacentibus, triumphum duxit. Itaque qui captivus carcerem exhoruerat, victor Capitolium felicitate celebravit. In eodem etiam illud eximium, quod eodem anno Prætor & consul est factus.

10. Cassium nunc contemplemur varietatem. L. Lentulus consularis lege Cæcilia repetundarum crimine oppressus, censor cum L. Censorino creatus est. Quem quidem fortuna inter ornamenta & decora alterna vice versavit, consulatum illius damnationem, damnationi censuram subiiciendo: & neque bonis cum peccatis frui, neque malis æternis ingenuitate patiendo.

11. Iisdem viribus uti voluit in Cn. Cornelio Scipione Asina: Qui consul à Pœnis apud Liparas captus cum belli iure omnia perdidisset, latere subinde vultu eius adiutus, cuncta recuperavit; consulque etiam iterum creatus est. Quis crederet illum à duodecim securibus ad Carthaginiensium peruenturam catenas? quis rursus existimaret à Punicis vinculis ad summa imperij peruenturum fastigia? sed tamen ex consule captivus, & ex captivo consul factus est.

12. Quid? Crasso nonne pecunie magnitudo locupletis nomen dedit? sed eidem postea inopia turpem decoctionis superlatiorem iniunxit. Siquidem bona eius à creditoribus, quia solidum præstare non poterat, venierunt. Ita quoque amara subillatione non caruit: quia cum egens ambularet, Divus ab occurrentibus saluabatur.

13. Crassum casus acerbitate Q. Cæpio præcurrit: is namque prætura splendore,

re; tri
maxim
patron
vincul
funest
scalis
rore re

14.
fiatio
corpor
finuit
rior; o
patient
in Cur
quoque
campi
tus sup
sine per
cusatus
iudicib
humil
que fal
cuasti,
regem a
Cambre
bina tro
septem
post exi
que face
huius e
tabilius
miserim
perietur.

15. C
tum sibi
iuventæ
maritim
macusan
tis reden
num mu
rependi f
amplius
quidem

re, triumphii claritate, consulatus decore, maximi pontificatus sacerdotio, ut senatus patronus diceretur, assecutus; in publicis vinculis spiritum deposuit, corpusque eius funesti carnificis manibus laceratum, in scelis Gemoniis iacens, magno cum horrore totius fori Romani conspectum est.

14. Tam C. Marius maxima fortunæ iustitio est: omnes enim eius impetus tam corporis quam animi robore fortissimè sustinuit. Arpini honoribus iudicatus inferior, quaesturam Romæ petere ausus est: patientia deinde repulsarum, irrupit magis in Curiam, quam venit. In tribunatus quoque & ædilitatis petitione consimilem campi notam expertus: Prætura candidatus supremo loco in hæsit, quam tamen non sine periculo obtinuit: ambitus enim accusatus, vix atque ægrè absolutionem à iudicibus impetrauit. Ex illo Mario tam humili Arpini, tam ignobili Romæ, tamque fastidiendo candidato, ille Marius euasit, qui Africam subegit, Ingartham regem ante currum egit, qui Teutonorum, Cimbrorumque exercitus deleuit. Cuius bina trophæa in vrbe spectantur, vultus septem in fastis consulatus leguntur. Cui post exilium consulem creati, proscriptoque facere proscriptionem contigit. Quid huius conditione inconstantius aut mutabilius? quæ si inter miseros posueris, miserimus: inter felices, felicissimus reperietur.

15. C. autem Cæsar, cuius virtutes adiutum sibi in cælum struxerunt, inter primæ iuuentutis initia priuatus Asiam petens, à maritimis prædonibus circa insulam Pharmacusam exceptus, quinquaginta se talentis redemit. Parua igitur summa clarissimum mundi fidus in piratico myoparone rependi fortuna voluit. Quid est ergo quod amplius de ea queramus, si ne consortibus quidem diuinitatis suæ parent? Sed ex-

Val.
Mox
Trajanus
Adulatus

294 VALERII MARIMI
Iesse numen se ab iniuria vindicauit, con-
tinuo enim captos prædones crucibus
affixit.

EXTERNÆ.

1. Attento studio nostra commemoratio-
nis, remissione nunc animo aliena nar-
rentur. Perdite luxurie Athenis adoles-
cens Polemo, neque illecebris tantummo-
do, sed etiam ipsa infamia gaudens; cum
è conuiuio non post occasum solis, sed
post ortum surrexisset, domumque repe-
tens Xenocratis philosophi patentem in-
uiam vidisset; vino grauis, vnguentis deli-
bitus, fertis capite redimito, pellucida ve-
ste amictus, referam turba doctorum ho-
minum scholam eius intrauit: Nec conten-
tus tam deformi introitu, confedit etiam,
ut clarissimum eloquium, & prudentissi-
ma præcepta temulentie lasciuie elude-
ret. Orta deinde, ut par erat, omnium
indignatione; Xenocrates vultum in eo-
dem habitu continuit, omisisque de qui-
bus diserebat, de modestia ac temperantia
loqui coepit. Cuius grauitate sermonis re-
suscipere coactus Polemo, primum coro-
nam capite detractam proiecit, paulo post
brachium intra pallium reduxit, proce-
dente tempore oris coniuualis hilaritatem
deposuit; Ad vltimum totam luxuriam
exiit, vniusque orationis saluberrima me-
dicina sanatus, ex infami ganeone maxi-
mus philosophus euasit. Peregrinatus est
huius animus in nequitia, non habitauit.

2. Figer Themistoclis adolescentiam at-
tingere, siue patrem aspiciam, abdicatio-
nis inuentem notam, siue matrem suspen-
dio finire vitam propter filij turpitudinem
coactam; cum omnium postea Graij lan-
guinis virorum clarissimus extiterit, in-
diuinaque Asia & Europa vel spei
deperationis præmis fuerit: Hæc eni n

Iuris e
dem vi

3. Ci
stultiti
tiz imp
runt: I
damnar

4. Tan
partite
eximian
præstan
sum; su
vires, s
ret: al
venditio
patriz,
aut hæc
ziè perp

5. A
miorum
conspici
causa. c

recipieb
rei fruct
cupaban
posse in

taxat vu
ritiz sa
dum gra
profundi
esser, ab

perauit
Sed hu
prosperu
prehensu
fectus, in

vertice c
tus, & t
aque ill
lum pife
cidam S
pressa, li

6. Dio

IMI
cauit, con-
es crucibus

memoratio
aliena nar-
enis adolef-
s tantummo-
udens; cum
i solis, sed
mque repe-
patentem in-
uentis deli-
bellucida ve-
ctorum ho-
Nec conten-
sedidit etiam,
prudentissi-
tuis elude-
it, omnipium
tum in co-
que de que-
temperantia
fermois re-
imum coro-
paulo po-
xit, proce-
hilaritatem
m luxuriam
berrima me-
eone maxie
grinatus et
habitavit.
centiam et
abdicatio-
trem suscip-
urpitudines
Graij fac-
riterit, in
el spei
ac eni n

Iuris cum suæ patronum habuit, illa va-
dem victoria assumpsit.

3. Cimonis vero incunabula opinione
stultitiæ fuerunt referta: eiusdem stulti-
tiz imperia salutaria Athenienses senserunt:
Itaque coëgit eos stuporis semetipfos
damnare, qui cum stolidum crediderant.

4. Tam Alcibiadem quasi dux fortunæ
partitæ sunt: Altera quæ ei nobilitatem
eximiam, abundantes diuitias, formam
præstantissimam, fauorem ciuium propen-
sum, summa imperia, præcipuas potentie
vires, flagrantissimum ingenium assigna-
ret: altera quæ damnationem, exilium,
venditionem bonorum, inopiam, odium
patriæ, violentam mortem infligeret: Nec
aut hæc, aut illa simul vniuersa, sed va-
rie perplexa, freto atque æstui similia.

5. Ad inuidiam vsque Polycratis Sa-
miorum tyranni abundantissimis bonis
conspicuis vitæ fulgor excelsit: nec sine
causa. Omnes enim conatus eius placido
excipiebantur itinere: spes certum cupitæ
rei fructum apprehendebant: vota nun-
cupabantur simul & soluebantur: velle ac
posse in æquo positum erat: Semel dam-
taxat vultum mutauit, perquam breui tri-
stitiæ salebra succussum; tunc cum admo-
dum gratum sibi annulum de industria in-
profundum, ne omnis incommodi expers
esset, abiecit: Quem tamen continuo recu-
perauit, capto pisce, qui tum deuorauerat.
Sed hunc felicitatis semper plenis velis
prosperum cursum tenere non potuit. Com-
prehensum enim Orontes Darij regis præ-
fectus, in excelsissimo Micalensis montis
vertice cruce affixit. E qua putres eius ar-
tus, & tabido cruore manantia membra,
atque illam læuam, cui Neptunus annu-
lum piscatoris manu restituerat, situ mar-
cidam Samos amara feruente aliquandiu
pressa, liberis ac lætis oculis aspexit.

6. Dionysius autem cum hæreditatis no-

276 VALERTI MAXIMI LIB. VI.
mine a patre Syracusanorum, ac pene totius
Siciliae tyrannidem accepisset, maxi-
marum opum dominus, exercituum dux,
rektor classium, equitatum potens; prop-
ter inopiam, literas puerulos Corinthi do-
cuit. Eodemque tempore, tanta mutatio-
ne maiores natu, nequis nimis fortunae
crederet, magister ludi fastus ex tyranno,
monuit.

7. Sequitur hunc Siphax rex, confimi-
lem fortunae iniquitatem expertus, quem
amicum hinc Roma per Scipionem, illinc
Carthago per Asdrubalem ultro petunt
ad penates deos eius venerat. Ceterum eo
claritatis euectus, ut validissimorum po-
pulorum tantum non arbiter victorix exi-
steret: parui temporis interiecta mora, ca-
tenatus a Laelio legato ad Scipionem im-
peratorem pertractus est. Cuiusque dexte-
ram regio insidens solio arroganti manu
attigerat, ad eius genua supplex procu-
bit. Caduca nimirum haec fragilia, pueri-
libusque consentanea crepundia sunt, quae
vires atque opes humanae vocantur. Af-
flunt subito, repente dilabuntur: nullo
in loco, nulla in persona stabilibus nexa
radicibus consistunt: sed incertissimo flatu
fortuna, huc atque illuc acta, quos in su-
blime extulerunt: improvise decursu defi-
tutos, profundo cladum miserabiliter im-
mergunt. Itaque necque existimari, neque
dici debent bona, quae ut infortunorum ma-
lorum amaritudine denderium sui dupli-
cent: propensior saevitate primo delinunt,
maiores postea malorum cumulo opprimere
solent.

VALE.

IB. VI.
penē to-
let, maxi-
tuum dux,
ens; prop-
orinthi do-
a mutatio-
is fortunæ
tyranno,
confimi-
ctus, quem
nem, illinc
rō petitiū
eterūm cō-
nerum pō-
toriz exi-
mora, ca-
tionem im-
que dexte-
anti manu
lex procu-
lia, pueri-
sunt, que
antur. Af-
ntur: nullo
libes nix
simo flata
quos in su-
curfu desti-
abiliter im-
asi, noque
orum ma-
sui dupli-
o delictos
opprimes

VALERII MAXIMI LIBER SEPTIMVS

CAPITVLVS DE FELICITATE.

Q. Metelli Mace. 2 Gygis Lydarum
donici.

VOLVIBILIS fortunæ complura ex-
empla retulimus: constantē propitiæ
admodum pauca narrari possunt. Quo, pa-
tet, tam aduersas res cupido animo insi-
gere, secundas parco tribuere: Eadem ubi
malignitatis obliuisci sibi imperauit, non
solum plurima ac maxima, sed etiam per-
petua bona congerit.

1. Videamus ergo quot gradibus benefi-
ciorum Q. Metellum a primo originis die
ad vltimum vsque fati tempus nunquam
cessante indulgentia, ad summū beatæ vite
culmen perduxerit. Nasci eum in vrbe ter-
rarū principe voluit: patres nobilissimos
dedit: adiecit animi rarissimas dotes, &
corporis vires, vt sufficere laboribus pos-
sent: vxorem pudicitia & fœcunditate
conspiciuam conciliauit. Consulatus decus,
imperatoriam potestatem, speciosissimi
triumphi prætextam largita est: Fecit, vt
eodem tempore tres filios consulares,
vnum etiam censorium, ac triumphalem, &
quartum prætorium videret. Vtque tres fi-
lias nuptum daret, earumque sobolem si-
nu suo exciperet. Tot partus, tot incuna-
bula, tot viriles togæ, tam multæ nuptia-
les

2. Metelli
felicitas

HB.

VALE.

les faces, honorum, imperiorum, omnis denique gratulationis summa abundantia; cum interim nullum funus, nullus gemitus, nulla causa tristitia. Cælum contemplare: vix tamen ibi talem statum reperies: quoniam quidem luctus & dolores decorum quoque pectoribus à maximis vaticibus assignari videmus. Hunc autem vitæ actum eius consentaneus finis excepit. Nam Q. Metellum ultimæ senectutis spatio defunctum, ilenique genere mortis inter oscula complexusque charissimorum pignorum extinctum; filij, & generi humeris suis per Urbem latum rogo imposuerunt.

1. Clara hæc felicitas: obscurior illa, sed diuino splendore præposita: Cum enim Gyges regno Lydiæ armis & diuitiis abundantissimo instatus Apollinem Pythium seiscitatum venisset, an aliquis mortalium se esset felicior: deus ex abdito sacrarij specu, voce missa, Aglaum Sophidium ei prætulit. Is erat Arcadam pauperimus, sed ætate iam senior: terminos agelli sui nunquam excefferat, paruuli ruris fructibus contentus. Verum profecto beatæ vitæ finem Apollo, non adumbratum, oraculi sagacitate complexus est. Quocirca insolenter fulgore fortunæ suspiranti respondit, magis se probare securitate ridens iugurium, quam tristem curis & sollicitudinibus aulam: paucasque glebas pauoris expertes, quam pinguisima Lydiæ arua meru referta: & vnum aut alterum iugum bouum facilis tutelæ, quam exercitus & arma, & equitatum voracibus impensis onerosum: & vsus necessarii horreolum nulli nimis appetendum, quam thesauros omnium insidiis & cupiditatibus expositos. Ita Gyges dum ad stipulariorum vanæ opinionis deum habere concupiscit, vbinam solida & secura esset felicitas, didicit.

D E

A R

1. A P.

2. P. S.

3. Q.

4. L. I.

5. L. I.

6. S. M.

A B F

1. S. C.

2. S. C.

3. B. I.

4. P. I.

5. A. M.

N V

votis p.

præditi

bus eni

1. A.

accepit

lun. q.

ignorant

statu e

potenti

tatem e

in deho

nunc h

suo ita

quies p

3. S. C.

CAP. II.

DE SAPIENTER DICTIS
AUT FACTIS.

A ROMANIS.		6	Xenocrate philo-
1	Ap. Claudio.		sopho.
2	P. Scipione Afri-	7	Aristophane co-
	cano.		mico.
3	Q. Cæcilio L. F.	8	Thalere philoso-
	Mesello.		pho.
4	L. Fimbria.	9	Anaxagora Cla-
5	L. Papius L. F.		zomenio.
	Cursore, COS.	10	Demade Acha-
6	Senatu Romano.		nicus.
AB EXTERNIS.		11	Anacharsis Scyo-
1	Socrate Athe-		tha.
	niensi.	12	Agefilao Laco-
2	Selone Atheniis.		demonic.
3	Bianse Prie-	13	Annone, Pa-
	rensi.		no.
4	Platone Athe-	14	Herennio Poutie
	niensi.		Sannito.
5	Antiguo rege.	15	Cretensibus.

NUNC id genus felicitatis explicabo, quod totum in habitu animi est: nec votis petitur, sed in pectoribus sapientia præditis natum, dictis factisque prudentibus enitescit.

1. Ap. Claudium crebro solitum dicere accepimus, Negotium populo Rom. melius, quam otium committi: non quod ignoraret quam iucundus tranquillitatis status esset, sed quod animaduertiret præpotentia imperia agitatione rerum ad virtutem capiendam excitari, nimia quiete in desidiam resolu. Et sane negotium Romanum horridum, civitatis nostræ in suo statu continuavit; blandæ appellationis quies plurimis vitis resperlit.

2. Scipio vero Africanus turpe esse cie-

bat

bar in re militari dicere, Non putaram, videlicet quia explorato & excusso consilio, quo ferro aguntur, administrari oportere arbitrabatur: summa ratione. Inemendabilis enim est error, qui violentia Martis committitur. Idem negabat aliter cum hoste configi debere, quam aut si occasio abuenisset, aut necessitas incidisset: æque prudenter. Nam & prospere erenda rei facultatem omittere, maxima dementia est: & in angustias utique pugnandi compulsum abstinere. Et in periculo, periculum ignauiæ adfert exitum. Eorumque qui ista committunt, alter beneficio fortunæ uti, alter iniuriæ nescit resistere.

3. Q. quoque Metelli cum grauis, tum etiam alta in senatu sententia: qui deuicta Carthagine, nescire se, illa victoria boni ne plus an mali Reipub. attulisset, asseuerauit. Quoniam ut pacem restituendo profecisset; ita Annibalem submouendo, non nihil nocuisset. Eius enim transitu in Italiam, dormientem iam populi Romani virtutem excitatam: metuique debere, ne acri amulo liberata in eundem somnum reuolueretur. In æquo igitur malorum posuit, uti testa, vastari agros, exhauriri ærarium; & præci roboris neruæ heberari.

4. Quid illud factum L. Fimbriæ confidaris, quam sapiens! à M. Lutatio Pythia splendido equite Rom. iudex aditos de sponsione, quam is cum aduersario, quod vir bonus esset, fecerat: nunquam id iudicium pronuntiatione sua finire voluit. Ne aut probatum virum, si contra eum iudicasset, fama spoliaret: aut iuraret virum bonum esse, cum ea res innumera libus laudibus continetur.

5. Forensibus hæc, illa militaribus stipendii prudentia exhibita est. Papirius Cursor consul cum Aquiloniam oppugnans proelium vellet committere, pulla-
sineque non prosperantis ausibus smen-

titus optimum ei auspiciū renūciasset; de fallacia illius factus certior, sibi quidem & exercitui bonum omen datum credidit, ac pugnam iniit. Ceterum mendacem ante ipsam actiōem constituit: ut haberent dii, cuius capite, siquid iræ conceperant, expiarent. Directum est autem siue casu, siue etiam celestis numinis prouidentia, quod primum ē contraria parte missum erat telum, in ipsum pullarij pectus, eumque exanimem prostravit. Id ubi consul cognouit, fidente animo & hosteis inuast, & Aquiloniam cepit. Tara citō animaduertit, quo pacto iniuria imperatoris vindicari deberet, quemadmodum violata religio expianda foret, & qua ratione victoria apprehendi posset. Egit virum seuerum, consulem religiosum, imperatorem strenuum: timoris modum, pœnæ genus, spei viam, vno mentis impetu rapiendo.

6. Nunc ad senatus acta transgrediar. Cū aduersus Annibalem senatus Claudium Neronem & Lium Salinatorem consules mitteret; eosque ut virtutibus pares, ita inimicitias acerrimè inter se dissidentes videret, summo studio in gratiam reduxit, ne propter priuatas dissensiones, remp. parum vtiliter administrarent. Quia consimili imperio nisi concordia inest, maior aliena opera interpellandi, quam sua edendi cupiditas nascitur: ubi vero etiam pertinax intercedit odium, alter alteri, quam ē contrariis castris vtrique certior hostis proficiscitur. Eosdem senatus cū ob nimis asperè actam censuram à Cn. Babio trib. pl. pro Rostris agerentur rei, causæ dictione decreto suo liberavit. Vacuum omnis iudicij metu eum honorem reddendo, qui exigere debet rationem, non reddere. Par illa sapientia senatus, qua Ti. Gracchum trib. pl. Agrariam legem promulgare ausum, morte multauit. Idem ut secundum legem eius per triumuiros

382 VALERII MAXIMI
ager populo viritim diuideretur, egregie
censur. Siquidem grauissimæ seditionis
eodem tempore & auctorem & causam su-
stulit.

Quam deinde se prudenter in rege Mas-
sanisa gessit? Nam cum promptissima &
fidelissima eius opera aduersus Carthagi-
nienses vsus esset, cumque in dilatando
regno audiuorem cerneret; legem ferri ius-
sit, qua Massanisæ ab imperio populi Rom.
solutam libertatem tribueret. Quo facto
cum optimè meriti beneuolentiam reti-
nuit, tam Mauritanix & Numidix, ceter-
arumque illius tractus gentium nunquam
fida pace quiescentem feritatem, a valuis
suis repulit.

E X T E R N A.

1. Tempus deficiet domestica narrante;
quoniam imperium nostrum non tam ro-
bore corporum, quam animorum vigore
incrementum ac tutelam sui comprehen-
dit. Maiore itaque ex parte Romana pru-
dentix in admiratione tacita reponatur,
alienigenisque huius generis exemplis de-
tur aditus. Socrates humanæ sapientix
quasi quoddam terrestre oraculum, nihil
yltra petendum à diis immortalibus arbi-
trabatur, quam vt bona tribuerent. Quia
ij demum scirent quid vnicuique esset vti-
le: nos autem plerumque id votis expetere,
quod non impetrasse melius foret. Etenim
densissimis tenebris inuoluta mortalium
mens, in quam late patentibus errores cæcas
precaiones tuas spargis! Diuitias appetis,
que nullis exitio fuerunt: honores concu-
piscis, qui complures pessundedorum:
regna tecum ipsa voluis, quorum exitus
expugnatorum inuolutis cernuntur: spem
didis conuictis injicis manus; at hæc vt
aliquando illustrent, ne nonnunquam suo
patris domos euerunt. Dehinc regitur fluita
fuitur

Futuris malorum tuorum causis, quasi felicissimis rebus inhiare, teque totam celestium arbitrio permitte: Quia qui tribuere bona ex facili solent, etiam eligere aprissima possunt.

Idem expedita & compendiaria via eos ad gloriam peruenire dicebat, qui id agerent, ut quales videri vellent, tales etiam essent. Quia quidem predicatione aperte monebat, ut homines ipsam potius virtutem, quam umbram eius consecrarentur. Idem ab adolescentulo quodam consultus, uxorem deceret, an se omni matrimonio abstineret; respondit utrum eorum fecisset, acturum penitentiam. Hic te, inquit, solitudo, hic orbitas, hic generis interitus, hic hæres alienus excipiet: illic perpetua sollicitudo, contextus querelarum, dotis exprobratio, affinium graue supercilium, garrula socrus lingua, subscissor alieni matrimonij, incertus liberorum euentus. Non passus est iuuenem in contextu rerum asperarum, quasi lætæ materix facere delectum.

Idem cum Atheniensium scelerata dementia tristem de capite eius sententiam tulisset, fortique animo & constanti vultu potionem veneni è manu carnificis accepisset; admo to iam labris poculo, uxori Xanthippæ inter fletum & lamentationem vociferanti innocentem eum perimij; Quid ergo, inquit, nocenti mihi mori satius esse dixisti? O immensam istam sapientiam, quæ ne in ipso quidem vitæ excessu obliuisci sui potuit!

2. Age, quænam prudenter Solon, neminem, dum adhuc viueret, beatum dici debere arbitrabatur: quod ad ultimum usque fati diem ancipiti fortunæ subiecti esse mus. Felicitatis igitur humanæ appellationem rogus consummat, qui se incursum malorum obiicit. Idem cum ex amicis quendam grauiter moerentem videret, in

argena

arcem perduxit, hortatusque est ut per omnes si bictorum ædificiorum paries oculos circumferret: Quod ut factum animaduertit. Cogita nunc tecum, inquit, quam multi luctus sub his tectis & olim fuerint, hodieque versentur, insequentibusque seculis sint habitaturi: ac mirte mortalium incommoda tanquam propria desere. Quæ consolatione demonstrauit uerbes esse humanarum cladum conspecta miseranda. Idem aiebat, si in unum locum eundi mala sua contulissent; futurum, ut propria deportare domum, quam ex communi miseriarum acervo portionem suam ferre mallerent. Quo colligebat non oportere nos quæ fortuito patimur, præcipuæ & intolerabilis amaritudinis iudicare.

3. Bias autem, cum patriam eius Priem hosies inuasissent; omnibus, quos modo scruitia belli incolumes abire passa fuerat, preciosarum rerum pondere onatis fugientibus, interrogatus, quid ita nihil ex bonis suis secum ferret: Ego uero (inquit) bona mea mecum porto. Pectore enim illa gestabat, non humeris: non oculis uisenda, sed æstimanda animo. Quæ domicilio mentis inclusa, nec mortalium, nec deorum manibus labefactari queunt: & ut manentibus præsto sunt, ita fugientes non deserunt.

4. Iam Platonis uerbis adstricta, sed sensu præualens sententia. Qui tum demum beatum terrarum orbem futurum prædicauit; cum aut sapientes regnare, aut reges sapere cœpissent.

5. Rex etiam ille subtilis iudicij; quæ ferunt traditum sibi diadema, priusquam capiti impoheret, retentum diu considerasse, ac dixisse: O nobilem magis quam felicem pannum! quem si quis penitus cognoscat, quam multis sollicitudinibus, & periculis, & miseris sit refertus; ne humi quidem iacentem tollere uellet.

6. Quid,

6. Quid, Xenocratis responsum, quam laudabile. Cum maledico sermoni quorundam summo silentio interesset; uno ex his quærente cur solus ita linguam suam cohiberet: Quia dixisse me, inquit, aliquando penituit, tacuisse nunquam.

7. Aristophanis quoque altioris est prudentiæ præceptum, qui in comœdia introduxit remissum ab inferis Atheniensem Periclem, vaticinantem non oportere in urbe nutriti leonem. sin autem sit alius, obsequi ei convenire. Monet etiam ut præcipue nobilitatis & concitati ingenij iuvenes refrenentur. Nimio vero favore ac profusa indulgentia passi, quò minus potentiam obtineant, ne impediantur: quòd stultum sit, & inutile eas obtractare vires, quas ipse fovetis.

8. Mirificè etiam Thales: nam interrogatus an facta hominum deos fallerent: Ne cogitata, inquit, ut non solum manus, sed etiam mentes puras habere vellemus; cum secretis cogitationibus nostris cœleste numen adesse credidissemus.

Ac ne quod sequitur quidem minus sapiens. Vnicæ filix pater Themistoclem consulebat virum eam pauperi, sed ornato: an locupleti parum probato collocaret. cui is, Malo, inquit, virum pecunia, quam pecuniam viro indigentem. Quo dicto stultum monuit ut generum potius, quam diuitias generi legeret.

Age, Philippi quàm probabilis epistola, in qua Alexandrum quorundam Macedonum benevolentiam largitione ad se attrahere conatum sic increpuit: Quæ te fili ratio in hanc tam vanam spem induxit, ut eos tibi fideles futuros existimares, quos pecunia ad amorem tui compulsisses? a charitate istud præstatur. At verò antè Philippus maiore ex parte mercator Græcix, quam victor.

Aristoteles autem Callisthenem audito-

rem suam ad Alexandrum dimittens monuit, ut cum eo aut rarissime, aut quam incundissime loqueretur: quò scilicet apud regias aures vel silentio tutior, vel sermone esset acceptior. At ille dum Alexandrum Persica Macedonum salutatione gaudentem obiurgat, & ad maiorum mores inuitum reuocare perseuerat: spiritum carcere iustus, seram neglecti salubris consilij pœnitentiam egit.

Idem Aristoteles de semetipso in neutram partem loqui debere prædicabat: quoniam laudare se, vanè vituperare, stulti esset. Eiusdem est vtilissimum præceptum, Ut voluptates abentes consideremus: quas quidem sic ostendendo minuit: Tescas enim, pœnitentiæque plenas animis nostris subiecit, quò minus cupidè repetantur.

9. Nec parum prudenter Anaxagoras interroganti cuidam, quoniam esset beatus? Nemo, inquit, ex his quos tu felices existimas: sed eum in illo numero reperies, qui à te ex miseris constare creditur. Non erit ille diuitiis & honoribus abundans: sed aut exigui raris, aut non ambitiosæ doctrinæ fidelis ac pertinax cultor, in secessu quam in fronte beator.

10. Demadus quoque dictum sapiens: nolentibus enim Atheniensibus diuinos honores Alexandro decernere, Videte (inquit) ne dum exilium custoditis, terram amittatis.

11. Quam porro subtiliter Anacharsis leges arancarum telis comparabat! Nam ut illas infirmiora animalia retinere, valentiora transmittere; ita his humiles & pauperes constringi, diuites & præpotentes non alligari, videmus.

12. Nihil etiam Agesilai factò sapientius: siquidem cum aduersus remp. Lacedæmoniorum conspirationem ortam notata comperisset, leges Lycurgi continuò

abro-

abrogauit, quæ de indemnatis supplicium sumi vetabant: Comprehensis autem & interfectis foatibus, easdem euestigiò restituit. Atque vtrunque simul promittit, ne salutaris animaduersio vel iniusta esset, vel iure impediretur. Itaque vt semper esse possent, aliquando non fuerunt.

13. Sed nescio an Annonis excellentioris prudentiæ consilium. Magone enim Cannensis pugnae exitum senatui Pœnorum nunciante, inque tanti successus fidem annulos aureos trium modiorum mensuram explentes effundente, qui interfectis nostris ciuibus detracti erant; quæsiuit an aliquis sociorum post tantâ cladem à Romanis defecisset: Atque vt audiuit neminem ad Annibalem transisse, suasit protinus vt legati Romam, per quos de pace ageretur, mitterentur: cuius si sententia valuisset, neque secundo Punico bello victa Carthago, neque tertio deleta foret.

14. Ne Samnites quidem paruas pœnas consimilis erroris pependerunt, quòd Herennij Pontij salutare consilium neglexerunt: Qui auctoritate & prudentia ceteros præstans, ab exercitu & eius duce filio suo consultus, quidnam fieri de legionibus Romanis apud Furcas Caudinas inclusis deberet, inuiolatas dimittendas respondit. Postero die eadem de re interrogatus, deleri eas oportere dixit: vt aut maximo beneficio gratia hostium emeretur, aut grauissima iactura vires confringerentur: Sed improuida temeritas victorum, dum vtranque partem spernit vtilitatis, sub iugum missas in perniciem suam accendit.

15. Multis & magnis sapientiæ exemplis paruulum adiciam. Cretenfes cum acerbissima execratione aduersus eos, quos vehementer oderunt, vti volunt; vt mala consuetudine delectentur, optant; modestoque voti genere efficacissimum vltionis euentum reperunt. ~~Inuulter~~
enim

enim aliquid concupiscere, & in concupiscentia morari, exitio vicina dulcedo est.

CAPVT III.

DE VAFRE DICTIS AVT
FACTIS.

A ROMANIS.	1	Alexandro Ma-
1 Anistite templi		gno & quo-
Diana.		dam agrario.
2 L. Iunio Bruto.	2	Darij regis equi-
3 P. Scipione Afri-		sone.
ciano maiore.	3	Biante Prie-
4 Q. Fabio La-		rensi.
becno.	4	Anaximene.
5 M. Antonio ora-	5	Demosthene ora-
to.		to.
6 Q. Sertorio.	6	Quodam Aht-
7 Q. Fabio Max.		nienfi.
Verrucosso.	7	Annibale Giffen-
8 M. Valufio Sa-		ni F. Perno.
turmino ad. pl.	8	Annibale Amilca-
9 Sencio Saur-		ris F. Perno.
nine.	9	Tusculanis.
10 Patre quodam.	10	Tullo A tlio Volo-
AB EXTERNIS.		scorum duce.

EST aliud factorum dictorumque ge-
nus à sapientia proximo detexu ad
Vafri nomen progressum: quod nisi falla-
cia vires assumpserit, fidem propositi non
inuenit: laudemque occulto magis trami-
te, quam aperta via petit.

1. Ser. Tullio regnante, cuidam patris-
familias in agro Sabino præcipue magnitudi-
nis & eximie formæ vacca nata est.
Quam oraculorum certissimi auctores in
hoc à diis immortalibus editam responde-
runt, vt quisquis eam Auentinensi Dianæ
immolasset; eius patria totius terrarum or-
bis imperium obtineret. Lætus eo domi-

nus;

ans, bo-
mam æt-
nz conf-
humani
Res tem-
piri in-
quàm p-
Eoque
ipse im-
uitatam
ficii fur-
2. Qu-
nius Bru-
ge Tarq-
tatis in-
etiam fi-
genij er-
tuli se c-
maxima
etiam D-
is ad Ap-
crificiis
deo non
clufum
numen
non eff-
tris,
quislan-
retur. A
Rra pe-
ante or-
Brutus,
induf-
omni-
Quod
lunij V-
fastis I-
3. Se-
liditari-
teus A-
bus Ro-
rum co-
posset

ans, bouem cum summa festinatione Romanam actam, in Auentino ante aram Dianæ constituit, sacrificio Sabinis regimen humani generis daturus. De qua re antistes templi certior factus, religionem hospiri inulit, ne prius victimam cæderet, quam proximi annis aqua se abluisset. Eoque alucum Tiberis perente, vacca ipse immolauit, & urbem nostram tot ciuitatum, tot gentium dominam, pio sacrificij furto reddidit.

2. Quo in genere acuminis in primis Iunius Brutus referendus est: Nam cum a rege Tarquinio aunculo suo omnem nobilitatis indolem excerpti, interque ceteros etiam fratrem suum, quod vegetioris ingenij erat, interfectum animaduerteret; obtusi se cordis esse simulauit, eaque fallacia maximas virtutes suas texit. Profectus etiam Delphos cum Tarquinij filiis, quos iam ad Apollinem Pythium muneribus sacrificijsque honorandum miserat, aurum deo nomine doni clam cauato baculo inclusum tulit: quia timebat ne sibi caeleste numen aperta liberalitate venerari tutum non esset. Peractis deinde mandatis patris, Apollinem iuuenes consuluerunt; quisnam ex ipsis Romæ regnaturus videretur. At is penes eum summam Urbis nostræ potestatem futuram respondit; qui ante omnes matri osculum dedisset. Tunc Brutus, perinde atque casu prolapsus, de industria se abiicit, terramque communem omnium matrem existimans, osculatus est. Quod tam vase telluri impressum osculum, Vrbi libertatem, Bruto primum in factis locum tribuit.

3. Scipio quoque superior præsidium caliditatis amplexus est. Ex Sicilia enim petens Africam, cum ex fortissimis peditibus Romanis trecentorum equitum numerum complere vellet, neque tam subito posset eos instruere; quod temporis angustia

Rix negabant, sagacitate consilij & securus est. Namque ex iis iuuenibus, quos secum ex tota Sicilia nobilissimos & ditissimos, sed inermes habebat, trecentos speciosa arma & electos equos quam celeritè expedire iussit; velut eos continuo secum ad oppugnandam Carthaginem aucturus: Qui cum imperio vt celeriter, ita longinqui & periculosi belli respectu sollicitis animis paruissent; remittere se Scipio illam expeditionem, si arma & equos militibus suis traderent, edixit: Rapuit conditionem imbellis ac timida iuuentus, instrumentoque suo cupidè nostris cessit. Ergo calliditas ducis prouidit, vt si quod protinus imperaretur, graue prius, deinde remisso militix metu maximum beneficium fieret.

4. Quod sequitur narrandum quoque est. Q. Fabius Labco arbiter à senatu finium constituendorum inter Nolanos & Neapolitanos datus, cum in rem presentem venisset, virosque separatim monuit; vt omissa cupiditate, regredi modo controuerso, quam progredi mallent: Idq; cum vtraque pars auctoritate viri mota fecisset, aliquantum in medio vacui agri relictum est. Constitutis deinde finibus vt ipsi terminauerant; quicquid reliqui soli fuit, populo Romano adindicauit: Ceterum essi circumuersi Nolani ac Neapolitani quæsi nihil potuerunt, secundum ipsorum demonstrationem dicta sententia; improbatam præstigijs genere neuum ciuitati nostra vectigal accessit. Eundem ferunt cum à rege Antiocho, quem bello superauerat, ex fœdere idò dimidiam partem nauium accipere deberet, medias omnes fecisse, vt eum tota classe priuaret.

5. Iam M. Antonio remittendum conuictum est: qui idcirco se aiebat nullam orationem scripsisse, vt si quid superiore iudicio actum, ei quem postea defensus

esset,

esset, ne affirmari tolerabit tantum sua erat par

6. Seruati animi tiam ex Lusitanione florum

fre con Duos e equos, firmis imbeci iuene

nelli i Sed du bore fa fieriun ni, qu cupien

Iem el partes sit: vni tradid Ita ge in exit auribu

7. I dmic fortit suspes equie

fris h lite v dterter lauit, rctio

pro-tr

bonor

esset, nociturum foret, non dictum a se affirmare posset: Qui facti vix pudentis, tolerabilem causam habuit: pro periclitantium enim capite, non solum eloquentia sua vti, sed etiam verecundia abuti erat paratus.

6. Sertorius vero corporis robore, atque animi consilio parem naturæ indulgentiam expertus, proscriptione Sullana dux Lusitanorum fieri coactus, cum eos oratione flectere non posset, ne cum Romanorum vniuersa acie configere vellent, vtroque consilio ad suam sententiam perduxit. Duos enim in conspectu eorum constituit equos, alterum validissimum, alterum infirmisimum: ac deinde validi caudam ab imbecillo sene paulatim carpi, infirmi à iuvene eximiarum virium vniuersam conuelli iussit. Obtemperatum imperio est. Sed dum adolescentis dextera irritò se labore fatigat, senio confecta manus ministerium executà est. Tunc barbaræ concionis, quorsum ea res tenderet cognoscere cupienti, subiecit: Equi caudæ consimilem esse Romanorum exercitum, cuius partes aliquis aggrediens opprimere possit: vniuersum conatus prosternere, celerius tradiderit victoriam, quam occupauerit. Ita gens barbara aspera, & regi difficilis, in exitium suum ruens, quam vtilitatem auribus respuerat, oculis præuidit.

7. Fabius autem Maximus, cuius non ~~dimicare~~, vincere fuit: cum præcipue fortitudinis Nolanum peditem dubia fide suspectum, & strenuæ operæ Lucanum equitem amore scorti deperditum in castris haberet: vt vtroque potius bono milite vteretur, quam in vtrunque animadverteret; alteri suspicionem suam dissimulauit, in altero, disciplinam paululum à recto tenore deflexit: Nam illum plene pro tribunali laudando, omnique genere honoris prosequendo animum suum a Pæ-

nis ad Romanos coëgit reuocare: & hunc clam meretricem redimere passus, paratissimum pro nobis excursores reddidit.

8. Veniam nunc ad eos, quibus salus astucia quaesita est. M. Volusius ædilis plebis proscripsum, assumpto Isiaci habitu, per itinera viasque publicas stipem petens, quisnam re vera esset, occurrentes dignoscere passus non est. Eoque fallaciæ genere tectus, in M. Braci castra peruenit. Quid illa necessitate miserius, quæ magistratum populi Rom. abiecta honoris prætexta, alienigenæ religionis obscuratum insignibus, per Urbem iussit incedere? Omnes autem hi suæ vitæ, aut illi alienæ mortis cupidi, qui talia vel ipsi sustinuerunt, vel alios perpeti coegerunt.

9. Aliquanto speciosius Sentij Saturnini Vetulionis in eodem genere casus vltimæ sortis auxilium. Qui cum à triumuiris inter proscriptos nomen suum propositum audisset, continuo præturæ insignia inuasit: precedentibusque in modum licitorum, & apparitorum, publicorumque servorum subornatis, vehicula comprehendit, hospitia occupauit, obuios submouit, ac tam audaci vsurpatione imperij, in maxima luce densissimas hostilibus oculis tenebras offudit. Idem vt Puteolos venit, perinde ac publicum ministerium ageas, summa cum licentia correptis nauibus, in Siciliam, certissimum tunc proscripsum profugium, penetrauit.

10. His vno adiecto leuioris notæ exemplo, ad externa conuertar. Amantissimus quidam filii, cum eum inopertis ac periculosis facibus ageensum, ab insana cupiditate inhibere vellet; salubris consilij astucia patriam indulgentiam temperauit. Perit enim vt prius quam ad eam, quam diligebat, iret; vulgari ac permilla Venere vteretur. Cuius precibus obsecutus adolescens, infelicem animi impetum saue-

Satiens
id, quæ
remque

T. C.
te mon
primus
rium f
mortem
quidna
cio, i
excusa
tum re
quit, r
uit: na
bam, p
ander
ab erro
in aliq
ligien
ditate
terius

2. S.
pressa,
dignit
operis
tes, se
dirige
equus
maxim
benefic
equisc
rei eff
nitale
ad et
admo
hinnit
qui su
equis
profr
taueru

Satiarata concubitus liciti resolutum; ad id, quod non licebat, tardiorum pigrioremque asserens, paulatim deposuit.

E X T E R N A.

I. Cum Alexander Macedonum rex forte monitus ut eum qui sibi porta egresso primus occurrisset, interfici iuberet; asinarius forte ante omnes obviam factum, ad mortem arripere imperavit. Eoque quæ rente quidnam se immerentem capitali supplicio, innocentemque addiceret? cum ad excusandum factum suum oraculi præceptum retulisset; asinarius, Si ita est, inquit, rex, alium fors huic morti destinavit: nam asellus, quem ego ante me agebam, prior tibi occurrit. Delectatus Alexander & illius tam callido dicto, & quod ab errore ipse revocatus erat; occasionem in aliquanto viliori animali expiandæ religionis rapuit. Summa in hoc cum calliditate mansuetudo, summa quoque in alterius regis equifone calliditas.

2. Sordida Magorum dominatione oppressa, Darius rex adiutoribus eiusdem dignitatis assumptis, pactum cum præclari operis consortibus fecit; ut equis insidentes, solis ortu cursum in quendam locum dirigerent; isque regno potiretur, cuius equus in eo primus hinnisset. Ceteram maximæ mercedis competitoribus fortunæ beneficium expectantibus, solus acumine equisonis sui Ebaris prosperum exoptatæ rei effectum affectus est: qui in equæ genitali partem demissam manum, cum ad eum locum ventum esset, naribus equi admovit. Quo odore irritatus, ante omnes hinnitum edidit. Auditoque eo, sex reliqui summæ potestatis candidati continuo equis delapsi, (ut est mos Persarum) humi prostratis corporibus Darium regem salutarunt. Quantum imperium, quam par-

uo interceptum est vaframento.

3. Bias autem, cuius sapientia diurnior inter homines est, quam patria Priene fuit (siquidem illa etiam nunc spirat, huius perinde atque extinctæ vestigia tantummodo extant) ira aiebat oportere homines in usu amicitiae versari; ut meminissent eam ad grauissimas inimicitias posse conuerti. Quod quidem præceptum prima specie nimis fortasse callidum videatur, inimicumque simplicitati qua præcipiæ familiaritas gaudet: sed si altioribus animis cogitatio demissa fuerit, perquam vile reperietur.

4. Lampfacenæ verò vrbis salus vnus vaframenti beneficio constitit. Nam cum ad excidium eius summo studio Alexander ferretur, progressumque extra mœnia Anaximenem præceptorem suum vidisset; quia manifestum erat, futurum ut precepta suas iræ eius opponeret; non facturum se quod petisset iurauit. Tunc Anaximenes, Peto, inquit, ut Lampfacum diruas. Hæc velocitas sagacitatis oppidum vetusta nobilitate inclytum exitio cui destinatum erat, subtraxit.

5. Demosthenis quoque astutia mirifice cuidam ancillæ succursum est, quæ pecuniam depositi nomine à duobus hospitibus acceperat, ea conditione ut illam simul vtrique redderet. Quorum alter interiecto tempore tanquam mortuo socio squalore obfiscus, decepta eam omnes nummos abstulit. Superuenit deinde alter, & depositum petere coepit. Hærebat misera in maxima pariter & pecuniæ & defensionis penuria: iamque de laqueo & suspensio cogitabat: Sed opportunè Demosthenes ei patronus adfulsit: qui ut in aduocationem venit, Mulier, inquit, parata est depositi se fide soluere: sed nisi socium ad duxeris, id facere non potest. Quoniam ut ipse vociferaris, hæc dicta est lex, ut

pecunia alteri sine altero numeretur.

6. Ac ne illud parum quidem prudenter. Quidam Athenis vniuerso populo inuisus, causam apud eum de capitali crimine dicturus, maximum honorem subito petere coepit: Non quod speraret se illum confecturi posse, sed vt haberent homines vbi praecursum irae, qui acerrimus esse solet, effunderent. Neque eum haec tam callidæ consilij ratio sefellit: comitiis enim clamore infesto, & crebris totius concionis sibilis vexatus, nota etiam denegati honoris perstrictus, eiusdem plebis paulo post in discrimine vitæ clementissima suffragia expertus est. Quod si adhuc ei vltionem sitienti, capitis sui periculum obiecisset, nullam partem defensionis odio obseruatae aures receperissent.

7. Huic vaframento consimilis illa calliditas. Superior Annibal à Duilio consule nauali prælio victus, timensque classis amissæ poenas dare; offensam astutia mirè auertit. Nam ex illa infelici pugna prius quam cladis nuntius domum perueniret, quendam ex amicis compositum & ornatum Carthaginem misit. Qui postquam ciuitatis eius curiam intrauit: Consulit, inquit, vos Annibal, cum dux Romanorum magnas secum maritimas trahens copias aduenerit, an eum eo confingere debeat: Acclamauit vniuersus senatus, non esse dubium quin oporteret. tum ille; Confluxit, isquit, & superatus est. Ita liberum iis non reliquit id factum damnate, quod ipsi fieri debuisse iudicauerant.

8. Alter item Annibal Fabium Maximum iniunctam armorum suorum vim saluberrimis cunctationibus pugnae ludificantem, vt aliqua suspitione trahendi belli respergeret; totius Italicae agros ferro atque igni vastando, vnus eius fundum in motum ab hoc iniuriae genere reliquit.

Profecisset aliquid tanti beneficij insidiosa adumbratio, nisi Romane vrbi & Fabij pietas, & Annibalis vafri mores fuissent notissimi.

9. Tusculanis etiam acumine consilij incolumitas parua est: Cum enim crebris rebellionibus meruissent, vt eorum urbem funditus Romani euertere vellent, atque ad id exequendum Furius Camillus, dux, validissimo instructus exercitu venisset; vniuersi ei rogati obviam processerunt, commeatusque & cetera pacis munia benignissime praestiterunt: Armatum etiam intrare nocentia passi sunt, nec vultu, nec habitu mutato. Qua constantia tranquillitatis non solum ad amicitiae novitatis, quam vsque cupierant, penetraverunt. Sagaci hercule vsi simplicitate; quam aptius esse intellexerant, metum officio dissimulare, quam armis protegere.

10. At Volscorum ducis Tulli execrabile consilium; Qui ad bellum inferendum Romanis maxima cupiditate accensus, cum aliquot aduersis praeliis contesos animos suorum, & ob id paci priores animaduerteret; insidiosa ratione, quo volebat, compulit. Nam cum spectandorum ludorum gratia magna Volscorum multitudo Romam conuenisset; consulis dixit, Verementer se timere, nequid hostile subito molirentur: monuitque vt essent cautiore, & protinus ipse vix egressus est. Quam rem consules ad senatum retulerunt, qui, tametsi nulla suspicio suberat, auctoritate tamen Tulli commotus, vt ante noctem Volsci abirent, decrevit. Qua contumelia irritati, facile impelli potuerunt ad rebellandum. Ita mendacium versuti ducis, simulatione benevolentiae inuolutum, duos simul populos sefellit: Romanum, vt insontes notaret: Volscum, vt deceptis irasceret.

PLMI
ficij infidio-
rbi & Fa-
mores fuis-

consilij in-
nim) credis
eorum vr-
e vellent, at-
Camillus,
exercitu ve-
m processu-
a pacis mu-
Armatum
nec vul-
constantia
nicitiz no-
nionem ci-
penetraue-
tate; quo-
metum of-
protegere.
excortibi-
ferendum
ensus, cum
os animos
s animado
volebat,
tam ludo-
multitudo
dixit, Ve-
ile subito
nt cautio-
ressus est.
m retulo
o suberat,
us, vt ante
Qua con-
potuerunt
m versuti
e inuolu-
t: Roma-
scum, vt

CAPVT IV.

DE STRATAGEMATIS.

ROMANORVM.

- 1 Tulli Hostilij
regis.
- 2 Sex. Tarquinij
L. F.
- 3 Obsefferum in
Capitolio.
- 4 M. Lixii, C.

Claudij COSS.

- 5 Q. Metelli Ma-
cedonici.

EXTERNORVM.

- 1 Agathoclis Syra-
cusanorū regis.
- 2 Annibalis Panii.

ILLA verò pars calliditatis egregia, & ab omni reprehensione procul remota; cuius opera, quia appellatione nostra vix aptè exprimi possunt, Græca pronuntiatione Stratagemata dicuntur.

1. Omnibus militaribus copiis Tullo Hostilio Fidenas aggresso; quæ furgentis imperij nostri incunabula crebris rebellionibus torpere parua non sunt, finitimis trophæis ac triumphis alitam virtutem eius, spes suas vlteriùs promouere docuerunt, Metrus Sulpicius dux Albanorum, dubiam & suspectam semper societatis suæ fidem repente in ipsa acie detexit: Detecto enim Romani exercitus latere, in proximo colle confedit, pro adiutore speculator pugnæ futurus; vt aut victis insultaret, aut victores fessos aggredieretur. Non erat dubium quin ea res militum nostrorum animos debilitatura esset; cum cedere tempore & hostes configere, & auxilia desicere cernerent. Itaque ne id fieret, Tullus prouidit: concitato enim equo omnes pugnantium globos præcurrit, prædicans suo iussu secessisse Metrum; cumque, cum ipse signum dedisset, inuasurum Fidenatum terga. Quo imperatoris artis consilio metum fiducia mutauit; proque trepidatione, alacritate suorum pectora repleuit.

2. At ne continuò à nostris regibus recedam, Sex. Tarquinius Tarquinij filius indignè ferens quòd patris viribus expugnari Gabij nequirent, valentiorè armis excogitauit rationem, qua interceptum id oppidum Romano imperio adiceret. Subitò namque se ad Gabinos contulit, tanquam parentis scèuitiam & verbera, quæ voluntate sua perpeffus erat, fugiens: Ac paulatim vniuscuiusque hætis & compolitatis blanditiis alliciendo beneuolentiam, vt apud omnes plurimum posset, consecutus; familiarem suum ad patrem misit, indicaturum, quemadmodum in sua manu haberet vniuersa: & quæsiturum quidnam fieri vellet. Iuuenili calliditati senilis astutia respondit. Siquidem re eximia delectatus Tarquinius, fidei autem nuntij parum credens, nihil respondit; sed seducto eo in hortum, maxima & altissima papauerum capita baculo decussit. Cognito adolescentis silentio patris, simul ac factò, causam altioris argumenti perdidit: nec ignorauit præcipi sibi vt excellentissimum quenque Gabinorum, aut exilio summo ueret, aut morte consumeret. Ergo spoliata bonis propugnatoribus ciuitatem tantum non victis manibus ei tradidit.

3. Illud quoque à maioribus & consilio prudenter, & exitu feliciter prouisum, cum Vrbe capta Galli Capitolium obsiderent; solamque potiendi eius spem in fame obsessorum repositam animaduertent: Perquam callido enim genere consilij, vnicò perseuerantix irritamento victores spoliauerunt. Panes enim iacere compluribus ex locis cœperunt. Quo spectaculo obstupefactos, infinitamque frumenti abundantiam nostris superesse credentes; ad pacationem omittendæ obsidionis compulerunt. Misertus est tunc profectò Iupiter Romanæ virtutis, præsidium ab astutia mutantis; cum in summa alimentorum inopia,

inopia
Igitur
Iutare

4. Id
morum
Iris pr
rum I
rum in
trum i

cas sum

di) Ne

uij Sal

Nero e

nibale

tio bel

opem c

celerit

bria ap

micat

ronè c

à tribu

tes ab

insit:

vnum

ruit. C

se con

quam

tota te

ditas

Annib

ri deci

5. M

Ins. Q

nia a

que C

expug

diu m

reperit

ceret.

tur, c

tebat.

post a

nam ta

91.17

regibus re-
uinij filius
bus expug-
nem armis
receptum id
ceret. Su-
tulit, tan-
bera, quæ
agens: Ac
composi-
uolentiam,
consecu-
milit, in-
sua manu
quidnam
enilis abu-
ia delecta-
ntij parum
ducto eo in
papanerum
to adoles-
to, caus-
nec igno-
entissimum
io summo-
Ergo spo-
ciuitatem
tradidit.
& consilio
prouisum,
um obside-
em in fame
duerent:
re consilij,
e victores
e compluri-
ctaculo ob-
enti abun-
ntes; ad pa-
s compule-
tò Iupiter
ab affurja
imentorum
inopia,

inopia, proici præsidia inopie cerneret.
Igitur ut vasro, ita periculoso consilio sa-
lutarem exitum dedit.

4. Idemque Iupiter postea præstantissimorum ducum nostrorum sagacibus consiliis propitius aspirant: Nam cum alterum Italix latus Annibal laceraret, alterum inuasisset Asdrubal, ne duorum fratrum iunctæ copie intolerabili onere fessas simul res nostras urgerent, hinc Claudij Neronis vegetum consilium, illinc Liuij Salinatoris inelyta prouidentia effecit. Nero enim compresso à se in Lucanis Annibale, præsentiam suam (quoniam ita ratio belli desiderabat) mentitus hostis; ad opem collegæ ferendam per longum iter celeritate mira tetendit. Salinator in Umbria apud Metaurû flumen proximo diedicaturus; summa cum dissimulatione Neronè castris noctu recepit: Tribunos enim à tribunis, cæturiones à cæturionibus, equites ab equitibus, pedites à peditibus excipii insit: ac sine vlla tumultuatione, solo vix vnum exercitum capiente, alterum inferuit. Quo euenit, ne Asdrubal cum duobus se consulibus præliaturum prius sciret; quàm ab vtrisque proferneretur. Ita illa tota terrarum orbe infamis Punica calliditas frustrata fuit: Romana prudentia Annibalem Neroni, Asdrubalem Salinatori decipiendum tradidit.

5. Memorabilis etiam consilij Q. Metelini. Qui cum proconsule bellum in Hispania aduersus Celtiberos gereret, urbemque Contrebiã caput eius gentis viribus expugnare non posset; intra pectus suum diu multumque consilijs agitatis, viam reperit qua propositum ad exitum perduceret. Itinera magno impetu ingrediebatur, deinde alias atque alias regiones perrebat. Modò hos obsidebat montes, paulò post ad illos transgrediebatur. Cum intentam tam suis omnibus, quam ipsius hostibus

300 VALERII MAXIMI
bus ignota erat causa inopinatae eius ac
subitae fluctuationis. Interrogatus quoque
à quodam amicissimo sibi, quid ita spar-
sum & incertum militiae genus sequeretur:
Abstite, inquit, ista quaerere: nam si
huius consilij mei interiorum tunicam
consciam sensero, continuo eam cremari
iubebo. Quorsum igitur ista dissimulatio
erupit? aut quem finem habuit? Postquam
verò & exercitum suum ignorantia, & to-
tam Celtiberiam errore implicavit; cum
aliò ensum direxisset, subito ad Contre-
biam reflexit, eamque inopinatam & at-
tonitam oppressit. Ergo nisi mentem suam
dolos scrutari cogisset, ad ultimam ei
fensuram apud moenia Contrebis arma-
to sedendum foret.

E X T E R N A.

1. Agathocles autem Syracusanorum
rex audaciter callidus. Cum enim urbem
eius maiore ex parte Carthaginenses oc-
cupassent, exercitum suum in Africam
traiecit: ut metum metu, vim vi discute-
ret; neque sine effectu: Nam repentino
eius aduentu perculsi Pœni, libenter incol-
umitatem suam salute hostium redeme-
runt: pactique sunt ut eodem tempore &
Africa Siculis, & Sicilia Punicis armis li-
beraretur. Age si Syracusarum moenia
tueri perseverasset, illa belli malis urge-
rentur, bona pacis fruenta securae Car-
thagini reliquisset. Nunc inferendo quae
patiebatur, dum alienas potius lacescit
opes, quam suas tueretur; quò æquiore ani-
mo regnum deseruit, eo tutius recepit.

2. Quid Annibal Cannensi proelio? non
ne prius quam ad dimicandum descende-
ret, aciem populi Rom. compluribus astu-
tiae implicatam laqueis, ad tam miserabi-
lem perduxit exitum? Ante omnia enim
prouidit, ut & selem & puluerem, qui ibi
vento

vento
beret
inter
gere
abrupte
cidand
locuere
ros equ
itione
more t
timam
gladiis
didera
rum ce
do, do
Quae n
tis nos
magis.

1. Q.
2. P.
3. L.

C
ti
ad for
mition
propol
forum
res, ac
tant:
quid a
nusen
sistere
patier
trari

I MI
tæ eius ac
tus quoque
d ita spars
us sequore
re: nam si
n tunicam
am cremari
ssimulatio
e Postquam
entia, & to
cauit; cum
ad Contre
tam & at
entem suam
ltimam ei
ebiz arma.

culsanorm
m vrbem
enses oec
n Africam
vi discute
repentino
enter inco
n redeme
tempore &
s armis li
m mœnia
alis vige
uræ Car
endo quæ
us laeessit
uiore ani
recepit.
elio? non
descende
ibus astu
miserabi
nnia enia
m, qui ibi
vento

vento multus excitari solet, aduersum ha
beret. Deinde partem copiarum suarum,
inter ipsum prælij tempus de industria fu
gere iussit: quam cum à reliquo exercitu
abruptam legio Romana sequeretur, tru
cidandam eam ab iis, quos in insidiis col
locauerat, curauit. Postremo quadringen
tos equites subornauit, qui simulata tran
sitione perierunt consulem, à quo iussi
more transfugarum depositis armis in vl
timam pugnae partem secedere; districtis
gladiis, quos inter tunicas & loricas ab
diderant, poplites pugnantium Romano
rum ceciderunt. Hæc fuit Parica fortitu
do, dolis & insidiis & fallacia instructa.
Quæ nunc certissima circumuentæ virtu
tis nostræ excusatio est; quoniam decepti
magis, quam victi fuimus.

CAPVT V.

DE REPVLSIS.

1 Q. AELIÏ Tabe ronis.	4 Q. Metelli Mace donici.
2 P. Scipionis Nu sica.	5 L. Cornelii Sulle.
3 L. AEmilii Paulli.	6 M. Catonis Vei centis.

CAMPI quoque representata condi
tio, ambitiosam ingredientes viam,
ad fortius sustinendos parua prosperos co
mitiorum euentus vtiliter instruxerit. Vt
propositis ante oculos clarissimorum vi
rorum repulsis, non minore cum spe hono
res, ac prudentiore cum animi iudicio pe
tant: Meminerintque nefas non esse, ali
quid ab omnibus vni negari: cum sæpe
numero singuli cunctorum voluntatibus re
sistere fas esse duxerint. Scientes etiam,
patientia quaeri debere, quod gratia impe
trari nequirit.

1. Q. AELIUS Tubero, a Q. Fabio maximo, epulum populo nomine P. Africani patris sui dante rogatus ut triclinium sterneret: le&ulos Punicanos pellibus h&adinis stravit: & pro argenteis vasis Samia exposuit. Cuius rei deformitate sic omnes offendit, ut cum alioqui vir egregius haberetur, comitiisque Pr&toris candidatus in campum L. Paullo auo, & P. Africano auunculo nixus descendisset, repulsa inde notatus abierit. Nam ut priuatim semper continentiam probabant, ita publice maxima cura splendoris habita est: Quocirca non vnus conuiuij numerum, sed totam se in illis pelliculis iacuisse credens ciuitas; ruborem epuli suffragiis suis vindicauit.

2. P. autem Scipio Nasica, togat&e potentia clarissimum lumen, is qui consul Iugurth&e bellum indixit, qui matrem Id&am Phrygicis sedibus ad nostras aras forosque migrantem sanctissimis manibus excepit: qui multas & pestiferas seditiones auctoritatis su&e robore oppressit: quo Principe senatus per aliquot annos gloriatus est: cum & dilitatem curulem adolefcens peteret, manumque cuiusdam rustic&e opere duratam, more candidatorum tenacius apprehendisset; ioci gratia interrogauit eum, num manibus solitus esset ambulare. Quod dictum a circumstantibus exceptam, ad populum manauit, caus&amque repulsa Scipioni attulit. Omnes namque rustic&e tribus paupertatem sibi ab eo exprobratam iudicantes, iram suam aduersus contumelios&am eius urbanitatem distinxerunt. Igitur ciuitas nostra nobilium iuuen&um ingenia ab insolentia reuocando, magnos & vtilis ciues fecit; honoribusquo non patiendo eos a securis peti, debitum auctoritatis pondus adiecit.

3. Nullus error talis in L. AEmilio Paullo conspectus est; sed tamen aliquoties frustra

frustra
iam
conful
nitatis
iniuri
niam
tatem
mitia
tis spl
potera

4. Q
& ma
tum, t
reduco
phante
crem i
chaici
Mum
viro pr
consul
clariss
erat de
liore
quam
sulatus
senfere

5. Qu
tum, q
largitu
uas tul
postea
fugilla
si quis
nem fu
repr&e

6. Se
referat
fuis pr
pr&tex
sequi il
tuit.

fatis q
penden

frustra consulatum petiit. Idemque cum iam campum repulsis suis fatigasset, bis consul & censor factus, amplissimum dignitatis gradum obtinuit. Cuius virtutem iniuriæ non fregerunt, sed acuerunt. Quoniam quidem ipsa nota accensus, cupiditatem summi honoris ardentiorē ad comitia detulit; ut populum, quia nobilitatis splendore & animi bonis mouere non poterat, pertinacia vinceret.

4. Quæ autem Cæcilium Metellum pauci & mæsti amici, consulatus repulsa affatum, tristitia ac rubore plenum, domum reduxerunt: quæ de Pseudophilippo triumphantem vniuersus senatus lætum & alacrem in Capitolium profectus erat. Achaici etiam belli, cui summam manum L. Mummius adiecit, maxima pars ab hoc viro profligata fuerat. Eine ergo populus consulatum negare potuit, cui mæx duas clarissimas prouincias, aut debebat, aut erat debiturus? Et quidem hoc factō, meliore eo ciue vsus est. Intellexit enim quam industrie sibi gerendus esset consulatus, quem tanto labore impetrari senserat.

5. Quid tam excellens, quid tam opulentum, quam L. Sulla? Diuitias, & imperia largitus est: leges vetustas abrogauit, nouas tulit: Hic quoque in eo campo, cuius postea dominus extitit, repulsa Præturæ fūgillatus est: omnia loca petiti honoris, si quis modò deorum formam & imaginem futuræ eius potentæ populo Rom. repræsentasset, impetraturus.

6. Sed ut comitorum maximum crimen referam. M. Portius Catō plus moribus suis præturæ decoris adiecit, quam prætextō eius splendoris ipse laturus; consequi illam à populo aliquando non potuit. Proxima dementiæ suffragia, quæ satis quidem graues pœnas erroris sui penderunt: quoniam quem honorem Ca-

torum

XIMI
Fabio maxi-
P. Africani
t triclinium
cellibus hæ-
vafis Samia
e sic omnes
regius hæ-
tis candida-
, & P. Afri-
flet, repulsa
vt priuati-
ant, ita pu-
habita est:
j numerum,
ulis iacuisse
uli suffragiis

tegaræ po-
qui consul
qui matrem
nostras aras
bis manibus
aras seditio-
prelsit: quo
nos gloria-
lem adoles-
dam rusticis
orum tena-
a interroga-
s esset an-
stantibus ex-
causamque
ones nanque
i ab eo ex-
am aduersus
am distinx-
obilium iu-
reuocando,
ononibus quo
ti, debitum

milio Paul-
a aliquoties
frustra

304 VALERII MAXIMI
 toni negauerant, Vatinio dare coacti sunt.
 Ergo si verè estimare volumus, non Caro
negatus est.

CAPVT VI.
 DE NECESSITATE.

1 Populi Rom. post cladem Can- nensem.	6 Populi Asiatici bello Parthico.
2 Castinatam in obsidione.	3 Cretensium à Q. Metello obses- sorum.
3 Praenestinarum militum in eadem obsi- dione	2 Numantinorum à P. Scipione.
4 Populi Rom. bello Mariano.	3 Calagurritanor- um à Cn. Pompeio.
3 C. Caesaris ad	

AB OMINANDAE quoque necessi-
 tatis amarissimæ leges, & truculen-
 tissima imperia, tum Vrbe[m] nostram, tum
 etiam exteras gentes multa non intellecta
 tantum, sed etiam auditu grauias, perpeti
 coegerunt.

1. Nam aliquot aduersis proeliis secundo
 Punico bello exhausta militari iuuentute
 Romana, senatus auctore Ti. Graccho
 consule design. censuit; vti publicè serui
 aduersus propulsandorum hostium impe-
 tum emerentur: Ea que de re per tribunos
 plebis ad populum lata rogatione, tres
 creati sunt viri, qui quatuor & viginti
 millia seruatorum comparauerunt: ad obse-
 que iureiurando, strenuam se, sortemque
 operam duros, quoad Pœni essent in
 Italia, datis armis in castra miserunt. Et
 Apulia quoque & Fidiculis septuaginta
 atque ducenti ad supplementum equitatus
 sunt empti. Quanta violentia est casus
acerbi! Quæ ciuitas ad id tempus ingenue
 que

XIMI
e coacti sunt.
us, non Ca-
ur: Caro ne-

I.
A T E.

Mundan.
puli Asiatii
hella Parthico.
ERNORVM.
etensum a Q.
Metello obfes-
forum.
mansinorum
a P. Scipione
lagurritanor-
um a Cn.
Pempis.

quoque neces-
& truculen-
nostram, tum
on intellectu
auiā, perpeti
eliis secundo
ari iuuentute
Ti. Graccho
publice ferui
ostium impe-
per tribunos
gatione, tres
or & viginti
unt: adactos
e, fortemque
eni essent in
miserunt. Ex
s septuaginta
tum equitatu
ria est casus
mpus ingenere
quo

quoque originis capite census habere mi-
lites fastidierat; eadem cellis feruilibus
extracta corpora, & a pastoralibus casis col-
lecta mancipia, velut præcipuum firma-
mentum, exercitui suo adiecit. Cedit er-
go interdum generosus spiritus vilitati,
& fortuna viribus succumbit: vbi nisi
tutiora elegerit consilia, speciosa sequen-
ti concidendum est. Cannensis autem cla-
des adeo urbem nostram vehementer con-
fudit, vt M. Iunij opera dictatura temp.
administrantis spolia hostium affixa tem-
plis, deorum numini consecrata, instru-
mento militiæ futura conuellerentur, ac
prætextati pueri arma induerent; addito-
rum etiam, & capitali crimine damnato-
rum sex millia conseriberentur. Quæ si
per se aspiciantur, aliquid ruboris habent:
si autem ad motis necessitatis viribus pon-
derentur, frugis temporis conuenientia
prædicia videbuntur. Propter eandem cla-
dem Ienatus Oraculo, qui Siciliam, &
Cornelio Mammula, qui Sardiniam pro-
prætoribus obtinebant; querentibus quod-
neque stipendium, neque frumentum clas-
sibus eorum & exercitibus socij præbe-
rent: Affirmantibus etiam, ne habere qui-
dem eos, vnde id præstare possent; rescrip-
sit, ærarium longinquis expensis non suf-
ficere: Proinde, quo pacto tantæ inopie
succurrendum esset, ipsi viderent. His lit-
teris quid aliud quam imperij sui guber-
nacula è manibus abiicit? Siciliamque &
Sardiniam, benignissimas vrbis nostræ
nutrices, gradus & stabilimenta bellorum,
tam multo sudore & sanguine in ius ac
potestatem redactas, paucis verbis, te sci-
licet necessitate iubente, dimisit.

2. Eadem Casilinales obsidione Anniba-
lis clausos alimentorumque facultate de-
fectos, lora necessariis vinculorum vsibus
subducta, eque scutis detractas pelles fer-
uenti resolutas aqua, mandere voluisti.

Quid illis, si acerbitatem casus intuerent, miserius? si constantiam respicias, fidelius? quod ne à Romanis desciscerent, tali cibi genere uti sustinuerunt; cum pinguis-
sima arua sua, fertilissimosque campos
moenibus suis subiectos intuerentur. Itaque
Campanæ urbis, quæ Punicam feritatem
deliciis suis cupidè fouit, in propinquo si-
tum Casilium modò rara virtute clarum,
perseuerantis amicitia pignore impios
oculos verberauit.

3. In illa obsidione & fide, cum te-
centi Prænestini permanerent, euenit ut
ex his quidam murem captum ducentis
potius denariis vendere, quàm ipse lenien-
dæ famis gratia cõsumere mallet. Sed
credo, deorum providentia & venditori &
emptori, quem uterque merebatur exitum,
attribuit. Auaro enim fame consumpto,
manubiis sordium suarum frui non licuit:
æqui animi vir, ad salutarem impensam
faciendam; care quidem, verùm necessa-
riè, comparato cibo vixit.

4. C. autem Mario & Cn. Carbone
consulibus, bello ciuili cum L. Sulla dis-
sidentibus; quo tempore non reip. victo-
ria quærebarur, sed præmium victoriæ
res erat publica; senatus consulto aurea
atque argentea templorum ornata, ne
militibus stipendia deessent, conflata sunt.
Digna enim erat causa, hinc, an illi cru-
delitatem suam proscriptione ciuium sa-
tiant, ut dij immortales spoliarentur.
Non ergo patrum conscriptorum volun-
tas, sed tua terribilissimè necessitas truculen-
ta manus illi consultò stylum impressit.

5. Diui Iulij exercitus, idem inuisi du-
cis inuisa dextera, cum armis Mundam
clauderet, aggerique extruendo materia
deficeret, congerie hostilium cadauerum
quam desiderauerat altitudinem instruxit.
Eamque tragulis & pilis, quia robo-
rez iudes deerant, — magistra nouæ mo-
litiõ.

litio-
6. A
cresti-
cum
Partho-
naque
tumult-
ta in B-
ria inc-
frumer-
mutar-
tem A-
vacan-

1. C
fir: qu-
que pe-
que si-
dixerit
vici-
victor-

2. N
agger-
eorum
ad vlt-
bus v-
comp-
tracio-
Nulla
quibus
non

3. F
mili-
lis in-
seuer-
obsid-
dem
in vr-
fnas
terur-
vise-

litionis necessitate usus vallauit.

6. Atque ut diuinam filii mentionem celestis patris recordationi subnectam: cum esturus se in nostras provincias Parthorum rex Phaartes videretur, vicinæque imperio eius regiones subita indicæ tumultus denuntiatione quærentur: tanta in Bosphorano tractu comæatus penuria incessit, ut à militibus, singulis olei frumenti que modis toridem maacipia permutarentur. Sed amarissimam tempestatem Augusti cura, tutelæ tunc terrarum vacans dispulit.

E X T E R N A.

1. Cretensibus nihil tale præsidij affuit: qui obsidione Metelli ad ultimam usque penuriam compulsi, sua, inmentofumque suorum vrina sitim torserunt, iustius dixerim, quam sustentarunt: Quia dum vicini timent, id passi sunt, quod eos ne victor quidem pati cœgisset.

2. Numantini autem à Scipione vallo & aggere circumdati, cum omnia, quæ famem eorum trahere poterant, consumpsissent, ad ultimum humanorum corporum dapius vsi sunt. Quapropter capta iam vrbe, complures inuenti sunt, artus & membra trucidatorum corporum sinu suo gestantes. Nulla est in his necessitatis excusatio: nam quibus mori licuit, sic viuere necesse non fuit.

3. Horum trucem pertinaciam in consimili facinore Calagurritanorum execrabilis impietas supergressa est: Qui quò perseuerantius interempti Sertorij cineribus, obsidionem Cn. Pompeij frustrantes, fidem præstarent, quia nullum iam aliud in vrbe eorum supererat animal, vxores suas natosque ad usum nefarice dapis verterunt. Quoque diutius armata iuuentus viscera sua visceribus suis aleret, infelices

308: VALERII MAXIMI
 cadauerum reliquias salire non dubitauit.
 Namne vnquam aliquis in acie hortaretur,
 vt pro salute coniugum & liberorum for-
 tititer dimicaret? Ex hoc nimirum hoste,
 tanto duci pœna magis quàm victoria pe-
 tendenda fuit: quia plus vindicatus liberta-
 tis, quàm victus gloriæ afferre potuit: cum
 omnne serpentum ac ferarum genus compa-
 ratione sui titulo feritatis superaret: Nam
 quæ illis dulcia vitæ pignora proprio spi-
 ritu chariora sunt, ea Calagurritanis pran-
 dia. atque cœnz extiterunt.

CAPVT VII.
 DE TESTAMENTIS RE-
 SCISSIS.

1. Patris qui filium exheredauit.	5. Terentij cuius- dam.
2. M. Annei Car- seolani.	6. Naniani cuius- dam.
3. C. Tertii.	7. Iuuentij cuius- dam.
4. Septisia Tracha-	

VACEMVS nunc negotio, quod
 actorum hominis & præcipue curæ,
 & vltimi est temporis: consideremusque
 quæ testamenta aut rescissa sunt legitime
 facta; aut cum merito rescindi possent,
 rata manserunt: quæve ad alios quàm qui
 expectabant, honorem hæreditatis trans-
 tulerunt.

1. Atque ista, vt ordine, quo proposui,
 exequar. Militantis cuiusdam patery, cum
 de morte filij falsum è castris nuntium
 accepisset, aliis hæredibus scriptis deces-
 sit. Peractis deinde stipendiis, adolescens
 reuersus, domum errore patris, impuden-
 tiaque amicorum sibi clausam reperit.
 Quid enim illis inuerecundius? florem iu-
 uentæ pro rep. absumpserat, maximos la-

bores,

bores
 uerfo
 ces: &
 otiosa
 deposit
 tara in
 probib
 bonis
 busque
 tentiis
 2. I
 splend
 fenate
 tum na
 apud c
 lianus
 quiden
 tus eff
 excell
 rentis
 quan
 bantur
 Nam
 quos h
 eadem
 fecera
 conter
 puis e
 denda
 rant.
 quod
 ac sac
 homi
 simul
 tate. m
 3. C
 exher
 Tertii
 buera
 patery
 trix
 prio
 quita

bores, & plurima pericula tolerauerat, aduerso corpore exceptas ostendebat cicatrices: & postulabat, ne auitos eius lares otiosa ipsi vrbi onera possiderent. Itaque depositis armis, coactus est in foro togatam ingredi militiam. Acerbè, cum improbissimis enim hæredibus de paternis bonis apud centumuiros contendit: omnibusque non solum consiliis, sed etiam sententis superior discessit.

2. Item M. Anneius M. Carseolanus splendidissimi equitis Romani filius, à Sufenate auunculo suo adoptatus, testamentum naturalis patris, quo præteritus erat, apud centumuiros rescidit, cum in eo Tullianus Pompeij Magai familiaris, ipso quidem Pompeio signatore, hæres scriptus esset. Itaque plus illi in iudicio cum excellentissimi viri gratia, quam cum parentis cineribus negotij fuit: Ceterum quanuis vtraque hæc aduersus eum nitentur, tamen paterna bona obtinuit. Nam L. quidem Sextilius & P. Popilius, quos M. Anneius sanguine sibi coninctos eadem ex parte, qua Tullianum hæredes fecerat, sacramento cum adolescentulo contendere ausi non sunt: tamen præcipuis eo tempore Magni viribus ad defendendas tabulas testamenti inuitari poterant. Et aliquantulum adiunabat hæredes, quod M. Anneius in Sufenatis familiam ac sacra transferat. sed ~~arctissimum inter homines procreationis vinculum, patris simul voluntatem, & principis viri auctoritate.~~ superauit.

3. C. autem Tertium infantem à patre exheredatum, Petronia matre, quam Tertius quoad vixit, in matrimonio haberat, natum, Diuus Augustus in bona paterna iure decreto suo iniecit: patris patriæ animo vsus: Quoniam Tertius in proprio iure procreato filio, summa cum iniquitate paternum nomen abrogauerat.

4. Septicia quoque mater Trachalorum Ariminensium filiis irata, in contumeliam eorum, cum iam parere non posset, Publicio seni admodum nupsit, testamento etiam utrumque prateriit. A quibus aditus Divus Augustus, & nuptias mulieris, & saprema iudicia improbauit. Nam hæreditatem maternam filios habere iussit: dotem, quia non creandorum liberorum causa coniugium intercesserat, virum retinere vetuit. Si ipsa æquitas hac de re cognosceret, possétne iustius aut grauius pronuntiare? Spernis quos genuisti: nubis efferta: testamenti ordinem violento animo confundis: neque erubescis ei totum patrimonium addicere, cuius pollincto iam corpori marcidam senectutem tuam subfraxisti. Ergo dum sic te geris, ad inferos vsque caelesti fulmine affata es.

5. Egregia est quoque C. Calpurnij Pisonis prætoris Urb. constitutio. Cum enim ad eum Terentius ex octo filiis, quos in adolescentiam perduxerat, ab vno in adoptionem dato exhæredatum se querelam detulisset: bonorum adolescentis possessionem ei dedit, hæredesque lege agere passus non est. Mouit profecto Pisonem patria maiestas, donum vitæ, beneficium educationis: sed aliquid etiam flexit circumstantium liberorum numerus, quod cum patre septem fratres impie exhæredatos videbat.

6. Quid Mamerci AEmilij Lepidi consulis, quam graue decretum! Genucius quidam, Matris Magnæ Gallus, à Cn. Oreste prætore Urbis impetrauerat, ut restitui se in bona Næuiani iuberet, quorum possessionem secundum tabulas testamenti ab ipso acceperat. Appellatus Mamercus à Surdino, cuius libertus Genucium hæredem fecerat, prætoriam iurisdictionem abrogauit: quod diceret Genucium amputatis sui ipsius sponte genitalibus

cor.

corpori
mulier
niens M
tus de
na Gen
tribuna
iuris p
7. M
feueric
Qui V
possess
ti non
uisim
condit
illius
suas in
rat: at
redder
gener

DE I

1. S
2. A
3. Q
4. F

H
ta m
ter q
1.
niz
mos
veste
min
his c
Lino

corporis partibus, neque virorum, neque mulierum numero haberi debere. Conueniens Mamercus, conueniens principi senatus decretum; quo prouisum est ne obscena Genucij presentia, inquinataque voce, tribunalia magistratum sub specie petiui iuris polluerentur.

7. Multo Q. Metellus prætorem urbanum seueriorem egit, quam Orestes gesserat; Qui Vecilio lenoni bonorum Iuuentij possessionem secundum tabulas testamenti non dedit; quia vir nobilissimus & grauissimus, fori ac lupanaris separandam conditionem existimauit; Nec aut factum illius comprobare voluit, qui fortunas suas in stabulum contaminatum proiecerat: aut huic tanquam integro ciai iura reddere, qui se ab omni honesto viri genere abruperat.

CAPVT VIII.

DE RATIS TESTAMENTIS
ET INSPERATIS.

1 Sempronij Tuditani.	5 Q. Cecili.
2 A Ebucia.	6 T. Marii.
3 Q. Metelli.	7 L. Valerii Hephastardi.
4 Fratris Pompeii Rhegini.	8 T. Barruli.
	9 M. Popillii.

His rescissorum testamentorum exemplis contenti, attingamus ea quæ ratæ manserunt, cum causas haberent propter quas rescindi possent.

1. Quam certæ, quam etiam notæ infamiz Tuditanus; utpote qui populo numeros sparserit, togamque velut tragicam vestem in foro trahens, maximo cum hominum risu conspectus fuerit, ac multa his consentanea fecerit: Testamento is filium instituit hæredem: quod T. Longus

sanguine proximus, hastæ iudicio subuere frustra conatus est. Magis enim centumviri, quid scriptum esset in tabulis, quàm quis eas scripsisset, considerandum existimauerunt.

2. Vita Tuditani demens: Aebucix autem, quæ L. Menenij Agrippæ vxor fuerat, tabulæ testamenti plenæ furoris. Nam cum haberet duas simillianæ probitatis filias Plætoriam & Afraniam: animi sui potius inclinatione pronecta, quàm vllis alterius iniuriis aut officiis commota, Plætoriam tantummodo hæredem instituit: Filiis autem Afranix ex suo admodum amplo patrimonio viginti millia nummum legauit. Afrania tamen cum sore sua sacramento contendere noluit; testamentumque matris, patientia honorare, quàm iudicio conuellere satius esse duxit: Ed se ipsa indigniorem iniuria ostendens, quæ eam æquiore animo sustinebat.

3. Minus mirandum errorem muliebrem Q. Metellus fecit. Is namque plurimis & celeberrimis eiusdem nominis viris in vrbe nostra vigentibus, Claudiorum etiam familia, quam artissimo sanguinis vinculo contingebat, florente; Carrinatem solum hæredem reliquit. nec hoc eius testamentum quisquam attentauit.

4. Item Pompeius Reginus, vir transalpinæ regionis, cum testamento fratris præteritus esset, & ad coarguendam iniquitatem eius, binas tabulas testamentorum suorum in comitio incisas, habitas vtriusque ordinis maxima frequentia, recitasset; in quibus magna ex parte hæres frater erat scriptus, prælegabaturque ei centies & quinquages festeriam: multum ac diu inter assentientes indignationis amicos questus, quod ad hastæ iudicium attrinuit, cineres fratris quietos esse passus est. Et erant ab eo instituti hæredes, neque sanguine patrio pares, neque proximi

proximi
solum
prælat

5. A
an te
cilius
maxim
nitatis
moniu
tulisse
morie
Pomp
uit, c
dem.
Rom.
viam
quide
funus

6. M
binas
ciis D
castre
vberr
solum
nas su
cauit
idem
rim a
ment

7. I
Hept
neliu
eius
tus li
fator
tis ac
dem
anim
Ama
cula,
ctore
puls

8.

dicio subuer-
s in enim cen-
t in tabulis,
onsiderandum

AEbuciae an-
e vxor fue-
furoris. Nam
probitatis fi-
: animi sui
quàm vllis
mmota, Ple-
em instituit:
o admodum
ia nummum
n sorore sua
; testamen-
orare, quàm
uxit: Ed se
adens, quod

muliebrem
plurimis &
viris in vr-
orum etiam
gninis vin-
Carrinatem
hocce eius
uit.

vir trans-
ento fratris
endam ini-
estamento-
as, habita
entia, re-
arte heres
aturque ei
am: mul-
dignationi
astæ iudi-
ietos esse
uti hære-
es, neque
proxi-

proximi: sed & alieni & humiles: vt non
solum flagitiosum silentium, sed etiam
prælatio contumeliosa videri posset.

5. AEque felicitis impunitatis, sed nescio
an tetioris hæc delicti testamenta. Q. Cæ-
cilius L. Luculli promptissimo studio,
maximaque liberalitate, & honestum dig-
nitatis gradum, & amplissimum patri-
monium consecutus: cum præ se semper
tulisset, vnum illum sibi esse hæredem,
moriens etiam annulos ei suos tradidisset:
Pomponium Atticum testamento adopta-
uit, omniumque honorum reliquit hære-
dem. Sed fallacis & insidiosus cadauer pop-
Rom. ceruicibus recte circumdatum, per
viam traxit: Itaque nefarius homo filium
quidem, & hæredem habuit quem voluit:
funus autem & exequias quales meruit.

6. Neque aliis dignus fuit T. Marius Vr-
binas, qui ab infimo militiæ loco, benefi-
ciis Diui Augusti imperatoris ad summos
castrenses honores perductus, eorumque
vberimis quæstibus locuples factus; non
solum ceteris vitæ temporibus ei se fortu-
nas suas relinquere, à quo acceperat, prædi-
cavit; sed etiam pridie quàm expiraret,
idem istud ipsi Augusto dixit: cum inte-
rim ne nomen quidem eius tabulis testa-
menti adiecerit.

7. L. autem Valerius, cui cognomen
Heptachordo fuit, togatum hostem Cor-
nelium Balbum expertus, vtpote opera
eius & consilio compluribus priuatis vexa-
tus litibus, ad vltimumque subiecto accu-
satore capitali crimine accusatus: præteri-
tis aduocatis & patronis suis, solum hære-
dem reliquit: nimia consternatione quæ
animam eius transuersum egit, deprauatus.
Amavit enim sordes suas, & dilexit peri-
cula, & damnationem votis expertiuit: au-
ctorem harum rerum benevolentia, pro-
pulsatores odio insecutus.

8. T. Marrulus Lentulo Spintheri, cuius

amantissimum animam, liberalissimamque amicitiam senserat, decedens suos annulos perinde atque unico hæredi tradidit, quæ nulla ex parte hæredem relinquebat. Quantum illo momẽto temporis conscientia, (si modò vires, quas habere creditur, possidet) à teterrimo homine supplicium exegit! Inter ipsam enim fallacis & ingræte culpæ cogitationem, spiritum posuit, quasi tortore aliquo mentem eius intus cruciante: Quod animaduvertebat è vita ad mortem transitum suum, & superis diis iniustum esse, & inferis detestabilem futurum.

9. M. verò Popillius senatorij ordinis Oppium Gallum ab incunte ætate familiarissimum sibi, moriens, pro vetusto in re amicitia, & vultu benigno respexit, & verbis magnum præ se amorem ferentibus profecutus est. Vnum etiã de multis, qui assidebant, ultimo complexu & osculo dignum iudicavit; in superque annulos suos ei tradidit: videlicet nequid ex ea hæreditate, quam non erat aditurus, amitteret. Quos ocyus vir diligens, sed morientis amici plenum contumeliæ ludibrium, in locellum repositos, & à præsentibus assignatos, diligentissimè hæredibus illius, ex hæres ipse reddidit. Quid hoc loco inhonestius? aut quid intempestivius? Senatorem populi Romi. curia egregium homo vitæ fructibus continuo cariturus, sanctissima iura familiaritatis, morte pressis oculis, & spiritu supremos anhelitus reddente, scurrili lusu fugilianda sibi desuapit.

VALE.

B. VII.
eralissimam
dens suos an-
redi tradidit,
em relinque-
temporis con-
habere cre-
homine sup-
enim fallacis-
em, spiritum
mentem eius
aduvertebat e-
m, & super-
is detestabi-

orij ordinis
etate fami-
verusto in-
respexit, &
ferentibus
multis, qui
& osculo
que annulos
equid ex ea
iturns, amit-
s, sed mo-
melix ludi-
& a pr-
simè hare-
didit. Quid
intempesti-
curia egre-
inuo caritu-
tatis, morto-
mos, anhel-
ilianda sibi

315
VALE RII

MAXIMI

LIBER OCTAVVS.

CAPVT I.

DE IVDICIIS PVBLI-
CIS INSIGNIBVS.

QVIBVS ABSO-
LVTI,

- 1 M. Iovianus Ter-
geminus.
- 2 Ser. Sulpicius
Galba
- 4 A. Gabinus.
- 3 P. Claudius
Fulcher.
- 5 Tuccia virgo Ve-
stalis.
- 6 L. Calpurnius
Piso
- 7 Q. Flavius au-
gur.
- 8 C. Coseonius
Callidianus.
- 9 A. Atilius Ca-
latus.
- 10 M. AEmilius
Scaurus in-
nior.
- 11 L. Aurelius
Cotta.
- 12 Callidius Bo-
noniensis.
- 13 Clælydus T. F.

Tarracinen-
ses.

- DAMNATI,
- 1 L. Scipio Asasi-
cus.
  - 2 C. Decianus.
  - 3 Sex. Titius.
  - 4 Claudia A.
Caci F.
  - 5 M. Mulvius, Cu-
lollius, L.
Sextilius, III.
viri.
  - 6 P. Villius III.
vir.
  - 7 M. AEmilius
Percina.
  - 8 Paterfamilias
quidam.

A M B V S T A E
D V A E.

- 1 Mulier marri-
cida.
- 2 Materfamilias
quadam.

ABSQ.

VALE.

ABSOLVTI.

NVNC quoque ut a quietiore animo accipites iudiciorum motus tolerentur, recordemur invidia laborantes, quibus de causis aut absoluti sunt, aut damnati.

1. M. Horatius interfectæ fororis crimine à Tullo rege damnatus, ad populum in prouocato iudicio absolutus est. Quorum alterum atrocitas necis mouit, alterum causa flexit: quia immaturum virginis amorem seuerè magis, quam impiè punitionem existimabat. Itaque forti punitione liberata fratris dextera, tantum consanguineo, quantum hostili cruore gloriæ haurire potuit.

2. Acrem se tunc pudicitie custodem populus Rom. postea plus iusto placidum iudicem præstitit. Cùm à Libone trib. pleb. Ser. Galba pro rostris vehementer increparetur, quod Lusitanorum magnam manum interposita fide prætor in Hispania interemisset; actionique tribunicie M. Cato ultimæ senectutis, oratione sua, quam in Origines retulit, subscriberet: reus pro se iam nihil recusans, paruulos liberos suos, & Galli sanguine sibi coniunctum filium, sensu commendare cepit: Eoque factò mitigata concione, qui omnium consensu periturus erat, penè nullum triste suffragium habuit. Miser cordia ergo illam questionem, non a quibus xit: quoniam quæ innocentie tribui nequerat absolutio, respectui puerorum data est.

3. Consentaneum est quod sequitur.

A. Gabinus in maximo infamie sue ardore suffragiis populi C. Memmio accusatore subiectus, abruptæ esse spei videbatur: quoniam & accusatio partes suas plenè exhibebat, & defensionis præsidia in- valida fide necebantur: & qui iudicabant,

ira

ira p
peteba
los ob
propit
Filius
tionis
plex
procel
p
vidor
annul
Quod
pleb.
dimit
neque
lenter
quam

4. Id
P. Cl
patric
num
mam
aus, e
modo
bris b
discuss
interp
placui
dijon
artu

5. E
Vest
mix
scienti
tis an
repto
tuis ca
ut hoc
dem t
iactis
ra cesi

6. I
accusa

ore animo an-
tus tolerentur,
es, quibus de
t damnati.

fororis crimi-
ad populum
s est. Quorum
quit, alterum
rum virginis
n impiè puni-
orti punitione
ntum confan-
ruore gloriæ

custodem po-
placidum iu-
ne trib. pleb.
eater incre-
magnam ma-
in Hispania
ibunicæ M.
oratione sua,
subscriberet;
ns, paruulos
ne sibi con-
adare cepit:
ne, qui om-
t, penè nul-
Misericordia
æquitas
e tribui ne-
uerorum da-

sequitur.
mix sue ar-
nio accusa-
pei videba-
es suas ple-
ra fiducia in-
iudicabant,
ira

ira præcipiti, pœnam hominis cupidè ex-
petebant. Licitor igitur & carcer ante oculo-
los obuersabantur; cum interim omnia ista
propitiæ fortunæ interuentu dispulsa sunt.
Filius namque Gabinij Sisenna consterna-
tionis impulsu ad pedes se Memmij sup-
plex prostravit: inde aliquod fomentum
procellæ petens, vnde totus impetum tam-
pestisæ: Quem truci vultu à se
victor insolens repulsus, excusso è manu
annulo humi iacere aliquandiu passus est.
Quod spectaculum fecit, vt Lælius trib-
pleb. approbantibus cunctis, Gabinium
dimitti iuberet; ac documentum daretur,
neque secundarum rerum prouentu inso-
lenter abuti, neque aduersis properè quem-
quam debilitari oportere.

4. Idque proximo exemplo æquè patet.
P. Claudius nescio religionis maior, ad
patriæ iniuria (siquidem illius vetustissi-
mum morem neglexit, huius pulcherri-
mam classem amisit) infesto populo obie-
ctus, cum effugere debitam pœnam nullo
modo posse crederetur, subito coorti im-
bris beneficio tutus fuit à damnatione.
discussa enim quaestione, aliam velut diis
interpellantibus, de integro instaurari non
placuit. Ita cui maritima tempestas confu-
ditionem contraxerat, celestis salutem
attulit.

5. Eodem auxilij genere Tuccæ virginis
Vestalis incesti criminis rex castitas infam-
mix nube obscurata emerit: quæ con-
scientia certæ sinceritatis suæ, spem salu-
tis ancipiti argumento ausa petere est. Ar-
repto enim cribro, Vesta, inquit, si sacræ
tuis castas semper admouit manus, effice,
vt hoc hauriam è Tiberi aquam, & in æ-
dem tuam perferam. Audaciter & temere
iactis votis sacerdotis, rerum ipsa natu-
ra cessit.

6. Item L. Piso à P. Claudio Pulchro
accusatus, quòd graues & intolerabiles
iniur-

iniurias focis intulisset: haud dubie ruinae metum fortuito auxilio vitauit. Namque per id ipsum tempus, quo tristes de eo sententiae ferebantur; repentina vis nimbi incidit. Cumque prostratus humi pedes iudicum oscularetur; os suum caeno repleuit. Quod conspectum, totam quaestionem a ferocitate ad clementiam & mansuetudinem transtulit: quia satis iam graues eum poenas focis dedisse arbitrati sunt huc deductum necessitatis; ut abiicere se tam suppliciter, aut attollere tam deformatiter cogereetur.

7. Subnectam duos accusatorum suorum culpa absolutos. Q. Flavius Augur a C. Valerio ædile ad populum reus actus, cum quatuordecim tribuum suffragiis damnatus e&et; proclamauit se innocentem opprimi. Cui Valerius æquè clara voce respondit, nihil sua interesse, nocensne an innoxius periret, dummodo periret. Quam violentia dicti, reliquis tribus aduersario donauit. Abiecerat inimicum: eundem, dum pro certo pessundatum credidit, exiit; victoriamque in ipsa victoria perdidit.

8. Etiam Cosconium Seruilia lege reum, propter plurima & euidentissima facinora, sine ulla dubitatione nocentem, Valerij Valentini accusatoris eius recitatum in iudicio carmen, quo puerum praetextatum, & ingenuam virginem a se corruptam poetico ioco significauerat, exiit. Siquidem indices iniquum rati sunt, eum victorem dimittere; qui palmam non ex alio ferre, sed de se dare merebatur. Magis ergo Valerius in Cosconij absoluteione damnatus, quam Cosconius in causa sua liberatus est.

9. Attingam eos quoque quorum salus propriis obruta criminibus, proximorum claritati donata est. A. Atilium Calatinum Soranorum oppidi prodicione reum admodum infamem, imminenti damnationis periculo

periculo
subter
crimine
rempt
enim
tiam
num
cui di
ne se
10.
perun
plorat
vt acc
que v
nium
absol
bus
tam t
men
& r
tus e
11.
fimo
rimu
nè r
noxii
fuit.
præ
quan
septi
iudi
tissi
ris a
kim
didit
tem
spol
defe
cui
sub
1
exc
m

periculo, Q. Maximi soceri pauca verba subtraxerunt: quibus affirmavit, si in eo crimine fontem illum ipse comperisset, dirempturum se fuisse affinitatem. Continuo enim populus penè iam exploratam sententiam suam vnius iudicio concessit: indignum ratus eius testimonio non credere, cui difficillimis reipublicæ temporibus bene se exercitus credidisse meminerat.

10. M. quoque AEmilius Scaurus reperfundarum reus, aded perditam & comploratam defensionem in iudicium attulit; ut accusator diceret, lege sibi centum atque viginti hominibus denuntiare testimonium licere, seque non recusare quo minus absolueretur, si totidem nominasset, quibus in provincia nihil abstulisset. Licet tam bona conditione uti non potuerit; tamen propter vetustissimam nobilitatem, & recentem memoriam patris, absolutus est.

11. Sed quemadmodum splendor amplissimorum virorum in protegendis reus plurimum valet; ita in opprimendis non sane multum potuit. Quinetiam evidenter noxiis, dum eos acrius impugnat, profuit. P. Scipio AEmilianus L. Cottam ad prætorem accusavit. Cuius causa, quam gravissimis criminibus erat confossa, septies ampliata, & ad ultimum octavo iudicio absoluta est. Quia homines sapientissimi verebatur ne præcipuè accusatoris amplitudini damnatio eius donata existimaretur. Quos hæc secum locutos crediderim: Nolumus caput alterius petentem, in iudicium triumphos & trophæa, spoliaque, ac denictarum navium rostra deferre: Terribilis sit is aduersus hostem: cinis verò salutem, tanto fulgore gloriæ subnixus, ne insequatur.

12. Tam vehementes hi iudices aduersus excellentissimum accusatorem, quam illi mites in longè inferioris fortunæ reo.

Calli-

Callidius Bononiensis in cubiculo mariti noctu deprehensus, cum ob id causam adulterij diceret, inter maximos, & grauisimos infamiae fluctus emerfit, tanquam fragmentum naufragij, leue admodum genus defensionis amplexus. Affirmauit enim se ob amorem pueri serui eo esse perductum. Suspectus erat locus, suspectum tempus, suspecta matris familiae persona, suspecta etiam adolescentia ipsius: sed crimen adulterij, libidinis intemperantis confessio liberauit.

13. Remissioris hoc, illud aliquanto grauioris materiae exemplum. Cum patricidij causam duo fratres Claelij dicerent, splendido Tarracinae loco nati, quorum pater T. Claelius in cubiculo quiescens, filii altero lecto cubantibus erat interceptus: neque aut seruus quisquam aut liber inueniretur, ad quem suspicio cadis pertineret: hoc vno nomine absoluti sunt, quia iudicibus planum factum est, illos aperto ostio inuentos esse dormientes. Somnus innoxiae securitatis certissimus index miseris opem tulit. Iudicatum est enim rerum naturam non recipere, vt occiso patre, supra vulnera & cruorem eius, quietem capere potuerint.

D A M N A T I.

Percurremus nunc eos, quibus in causae dictione, magis quam extra quaestionem erant, nocuerunt; quam sua innocentia opem tulit. L. Scipio post speciosissimum triumphum de rege Antiocho ductum, perinde ac pecuniam ab eo accepisset, damnatus est. Non puto quod pretio corruptus fuerat, vt illum totius Asiae dominum & iam Europae victrices manus iniicerent, vltra Taurum montem summouerent: sed alioqui vir sincerissimae vitae, & ab hac suspitione procul remotus, inuidia, quae

quae tr
nomini

2. A
nae fu
integri

Nam c
pro Ro

te acti
fus fue

ei poen

3. Se
strauit

gratiof
turnini

guis eu

4. Ad
tem cu

Quia c
elidere

timaru

ra reu
infelici

quentia

5. Pe
transer

tionis i
Lollius

incendi

dum ta

6. Ita

P. Aqu

iudicio

7. Ad
puli iud

nam a
sublimi

8. No
natio, q
tus, tog
nau) ser

subiculo mari-
ob id causam
imos, & gra-
erfit, tanquam
eue admodum
s. Affirmavit
ui eo esse per-
us, suspectum
iliae persona,
ipfius: sed cri-
intemperantis

lud aliquanto
Cūa patri-
celij dicerent,
nati, quorum
lo quiescens,
us erat inter-
quisquam aut
uspicio cædis
bsoluti sunt,
m est, illos
nientes. Som-
simus index
um est enim
ut occiso
m eius, quis-

us in causâ
questionem
innocentia
ciosissimum
uctum, per-
isset, dam-
tio corrup-
e dominum
as inticem-
mmouerat:
æ, & ab
inuidia,
quæ-

quæ tunc in duorum fratrum inelytis cog-
nominibus habitabat, resistere nõ potuit.

2. At Scipioni quidem maximus fortuna
fulgor, C. autem Deciano spectatæ
integritatis viro, vox sua exitium attulit.
Nam cū P. Furium inquinatissimæ vitæ
pro Rostris accusaret; quia quadam in par-
te actionis de morte L. Saturnini queri au-
sus fuerat: nec reum damnauit, & insuper
ei pœnas additas pependit.

3. Sex. quoque Titium similis casus pro-
strauit: Erat innocens, agraria lege lata
gratiosus apud populum. Tamen quia Sa-
turnini imaginem domi habuerat, suffra-
giis eum tota cognitio oppressit.

4. Adiciatur his Claudia, quam inson-
tem crimine, votum impium subuertit:
Quia cū a ludis domum rediens turba
elideretur, optauerat vt frater suus mari-
timarum virum nostrarum præcipua iactura
reuiuisceret; sepiusque consul factus,
infelici ductu nimis magnam vrbs fre-
quentiam minueret.

5. Postumus & ad illos breui diuertit
transferedi, quos leues ob causas damna-
tionis incurfus abripuit. M. Mulius, Cn.
Lollius, L. Sextilius triumviri, quod ad
incendium in Sacra via ortum extinguen-
dum tardius venerant; à trib. pleb. die di-
cta ad populum damnati sunt.

6. Item P. Villius triumuir nocturnus à
P. Aquillio trib. pleb. accusatus, populi
iudicio concidit: quia vigilias negligenti-
us circumierat.

7. Admodum seueræ notæ & illud po-
puli iudicium, cū M. AEmilium Porci-
nam a L. Cassio accusatum crimine nimis
sublimè extructæ villæ in Alliensis agro,
gravi multa affectit.

8. Non suppressenda illius quoque dama-
natio, qui puerni sui nimio amore corrup-
tus, rogatus ab eo ruri vt omasum in cœ-
nana ferri iuberet, cū bubulæ carnis in-
propin-

propinquo emendæ nulla facultas esse
demitto bove occiso, desiderium eius ex-
pleuit. Eoque nomine publica quaestio
afflictus est: innocens, nisi tam prisco se-
culo natus esset.

A M B V S T A E.

1. Atque ut eos quoque referamus qui
in discrimen capitis adducti, neque dam-
nati, neque absoluti sunt. Apud M. Popu-
lium Lenatem prætorem quædam, quod
matrem fastim interemerat, causam dix-
it: de qua neutram in partem læ senten-
tiæ fuit. Quia abundè constabat, eandem
veneno necatorum liberorum dolore com-
motam, (quos avia filix infensa sustule-
rat) parricidium ultam esse parricidio.
Quorum alterum ultione dignum, alte-
rum absolute non dignum iudicatum est.

2. Eadem hæsitatione P. Dolabellæ pro-
consulari imperio Asiam obtinentis, ani-
mus fluctuatus est. Materfamilias Smyr-
næ virum & filium interemit, cum ab
his optimæ indolis iuvenem, quem ex prior-
e viro enixa fuerat, occisum comperisset.
Quam rem Dolabella ad se delatam, A-
thenas ad Areopagi cognitionem relegavit:
quia ipse neque liberare exdibus duabus
contaminatam, neque punire eam iusto do-
lore impulsam, sustinebat. Consideranter,
& manserè populi Rom. magistratus; sed
Areopagitæ quoque non minus sapienter.
Qui inspecta causâ, & accusatorem & ream
post centum annos adesse iusserunt: eodem
affectu moti, quo Dolabella. Sed ille trans-
ferendo quaestionem, hi differendo dam-
nandi atque absolventi inexplicabilem
cunctationem inuitabant.

CAP. II.

DE PRIVATIS IUDICIIS
INSIGNIBVS.

- QVIBVS DAMNATI, 3. C. Titinius Min-
turnens. 4. Quidam ob equa-
1. T. Claudius Centumalis. 2. Otacilia Later-
rensis. 3. Quidam ob equa-
4. Quidam ob equa-
5. Quidam ob equa-
6. Quidam ob equa-
7. Quidam ob equa-
8. Quidam ob equa-
9. Quidam ob equa-
10. Quidam ob equa-

PUBLICIS iudiciis adiiciam priva-
ta, quorum magis æquitas quaerenti-
um delectare, quam immoderata turba
lectorem offendere poterit.

1. Claudius Centumalus ab auguribus
iustus altitudinem domus suæ, quam in
Cælio monte habebat, summittere, quia
his ex arce augurium capientibus officie-
bat, vendidit eam Calpurnio Lanario: nec
indicavit quod imperatum a collegio au-
gurum erat. A quibus Calpurnius demoli-
ri domum coactus, M. Porcium Catonem
incolyti Catonis patrem arbitrum Claudio
adduxit, & formulam QVID QVID
SIBI DARE FACERE. OPOR-
TERET. EX FIDE. BONA. Cato
ut est edoctus, de industria Claudium edi-
ctum sacerdotum suppressisse; continuo
illum Calpurnio damnavit. Summa qui-
dem cum æquitate, quia bone fidei ven-
ditorem nec commodorum spem augere,
nec incommodorum cognitionem obscura-
re oportet.

2. Notum suis temporibus iudicium com-
memoravi: sed nec quod relaturus quidem
sum, obliteratum est silentio. C. Vifeli-
us Varro graui morbo correptus, trecenta
millia nummum ab Otacilia Laterensis,
cum qua commercium libidinis habuerat,
expensa ferri sibi passus est: Eo consilio,
ut si decessisset, ab hæredibus eam sum-

nam peteret, quam legati genus esse voluit, libidinofam liberalitarem debiti nomine colorando. Euasit deinde Visellius ex illa tempestate aduersus vota Oraculiz. Quæ offensa quod spem prædæ sua morte non maturasset; ex amica obsequenti, subito districtam fœneratricem agere cepit nummos petendo; quos vt fronte inuerecunda, ita inani Ripulatione captauerat. De qua re C. Aquillius, vir magnæ auctoritatis, & scientia iuris ciuili excellens, iudex adductus, adhibitis in consilium principibus ciuitatis, prudentia & religione sua mulierem reppulit. Quod si eadem formula & Varro damnari, & aduersaria absolui potuisset; eius quoque non dubito quin turpem & inconcessum errorem libenter castigaturus fuerit. Nunc priuata actionis calumniam ipse compescuit, adulterij crimen publicæ quaestioni vindicandum reliquit.

3. Multo animosius, & vt militari spiritu dignum erat, se in consimili genere iudicij C. Marius gessit: Nam cum C. Titinius Minturnensis Fanniam vxorem, quam impudicam de industria duxerat, eo crimine repudiatam, dote spoliare conaretur: sumptus inter eos iudex, in conspectu habita quaestione, subductum Titinium monuit, vt incepto desisteret, ac mulieri dotem redderet. Quod cum sepius frustra fecisset, coactus ab eo sententiam pronuntiare: mulierem impudicæ ream sequestro nummo, Titinium summa totius dotis damnauit: Præfatus, idcirco se hunc iudicandi modum secutum, quod liqueret sibi Titinium patrimonio Fannæ insidias frueatrem, impudicæ coniugium experisse. Fannia autem hæc est, quæ postea Marium hostem à senatu iudicatum, cænoque paludis, qua extractus erat, oblitum, etiam in domum suam custodiendum Minturnis deductum, ope quantacunque potuit,

tuit, a
dicata
seruati
deberet

4. M
uit, i
quod
comm
pij cli
ei qua
mus,
punic

D E

C A

S

1 A

2 A

N
candi
cohib

1. A

Titio

popul

nume

ter,

action

est: C

lem

pella

2.

toris

pro se

non e

impu

foro

do, r

fit ex

tuit, adiuit: Memor, quod impudica iudicata esset, suis moribus; quod dotem seruasset, illius religioni acceptum ferri debere.

4. Multus sermo eo etiam iudicio manuit, in quo quidam furti damnatus est; quod equo, cuius vsus illi vsque Ariciam commodatus fuerat, vltiore eius municipij cliuo uestus esset. Quid aliud hoc loci quam verecundiam illius seculi laudemus, in quo tam minuti a pudore excessus puniebantur?

CAPVT III.

DE MULIERIBVS QVAE
CAVSSAS APVD MAGI-
STRATVS EGERVNT.

- 1 Amasia Sentia. Buccionis.
2 Afrania Licinij 3 Hortensia Q. F.

NE de his quidem feminis tacendum est, quas conditio naturae, & verecundiae stola vt in foro & iudiciis tacerent, cohibere non potuit.

1. Amasia Sentia rea, causam suam L. Titio praetore iudicium cogente, maximo populi concursu egit: partesque omnes ac numeros defensionis non solum diligenter, sed etiam fortiter executae, prima actione, cunctis penae sententiis liberata est: Quam, quia sub specie feminae virilem animum gerebat, Androgynem appellabant.

2. Afrania vero Licinij Buccionis senatoris vxor prompta ad lites contrahendas, pro se semper apud Praetorem verba fecit: non quod aduocatis deficiebatur, sed quod impudentia abundabat. Itaque inuitatis foro latratibus assidue tribunalia exercendo, muliebriscalumniae notissimum euasit exemplum: adeo vt pro crimine impro-

Androgynem

bis feminarum moribus Afraniz nomen obiiiciatur. Prorogavit autem spiritum suum ad C. Cæsarem iterum atque P. Seruiliu[m] COSS. Tale enim monstrum magis quo tempore extinguitur, quam quo sit ortum, memoriz tradendum est.

3. Hortensia vero Q. Hortensij filia, cum ordo matronarum graui tributo à triumuiris esset oneratus, nec quisquam virorum patrociniu[m] eis accommodare auderet; causam feminarum apud triumuiros & constanter & feliciter egit. Repraesentata enim patris facundia, impetrauit vt maior pars imperatae pecuniae his remitteretur. Reuixit tum muliebri stirpe Q. Hortensius, verbisque filiae aspirauit: cuius si virilis sexus posteris vim sequi voluissent, Hortensianae eloquentiae tanta hereditas vna feminae actione abscessa non esset.

CAPVT III.

DE QVAESTIONIBVS.

HABITIS A Fannij.
 1 M. Agrij seruo. 3 Philippo Fulaij
 2 Alexandro C. Flacci.

ATQVE vt omnes iudiciorum numeros exequamur, quaestiones quibus aut creditum non est, aut temere habitae fides est, referamus.

1. M. Agrij argentarij, seruus Alexandrum C. Fannij seruum occidisse insinulatus est; eoque nomine tortus à domino, admisisse se id facinus constantissime allexerat: Itaque Fannio deditus, supplicio affectus est. Parulo deinde tempore interiecto, ille cuius de nece creditum erat, domum rediit.

2. Contra Fannij seruus Alexander, cum in suspicionem C. Fl. equitis Romani occisi venisset, sexies tortus pernegauit ei se culpx auctorem fuisse. Sed perinde atque

confess
L. C
est.

3. I
Philipp
nitaba
verbu
sit: Et
tius ar
tortus
praebu

DE

C

2 M

3 L

4 Q

1. S

Q. S

bus g

ad sun

& cer

Q. P

acerri

abrog

poten

occur

2. M

senati

estri

confessus, & à iudicibus damnatus, & à
L. Calpurnio triumuiro in crucem actus
est.

3. Item Fulvio Flacco causam dicente,
Philippus seruus eius, in quo tota quæstio
nitebatur, scies tortus, nullum omnino
verbum quo dominus perstringeretur, emi-
sit: Et tamen reus damnatus est: cum cer-
tius argumentum innocentie vnus octies
tortus exhiberet, quam octo semel torti
præbuisent.

CAPVT V.

DE TESTIMONIIS IRRI-
TIS VEL RATIS.

1. C. Capionum de Metellorum in Q. Pom- peiam.	5. M. Ciceronis in P. Clo- dium.
2. M. AEmilij Scauri in di- uersos.	6. P. Seruiliij Isau- rici in quen- dam reum.
3. L. Crassii in M. Marcellum.	
4. Q. Metelli, Lu-	

1. **SEQUITUR** vt ad testes pertinen-
tia exempla commemorem. Cn. &
Q. Seruilius Capionibus iisdem parenti-
bus natis, & per omnes honorum gradus
ad summam amplitudinem prouectis: item
fratribus Q. & L. Metellis consularibus
& censoris, altero etiam triumphali in
Q. Pompeium A. F. repetundarum reum
acerrimè dicentibus testimonium, non
abrogata fides absoluto Pompeio; sed ne
potentia inimicum oppressisse viderentur,
occursum est.

2. M. etiam AEmilius Scaurus princeps
senatus C. Memmium repetundarum reum
defectis testimonio insecutus est. Item C.

Flauium eadem lege accusatum testis profcidit. Iam C. Norbanum maiestatis crimine publicæ quaestioni subiectum, ex professo opprimere conatus est: nec tamen aut auctoritate, qua plurimum pollebat, aut religione, de qua nemo dubitabat, quenquam illorum affligere potuit.

3. L. quoque Crassus tantus apud indices, quantus apud P. C. AEmilius Scaurus: nanque eorum suffragia robustissimis & felicissimis eloquentiæ stipendiis regebat, eratque sic fori, vt ille curiæ princeps. Cùm vehementissimum testimonij fulmen in M. Marcellum reum inieciisset; impetu grauis, exitu vanns apparuit.

4. Age Q. Metellus Pius, L. M. Luculli, Q. Hortensius, M. Lepidus, C. Cornelij maiestatis rei, quàm non onerant tantummodo testes salutem; sed etiam negantes illo incolumi stare rempib. posse, deposcerunt? Quæ decora ciuitatis (pudet referre) vmbone iudiciali repulsa sunt.

5. Quid, M. Cicero forensi militia summos honores amplissimumque dignitatis locum adeptus, nonne in ipsis eloquentiæ suæ castris testis abiectus est, dum P. Clodium Romæ apud se fuisse iurauit, illo sacrilegum flagitium vno absentia argumento tuente? Siquidem iudices Clodium inuesti crimine, quàm Ciceronem infamia perinrij liberare maluerunt.

6. Tot eleuatis testibus, vnum, cuius noua ratione iudicium ingressa auctoritas confirmata est, referam. P. Seruilius consularis, censorius, triumphalis, qui maiorum suorum titulis Isaurici cognomen adiecit; cùm forum præteriens testes in reum dari vidisset, loco testis constitit; ac inter summam patronorum pariter & accusatorum admirationem sic orsus est. Hunc ego, iudices, qui causam dicit, cuius sit, aut quam vitam egerit, quamque merito, vel iniuriæ accusetur, ignore: illud

tanti
rentin
sto loc
an ali
neat,
dum n
tis cer
enim a
grauis
eumqu
in quo
dideru

QVI
DI

1 C.
2 C.

NE
Nq
ferunt.

1. C.
chus, a
nis, tan
Et quid
ipse par
plam ab
que fe
vicissitu
ditatem
luit tol
2. C.
salutare
nino opp
vexilli p
ofentat
Vrbem i

um testis pro-
naestatis cri-
ectum, ex pro-
: nec tamen
um pollebat,
no dubitabat,
potuit.

us apud indi-
milis Scavu-
robustissima
ipendiis rege-
e curie prin-
um testimonij
um inieciſſet;
apparuit.

. M. Lucul-
us, C. Cor-
on onerant
sed etiam ne-
mpub. posse,
uitatis (pu-
repulſa sunt.
militia sum-
ne dignitatis
eloquentie
dum P. Clo-
auit, illo fa-
ix argumen-
Clodium in-
em infamia

m, cuius no-
a auctoritas
ruilius con-
is, qui ma-
i cognomen
ns testes in
onstitit; ac
iter & ac-
e orsus est.
dicit, cuius
amque me-
oro: illud

ca-

tantum scio, cum occurrisset mihi Lau-
rentina via iter facienti, admodum angu-
sto loco equo descendere noluisse. Quod
an aliquid ad religionem vestram perti-
neat, ipsi testimabitis: ego id supprimen-
dum non putavi. Iudices reus, vix audi-
tis ceteris testibus, damnauerunt. Valuit
enim apud eos, cum amplitudo viri, tum
gravis neglectæ dignitatis eius indignatio;
eumque qui venerari principes nesciret,
in quodlibet facinus præcursum cre-
diderunt.

CAPVT VI.

QVI QVAE IN ALIIS VIN-
DICARVNT IPSI COM-
MISERVNT.

1 C. Licinius Ho-	3 C. Licinius Cal-
plomachus.	uns Stels.
2 C. Marius	4 Q. Varius Hy-
COS. VI.	brida.

NE illos quidem latere patiamur, qui
quæ in aliis vindicarant, ipsi commi-
serunt.

1. C. Licinius cognomine Hoplo-
machus, à prætore postulauit, vt patri suo bo-
nis, tanquam ea dissipanti interdiceretur.
Et quidem quod petierat, impetrauit: sed
ipse paruo post tempore, mortuo sene, am-
plam ab eo relictam pecuniam latifundia-
que festinanter consumpsit. Dignus hac
vicissitudine pœnæ fuit: quoniam hære-
ditatem absumere, quàm hæredem ma-
luit tollere.

2. C. autem Marius, cùm magnum &
salutarem reipublicæ ciuem in L. Satur-
nino opprimendo egisset, à quo in modum
vexilli pileum seruituti ad arma capiendâ
ostentatum erat: L. Sulla cum exercitu in
Vrbem irrumpente, ad auxilium seruorum
pileo

340 VALERII MAXIMI
pileo sublato confugit. Itaque dum faci-
nus, quod punierat, imitatur; alterum Ma-
rium, à quo asiligeretur, inuenit.

3. C. verò Licinius Stolo, cuius bene-
ficio plebei petendi consulatum potestas
facta est, cum lege sanxisset nequis am-
plius quam quingenta agri iugera posside-
ret, ipse mille comparauit: dissimulandi-
que criminis gratia, dimidiam partem si-
lio emancipauit. Quam ob causam à M.
Popillio Lenate accusatus, primus sua le-
ge cecidit: ac docuit nihil aliud præcipi
debere, nisi quod prius quisque sibi im-
perauerit.

4. Q. autem Varius, propter obscurum
ius ciuitatis Hybrida cognominatus, tri-
bunus pleb. legem aduersus intercessio-
nem collegarum perrogauit: qua iubebat
quæri, quorum dolo malo loci ad arma
ira coacti essent, magna cum clade repu-
blicæ: sociale enim prius, deinde ciuile
bellum excitauit. Sed dum ante pestife-
rum tribunum pleb. quam certum ciuem
agit, sua lex cum domesticis laqueis con-
frictum absumpsit:

CAPVT VII.

DE STUDIO ET INDUSTRIA.

ROMANORVM.	EXTERNORVM.
1. M. Catonis ma- ioris.	1. Demosthenis A- theniensis.
2. M. Catonis Vti- censis.	2. Pythagoræ Sa- mis.
3. M. Terentii Varronis.	3. Platonis Athe- niensis.
4. C. Lincii Drusi.	4. Democriti Ab- derite.
5. Paulli senatoris Pontis Lupi.	5. Carneadis Cyre- næi.
6. Crassi Maciani.	6. Anaxagoræ Cla- zomenis.
7. Q. Roscii co- mædi.	7. Archimedis Sy- racusanus.

8. Socras
nien
9. Isocras
nien
10. Chrysi
11. Clean

QVID
rare
pendia ro
ditur, fid
triuatur:
quicquid
lum laudi
firma sic v
confirmat
Cat
agens, di
perstat; al
fatus, sua
mortam e
mitatem
aut os hæ
tit. Quia
perpetua i
in ipso di
fimi orato
nem suam
Idem Gr
quàm ser
Latinas pe
eloquenti
haberet; i
set periti
2. Cuiu
nostre Ca
grauit; v
tus cogiti
bros Græ
frica osten
temporib

8 Socratis Athe- niensis.	12 Sophoclis Athe- niensis.
9 Isocratis Athes- niensis.	13 Simonidis Ceph- alensis.
10 Chryssippi Tar- sensis.	14 Solonis Athenic- ensis.
11 Cleanthis,	15 Themistoclis Ae- thanicensis.

QVID cello vires industriæ commemo-
rare? cuius alacri spiritu militiæ sti-
pendia roborantur; forensis gloria accen-
ditur, fido sinu cuncta studia recepta nu-
triuatur: quicquid animo, quicquid manu,
quicquid lingua admirabile est, ad cumu-
lum laudis perducitur: Quæ cum perfectis-
sima sit virtus, eam tamen duramento sui
confirmat.

1. Cato sextum & octogesimum annum
agens, dum in rep. rursus iuuenili animo
perstat; ab inimicis capitali crimine accen-
satus, suam causam egit. Neque aut me-
moriæ eius quisquam tardiozem, aut fir-
mitatem lateris vlla ex parte quaesitam,
aut os hæsitacione impeditum animaduer-
tit. Quia omnia ista in statu suo æquali ac
perpetua industria continebat. Quinetiam
in ipso diutissimè actæ vitæ sine disertis-
simi oratoris Galbæ accusationi defensionem
suam pro Hispania apposuit.

Idem Græcis literis erudiri concepiuit:
quàm serò, inde æstimemus, quod etiam
Latinas penè iam senex didicit. Cumque
eloquentia magnam iam gloriam partem
haberet; id egit, vt iuris civilis quoque es-
set peritissimus.

2. Cuius mirifica proles, propior ætati
nostre Cato, ita doctrinæ cupiditate fla-
grauit; vt ne in Curia quidem, dum sena-
tus cogitur, temperaret sibi, quæ minus li-
bros Græcos lætaret: Quæ quidem indu-
stria ostendit, aliis tempora deesse, alios
temporibus superesse.

3. Terentius autem Varro humane vitæ exemplum, ætatisque spatium nominandus: non annis, quibus seculi tempus æquavit, quam stylo vivacior fuit. In eodem enim lectulo & spiritus eius, & egregiorum operum cursus extinctus est.

4. Consimilis perseverantia Linius Drusus, qui ætatis viribus, & acie oculorum defectus, ius civile populo benignissime interpretatus est: vtilissimaque discere id cupientibus monumenta composuit. Nam vs senem illum natura, cæcum fortunâ facere potuit: ita neutra interpellare valuit: ne non animo & videret & vigeret.

5. Paullus verò senator, & Pontius Lupus eques Romanus, suis temporibus celebres caussarum actores, luminibus captis eadem industria forensia stipendia executi sunt. Itaque frequentius etiam audiebantur, concurrentibus aliis, quia ingenio eorum delectabantur, aliis quia constantiam admirabantur. Namque tali incommodo percussis secessum petunt, duplicantque tenebras, fortuitis voluntarias adicientes.

6. Iam P. Crassus, cum in Asiam ad Aristonicum regem debellandum consul venisset, tanta cura Græcæ linguæ notitiam animo comprehendit, ut eam in quinque divisam genera per omnes partes ac numeros penitus cognosceret. Quæ res maximum ei sociorum amorem conciliavit, qua quis eorum lingua apud tribunal illius postularerat, eadem decreta reddenti.

7. Ne Roscius quidem subtrahatur scenicæ industriæ notissimum exemplum, qui nullum unquam spectanti populo gestum, nisi quem domi meditatus fuerat, ponere ausus est. Quapropter non ludicra ars Roscium, sed Roscius ludicram artem commendavit: nec vulgi tantum favorem, verum etiam principum familiaritates amplexus est. Hæc sunt attentis & anxij, & nunquam cessantis studij præmia: præter quæ

quæ tante
pudenter

1. Græcæ
stræ multum
dum Latini
nes, cuius
mæ eloqui
animo ob
artis, qua
dicere non
studio exp
efferreretur.
tatem acc
tatione co
auribus fo
mitate de
res negau
tos enim v
plectebatur
gradu. Sc
littoribus
fragoribus
frenitus
tia durati
que ore in
qui solitu
& resolut
naturam,
tatem em
superand
mater, al
2. Arg
actum tra
simum op
omnis h
tem ingre
num sui
maturæ &
tuit, vbi li
teriti & nu

quæ tantorum virorum laudibus non im-
pudenter se persona histrionis inseruit.

E X T E R N A.

1. Græca quoque industria, quoniam no-
stra multum profuit, quem meretur fru-
ctum Latinæ linguæ recipiat. Demosthe-
nes, cuius commemorato nomine, maxi-
mæ eloquentiæ consummatio audientis
animo oboritur, cum inter initia iuuentæ,
artis, quam affectabat, primam literam
dicere non posset, oris sui vitium tanto
studio expugnauit, ut ea à nullo expressius
efferreretur. Deinde propter nimiam exili-
tatem acerbam auditu vocem suam exerci-
tatione continua ad maturum & gratum
auribus sonum perduxit. Lateris etiam fir-
mitate defectus, quas corporis habitus vi-
tes negauerat, à labore mutuatus est: Mul-
tos enim versus vno impetu spiritus com-
plectebatur, eosque aduersa loca celeri
gradu scandens, pronuntiabat. Ac vadosis
littoribus insistens declamationes fluctuum
fragoribus oblectantibus edebat, ut ad
fremitus concitatarum concionum patien-
tia duratis auribus vteretur. Fertur quo-
que ore insertis calculis multum ac diu lo-
qui solitus, quò vacuum promptius esset
& resolutius. Præliatus est contra rerum
naturam, & quidem victor abiit, maligni-
tatem eius pertinacissimo animi robore
superando. Itaque alterum Demosthenem
mater, alterum industria enixa est.

2. Atque ut ad vetustiore[m] industriæ
actum transgrediar, Pythagoras perfectis-
simum opus sapientiæ à iuuenta pariter
omnis honestatis percipiendæ cupidita-
tem ingressus (nihil enim quod ad vlti-
mum sui finem peruenturum est, non &
maturè & celeriter incipit) AEGYPTUM pe-
tiit, vbi literis gentis eius assuefactus, præ-
teriti æui sacerdotum commentarios ser-
uauit.

334 VALERII MAXIMI
ta us, innumerabilium seculorum obseruationes cognouit. Inde ad Persas profectus, magorum exactissimæ prudentiæ se formandum tradidit; à quibus siderum motus, cursusque stellarum, & vniuersiusque vim, proprietatem & effectum benignissimè demonstratum docili animo hausit. Cretam deinde, & Lacedæmona nauigauit: quarum legibus ac moribus inspectis, ad Olympicum certamen descendit. Cumque multiplicis scientiæ maxime totius Græciæ admiratione specimen exhibuisset: quo cognomine censeretur interrogatus, non se σφοδρῶς (iam enim illud septem excellentes viri occupauerant) sed φιλοσφοδρῶς esse respondit. In Italiæ etiam partem, quæ tunc maior Græcia appellabatur, perrexit; in qua plurimis & opulentissimis vrbibus effectus suorum studiorum approbavit. Cuius ardentem rogamus plenam venerationis oculis Metapontus aspexit: oppidum Pythagoræ quam suorum cinerum nobiliter clariùsve monumentum.

3. Plato autem patriam Athenas, præceptorem Socratem sortitus, & locum & hominem doctrinæ fertilissimum; ingenij quoque diuina instructus abundantia: cum omnium iam mortalium sapientissimus haberetur, eò quidem vsque, vt si ipse Iupiter exlo descendisset, nec elegantiore, nec beatiore facundia vsurus videretur: Aegyptum peragrauit, dum à sacerdotibus eius gentis Geometrix multiplices numeros, atque cælestium obseruationem rationum percipit. Quoque tempore à studiosis iuuenibus certatim Athenæ Platonem doctorem quærentibus petebantur; ipse Nil fluminis inexplicabiles ripas, vastissimosque campos, effusam barbariam, & flexuosos fossarum ambitus Aegyptiorum senum discipulus lustrabat. Quo

mus mir
ab Archi
& Cato
instituta
ta copia
erat, vt
bem dis
etiam &
capite So
sic ne ext
ne studij
4. At L
posset, q
Xerxis ex
tuerit: q
terarum
summa r
donauit.
nis mora
ad percip
conferen
ipse in qu
mens ad
transit al
5. Carr
pientiæ
tis annis,
phandi si
operibus
caussa re
rens; ma
uisceretu
loco hab
interpell
cio, dext
tabat. Er
batur, co
uacuo cir
sippo dis
gabatur, a
attentius
quas poti
dis effici

aus miror eum in Italiam transgressum, ut ab Archita Tarenti, a Timæo, & Arione, & Cato Locris Pythagoræ præcepta & instituta acciperet. Tanta enim vis, tanta copia literarum vndique colligenda erat, ut inuicem per totum terrarum orbem dispergi & dilatari posset. Altero etiam & octogesimo anno decedens sub capite Sophronis mimos habuisse fertur: sic ne extrema quidem eius hora agitatio ne studij vacua fuit.

4. At Democritus, cum diuitis censeretur, quæ tantæ fuerunt, ut pater eius Xerxis exercitui epulum dare ex facili potuerit: quò magis vacuo animo studiis literarum esset operatus, parua admodum summa resecta, patrimonium suum patriæ donauit. Athenis autem compluribus annis moratus, omnia temporum momenta ad percipiendam & exercendam doctrinam conferens, ignotus illi urbi vixit; quod ipse in quodam volumine testatur. Stupet mens admiratione tantæ industriæ, & iam transit alio.

5. Carneades laboriosus & diuturnus sapientiæ miles; si quidem nonaginta expletis annis, idem illi viuendi ac philosophandi hâs fuit: Ita se mirificum doctrinæ operibus addixerat, ut cum cibi capiendi causa recubisset, cogitationibus inhaerens; manam ad mentam perrigere obliuisceretur. Sed eum Melissa, quam vxoris loco habebat, temperato inter studia non interpellandi, sed iædix succurrendi officio, dexteram suam necessariis vîsibus aptabat. Ergo animo tantummodo vita fruebatur, corpore verò quasi alieno & superuacuo circumdatus erat. Idem cum Chrysippo disputaturus, helleboro se ante purgabat, ad exprimendum ingenium suum attentius, & illius refellendum acrius: quas portiones industria solide laudis cupidis efficit appetendas.

6. Quali

6. Quali porro studio Anaxagoram flagrasse credimus; qui cum è diuina peregrinatione patriam repetisset, possessionesque desertas vidisset, Non essem, inquit, ego saluus, nisi istæ perisissent. Vocem peritæ sapientiæ compotem. Nam si prædiorum potius, quam ingenij culturæ vacasset; dominus rei familiaris intra penates mansisset, nec tantus Anaxagoras ad eos rediisset.

7. Archimedis quoque fructuosam industriam fuisse dicerem, nisi eadem illi & dedisset vitam, & abstulisset. Captis enim Syraculis, Marcellus machinationibus eius multum ac diu victoriam suam inhibitam fenserat: eximia tamen hominis prudentia delectatus, vt capiti illius parceretur, edixit; pene tantum gloriæ in Archimede seruato, quantum in oppressis Syraculis reponens. At is dum animo & oculis in terram defixis formas describit, militi qui prædandi gratia demum irruerat, strigoque super caput gladio; quisnam esset, interrogabat: propter nimiam cupiditatem inuestigandi quod requirebat, nomen suum indicare non potuit. Sed protracto manibus puluere, Noli, inquit, obsecro, istum disturbare: Ac perinde quasi negligens imperij victoris, obruncatus, saguine suo artibusque lineamenta confudit. Quo accidit, vt propter idem studium modo donaretur vita, modo spoliaretur.

8. Socratem etiam constat ætate proneum fidibus tractandis operam dare cepisse: satius iudicantem, eius artis vsum ferò, quam nunquam percipere. Et quantula Socrati accessio ista futuræ scientiæ erat? sed pertinax hominis industria, tantis doctrinæ suæ diuitijs etiam Mulicæ rationis vtilissimum elementum accedere voluit. Ergo dum ad discendum semper se pauperem credidit, ad docendum fecit se locupletissimum.

9. Arq
quasi in v
mus, Iloc
inscribitur

nonagesim
ficat, eon
plenum. I
membris c
strix beu
Neque ho
fit: nanq
quinquenn

10. Cit
parui tan
flexit: nan
de quadra
subtilitati
dium in tr
tantum op
caque ser
ge vitæ si

11. Te
hauriente
tem sapi
suspectis
hendæ aq
tuam sust
ceptis per
ad vade
erudiaten
ci enim h
pasti, inco
præceptor

12. Sop
rorum nat
nè mirific
illa operi
ministran
nusi att
tem Oedi
fabula on
præcipere

9. Atque ut longæ & felicitis industria quasi in vnum acervum exempla redigamus, Isocrates nobilissimum librum, qui inscribitur *Περὶ Παιδείας*, quantum & nonagesimum annum agens, ut ipse significat, composuit, opus ardentis spiritus plenum. Ex quo apparet, sealescentibus membris eruditorum, iatus animos industrie beneficia horam iuventæ retinere. Neque hoc stylo terminos vitæ suæ clausit: namque admirationis eius fructum quinquennio percepit.

10. Ceteriores ætatis meras, sed non parvi tamen spatij Chryssippi vivacitas flexit: nam octogesimo anno cœptum, vnde quadragesimum *λογισμῶν* exactissimæ subtilitatis volumen reliquit. Cuius studium in tradendis ingenij sui modimem tantum operæ laborisque sustinuit, ut ad ea quæ scripsit positus cognoscenda, longæ vitæ sit opus.

11. Te quoque Cleanthe tam laboriosè haurientem, & tam pertinaciter tradentem sapientiam, nomen ipsius Industrie suspexit: cum adolescentem quæstus extrahendæ aquæ nocturno tempore inopiam tuam sustentantem diurno Chryssippi præceptis percipiendis vacantem, eundemque ad vadescentissimum ævum attentæ cura erudientem auditores tuos videret: Duplici enim labore vnius sæculi spatium occupasti, incertum reddendo discipulusne an præceptor esses laudabilior.

12. Sophocles quoque gloriosum curarum natura certamen habuit, tam benigne mirifica opera illa sua exhibendo, quam illa operibus eius tempora liberaliter subministrando: Propè enim centesimam annuam attigit, sub ipsum transitum ad mortem Oedipode Coloneo scripto; quæ sola fabula omniam eiusdem studij pœctarum præripere gloriam potuit: Idque ignotum esse

338 . VALERII MAXIMI
esse posteris sibi Sophoclis Iophon no-
luit, sepulchro patris, quæ retuli, inscul-
pendo.

13. Simonides verò poeta octogesimo
anno & decuisse se carmina, & in eorum
certamen descendisse ipse gloriatur: nec
fuit iniquum, illum voluptatem ex inge-
nio suo diu percipere, cum eam omni riu-
fructudam traditurus esset.

14. Iam Solen quanta industria flagra-
verit, & versibus complexus est, quibus
significat se quotidie aliquid addiscentem
sciscere, & supremo vitæ die confirmari-
bit; quæ assidentibus amicis, & quadam
de re sermonem inter se conferentibus, fa-
tis iam pressum caput erigeret: Interroga-
tusque quæ propter ad fecisset, respondit,
Et cum istud, quicquid est, de quo iam
disputatis, percipero, moriar. Migrasset
profecto ex hominibus, inertia, si eo ani-
mo vitam ingrederemur, quo eam Solon
egressus est.

15. Quam porò industrius Themistocles,
qui maximarum rerum cura distractus, om-
nium tamen civium suorum nemina me-
moria comprehendit: Per summamque in-
quietam patria pulsus, & ad Xerxem,
quem paulo ante, devicerat, confugere co-
actus, prius quam in conspectum eius veni-
ret, Persico sermoni se assuescit: vi la-
bare paria commerdatope, regis auribus
familiarem & assuetum sonum vocis ad-
hiberet.

Crisis viriusque industrie laudem duo
reges pariter sumi; Cyrus omnium mili-
tum suorum nomina; Mithridates duarum
& viginti gentium, quæ sub regno eius
erant linguas ediscende. Ille, ut sine me-
ritore exercitum salutarer: hic ut eos qui-
bus imperabat, sine interprete alloqui
posset.

C A P.

D E
IN
P.
Q. M.

O T
me
neci br
virtus, f
etiam i
nui qu
lis, ne v
pessina l
dum fia

1. Pa
pio &
ctiam o
cietate,
exequib
ni com
nanque
toribus
se: idq;
nola, qu
mero pr

2. Sc
rum cer
traditur
lum an
fatigatu
que &
cum be
nias de
ferria S
bus hon
contin

CAPVT VIII.

DE OTIO LAVDATO.

IN ROMANIS.	IN EXTERNIS.
1. P. AEmiliano.	1. Socrate Athe-
& C. Lelio.	nienfi.
2. Q. Mucio Scaeno.	2. Achille Homeri-
la Augure.	co.

OTIVM, quod inuoluntate, & maxime studio contrarium videtur, subiecti breuiter debet; non quo enascitur virtus, sed quo recreatur. Alterum enim etiam inertibus vitandum; alterum strenuis quoque interdum appetendum est: Illis, ne vitam enervem exigant: his vt tempestina laboris intermissione ad laborandum fiant vegetiores.

1. Par vera auicitiæ clarissimum Scipio & Lelius, cum amaris vinculo, tum etiam omnium virtutum inter se iuncti societate, vt afluente vitæ iter æquali gradu exequerentur; ita animi quoque remissioni communiter acquiescebant. Constat namque eos Caietæ & Laurenti vagas literibus conchabas, & umbilicos lectitasse: idq; se L. Crassus ex socero suo Q. Scauola, qui gener Lelij fuit, audisse sepe numero prædicauit.

2. Scauola autem quietæ remissionis eorum certissimus testis, optime pila lusisse traditur: quia videlicet ad hæc diuerticulum animum suum foresibus ministeriis fatigatum, transferre solebat. Aluco quoque & calculis vacasse interdum dicitur; cum bene ac diu iura ciuium, & caeremonias deorum ordinasset: vt enim in rebus seriis Scauolanus; ita & in scurrilibus Iulius hominem agebat, quem rerum natura continui laboris patientem esse non sinit.

E X T E R N A.

1. Idque vidit, cui nulla pars sapientie obscura fuit, Socrates: ideoque non erubuit tunc, cum interposita arundine cruribus suis, cum paruulis filiolis ludens ab Alcibiade risus est.

2. Homerus quoque ingenij celestis vates non aliud sensit, vehementissimis Achillis manibus canoras fides aptando, vt earum militare robur leni pacis studio relaxaret.

C A P V T I X.

D E V I E L O Q V E N T I A E.

I N R O M A N I S.

1. M. Valerio
Max. dix.
2. M. Antonio ora-
tore.
3. C. Aurelio
Cotta.

I N E X T E R N I S.

1. Pisistrato Athe-
niensi.
2. Pericle Athe-
niensi.
3. Hegesia Cyre-
naico.

POTENTIAM verò eloquentiæ etiam plurimum valere animaduertimus, tamen sub propriis exemplis, quò scilicet vires eius testatioris fiant, recognosci conuenit.

1. Regibus exactis, plebs dissidens à patribus, iuxta ripam fluminis Anienis in colle, qui Sacer appellatur, armata confedit. Eratque non solum deformis, sed etiam miserrimus reipub. Ratus: à capite eius cetera parte corporis pestifera seditione diuisa. Ac ni Valerij subuenisset eloquentia, spes tanti imperij in ipso penè ortu suo corruisset. Is namque populum noua & insolita libertate temere gaudentem, oratione ad meliora & saniora consilia reuocatum, sextatui subiecit, id est, urbem vr-

bi iun-

bi iun-

sternati

2. Qu

mucron

cupidit

enim à

Anton

obstup

gladios

Quibus

solus i

steterat

nisteric

eum fu

dem qu

dò vec

mittere

3. Di

numini

disim

pric ex

Dolabe

sibi cau

nio. S

rix qu

niam e

um ex

1. F

eradis

riam o

sertim

rix S

res en

quò e

tas lib

2. P

cfeme

mo it

Athe

appa

bi iunxit. Verbis ergo facundis ira, con-
sternatio, & arma cesserunt.

2. Quæ etiam Marianos Cinnanosque mucrones ciuilibus profundendi sanguinis cupiditate furentes, inhibuerunt. Missi enim à fœuissimis ducibus milites ad M. Antonium obruncandum, sermone eius obstupescati, descriptos iam & vibrantes gladios eruore vacuos vaginis reddiderunt. Quibus digressis, P. Antonius (is enim solus in ambitu expertus Antonianæ vocis steterat) crudele imperium truculento ministerio peregit. Quam disertum igitur eum fuisse puremus, quem ne hostium quidem quisquam occidere sustinuit, qui modo vocem eius ad aures suas voluit admittere!

3. Diuus quoque Iulius, quam cælestis auminis, tam etiam humani ingenij perfectissimum celumen, vim facundie propriæ expressit: dicendo in accusatione Cn. Dolabellæ, quem reus egit, extorqueri sibi causam optimam C. Coitæ patrocini. Siquidem maxima tuæ vis eloquentiæ quæstæ est: cuius facta mentione, quoniam domesticum nullum maius adice-
rim exemplum, peregrinandum est.

E X T E R N A.

1. Pisistratus dicendo tantum valuisse traditur, ut et Athenienses regium imperium oratione capti permitterent: cum præsertim ex contraria parte amantissimus patriæ Solon niteretur. Sed alterius salubriores erant coniectiones, alterius disertiores: quæ euenit, ut aliqui prudentissima ciuitas libertati seruitutem præferret.

2. Péricles autem felicissimæ naturæ incrementis, sub Anaxagora præceptore summo studio perpolitus & instructus, liberis Athenarum cervicibus iugum seruitutis impasuit: egit enim ille urbem, & versa-
uit

342 VALERII MAXIMI
 ut arbitrio suo. Cuique aduersus volu-
 tatem populi loqueretur, iucunda nihilo-
 minus, & popularis eius vox erat. Itaque
 veteris comœdiæ maledica lingua, quam-
 uis potentiam viri perstringere cupiebat,
 tamen in labris eius hominis melle dulcio-
 rem lepore fatebatur habitare: inque ani-
 mis eorum, qui illum audierant, quasi
 aculeos quosdam relinqui prædicabat. Fer-
 tur quidam, cum admodum senex primæ
 concioni Periclis adolescentuli interesset,
 idemque iuuenis Pisistratum iam decrepi-
 tum concionantem audisset; non tempe-
 rasse sibi quo minus exclamaret, Caueri
 illum eiuen oportere, quod Pisistrati ora-
 tioni simillima eius esset oratio. Nec ho-
 mine, aut æstimatio eloquij, aut morum
 auguriam fessellit. Quid enim iater Pisi-
 stratum & Periclem interfuit? nisi quod
 ille armatus, hic sine armis tyrannidem
 gessit?

3. Quanta eloquentia valuisse Hege-
 sium Cyrenæicum philosophum arbitra-
 marè qui sic mala vitæ representabat; ut
 eorum miseranda imagine audientium po-
 storibus inserta, multis voluntariè mor-
 tis oppetendæ cupiditatem ingeneraret?
 Ideoque à rege Ptolemæo vterius hac de
 re differere prohibitus est.

CAPVT X.
 DE PRONUNTIATIONE
 ET APOTOMOTV COR-
 PORIS.

IN ROMANIS. EXTERNO

- 1 C. Graccho. VNO,
 2 Q. Hortensio. 4 Demosthene A-
 3 M. Tullio. theniensi.

E LOQUENTIAE autem ornamen-
 ta in pronuntiatione apta, & conue-
 niens

nienti
 cum se
 greditu
 horu n
 cendos
 Sed
 sribus
 tie qua
 quonia
 tunc re
 maluit
 tus est,
 tuz ha
 pronua
 nams r
 concita
 atque i
 temper
 tiebatu
 2. Q
 corpori
 pene p
 quam
 dit. It
 audiens
 currere
 rursus
 constat
 tis per
 in coro
 titos g
 3. La
 re, de
 ne qua
 M. Ca
 præpat
 chærog
 affirm
 ce, &
 pauser
 caudæ
 totum
 M. Ca

nienti motu corporis consistunt: quibus cum se instruxit, tribus modis homines ag-
greditur, animos eorum ipsa innadendo,
hormu alteri aures, alteri oculos permul-
cendos tradendo.

1. Sed ut propositi fides in personis illa-
stribus exhibeatur, C. Gracchanus eloquen-
tiae quam propositi felicioris adulescens,
quoniam flagrantissimo ingenio eum op-
timum temp. tueri possent, perturbare cupie
maluit: quoties apud populum condona-
tus est, seruum post se in iudicium artis peri-
tuta habuit, qui occulte clauaca fistula
pronuntiationis eius modos formabat; aut
namis reuissos excitando, aut plus iustis
concitatos reuocando: Quia ipsam calore
atque imperis actionis attentum huiusce
temperamenti estimatorem esse non pa-
tiebatur.

2. Q. autem Hortensius plurimum in
corporis decoro motu repositum credens,
pene plus studiū in eodem clabarrando
quam in ipsa eloquentia adhibenda impen-
dit. Itaque nescires utrum i cupidius ad
audiendum eum, an ad spectandum con-
curreretur: sic verbis oratoris aspectus, &
rursus aspectui verba seruebant. Itaque
constat AEsopum & Roscium ludicra ar-
tis peritissimos viros, illo causas agente,
in corona frequenter assistisse; ut foro pe-
titos gestus, in scenam referrent.

3. Iam M. Cicero quantum in vtraque
re, de qua loquimur, inmensi sit, oratio-
ne quam pro Gallio habuit, significauit,
M. Calidio accusatori exprobrando, quod
preparatum sibi a reo venenum, testibus,
chartographis, questionibus se probaturum
affirmans, renisso vultu, & languida vo-
ce, & solito genere orationis vsus essere
pariterque & oratoris vitium detexit, &
causae periclitantis argumentum adiecit,
totum hunc locum ita claudendo: Tu istud
M. Calidi nisi fingeres, sic ageres?

E X T E R N A.

1. Consentaneum huic Demosthenis iudicium, qui cum interrogaretur, quidnam esset in dicendo efficacissimum, respondit, *ἡ ὑπόθεσις*. Iterum deinde, & tertio interpellatus idem dixit, penè totum se illi dedere consistendo. Rectè itaque AEschines, cum propter indicialem ignominiam, reliquit Athenis, Rhodum petisset, atque ibi rogatu civitatis suam prius in Ctesiphontem, deinde Demosthenis pro eodem orationem clarissima & suavissima voce recitasset; admirantibus cunctis utriusque columnis eloquentiam, sed aliquanto magis Demosthenis, Quid si, inquit, ipsum audissetis tantus orator, & modò tam infestus aduersarius, sic inimici vim, ardoremque dicendi suspexit; ut se scriptoriam eius parum idoneam lectorem esse diceret; expertus acerrimum oculorum vigorem; sensibile vultus pendus; accommodatum singulis verbis sonum vocis; efficacissimos corporis motus: Ergo etsi operi illius adici nihil potest; tamen in Demosthese magna pars Demosthenis abest; quod legitur potius, quam auditur.

C A P U T X I.

DE EFFECTIBVS ARTIVM

R A R I S.

APVD ROMANOS,	1	Astrologia Periclitia.
UT IN	2	Pistura Apellii
1 Astrologia C Salpicy Galli.		Plastici
2 Anaspicina Spuria.	3	Vulcano Alcamenia.
APVD EXTEROS,	4	Veneri Praxitelis.
UT IN		

- 5 Neptuno Eu-
phranoris. *manis.*
7 Equo Neal-
6 Agamemnone Ti-
cia.

EFFECTVS etiam artium recogni-
ti possunt aliquid asserre voluptatis:
protinusque & quam utiliter excogitatae
sunt, patebit: & memorati dignae res lu-
cido in loco reponentur, & labor in us-
edendis suis fructu non carebit.

1. Sulpicij Galli maximum in omnige-
nere literarum recipiendo studium pluri-
imum reipub. profuit. Nam cum L. Pauli
bellum aduersum regem Person gentis,
legatus esset, aeterna nocte subito luna
defecisset: eoque veluti diro quodam mon-
stro perterritus exercitus nostris, manus
cum hoste conferendi fiduciam amississet;
de caeli ratione, & siderum natura peritissi-
me disputando, alacrem eum in aciem
misit. Itaque illi incluta Pauliana vi-
ctoria liberales artes Galli aditum dede-
runt: quia nisi illo mentis nostrorum im-
bitum vicisset, imperator Romanus vincere
hostes non potuisset.

2. Spuria quoque in confidendis deo-
rum monitis efficacior scientia apparuit,
quam vrbs Romana voluisset. Praedixerat
enim C. Caesari, vt proximos X X dies
quasi fatales caueret, quorum vltimus erat
Idus Martiae. Eo cum forte mane utorque
in domum Calpurnij ad officium
conuenisset, Caesar Spuria, Equid scis
inquit Idus Martiae iam venisse? & is: Ego
quid scis illas nondum praeteruisse? Abie-
cerat alter timorem, tanquam exacto tem-
pore suspecto, alter ne extremam quidem
eius partem periculo vacuam esse arbitra-
tus est. Vtinam aruspicum potius augu-
rium, quam patriae parentem securitas se-
fellisset!

E X T E R N A.

1. Sed ut alienig: aa scrutemur, cum obsecrato repente solis inuisitatis perfuse tenebris Athonæ sollicitudine agerentur; interitum sibi cælesti deuminatione portendentes; Hericles processit in medium, & quæ à præceptore suo, Anaxagoræ pertinentia ad solis & lunæ cursum acceperat, disseruit; nec ulterius trepidare suos vano metu passus est.

2. Quantum porro dignitatis à rege Alexandro tributum arti exitimamus; qui se & pingi ab vno Apelle, & fingi à Lyssippo tantummodo voluit?

3. Tenet visentes Athenas Vulcanus Alcamonis manibus fabricatus. Præter cetera enim perfectissimæ artis in eo præcurrentia iudicia, etiam, illud mirantur, quod stat dissimulatae claudicationis sub veste leniter vestigium, representans, ut non tanquam exprobrata vitium, ita tamen certam propriamque dei notam decore significans.

4. Cuius contingem, Praxiteles, in maremore quasi spirantem, in templo Condidorum collocavit; propter pulchritudinem operis à libidinoso cuiusdam complexu patrum tutam. Quo excusabilior est error equi, qui visa pictura equæ, hincitum edere coactus est; & canum latratus, aspectu pisci caris incitatus; taurusque ad amorem & concubinum anæx, vacore Syraculis viarum similitudinis, irritamento, compulsus. Quid enim vacua rationis, animalia arte illepta miremur, cum hominis sacileggam cupiditatem muri lapidis hincamentis excitatam videamus?

5. Ceterum natura quemadmodum seipenunero simulam vitium curam artem esse patitur: ita aliquando irritam fessolabore dimittit: quod ignami artificis Euphras-

phras
thenis
nem qu
statis c
ac Iou
raturus
superio
conatus
nerunt.

6. Qu
luctuol
cium
mæstur
mentar
set; ca
ne sum
primi
Citra e
lacrym
affectu

7. An
emplur
exercit
uum; l
raticu
tantus
ram ad
ne dei
imbut
appreh
sum;
fas e
ris eod
re non

O P T

G

V T F

R O

phra-

phatroris manus seaseruat. Nam cum Athenis XII. deos pingeret, Neptuni imaginem quam poterat excellentissimis maieftatis coloribus complexus est, perinde ac Iouis aliquanto augustiorem representaturus. Sed omni imperu cogitationis in superiori opere absumpto, posteriores eius conatus assurgere quod tendebant, nequiverunt.

6. Quid ille alter æque nobilis pictor, luctuosam immolatæ Iphigeniæ sacrificium referens, cum Calchanta tristem, mæstum Vlysssem, clamantem Aiacem, lamentantem Menelaum circa aram stantisset; caput Agamemnonis intolucendo, nonne summi mæroris acerbicatem, arte exprimi non posse confessus est? Itaque pictura eius, aruspicias, amicorum, & fratris lacrymis mader, patris ætuum spectantis affectui æstimandum reliquit.

7. Atque ut eiusdem studij adiiciam exemplum: Præcipuæ artis pictor equum ab exercitatione venientem, modò non viuum, labore industriæ suæ comprehendere: cuius naribus spumæ adiciere cupiens, tantus artifex in tam paruula materia multam ac diu frustra tenebatur. Indignatione deinde accensus, spongiam omnibus imbutam coloribus fortè iuxta se positam apprehendit, & veluti corrupturus opus suum, tabulæ illisit: Quam fortuna ad ipsas equi nates directam, desiderium pictoris cœgit explere: Itaque quod adumbrare non valuit, casus imitatus est.

CAPVT XII.

OPTIMIS ARTIVM MAGISTRIS CONCEDENDVM ESSE.

VT FACTVM APVD I. Furio & Caselio in iure ROMANOS.

Præ-

Praediatorio. 2 *Philoni in archi-*
 APVD EXTEROS. *ectura.*
 1 *Euclidi in geo-* 3 *Apelli in pi-*
metria. *ctura.*

SVAE autem artis unumquemq; & actorum, & disputatorem optimum esse ne dubitemus, paucis exemplis admoneamus.

1. Q. Sexuola legum clarissimus & certissimus vates, quotiescunque de iure praediatorio consulebatur, ad Furium, & Caelium, quia huc scientiae dediti erant, consultores rejiciebat. Quo quidem factio moderationem magis suam commendabat, quam auctoritatem minuebat: ab his id negotium aptius explicari posse confitendo, qui quotidiano eius usu callebant. Sapientissimi igitur artis suae professores sunt, a quibus & propria studia verecunde, & aliena callide testimantur.

E X T E R N A.

1. Platonis quoque eruditissimum pedus hae cogitatio attingit, qui conductores sacrae artis de modo & forma eius secum sermonem conferre conatos, ad Euclidem Geometram ire iussit, scientiae eius cedens, imò professioni.

2. Gloriantur Athenae armamentario suo, nec sine causa: est enim illud opus & impensa & elegantia visendum: Cuius architectum Philonem ita facundè rationem institutionis suae in theatro reddidisse constat, ut disertissimus populus non minorem laudem eloquentiae eius, quam arti tribuerit.

3. Mirificè & ille artifex, qui in opere suo moneri se a sutore de crepida, & anfulis passus: de crure etiam disputare incipientem, supra planeam ascendere vetuit.

CAP. XIII.
DE SENECTUTE ME-
MORABILI.

IN ROMANIS.		<i>sa Numidiae</i>
1	M. Valerio Cor- no sexies C O S.	2 <i>Gorgia Leonti- no.</i>
2	L. Metello pont. max.	3 <i>Xenophilo Chal- cidenfi.</i>
3	Q. Fabio Max. Verrucosso.	4 <i>Argantonio Ga- ditanorum rege.</i>
4	M. Perperna cen- sorio.	5 <i>Aethiopiibus, In- dia & Epime- nide Cneso.</i>
5	App. Claudio Caeco.	6 <i>Gente Epiorum Aetrola.</i>
6	Mulieribus, Li- nia, Terentia, & Clodia.	7 <i>Danthone quo- dam, & Lach- miorum regi- dus duobus.</i>
IN EXTERNIS.		
1	Hierone Siciliae & Massani-	

SENECTVS quoque ad ultimum sui
finem prouecta, in hoc eodem opere,
inter exempla industriz, in aliquot cla-
ris viris conspecta est, separatim tamen &
propriam titulum habeat: ne, cui Deo-
rum immortalium præcipua indulgentia
adfuit, ei nostra ornata mentio defuisse
existimetur. Et simul spe diuturnioris vi-
tae, quasi adminicula quædam dentur: qui-
bus insistens, alacriorem se respectu veni-
stæ felicitatis facere quis possit: tranquilli-
tatemque seculi nostri, qua nulla vquam
beatior fuit, subinde fiducia confirmet,
salutaris principis incolumitatem ad loa-
gissimas humanæ conditionis terminos
prorogando.

1. M. Valerius Corvus centesimum an-
num compleuit: cuius inter primum &
sex-

sexum consulatum quadraginta septem anni intercesserunt: suffecitque integris viribus corporis non solum speciosissimis reipublicæ ministeriis, sed etiam exactissimæ agrorum suorum culturæ, & civis & patrisfamilias optabile exemplum.

2. Cuius vitæ spatium æquavit Metellus, quartoque anno post consularia imperia, senex admodum pont. max. creatus, tutelam caeremoniarum per duos & viginti annos, neque ore in votis nuncupandis hæsitante, neque in sacrificiis faciendis tremula manu gessit.

3. Quæ autem Fabius Max. duobus & sexaginta annis auguratus sacerdotium sustinuit, robusta iam ætate id adeptus: quæ utraque tempora si in unum conferantur, facile seculi medium explerent.

4. Iam de M. Perperna quid loquar? qui omnibus, quos in seratu consul rogauerat, superstes fuit: septem quoque tantummodo, quos censor collega L. Philippi legerat, e patribus conscriptis reliquos vidit; toto ordine amplissimo diuturnior.

5. Appij verò ævum clade metitur, quia infinitum numerum annorum orbatus. Iuvenibus exegit; nisi quatuor filios, & quinque filias, plurimas clientelas, rem denique publicam hoc casu gravatus fortissime rexisset. Quinetiam secessus iam vivendo, lætica se in Curiam deferri iussit, ut cum Pyrrho deformem pacem fieri prohiberet. Hunc exitum aliquis nominet, à quo patria, quod honestum erat, per se patrum cernens, coacta est pervidere?

6. Muliebris etiam vitæ spatium non minus longum in compluribus apparuit; quarum aliquas stricim retulisse me satis erit. Nam & Livia Rutilij septimanæ & nonagesimæ, & Terentia Ciceronis, tertium & centesimum, & Clodia Aufilij quinquagesimum & centesimum explevit annum.

7. Tur
ciliz re
perueni
modum
annis ex
robore
quemad
De Sen
bre, nu
geret,
aliquot
solitum
mili lab
agerè a
penurie
pore in
exercitus
que ius
is oper
seuerat
omisit.
gnit, vt
num fil
nomen
& deser
studio G
1. Ge
& con
præcep
cum cer
num, in
let in vi
habeo,
Quid ist
beatius
neque in
que in i
3. Pi
dents

ginta septem
que integris
preciosissimis
am exactissi-
& civis &
plum.

auit Metel-
sularia impe-
max. creatus,
nos & vigin-
nuncupandis
iis faciendis

duobus &
erdotium su-
deptus: quæ
conferantur,
int.

loquar? qui
sfil rogauit
que tantum
Philippi le-
quos vidit;
nior.

eriter, quia
orbatus Iu-
lios, & quin-
rem deni-
us fortissi-
am, viuen-

ti iussit, ut
feri prohibe-
nominet, a
per se pa-
e?

mi non mi-
aruit; qua-
e satis erit.
& nona-
s, tertium
ij quinde-
decimum

E X T E R N A.

1. Tungam his duos reges, quorum diu-
ernitas populo Rom. fuit utilissima. Si-
cilix rector Hiero ad nonagesimum annum
peruenit. Massanisa Numidix rex hunc
modum excessit, regni spacium sexaginta
annis emensus, vel ante omnes homines
robore senectæ admirabilis. Constat eum,
quemadmodum Cicero refert libro quem
De Senectute scripsit, nullo vnquam im-
bre, nullo frigore, vt caput suum vete te-
geret, adduci potuisse. Eundem ferunt
aliquot horis in eodem vestigio perstare
solutum, non ante moto pede, quam confi-
mili labore iuuenes fatigasset: Ac si quid
agerè assidentem oporteret, toto die se-
penumerò nullam in partem conuerso cor-
pore in solio durasse. Ille verò etiam ex-
ercitus equo insidens, noctem diei plerun-
que iungendo duxit: nihilque omnino ex
iis operibus, quæ adolescens sustinere as-
sueuerat, quum illam senectutem ageret,
omisit. Vegeris etiam vsu ita semper vi-
gnit, vt post sextum & octogesimum an-
num filium generaret, cui Methymato
nomen fuit. Terram quoque, quam vastam
& desertam acceperat, perpetuo cultura
studio frugiferam reliquit.

2. Gorgias etiam Leontinus Isocratis,
& complurium magni ingenij virorum
præceptor, sua sententia felicissimus. Nam
cum centesimum & septimum ageret an-
num, interrogatus quapropter tandem vel-
let in vita remanere: Quia nihil, inquit,
habeo, quod senectutem meam accusem.
Quid isto tractu ætatis aut longius, aut
beatius? Iam alterum seculum ingressus,
neque in hoc querelam vllam inuenit, ne-
que in illo reliquit.

3. Biennio minor Xenophiles Chalci-
densis Pythagoricus, sed felicitate non
infe-

352 VALERII MAXIMI
inferior. Siquidem (vt ait Aristoxenus
mulicus) omnis humani incommodi ex-
pers, in summo perfectissimæ splendore
doctrinæ extinctus est.

4. Arganthonius autem Gaditanus tam-
diu regnauit, quamdiu etiam ad satietate-
tem vixisse abundè foret. Oßoginta enim
annis patriam suam rexit, cum ad imperi-
um quadraginta annos natus accessisset:
cuius rei certi sunt auctores. Asinius
etiam Pollio non minima pars Rom. sty-
li, in tertio historiarum suarum libro cen-
tum illum & viginti annos expleße com-
memorat: & ipse peruolose viuacitatis haud
paruum exemplum.

5. Huius Regis consummationem annu-
rum minus admirabilem faciunt Aethio-
pes: quos Herodotus scribit contesimum
& vigesimum annum transgredi. Et Indi,
de quibus Ctesias quidem tradit. Et Epi-
menides Cnosius: quem Theopompus di-
cit septem & quinquaginta & centum an-
nos vixisse.

6. Hellachus verò ait, quosdam ex gen-
te Epiorum, quæ pars est Aetoliæ, duce-
nes explere annos, eique subscribit Da-
mathes: hoc amplius adfirmans, Litorum
quendam ex his maximarum virium, sta-
turaeque præcipuæ, trecentesimum annum
cumulasse.

7. Alexander verò in eo volumine,
quod de Illyrico tractu composuit, affir-
mat Dantiosa quendam ad quingentesi-
mum vsque annum nulla ex parte senes-
centem processisse. Sed multò liberalius
Xenophon, cuius $\pi\epsilon\epsilon\lambda\ \pi\lambda\epsilon\sigma$ legitur. In-
sulæ enim Lachmiorum regem octingentis
vixæ annis donauit. Ac ne pater eius pa-
rum benignè acceptus videretur, ei quo-
que sexcentos assignauit annos.

L

DE

- IN RO
- 1 P. A.
- 2 D. B.
- 3 C.
- 4 Sulla
- 5 Equi
- 6 C. Fa

GLO

G cui
beat com
Veluti no
ij, quor
rebus cui
denter an
eloqui. E
& aucto
quanta c
exemplis
1. Super
gicm in
locati vo
illustrata
quandiu
Africa It
tiusque
arx Capi
memoria
quoque l
mans: V
impolito
2. Simi
iani Acc
n. ducis
prompta

XIMI
Aristoxenus
commodi ex
nae splendore

litantur tam
ad satiera-
toga enim
ad impe-
accessisset:
ores. Alinius
s. Rom. ky-
m libro cen-
plessit com-
aciratis haud

onem anna-
nt Aethio-
contesimam
di. Et Indi,
dit. Et Epi-
pompus di-
centum an-

dam ex gen-
tolix, duce-
bscribit Da-
s, Litorum
virium, Ra-
num annum

volumine,
osuit, affir-
quingentesi-
parte senes-
to liberalius
legitur. In-

octingenti
ter eius pa-
ur, ei quo-

DE CVPIDITATE GLORIAE.

IN ROMANIS.

- 1 P. Africanus ma-
iore.
- 2 D. Bruto Gal-
laico.
- 3 Cn. Pompeio
Magno.
- 4 Sulla Felice.
- 5 Equite quodam.
- 6 C. Fabio Pittore.

IN EXTERNIS.

- 1 Themistocle
Atheniensis.
- 2 Alexandro Ma-
gno.
- 3 Aristotele Stagi-
rii.
- 4 Pausania Mace-
done.
- 5 Herostato.

GLORIA autem unde oritur, aut
cuius sit habitus, aut qua ratione de-
beat comparari, & an melius a virtute ac
veluti non necessaria, negligatur; viderint
ij, quorum in contemplandis huiusmodi
rebus cura teritur; quibusque illa quae pru-
denter animaduenterunt, facunde contigit
eloqui. Ego in hoc opere factis auctores,
& auctoribus facta sua reddere contentus,
quanta cupiditas eius esse solear, propriis
exemplis demonstrare conabor.

1. Superior Africanus Ennij poëtae effi-
giem in monumentis Corneliae gentis col-
locari voluit, quod ingenio eius opera sua
illustrata iudicaret. Non quidem ignarus
quandiu Romanum imperium floretet, &
Africa Italiae pedibus esset subiecta, to-
tiusque terrarum orbis summum columnen-
arx Capitolina possideret; eorum extingui
memoriam non posse. Si tamen literarum
quoque lumen illis accessisset, magni asti-
mans. Vir Homericus, quam rudi atque
impolito praeconio dignior.

2. Similiter honoratus animus erga poë-
tam Accium D. Bruti suis temporibus cla-
si ducis exiit; cuius familiari cultu, &
prompta laudatione delectatus, eius versi-
bus

bus templorum aditus, quæ ex manubiis consecrauerat, adornauit.

3. Ne Pompeius quidem Magnus ab hoc affectu gloriæ auersus: qui Theophanem Mitylenæum scriptorem rerum suarum in concione militum ciuitate donauit. beneficium per se amplum, accurata etiam & testata oratione profecutus. Quo effectum est, ut ne quis dubitaret quin referret potius gratiam, quam inchoaret.

4. L. autem Sulla, etsi ad neminem scriptorem animum direxit; tamen Iugurthæ à Boccho rege ad Marium perductæ totam sibi laudem tam cupidè afferuit: ut annalo, quo signatorio utebatur, insculptam illam traditionem haberet: Et quantus postea ne minimum quidem gloriæ vestigiū contempsit.

5. Atque ut imperatoribus gloriosum militis spiritum subiectam, Scipionem dona militaria iis qui strenuam operam ediderant, diuidentem, T. Labienus, ut forci equiti aureas armillas tribueret, admonuit: Eoque negante se id facturum, ac castrensium honos in eo, qui paullo ante senisset, violaretur, ipse ex præda Gallicæ aurum equiti largitus est. Nec tacite id Scipio tulit: nam equiti, Habebis, inquit, donum viri diuitis. Quod ubi ille accepit, profecto ante pedes Labieni auro, vitulum demisit. Idem ut audiit Scipionem dicebatem, Imperator te argenteis armillis donat: alacer gaudio abiit. Nulla est erubescens humilitas, quæ dulcedine gloriæ non tangatur.

6. Illa verò & iam à claris viris interdum ex humillimis rebus perita est. Nam quid sibi voluit C. Fabius nobilissimus ciuis? qui cum in æde Salutis, quam C. Iulius Iulubulus dedicauerat, parietes præxisset, nomen his suum inscripsit. Id enim de numera ornamenti famulæ consularibus, & sacerdotibus, & triumphis celebrantibus

deerat
ingenium
suam fi
Phidra
netuere
sa, tota
vino
2. Sed
aliena
est et
turum a
tas exig
tempor
se: Qui
excitant
& Arte
fertilia
incitab
interro
tura est
actes m
gloriæ
2; lan
dis, qui
rate do
mundo
miserat
viris su
vixit
sufficit
3. Re
ditatis
laude s
& i disc
ederet
rens ut
prio vo
planius
Etiam
late pa
diorum

XIMI
ex manubiis
agnus ab hoc
Theophanem
am suam in
onant. bene-
rata eriam &
Quo effectum
referret po-

ad neminem
tamen lu-
riam perducti
e afferunt: vt
atur, insulpa-
Et: Et quan-
idem glorie

is gloriofiam
Scipionem
tam operant
Labiemus, vt
tribueret, ad-
facturum, ne
ullo ante se
da Gallia
tate in se
is, inquit, do-
ille accepit
uro, vultum
onem dice-
artibus do-
illa est erop-
dine glorie

is viris inter-
ta est. Nam
obliuissimis
quam C. In-
arietes pri-
lit. Id enim
on Pulatibus
celebrissimam
decran

decrat. Ceterum sordido studio deditum
ingenium, qualemcumque illum laborena
suum silentio obliterari voluit. Videlicet
Phidias secutus exemplum, qui et typos sua
netur: oflagium suam includit: quia conuul-
sa, tota operis colligatio solueretur.

EXTERRA

2. Sed melius aliquanto, si imitatione
aliena capiebatur. Themistocle ardorem
esset emulatus: quem feruat stimulis viri-
tutum agitantur, & ob id noctes inquie-
tas exigentem, quareoatibus, quid ita es
tempore in publico versaretur, resondit
se: Quia me trophaea Milriadis, de somno
excitant, Marathonis missum animum eius,
& Artemisum, & Salamis navalis glorie
fertilia nomina illustranda tacitis factibus
incitabant. Idem theatrum petens, cum a
interrogaretur, curus vox auditu illi fu-
tura esset gratissima, dixit: Bius a quip-
actes meae caesens optime. Dulcedinem
glorie penè adiecit gloriofiam.

3. Iam Alexandri petrus insatiabile lau-
dis, qui Anaxarcho comiti suo ex auctori-
tate Democriti preceptoris innumera biles
amundos esse referenti, Men me, inquit,
miseram; quid ne vno quidam adhuc po-
titus sum! Angusta homini possessio glo-
ria fuit, que deorsum omnium domicilio
sufficit.

3. Regis & iuuenis flagrantissimam cupi-
ditatis similem Aristotelis in capessenda
laude sitim subnectam. Is namque Theode-
si discipulo oratorie artis libros, quos
ederet, donauerat: molesteque postea fe-
rens titulum eorum sic illi censisse: pro-
prio volumine quibusdam rebus insistens,
planius sibi de his in Theodetis illis di-
dit esse adiecit. Nisi me tantum & tan-
late patenti scientie verecundia teneret,
dicere indignum philosophum, diuis sta-
bilien.

biliendi mores, altioris animi philosopho-
traderentur. Ceterum gloria ne ab his qui-
dem qui contemptum eius introducere co-
nantur, negligitur: quoniam quidem ipsi
voluminibus nomina sua diligenter adii-
ciunt; ut quod professione eleuant, vsur-
patione memoria consequantur. Sed qua-
liscunque horum dissimulatio, proposito
illorum longè tolerabilior est, qui dum-
modo æternam memoriam assequantur,
etiam sceleribus innotescere non dubi-
tarunt.

4. Quorum è numero nescio an in primis
Pausanias debeat referri: Nam dum Her-
moelen percontatus esset, quonam modo
subitò clarus posset euadere: atque is re-
spondisset, si illustrem virum aliquem oc-
cidisset, futurum ut gloria eius ad ipsum
redunderet: continuo Philippum intere-
mit. Et quidem quod petierat, assecutus
est: tam enim se parricidio, quam Philip-
pus virtute notum posteris reddidit.

5. Illa vero gloria cupiditas sacrilega:
inuentus est enim qui Dianæ Ephesæ
templum incendere vellet, ut opere pul-
cherriam consumpto, nomen eius per to-
tam terrarum orbem disseceretur. Quem
quidem mentis furorem eculeo impositus
detexit. At bene consuluerant Ephesij, de-
creto memoriam teterrimi hominis abor-
lendo: nisi Theopompi magnæ faciendæ
ingenium in historiis eum suis comprehen-
dendisset.

CAPVT XV.

QVAE CVIQQVE MAGNIFI-
CA CONTIGERVNT.

ROMANIS.

1. P. Africano ma- 3. P. Scipioni Na-
iuri. sca.
2. M. Catoni cen- 4. P. Scipiani AE-

sario.

mi-

5 M.
6 Q.
7 C. M.
8 Cæ.
9 Q.
10 M.

11 L.

C A N
tate
ta, quæ
gerunt:
que hono-
ipsa na-
strante,
exolui g-
hoc loco
beneficē-
plum on-
bebitur:
patet, q-
minora l-
1. Sup-
rior legit-
in vita p-
est refer-
rium, qu-
sunt. Itaq-
piti adii-
opt. max-
que fun-
brandum
star attrij-
2. Tan-
Caroni. V-
generis of-
nem, qui

XIMI
i philosopho
ne ab his qui
roducere co
quidem iphs
igenter adiu
evant, vsur
ur. Sed qua
o, proposito
qui dum
assequantur,
non dubi

an in primis
dum Her
onam modo
tque is re
liquem oc
ad ipsum
am intere
assecutus
am Philip
didit;

sacrilega
e. Ephesie
ppere pul
as per to
ur. Quem
impolitus
phesij, de
unis abo
facundia
compre

NIFI
T.

oni Na
as. AE

- miliario.*
5 M. Valerio Cer- 12 Sulpicia Sev. F.
no. Q. Flacci.
6 Q. Mucio Scae-
uula. EXTERIS.
7 C. Mario. 1 Pythagora Sa-
8 Ca. Pompcio 2 Gorgie Lronti-
Mazno. no.
9 Q. Lucio Ca. 3 Amphiarao
tulo. yati.
10 M. Catoni Vsi- 4 Phoenicia mulie
censi. ri Graca.
11 L. Marcio eq.

CANDIDIS autem animis volun-
tatem praebuerint in conspicuo posi-
ta, quae cuique magna merito conti-
gerunt: Quia aequè praemiorum virtus, at-
que honorum contemplatio iudicanda est;
ipsa natura nobis alacritate submini-
strante, cum honorem industrie appeti, &
exolui grate videmus. Verum etsi mens
hoc loco protinus ad Augustam domum
beneficentissimum & honoratissimum tem-
plum omni impetu fertur, melius cohi-
bebitur: quoniam cui ascensus in caelum
patet, quamuis maxima, debito tamen
minora sunt, quae in terris tribuuntur.

1. Superiori Africano consulatus cite-
rior legitimo tempore datus est. Cui quae
in vita praecipua assignata sunt, & longum
est referre, quia multas & non necessa-
rium, quia maiore ex parte iam relata
sunt. Itaque quod hodieque eximium, ca-
piti adiciam. Imaginem in cella Iouis
opt. max. positam habet; quae quotiescun-
que funus aliquod Corneliae genti cele-
brandum est, inde petitur; vniquo illi in-
star atriij Capitolium est.

2. Tam hercle, quam Curia superiori
Catoni. Unde effugies illius ad eiusdem
generis officia expromitur. Gratum ordi-
nem, qui valissimum reipublicae senato-

rem tantum non semper secum habitare
voluit, omnibus numeris virtutum divi-
tem, magisque suo merito, quam fortunæ
beneficio magnum: cuius prius consilio,
quam minoris Scipionis imperio, est delicta
Carthago.

3. Rarum specimen honoris a Scipione
quoque Nafica oboritur: Eius namque
manibus, & penatibus nondum qua floris
senatus Pythij Apollinis monitu, Pessi-
num decessitram deam excipi voluit: quia
eodem oraculo præceptum erat, ut hæc
miseria Marri Deum a sanctissimo viro
præstarentur. Explicia totos fastos, consti-
tutiones, curtus triumphales, nihil sta-
tuta morum principatu speciosius reperies.

4. Tradunt subinde nobis ornamenta
sua Scipiones commemoranda. A Emi-
lianum enim populus ex candidato adili-
tatis, consulem fecit. Quod fieri oportere,
exercitus senatum literis admonuit. Ita
nescias virum illi plus deceris patrum con-
scriptorum auctoritas, an militum confi-
dium adiecerit: toga enim Scipionem du-
cem adversus Pœnos creavit, arma popo-
scerunt. Eundemque, cum quaestorius com-
mitis suffragator Q. Fabij Maximi fra-
tris filij, in campum descendisset, consu-
lem iterum rediit. Eidem senatus bis si-
ne sorte provinciam; prius Africam, dein-
de Hispaniam, dedit. Atque hæc neque ci-
vi, neque senatori ambitioso: quemadmo-
dum non solum rixæ eius severissimus
cursus, sed etiam moræ clandestinis illius
assiduis declaravit.

5. M. quoque Valerium duabus rebus
insignibus dii pariter atque ciues specio-
sissimi reddiderunt: Illi cum quodam Gallo
cominus pugnantem corium propugnatorum
subiicientes: hi terrium & vigesimum an-
num, in quibus, consulatum largiti: quo-
rum alterum decus vetustæ originis ac op-
timum omnium gens Corvini amplexa cogno-
men

ecum habitare
ritutum divi-
quam fortune
rnis consilio,
erio est delect

is a Scipione
Eius namque
um qua florij
ponitu, Pelsi-
i voluit: quia
erat, vt hzc
dissimo viro
astros, consti-
tes, nihil tra-
dius reperies.
s ornamenta

la. AEmi-
idato adili-
eri oportere,
nenuit. In
arum con-
atum consi-
pionem du-
arma popo-
astoribus co-
Maximi fra-
fiet, consu-
natus bis si-
icam, dein-
e neque ci-
quemadmo-
cuerissimus
stinis illata

abus rebus
ues specio-
dam Gallo
regnatorem
simum an-
giti: quo-
ris ac op-
exa cogno-
mep

non usurpat: alterum summo subiungitur
ornamento, tam celeritate, quam princi-
pio consulatus gloriano.

6. At ne Q. quidem Scauolæ, quem L.
Crassus in consulatu collegam habuit, glo-
ria parum illustris: Qui Asiam tam sancte,
& tam fortiter obtinuit, vt senatus deinceps
in eam provinciam ituris magistrati-
bus, exemplum atque formam officij Sca-
uolam decreto suo proponeret.

7. Inheret illi vici posterioris Africa-
ni septem C. Marij consulatus, ac duo tro-
phisissimi triumphi. Ad regum, onim vsque
gaudio exultauit: Qui, cum apud Numan-
tiam sub eo duce stipendia equestria mere-
ret, & forte inter ceteram quidam Scipio-
nem interrogasset, si quid illi accidisset,
quemnam resp. æque magnum habitura
cliet; Imperator ipsum respiciens infra se
cubantem, vel hunc, dixit: Quo argurio
perfectissima virtus, maximam orientem
virtutem, videritne certius, an officacius
accenderit, perpendi vix potest. Illa nimi-
um cena militaris, speciosissimas tota in
vrbe Mario futuras cenas ominata est.
Postquam enim Cimbro ab eo delectos ini-
tio noctis nuntius peruenit, nemo fuit, qui
non illi tanquam diis immortalibus, apud
sacra mensæ suæ libauerit.

8. Iam quæ in Cn. Pompeium & am-
ula & noua cengesta sunt, hinc assensione
favoris, illinc fremitu inuidiæ literarem
monumentis obfrepuntur. Eques Roma-
nus 3 proconsule in Hispaniam aduersus
Sertorium, pari imperio cum Pio Metello
principe ciuitatis missus est: nondum vl-
lum honorem auspicatus bis triumphauit:
initia magistratum a summo imperio ce-
pit: tertium consulatum decreto senatus
solus gessit: de Mithridate, & Tigræe, de
multis præterea regibus, gentibus, pluri-
misque ciuitatibus, & prædonibus vnum
duxit triumphum.

9. Q. etiam Catulum pop. Rom. voce sua tantum non ad sidera usque euexit. Nam cum ab eo pro Rostris interrogaretur, si in vno Pompeio Magno omnia reponere perseuerasset, absumpto illo subito casus incursu, in quo spem esset habiturus; summo consensu acclamauit, In te Vim honorati iudicij admirabilem! Siquidem Magnum Pompeium cum omnibus ornamentis, quæ retuli, duarum syllabarum spatio inclusum Catulo æquauit.

10. Poteest & M. Catonis ex Cypro cum regia pecunia reuertentis appulsus ad urbem videri memorabilis: cui navi egredienti consules, & ceteri magistratus, & vniuersus s. P. Q. R. officij gratia præfatus fuit. Non quod Magnum pondus auri & argenti; sed quod M. Catonem classis illa incolumem aduexerat, lætatus.

11. Sed nescio an præcipuum sit L. Marcij iniustitiæ decoris exemplum, quem equitem Romanum duo exercitus P. & Cn. Scipionum interitu, victoriaque Asdrubalis lacerati, ducem legerunt: quo tempore salus eorum in vltimas angustias deducta, nullam ambitioni locum relinquebat.

12. Merito virorum commemoracioni Sulpitia, Ser. Paterni filia, Q. Fuluij Flacci vxor, adiicitur. Quæ, cum senatus libris Sibullinis per decem viros inspectis censuisset, vt Veneris Verticordis simulachrum consecraretur, quò facilius virginum mulierumque mentes à libidine ad pudicitiam conuerterentur; & ex omnibus matronis centum; ex centum autem decem sorte ducta; de sanctissima femina iudicium facerent, cunctis castitate prælata est.

EXTERNA.

1. Ceterum quia sine vlla diminutione Romanæ maiestatis extera quoque insignia respici possunt, ad ea transgrediamur. Pytha-

Pyth
bus in
in dis
rent:
dam d
sum d
nus.

Enixe
vt sen
numen
retur.
quente
revis s
viguit,
homo.

2. G
rum æ
vt prin
quisqu
Gracis
tuam s
rum æ

3. E
phiarat
quo hu
que ten
capi in
noris p
quod t
fenti d

4. Ph
nos, cu
spectac
Olymp
surum a
nita, fr
latera e

Pythagoræ tanta veneratio ab auditoribus tributa est; ut quæ ab eo acceperant, in disputationem deducere nefas existimarent: Quinetiam interpellati ad reddendam causam; hoc solum respondebant, Ipsum dixisse: Magnus honos, sed schola tenuis. Illa urbiæ suffragiis tributa est. Enixo Crotoniata studio ab eo petierunt ut senatum ipsorum, qui mille hominum numero constabat, consiliis suis uti pateretur. Opulentissimaque ciuitas tam frequenter venerati post mortem domum, Ceresis sacrarium fecit: quantumque illa urbs viguit, & dea in hominis memoria, & homo in deæ religione cultus est.

2. Gorgiæ verò Leontini studijs literarum ætatis suæ cunctos præstantis, adeo ut primus in conuentu poscere, qua de re quisque audire vellet, ausus sit, vniuersa Græcia in templo Delphici Apollinis statum solido ex auro posuit; cum ceterorum ad id tempus auratas collocasset.

3. Eadem gens summo consensu ad Amphiarum decorandam incubuit; locum in quo humatus est, in formam conditionemque templi redigendo, atque inde oracula capi instituendo. Cuius cineres idem honoris possident, quod Pythicæ Cortinæ, quod Iaheno Dodonæ, quod Hammonifenti datur.

4. Phærenices quoque non vulgaris honos, cui soli omnium feminarum gymnico spectaculo interesse permissum est; cum ad Olympia filium Euclea certamen ingressurum adduxisset, Olympionice patre genita, fratribus eandem palmam affectus latera eius cingentibus.

... Rom. voco
... que enexit.
... interrogare
... omnia re-
... illo subit
... habitum
... In tes-
... bilem! Siqui-
... omnibus
... syllaba
... equavit.
... Cypri cum
... ad vr-
... naui egre-
... gistratus, &
... gratia præ-
... ondis auri &
... classis illa
...
... sit L. Mar-
... quem equi-
... P. & Cn.
... Afruba-
... tempore
... ias deducta,
... quebat.
... memoratio
... Fulvii
... fenatus
... inspeâs
... ordiæ simu-
... ilius virgi-
... bidine ad
... ex omnibus
... item decem
... mina iudi-
... orata est.
...
... minutione
... que insigni-
... rediamur.
... Pytha-

V A L E R I I

M A X I M I

L I B E R N O N Y S .

C A P V T I .

DE L V X V R I A . E T . L I B I D I N E .

E X E M P L A

R O M A N A S V N T .

1 . C . S e r g i u s O r a t a .

2 . C l o d i u s A s e p i .

3 . M a l i n e s l e g i o n u m .

4 . C n . D e m e t r i u s C o r n e l i u s X e r x e s P e r s e r u m .

5 . Q . M o e t h u s .

6 . C n . S c i p i o n i u s C a t o .

7 . P . C l o d i j i n d i c i .

8 . C y p r i j .

9 . A n t i o c h u s S y r i a .

10 . P t o l o m a u s A e g y p t i .

11 . C u r i o f i l i u s .

12 . A l e x a n d e r .

13 . P . C l o d i j i n d i c i .

14 . C y p r i j .

15 . A n t i o c h u s S y r i a .

16 . P t o l o m a u s A e g y p t i .

17 . C u r i o f i l i u s .

18 . A l e x a n d e r .

19 . P . C l o d i j i n d i c i .

20 . C y p r i j .

21 . A n t i o c h u s S y r i a .

22 . P t o l o m a u s A e g y p t i .

23 . C u r i o f i l i u s .

24 . A l e x a n d e r .

25 . P . C l o d i j i n d i c i .

26 . C y p r i j .

27 . A n t i o c h u s S y r i a .

28 . P t o l o m a u s A e g y p t i .

29 . C u r i o f i l i u s .

30 . A l e x a n d e r .

...liber de ...

...nobis de ...

...liber de ...

...liber de ...

...liber de ...

...liber de ...

...liber de ...

...liber de ...

...liber de ...

...liber de ...

...liber de ...

...liber de ...

...liber de ...

...liber de ...

...liber de ...

...liber de ...

...liber de ...

...liber de ...

mus
initis
tantum
Edem
vrio ful
ria ex
fluctus
ratos m
na tem
mensa
& Edifi
ferta a
fit; qu
retur:
imuner
eam
fus illu
fimus
tam rei
nanque
teglis
2. Hu
cus in
honore
huit
riofe l
tulcon
emptas
re, ade
nes pe
fimum
aliqua
cere c
alteriu
mi, l
emio v
Indela
inde in
que ed
ta est:
-3. V
nici h
mibus
2. mod

B L A N D V M etiam malum luxuria
quam vitare, operi nostro inferatur: Non
quidem, vt vllam honorem recipiat; sed
vt seipfam recognoscens, ad penitentiam
impelli possit. Iungatur illi libido: quo-
niam ex iisdem vitiorum principis oritur:
neque aut a reprehensione, aut ab emen-
datione separentur gemino mentis errore
connexte.

S. C. Sergius Orata pensilia balnea pri-
mus

mus habere instituit: que impensa leuibus
 iniis cepta, ad suspensa scaldiora magni-
 tantans non aqora penetrant. Idem
 Idem videlicet ne gulam Neptuni arbi-
 trio subiectam haberet, pecularia sibi ma-
 ria exegitavit, aestuariis intercipiendo
 fluctus, pisciumque diuersos greges sepa-
 ratos molibus includendo, vt nulla tam se-
 ua tempestas incideret, qua non Orate
 mensa varietate ferculorum abundarent.
 & Edificiis etiam spaciosis, & excelsis de-
 ferra ad id tempus ora Lucrini lacus pres-
 fit; quo recentiore vsu conchyliorum frud-
 retur: Vbi dum se publicae aquae cupiditis
 immergit, cum Consilio publicano iudi-
 cium habes est: in quo L. Crassus aduer-
 sus illum causam agens, errare amicum
 suum Consilium dixit, quod putaret Ora-
 tam remotum a lacu, cariturum ostreis;
 nanque ea, si inde putere non licuisset, in
 regulis reperitur. Hinc nimirum magis
 Aelius in adoptionem dare filium suum, quam
 honorum suorum haeredem relinquere, de-
 buit: non solum perditia, sed etiam hu-
 rioris luxuriae iuuenem. Quem constat can-
 tu commendabiles a uiculis in manibus
 emptas precibus, in cena proficere dulis ponere,
 radeoque liquatos, magna summa vici-
 nes portionibus aspergere solent: amplis-
 simum patrimonium, tanquam in aram
 aliquam facinam, quam celerrime abin-
 cere cupientem: Quorum alterius senis
 alterius adulescentis sectam secuti pluri-
 mi, longius manus porrexerunt. Neque
 enim vllum finitur vitium ibi, vbi oritur.
 Inde ab Oceani litoribus latrae et pisces,
 inde infusse edinis ostreae. Arte consibus
 que edendi atque bibendi voluptas reper-
 ta est. Vbi autem nostrae secundae belli Pu-
 nici finis, & Philippus rex Macedoniae de-
 victus, licentioris vitae fiduciam dedit.

Que

R I I
 I
 I
 V S
 IBIDINE
 ERNA
 bal Peop
 milearis Fo
 niensis
 Reser
 ex
 iochus Spia
 ex
 emeus
 ypti
 rry
 ana luxuria
 facilius est
 eratur: Non
 recipiat; sed
 praepententiam
 ibido: quo-
 cipiis oritur
 ab emen-
 tentis errore
 balnea pri-
 mus

Quo tempore matronæ Brutorum domum
ausa sunt obsidere, qui abrogationi legis
Oppii intercedere parati erant, quam fe-
minæ tolli cupiebant: quia his nec veste
varijs coloris vii, nec auri plus semuncia
habere, nec iuncto vehiculo propius Ur-
bem mille passus, nisi sacrificij gratia ve-
hi permittebat. Et quidem obtinuerunt ve-
ius per continnos viginti annos seruatum
aboleretur. Non enim prouiderunt seculi
illius viri, ad quem cultum tenderet inso-
liti cœtus pertinax studium; aut quo se
vltique effusura esset legum vidrix audacia.
Quod si animi muliebris apparatus intueri
potuissent, quibus quotidie aliquid noui-
tatis sumptuosius adiectum est; in ipso in-
troitu ruenti luxurie obstiterent.

4. Sed quid ego de feminis ulterius lo-
quor? quas & imbecillitas mentis, & gra-
uorum operum negata affectatio, omnè
studium ad curiosiorem sui cultum horra-
tur conterre; cum temporum superiorum
& nominis & animi excellentes viros, in
hoc præfixæ continentix ignotum diuertu-
culum prolapsos videam. Idque iurgio ip-
sorum pateat.

Cn. Domitius L. Crasso collegæ suo
altercatione orta obiecit quòd columnas
Hymettias in porticu domus haberet.
Quem continuo Crassus, quanti ipse do-
mum suam æstimaret, interrogauit. Atque
vt respondit sexages sestertio: Quanto
ergo eam, inquit, minoris fore existimas,
si decem arbutulas inde succidero? Ipse
tricies sestertio, ait Domitius. Tunc Cra-
sus: Vterigitur luxuriosior est? Ego ne,
qui decem columnas centum millibus
nummum emi; an tu qui decem arbutu-
larum umbram tricies sestertium summa
compensas? Sermonem oblitum Pyrrhi,
immemorem Annibalidis, iamque transma-
ritorum stipendiorum abundantia oscitantæ-
acem; aliquando tamen insequentium secur-

lorum

lorum
rem.
posteri
ceptan
5. Q
rum te
in His
aris &
licis a
intueb
ratisis
palmas
sasque
calesti
in Gra
ria. Sen
in hor
præter
manori
lis pers
midica
quam e
cuius a
nectus
6. C
num ex
patris g
sexcent
contra
num. In
penatib
galissim
lium.
7. P.
xuria &
euiden
solueret
centum
mercedi
Quo in
plici, ne
qui istu
qui sua
facit

torum domum
rogationi legis
ant, quam se-
his nec veste
plus semuncia
propius Vx-
icij gratia ve-
btinuerunt ve-
nos seruatum
siderunt seculi
cenderet inso-
aut quò se
&rix audacia.
paratus intueri
aliquid novi-
est; in ipso in-
ferat.

ulterius lo-
entis, & gra-
tatio, omne
ultum horra-
superiorum
tes viros, in-
tum diuerti-
que iurgio ip-

collegæ sue
od columnas
nus habere
nti ipse do-
ganit. Atque
io: Quanto
e existimas
cidero? Ipso
Tunc Cras-
est? Egone,
in millibus
em arbuscu-
tium summa
um Pyrrhi,
ue transna-
tia oleitane-
ntium secur-
lorum

forum ædificiis & membris angustio-
rem. Quoniam inchoatam à se lautitiam
posteris relinqueret, quam à maioribus ac-
ceptam continentiam retinere maluerat.

5. Quid enim sibi voluit princeps suo-
rum temporum Metellus Pius, tunc cum
in Hispania aduentus suos ab hospitibus
aris & thure excipi patiebatur? cum Atta-
licis aulais contextos parietes lato animo
intuebatur? cum immanibus epulis appa-
ratissimos interponi ludos sinebat? cum
palmata veste conuiuia celebrabat, demis-
sasque lacunaribus aureas coronas velut
cælesti capiti recipiebat? Et ubi ista? non
in Græcia, neque in Asia; quarum luxu-
ria Severitas ipsa corrumpi poterat: sed
in horrida & bellicosa prouincia, cum
præsertim acerrimus hostis Sertorius, Ro-
manorum exercituum, oculos Iulianis te-
lis perstringeret: Ad eò illi patris sui Nu-
midica castra exciderant. Paret, igitur,
quam celeri transitu luxuria affuxerit. Nam
cuius adolescentia præcos mores vidit, se-
nectus nonos orsa est.

6. Consimilis mutatio in domo Curo-
num exitit: siquidem forum nostrum &
patris granissimum supercilium, & huius
sexcenties sestertium æris alieni aspexit,
contra actum famosa iniuria nobilium iuue-
num. Itaque eodem tempore, & in iisdem
penatibus diuersa secula habitauerunt, fru-
galissimum alterum, alterum nequis-
simum.

7. P. autem Clodij iudicium quanta lu-
xuria & libidine abundauit? in quo ut
evidenter incesti crimine nocens reus ab-
solueretur, noctes matronarum, & adoles-
centium nobilium magna summa, emptæ
mercedis loco iudicibus erogatæ sunt.
Quo in flagitio tam tetra, tamque multi-
plici, nescias primum quem detesteres, an
qui istud corruptelæ genus excogitauit, an
qui suam pudicitiam sequestram periuuij
særa

fieri passi sunt, an qui religionem stupro
permutarunt.

8. AEque flagitiosum illud conuincitur,
quod Gemellus Tribunicus viator inge-
nui sanguinis, sed officij ineral feruilem
habitum deformis, Metello Scipioni con-
Tuli, ac tribunis plebis magno cum rubore
ciuitatis comparauit. Lipanari enim domi-
tix instituto, Muciam, & Fulciam tum à
patre, tum à viro vtranque abductam, &
nobilem puerum Saturnium in eo præ-
stitit. Probrosa profapix corpora, ludi-
bris conuulentæ libidini futura: epulas
consulibus & tribunis non celebrandas,
sed vindicandas.

9. Præcipue vero Catilinae libido sceler-
ata: Nam vesano amore Aureliae Orestille
corruptus, cum vnum impedimentum ar-
deret, quò minus iustis inter se iunge-
rentur, filium suum, quem & soluta, &
etate iam puberem habebat, veneno stu-
fuit: protinusque ex rogo eius maria-
lem facem accendit, ac nouæ maritæ or-
bitatem suam loco muneris erogauit. Eo-
dem deinde animo cinem se gerens, quo
patrem egerat: filij pariter matribus, & no-
sariè attentatæ patriæ poenas idedit.

10. DE XITTE RONARUM
11. At Campana luxuria perquam vtilis
ciuitati nostra fuit. Inuicem enim cum
Annibalem illecebris suis complexa, vici-
tendunt Romano militi tribuit. Illa vigi-
lantissimi ducem, illa exercitum accer-
timum dapibus largis, abundantè vino, vi-
guchorum fragrantia, Veneris vsu lasciu-
iore, ad somnum & delicias euocauit. Ni-
tum demum fracta & contusa Punica fer-
tas est, cum Septasæ ei & Albana g. calli-
eue ceperunt. Quid ergo his viris
quis quid etiam admodum quibus
his veterum victoriam hanc hanc hanc
glori

glo
pau
Ade
Cap
-2-
ribu
ruat
bus
post
dum
ferno
subit
senat
uerfa
ment
coau
taba
nium
vt stu
impu
nube
mero
3-
tione
vi ed
uam
dum
perij
4-
conti
amen
magn
subte
vfin
texti
potiu
vince
5-
tuam
bellat
torore
nupt
glori

AXIMI
tionem stupro

ad conuictum,
is viator inge-
neral feruilem
Scipioni con-
no cum rubore
nari enim domi
Fulviam tum i
abductam, &
am i se eo pro-
corpora, ludi-
futura: epulas
celebrandas,
libido sceler-
relicta Orestilla
edimentum
inter se iunge-
& soluta, &
veneno lo-
eius marita-
ue maritae no-
erogavit. Eo-
se gerens, quo
mianibus, & no-
as idedit
perquam visib-
am omnia armis
complexa, vi-
quit. Illa vigi-
exercitura accel-
danti vino, va-
meris vsu lasciu-
as euocavit. At
sa Punica fore-
Albana q. calla-
his vidit. Et
is capibus
Refertur. Capite
glori

MILBER IX.

367

gloria in infamiam conuertitur, animoque
pater & corporis vires expugnantur.
Atque ut nescias ab hostibus ad ab his
capit perniciosius habendum sit.
2. Que etiam Volturnicium urbem gra-
tibus & erubescendis cladibus implica-
runt. Erat opulenta, erat moribus & legi-
bus ornata. Etrurix caput habebatur, sed
postquam luxuria prolapsa est, in profun-
dum iniuriarum & impudencie decidit, ut
fernorm se insolentissima dominationi
subiiceret. Qui primu admodum pauci
senatorium ordinem intrare ausi, mox uni-
uersam rempublicam occupauerunt. Testa-
menta ad arbitrium suum scribi iubebant:
conuiuia, coetusque ingenuorum fieri ve-
tabant: ceteras dominorum in matrimo-
nium ducebant. Postremo lege sauxerunt,
ut supra sua in viduis pariter ac nuptis
impunita essent, ac nequa virgo ingenuo
nuberet, cuius castitatem non ante ex nu-
mero ipsorum aliquis delibasset.

3. Age, Xerxes opam regiarum ostenta-
tione eximia, eo usque luxuriam gaudebat,
ut edicto premium ei proponeret, qui no-
uum voluptatis genus reperisset. Quanta,
cum delictis nimis capitur, amplissimi im-
perij ruina euasit!

4. Antiochus quoque Syrix rex nihilo
continentioris exempli: Cuius extam &
amentem luxuriam exercitus imitatus,
magna ex parte aureos elauos crepidis
subiectos habuit: argenteaque vasa ad
usum culinx comparauit: & tabernacula
textilibus sigillis adornata statuit. Auaro
potius hosti preda optabilis, quam vlla ad
vincendum strenua mora.

5. Iana Ptolemæus rex accessione vitio-
rum suorum vixit: Ideoque Physton ap-
pellatus est. Cuius nequitia quid nequius?
Pororem natu maiorem comamini fratri
nuptam sibi habere cogit. Postea deinde
sua eius per vim stuprata, ipsam dimisit,
ut va-

ut vacuum locum nuptiis puellæ faceret.
6. Consentaneus igitur regibus suis gen-
tis Aegyptiæ populus: qui ductu Arche-
lai aduersus A. Gabinium moenibus vrbis
egressus, cum castra vallo atque fossa cin-
gere iuberetur, vniuersus succlamauit, ut
id opus publica pecunia faciendum loca-
retur. Quapropter delictis tam cæues ani-
mi, spiritum exercitus nostri sustinere non
potuerunt.

7. Sed tamen effeminator multitudo Cy-
priorum, qui reginas suas mulierum cor-
poribus velut gradibus constructis, quo
mollius vestigia pedum ponerent, curus
conscendere æquo animo sustinebant. Vi-
ris enim si modo viri erant, vita carere,
quàm tam delicato imperio obtempere-
re satius fuit.

DE CRVDELITATE.

CAPVT II.

1 L. Cornelij Sulla diti.	4 Numulixinthia Thracia re- gis.
2 C. Marij CO S. VII.	5 Ptolemaei Phy- scotis regis.
3 L. Iunij Dama- sippi pr.	6 Daryj Ochi Per- sarum regis.
4 Munatij Flacci. EXTERNORVM.	7 Artaxerxis Ochi- regis.
1 Carthaginiæ- sum.	8 Acheutensium.
2 Annibalis Pæ- ni.	9 Perilli Sicili- æ.
3 Mithridatis ro- gis.	10 Etruscorum.
	11 Quorundam bar- barorum.

HAEC societas vitiorum lasciuæ vul-
tus, & nouæ cupiditati inhaerentium
ocidiorum, ac delicato cultu affluente, per
varios illecebrarum motus volitantis ani-
mi: crudelitatis vero horridus habitus
trucu-

truculent
terribili
referta:
tum est a
bupta. At
frenis fue
penes illa
1. L. Su
tuperare
dum quæ
le Roman
balem rep
floritate
totam Vi
ciuitas. S
Quatuor
suam secu
Martio ca
dextere. n
truncari
ritatus tr
lacerata
ranti ones
tus est.
spe salu
moenia m
aruis hun
cienda, p
da curau
tos diræ
tabulas p
moria tar
consentiu
fenserant,
ter pecun
clatorem
mero adie
gladios d
viorum s
feritatis i
capita, m
nentia, in
ut oculis

IMI
lae faceret.
us suis gen-
ctu Archa-
enibus vrbis
ue fossa cin-
clamauit, vt
ndum loca-
erues ani-
ultinere non.

litudo Cy-
icrum cor-
rudis, quo
ent, curus
ebant. Vi-
vita carere,
obtempera-

TE.

lix in his
racia re-

maei. Pby

ntis regu-

Ochi Per-

um regio-

erxis Ochi-

sa.

en sum.

Siculi.

orum.

adam bat-

orum.

scini vul-

crentium

uente, per

ntis, ant-

habitus.

trucu-

truculenta facies, violenti spiritus, vox
terribilis, ora munis & cruentis imperiis
referta: cui silentium donare, incremen-
tum est adicere. Etenim quem modum si-
bi ipsa statueret, si ne suppliciationis quidem
screas fuerit reuocata? ad summam, cum
penes illam sit timeri, penes nos sit odisse.
L. Sulla, quem neq; laudare, neque vi-
tuperare quisquam satis dignè potest: quia
dum quaerit victorias, Scipionem se popu-
le Romano; dum seuitiam exercet, Anni-
balem representauit. Egregie nanque au-
toritate, nobilitatis defensa, crudeliter
totam Urbem, atque omnes Italiae partes
ciuilibus sanguinibus fluminibus inundauit.
Quatuor legiones contrariae partis, fidei
suae secutas, in Publica Villa (quae in
Martio campo erat) nequicquam fallacis
dexterae misericordiam implorantes, ob-
truncari iussit: Quarum lamentabiles qui-
ritatus trepidae ciuitatis aures receperunt:
lacerata ferro corpora Tiberis impatiens
ranti oneris cruentatis aquis vehere co-
actus est. Quinque millia Praenestinarum
spe salutis per P. Cethegum data, extra
moenia municipij euocata, cum abiectis
armis humi corpora prostrauissent, interfi-
cienda, protinusque per agros dispergen-
da curauit. Quatuor millia & septingen-
tos dirae proscriptionis edicto angulatos in
tabulas publicas retulit, videlicet ne me-
moriam tam praeclearae rei dilueretur. Nec
contentus in eos sruere, qui armis a se dis-
fenserant; etiam quieti animi ciues, prop-
ter pecuniae magnitudinem, per nonnen-
clatorem conquisitos, proscriptionum nu-
mero adiecit. Aduersus mulieres quoque
gladios distinxit: quasi parum cordibus
victorum satiatas. Id quoque inexplebilis
feritatis iudicium est. Abscisa miserorum
capita, modo non vultum ac spiritum reti-
nentia, in conspectum suum afferri voluit,
vt oculis illa, quia ore nefas erat, maderet.

Quam

Quam porro crudeliter se in M. Marij
 prætoris gessit! quem per ora vulgi ad se-
 pulchrum Lutatiae gentis pertractum, non
 prius vita priuauit, quam oculos infelicis
 euererit, & singulas corporis partes con-
 fringeret. Vix mihi verissimilia narrare
 videor. At ille etiam M. Plætorem,
 quod ad Marij supplicium exanimis occi-
 derat, continuo ibi macrauit: nonis per-
 nitor misericordiae, apud quem iniquo
 animo scelus intueri, scelus admittere
 fuit. Sed mortuorum umbris saltem pe-
 pererit Minime. nam C. Marij cuius, nisi
 postea hostis, quæstio tamen aliquando
 fuerat, cratos cineres in Athenis aluam
 sparsit. En, quibus adis Pelicis cognomen
 assequendum putauit!

2. Cuius tamen crudelitatis C. Marij
 inuidiam leuat: nam & ille inuicia cupi-
 ditate persequendi inimicos, iram suam ne-
 sciantè distrinxit. L. Cæsaris consularis &
 censorij nobilissimum corpus ignobili se-
 ditiosissimi & abiectissimi hominis burntum:
 id enim malorum miserum tunc repu-
 blicæ deerat, ut Varius Cæsar placulum
 caderet. Poëta tamen victoriæ eius non sine-
 runt: quarum oblitus plus criminis domi-
 quam laudis militæ meruit. Idem caput
 M. Antonij abscisum: lætis manibus inter
 epulas por summam animi ac verborum in-
 solentiam aliquandiu tenuit: clarissimi-
 que & eius prætoris sanguine contami-
 nari non se sacra passus. Atque etiam P.
 Ananiam, qui id attulerat, in sinum sum-
 mentis exdis vestigiis aspersum, recepit.
 3. Damaspus nihil laudis habuit quod
 corrumperet: itaque memoria eius licet
 in ore accusatione perfringitur: Cuius in-
 su principum civitatis capita hostiarum
 capitibus permista sunt: Carbonisque Ar-
 unæ stracum corpus paribulo affixum
 gestatum est: Aded aut flagitiosissimi ho-

minis
 maieft

4. M.
 nomis
 ser, cum
 nja incl
 sideretu
 culentif
 nes enim
 res. Cæ
 præcipi
 minibus
 erant, v
 bent; m
 ros truc
 spectu p
 iactatos
 etiam in
 tanis ma
 tis præf
 ribus ve

1. Tra
 vi par
 rubor in
 gulum p
 vadig; p
 sum, v
 doloris
 dignum
 Eadem
 stros qu
 potestati
 tuot; v
 iusitate
 tem fact
 sibus ip
 2. Eo
 ex parte
 mise Ve
 salto, ex

XIMI
n M. Marius
vulgi ad se-
tractum, non
culos infelicis
partes con-
milia narrat
Platorum,
xanimis cecit-
r: nouis pu-
quem in quo
lus admittere
s saltem pe-
ij, cuius, vbi
en aliquando
ienis alneum
is cognoscere

s. C. Marius
imia cupi di-
im suam ne-
consularis &
gnobili se-
i apud sedi-
inis burum:

tunc reipub-
ar piaculum
ius non foe-
minis domi,
Idem capu-
manibus inter
erborum in-
clarissimi-
ne contami-
ne etiam P.
num suum,
um, recogit-
abuit quod
eius licet
Cuius ius
hostiarum
nisque Ar-
lo affixum
ssissimi ho-
mili

LIBER IX. 371

minis prætura multum, aut reipublicæ
maiestas nihil potuit.

4. Mnatius etiam Flaccus Pompeiani
nominis acrior, quam probabilior defen-
sor, cum ab imperatore Cæsare in Hispa-
nia inclusus mœnibus Attinguentium ob-
sideretur, efferatam crudelitatem suam tru-
culentissimo genere vesania exercuit: Om-
nes enim eius oppidi ciues, quos studiosio-
res Cæsaris senserat, iugulatos, muris
præcipitavit: feminas quoque, citatis no-
minibus virorum, qui in contrariis castris
erant, vt exades coniugum suarum cerne-
rent; maternis gremiis superpositos libe-
ros trucidauit, infantesque alios in con-
spectu parentum humo instigi, alios super-
iacatos pilis excipi iussit: Quæ audiri
etiam intolerabilia, Romano iussu, Lusit-
anis manibus administrata sunt: cuius ge-
tis præsidio Flaccus vallatus, diuinis ope-
ribus recordi, pertinacia resistebat.

E X T E R N A.

1. Transgrediamur nunc ad illa, quibus,
vt par dolor, ita nullus nostræ ciuitatis
rubor inest. Carthaginenses Atilium Re-
gulum palpebris resectis, machinæ, in qua
vadij; præacuti stimuli eminebant, inclu-
sum, vigilantia pariter & continuo tractu
doloris necauerunt. Tormenti genus haud
dignum pæno, auctoribus dignissimum.
Eadem vsi sunt crudelitate in milites no-
stros quos maritime certamine in suam
potestatem reductos, nauibus subtrahe-
runt; vt eorum carinis ac pondere elisi,
inuisitata ratione mortis barbaram ferita-
tem latarent: tetro facinore pollutis clas-
sibus ipsum mare violaturi.

2. Eorum Dux Annibal, cuius maiore
ex parte virtus fructiva constabat, in flu-
mine Vergello corporibus Romanis ponte
facto, exercitum traduxit: vsi terrestrium
Cartha.

Carthaginiensium copiarum aequè scelestum egressum terra, quam maritimarum Neptunus experiretur. Idem captiuos nostris oneribus & itinere feiios infima pedum parte succisa relinquebat. Quos verò in castra perduxerat, paria ferè fratrum & propinquorum iungens, ferro decernere cogebat: neque antè sanguine explebatur, quam ad vnum victorem omnes redegisset. Iusto ergo illum odio, verumtamen tardo supplicio senatus Prusiae regi factum supplicem ad voluntariam mortem compulit.

3. Tam herede, quam Mithridatem regem, quæ vna epistola octoginta millia civium Romanorum in Asia per vrbes negotiandi gratia dispersa, interemit: tantæque provinciae hospites deos, iniusto, sed non inulto cruore respersit. Quoniam cum maximo cruciату, veneno repugnantem spiritum suum tandem succumbere cõegit. Simulque piacula crucibus illis dedit, quibus amicos suos auctore Gauro spadone libidinosus obsequio, scelestus impetio affecerat.

4. Numulizinthis Diogiridis filiae Thraciae regis etsi minus admirabilem crudelitatem gentis ipsius feritas, narrandam tamen rabies scuitix facit: cui neque viros homines medicos secare, neque parentes liberorum vesci corporibus nefas fuit.

5. Iterum Ptolemæus Physcon emergit, paulò antè libidinosæ amentix teterrimum exemplum: idem etiam inter præcipua crudelitatis indicia referendus. Quid enim hoc factò truculentius? filium suum nomine Mænephitem, quem ex Cleopatra eadem sorore & vxore sustulerat, liberalis formæ, optimæque spei puerum in conspectu suo occidi iussit: protinusque caput eius & pedes præcisos, & manus in cista chlamyde opertos pro munere natalitio matri misit. Perinde quasi ipse cladis quam inferebat, expers, ac non infelicitior, quòd

quòd
miserab
Adeo ca
cit crud
sa capit
to sui oc
dium so
trucidat
gymnasti
nesque
tim flau
6. Oc
pellatus
do obt
quæ sept
veneno,
alimento
rationem
non per
Septim e
complex
te, benign
epithes
lam infie
7. Apo
gnomine
cham for
uam capt
rum amp
destituta
laccsirur
Perlas
consistit
8. Cens
Et ciuita
suz decre
lices ab
in certan
descende
nas timo
tuantes.
9. Scem
quo incl

quod in communi orbitate Cleopatram miserabilem, cunctis se inuisum redderet. Adco exco. furore summa quæque effervescit crudelitas, cum munimentum ex se ipsa capit. Nam cum animadverteret, quanto sui odio patria teneretur, timori remedium scelere petiit: quoque tutius plebe trucidata regnaret, frequens iuventute gymnasium armis & igni circumdedit, omnesque qui in eo erant, partim ferro, partim flamma necavit.

6. Ochus autem, qui postea Darius appellatus est, sanctissimo Persis iureiurando obstrictus, ne quem ex coniuratione quæ septem Magos cum eo oppresserat, aut veneno, aut ferro, aut villa vi, aut inopia alimentorum necaret; crudeliorem mortis rationem excogitavit, qua oneroses sibi, non perrupto religionis vinculo tolleret. Septem enim alius parietibus locum cinere complevit, suppositoque tigno prominente, benigne cibo, & potione exceptos in eo collocabat; e quo somno sopiti, in illam insidiosam congeriem decidebant.

7. Apertior & tetrior alterius Ochi cognomine Artaxerxis crudelitas, qui Ocham sororem, atque eandem sacrum, viam capite defodit: & patrum cum centum amplius filiis ac nepotibus vacua area destitutum, iaculis confixit; nulla iniuria lacessirus, sed quod in his maximam apud Persas probitatis & fortitudinis laudem consistere videbat.

8. Consimili genere emulationis instigata civitas Atheniensium, indigno gloriae suæ decreto Aeginensium iuventuti pollicens abscedit; ut classe potens populus, in certamen maritimarum virium secum descendere nequirit. Non agnosco Athenas timori remedium à crudelitate mutantem.

9. Scelus etiam ille xnei tauri inventor, quo inclusi subditis ignibus, longo & ab-

dito cruciati, mugitus resonante spiritu edere cogebantur, ne euilatus eorum humanae sono vocis expressi, Phalaridis tyranni misericordiam implorare possent. Quam, quia calamitosis deesse voluit, terribilium artis suae opus primus artifex inclusus merito aspiciatus est.

10 At ne Etrusci quidem parum feroces in poena excogitanda: qui vinorum corpora cadaveribus aduersa aduersis alligata atque constricta, ita ut singulae membrorum partes singulis essent accommodatae, tabescere simul patiebantur: Amari vitae pariter ac mortis tortores.

11 Sicut illi Barbari, quos ferunt matatarum pecudum intestinis, & visceribus egestis, homines inferere, ita ut capitibus tantummodo emineant, atque ut diutius poenae sufficiant, cibo & potione infelicem spiritum protogare: donec intus putrefacti, laniati sint animalibus, quae tabidis corporibus innasci solet. Quaeritur nunc cum natura rerum, quod nos multis & asperis aduersae valetudinis incommodis obnoxios esse voluerit: habitumque celestis roboris humanae conditioni denegatum modeste feramus: cum tot cruciatus subiectis ipsa mortalitas impulsu crudelitatis excogitauerit.

CAPUT III.

DE IRA ET ODIO.

1. M. Licij Salina-	6. Plebis Rom.
2. G. Marci Figuli	7. Q. Metelli Maer-
3. Patriciorum,	8. L. Cornelij Sub-
4. Inuenturae Ro-	
	EXTERNORUM.
5. Exercitus Rom.	1. Alexandri Magni,

2. *Amilcaris Bar- chae Pœni.*
 3. *Annibalis Bar- chae Pœni.*
 4. *Semiramidis As- syriorum reginac.*

IRA quoque & odium in pectoribus hu-
 manis magnos fluctus excitant: procur-
 tu celerior illa, nocendi cupidine hoc per-
 tinacius. Uterque conternationis plenus
 alicuius, ac summam sine tormento sui
violentus: quia dolorem cum inferre vult,
patitur, amara sollicitudine, ne non con-
tingat vitæ, anxius: Sed proprietatis, co-
rum certissima sunt, imagines: quas dij
ipsum claris personis, aut dicto aliquo, aut
facto vehementiore, conspici voluerunt.

Cum aduersus Asdrubalem Linius Sa-
 linator bellum gesturus vrbe egredere-
 tur, monente Fabio Maximo ne ante descende-
 ret in aciem, quam hostium vires animum-
 que cognosset; primam occasionem pug-
 nandi non omittendum se respondit. Inter-
 rogatusque ab eodem, quid ita tam festi-
 nanter manum conferere vellent: Vt quam
 celerrimè (inquit) aut gloriam ex hosti-
 bus victis, aut ex, cuius prostratis gau-
 dium capiam. Ita tunc atque virtus sermo-
 nem eius inter se diuiserunt: illa iniustæ
 damnationis memor, hæc triumphæ gloria
 intenta. Sed nescio an eiusdem fuerit hoc
 dicere, & sic vincere.

2. Ardentis spiritus virum, & bellicis
 operibus asinetum, huc iacundix stimuli
 egerunt: C. autem Figulum mansuetissi-
 mum, pacato iuris ciuilibus iudicio celeberrimum,
 prudentiæ moderationisque immen-
 morem reddiderunt. Consularis enim re-
 pulsæ dolore accensus, eò quidem magis,
 quod illum bis patri suo datum memine-
 rat, cum ad eum postero comitiorym die
 multi consulendi causa venissent, omnes
 dimisit; præfatus, An vos consulere sci-
 tis, consulem facere nescitis? Dictum gra-
 uiter, & merito; sed tamen aliquanto me-
 2 4

lius non dictum. Nam quis populo Rom. irasci sapienter potest?

3. Itaq; ne illi quidem probandi, quamuis factum eorum nobilitatis splendore protectum sit: qui, quod Cn. Flavius humillime quondam sortis præturam adeptus erat, offensi, annulos aureos sibimetipsis, & phaleras equis detractas abiecerunt, doloris impotentiam tantum non luctum profecto testati.

4. Talis iræ motus aut singulorum, aut paucorum aduersus populum vniuersum: multitudinis autem erga principes ac duces, eiusmodi Manlio Torquato amplissimam & gloriosissimam ex Latinis & Campanis victoriam in Urbem referenti, cum seniores omnes lætitia ouantes occurrerent; iuniorum nemo obviam processit: quod filium adolescentem fortissimè aduersus imperium suum proeliatum, securi percussisset. Miserti sunt æqualis nimis asperè puniti: nec factum eorum defendo, sed iræ vim indico, quæ vniuersæ civitatis & ætates & affectus diuidere valuit.

5. Eadem tantum potuit, vt vniuersum populi Rom. peditatum a Fabio consule ad hostium copias persequendas missum, cum & tutò & facile eas liceret delere; legis agrariæ ab eo impeditæ memoria immobilem retineret. Illa verò etiam Appio duci (cuius pater, dum pro senatus amplitudine nititur, commoda plebis acerrimè impugnauerat) insensum exercitum facièndo, voluntaria fuga terga hæsi, ne triumphum imperatori quæreret, dare cogeret. Quoties ergo Victorix victrix? congratulatione eius in Torquato spernendam, in Fabio pulcherrimam partem omitteendam, in Appio totam fugæ postponentem credidit.

6. Age, quàm violenter se in pectore vniuersi pop. Rom. gessit eodem tempore, quo suffragiis eius dedicatio adis Mercurij M.

rij M. Pl.
est; præ
obstitisse
curreret
causam s
iffer? Ne
hortatu
tus est?

7. Non
peria: sed
Q. Metell
consul pri
tam sube
Pompeium
cessorem
lstriam su
commeate
cussis, no
Horrea et
pinæ præ
sum frons
elephant
ctis vt cu
sic gestat
ritum que
quam iræ

8. Quid
rat, non
fuso, ad
teolis eni
Gianius p
à decurio
promissan
tatione
impetu co
ac minis
prolapsus,
annum; se
furens. Eg
au Itacua

XTIMI
opulo Rom.

ndi, quamuis
dore prote-
ns humili-
u adoptus
bimetipsis,
cerunt, do-
uam pro-

lorum, aut
niuersum:
es ac du-
amplissi-
is & Cam-
enti, cum
occurre-
processit:
Simè ad-
n, securi-
lis nimis
defendo,
uitatis &

niuersum
onsule ad
missum,
et delere;
oria im-
n Appio
is ampli-
acerrime
tum fa-
si, ne
are coe-
? con-
pernen-
i omi-
ponen-
i ali-
ectore
mpore;
Meru-
rij M.

rij M. Platorio primipili centurioni data est; præteritis consulibus, Claudio quod obstitisset, quo minus xri alieno suo succurreretur: & Seruilio, quod susceptam causam suam languide patrocinio protexisset? Negas efficacem esse iram, cuius hortatu miles summo imperio prælatu est?

7. Non quidem proculcauit tantum imperia: sed etiam gessit impotenter. Nam Q. Metellus cum prouinciam Hispaniam consul prius, deinde proconsule, penè totam subegisset, postquam cognouit Q. Pompeium consulem inimicum suum successorem sibi mitti: omnes qui modò militiam suam uoluerunt finire, dimisit: comitatus petentibus, neque causis excusis, neque constituto tempore, dedit: Horrea custodibus remotis opportuna rapinæ præbuit: arcus, sagittasque Cretensium frangi, atque in anem abiici iussit: elephantis cibaria dari ueruit: Quibus factis ut cupiditati suæ indulset, ita magnifice gestarum rerum gloriam corrupit: meritumque honorem, triumphi hostium, quam ira, fortior uictor, amisit.

8. Quid Sulla, dum huic uitio obtemperat, nonne multo alieno sanguine profuso, ad ultimum & suum erogauit? Puteolis enim ardens indignatione, quod Granus princeps eius colonix pecuniam à decurionibus ad refectionem Capitolij promissam cunctantius daret; animi concitatione nimia, atque immoderato uocis impetu conuulso pectore, spiritum cruore ac minis mistum euomuit. Nec senio iam prolapsus, utpote sexagesimum ingrediens annum; sed alita miseris reip. Inpotentia furens. Egitur in dubio est, Sullane prior, an itacupidia Sulla sit extincta.

Nunc ab ignotis exempla petere iuuat, sed maximis viris exprobrare vitia sua uerecundia est; ceterum cum propositi fides excellentissima quæque complecti moueat, voluntas operi cedat; dum præclara libenter probando, necessaria narrandi conscientia non desit.

1. Alexandram iracundia sua propemodum caelo deripuit. Nam quid obstitit, quominus illuc assurgeret, nisi Lysimachus leoni obiectus, & Clytus, hasta traictus, & Callisthenes mori iussus; quia tres maximas victorias totidem amicorum iniussis cadibus victor perdidit.

2. Quam uehemens deinde aduersus populum Romanum Amilcaris odium! Quatuor enim puerilis ætatis filios intuens, eiusdem numeri catulos leoninos in perniciem imperij nostri alere se prædicabat. Digna nutrimenta, quæ in exitium patriæ suæ, ut uenit, conuerterentur.

3. E. quibus Annibal maris adeo patris uestigia subsequutus est; ut eo exercitum in Hispaniam traicturo, & ob id sacrificante, nouem annorum natu aliam tenens iuraret, se, cum primam per ætatem potuisset, acerrimum hostem populi Rom. futurum; ut pertinacissimis precibus instantis belli commilitium exprimeret. Idem significare cupiens quanto inter se odio Carthago & Roma dissiderent; inficso in terram pede, suscitatoque puluere, tunc inter eas fore finem belli dixit, cum alterutra Urbs in habitum pulueris esset redacta.

4. In puerili pectore non tantum vis odij potuit, sed in muliebri quoque æque multum ualuit. Namque Semiramis Assyriorum regina, cum ei circa cultum captiuitatis suæ occupatæ nuntium esset, Babylo-

nem defec-
soluta, pe-
currit. Ne
ordinem, o-
tem suam
Babylone
ultionem
ti tetendit

D
1 M. Cr
Ho
2 Q. Ca
ni

P
latent
feste præ
bendi fru-
di miserri-

1. Cu-
cio Basile
Græcia si
mandi gra-
stræ viros
quibus M
hæredes
fraus erat
dus, faci-
uit. Quar-
li! Lumi-
scelus vi-
ci captu-
tixerunt.

2. Veri-
Cassio es-
lium &
gratia cu-
quagies t-
gies pas-
terum ta-

nem defecisse; altera pater ceterum adhuc soluta, protinus ad eam expugnandam cucurrit. Nec prius decorem capillorum in ordinem, quam tantam urbem in potestatem suam redegit. Quo circa statua eius Babylone posita est illo habitu, quo ad vltionem exigendam celeritate precipiti tendit.

CAPVT IV.

DE AVARITIA.

- 1 M. Crassi & Q. Hortensij. 3 L. Septimuleii.
 2 Q. Cassii Longi. Ptolemai Cypriorum regis.

PROTRAHATVR etiam Auaritia, latentium indagatrix lacrorum, manifestæ prædæ avidissima vorago; nec habendi fructu felix, & cupiditate querendi miserrima.

1. Cum admodum locupletis L. Minucio Basile falsum testamentum quidam in Graecia subiecissent, eius denique confirmandi gratia, potentissimos ciuitatis nostræ viros M. Crassum & Q. Hortensium, quibus Minucius ignotus fuerat, tabulis hæredes inseruerunt. Quanquam euidentis fraus erat, tamen vterque pecuniae cupidus, facinoris alieni munus non repudiavit. Quantam culpam quam leuiter retuli! Lumina Curiae, ornata fori, quod scelus vindicare debebat, inhonesti lucri captura inuitati, auctoritatibus suis texerunt.

2. Verum aliquanto maiores vires in Q. Cassio exhibuit; qui in Hispania M. Silium & A. Calpurnium occidendi sui gratia cum pugionibus deprehensus, quinquagies sestertium ab illo, ab hoc sexagies pactus dimisit. Atqui ne dubites, si alterum tantum daretur, iugulum quoque suum

3 Annibalis Pœni.

C. Campani

4 Carthaginiensis

senatus.

1. **A**TQVE vt superbia quoque & impotentia in conspectu ponantur, M. Fulvius Flaccus consul, M. Plautij Hypsæi collega, cum perniciosissimas reipublicæ leges introduceret, de ciuitate danda, & de prouocatione ad populum, eorum qui ciuitatem mutare uoluissent, agrè compulsus est vt in Curiam ueniret. Deinde partim monenti, partim oranti senatui vt incepto desisteret, responsam non dedit. Tyrannici consul spiritus haberetur, si aduersus vnum senatorem hoc modo se gessisset, quo Flaccus in totius amplissimi ordinis contemnenda maiestate versatus est.

2. Quæ à M. quoque Druso trib. plebis per summam contumeliam vexata est. Parui enim habuit L. Philippum Consulem, quia interfari concionantem ausus fuerat, obtorta gula, & quidem non per viatorem, sed per clientem suam, adeò violenter in carcerem præcipitem egisse, vt multus è naribus eius cruor profunderetur. Verumetiam cum senatus ad eum misisset, vt in Curiam ueniret: Quare non potius, inquit, ipse in Hostiliam propinquam Rostris ad me uenit? Piget adiecere quod sequitur. Tribunus senatus imperium despexit: senatus tribuni uerbis paruit.

3. Cn. autem Pompeius quàm insolenter! qui balneo egressus, ante pedes suos prostratum Hypsæum ambitus reum, & nobilem virum, & sibi amicum iacentem reliquit, contumeliosa uoce præcalcatum. Nihil enim eum aliud agere, quàm vt conuiuium suum moraretur, respondit. Et huius dicti conscius, securus animo cœnare potuit. Ille uero etiam in foro non erubuit

buit P. Scipionem socerum suum legibus noxium, quas ipse tulerat, in maxima quidem rerum & illustrium ruina, muneris loco a iudicibus deponere, maritalis læsti blanditiis statum reipublicæ temperando.

4. Tetrum facti pariter ac dicto M. Antonij conuiuium. Nam cum ad eum triumphum Casstij Rufi, senatoris caput allatum esset; auersantibus id ceteris, propius admoueri iussit, ac diu diligenterque considerauit. Cunctis deinde expectantibus quidnam esset dicturus: Hunc ego, inquit, notum non habui. Superba de senatore, impotens de occiso confessio.

EXTERNA.

1. Satis multa de nostris, aliena nunc adiciantur. Alexandri regis virtus & felicitas tribus insolentix gradibus exultauit euidentissimis. Fastidio enim Philippi, Iohem Hammonem patrem asciscituræ, & cultus Macedonici, vestem & inſtituta Persica æmulsit: spreto mortali habitu, diuinum æmulatus est. Nec fuit ei pudori, filium, ciuem, hominem dissimulare.

2. Iam Xerxes, cuius in nomine superbia & impotentia habitat, suo iure quam insolenter abusus est, quum Græciæ indicturus bellum, adhibitis Asiæ principibus, Ne viderer, inquit, meo tantummodo vsus consilio, vos contraxi. Ceterum memoretore parendum magis vobis esse, quam suadendum. Arroganter, etiam si victori repetere ei regiam contigisset: tam deformiter victi, nescias vtrum insolentius dictum, an impudentius.

3. Annibal autem Cannensis prægræ successu elatus, nec admittit quenquam ciuium suorum in castris, nec responsurum ulli, nisi per interpretem dedit. Mahar-

balom e
ra voc
nam mo
tolio co
citatis
bernium

4. Inf
sein &
tio fuit.
neo lau
Quem
tum, C
rium fo

1. T.
2. Sc.
3. Ca.
A.

○ C
m
hatur. C
riri, ac
scelere
litatem
tum inc
quanti
beat i
quam il
1. Ro
prærat
cris peti
fius, vt
recipere
tam qu
Erant a

balom

suum legibus
 maxima qui
 vna, muneris
 e, maritalis
 publica tempe-

dicto M. An-
 ad eum trium-
 s caput alla-
 ceteris, pro-
 diligenterque
 e expectanti-
 Hunc ego, in-
 ba de senato-
 sio.

aliena nunc
 virtus & fe-
 bus existan-
 nim Philip-
 acauit: tra-
 nci, vestem
 spreto mor-
 is est. Nec
 o hominem

mine super-
 iure quam
 Græcia in-
 fixæ princ-
 tantummo-
 Ceterum
 obis esse,
 etiam si
 gisset: tam
 a insolent-

is pugna
 equam ci-
 esponsam
 Mahar-
 bakam

balom etiam ante tabernaculum suam cla-
 ra voce affirmantem, prospexisse se quo-
 nam modo paucis diebus Romæ in Capi-
 tolio cœnaret, aspernatus est. Adde felici-
 tatis & moderatæ diuini contu-
 bernium est.

4. Insolentiæ verò inter Carthaginien-
 sem & Campanum senatum quasi æmula-
 tio fuit. Ille enim separato a plebe bal-
 neo lauabatur; hic diuerso foro utebatur:
 Quæm morè Capuæ aliquandiu retenti-
 tum, C. quoque Gracchi oratione in Plau-
 tium scripta patet.

CAPVT VI.

DE PERFIDIA.

1. T. Titii Sabi- norum regis.	4. Q. Seruili Cae- pionis COS.
2. Ser. Sulpicii Gal- bae pr.	EXTERNORVM.
3. Cn. Domitii Ahenobarbi process.	1. Carthaginien- sum. 2. Anibalæ Pœni.

OCCVLTVM iam, & insidiosum
 malum perfidia, latebris suis extra-
 hatur. Cuius efficacissimæ vires sunt men-
 riri, ac fallere: fructus in aliquo admisso
 scelere consistit: Tum certus, cum crude-
 litatem nefariis vinculis circumdedit: tan-
 tum incommodi humano generi afferens,
 quantum salutis bona fides præstat. Ha-
 beat igitur non minus reprehensionis,
 quam illa laudis consequitur.

1. Romulo regnante Sp. Tarpeius arci
 præerat; cuius hliam virginem aquam fa-
 cris petiit extra moenia egressam. Ta-
 rius, vt armatos Sabios in arcem secum
 reciperet, corruptis mercedis nomine pa-
 ram quæ in sinistris manibus p̄rebant.
 Erant autem his armillæ, & annuli ma-

gno ex pondere auri. Loco positum agmen Sabinorum, puellam premium flagitantem, armis obrutam necavit: perinde quasi promissum (quod ea quoque laevis gestauerant) solvens. Absit reprehensio: quia impia proditio celeri poena vindicata est.

2. Ser. quoque Galba summa perfidiae: trium enim Lusitaniae civitatum convocato populo, tanquam de commodis eius acturus, septem millia, in quibus flos iuventutis consistebat, electa, & armis exuta, partim trucidavit, partim vendidit. Quo facinore maximam cladem barbarorum, magnitudine criminis anteceffit.

3. Cn. autem Domitium summi generis, & magni animi virum, nimiae gloriae cupiditas perfidum existere coegit. Irratus namque Betulto regi Arvernorum, quod cum suam, tum etiam Allobrogum gentem, se etiam tum in provincia morantis, ad Q. Fabij successoris sui dexteram confugere hortatus esset: per colloquij simulationem accersitum, hospitioque exceptum vinxit, ac Romam naue deportandum curavit. Cuius factum senatus neque probare potuit, neque rescindere voluit, ne remissus in patriam Betultus bellum renouaret. Igitur eum Alban. custodiae causa relegavit.

4. Viriati etiam caedes duplicem perfidiae accusationem recepit: in amicis, quod eorum manibus interemptus est: in Q. Servilio Capione consule, quia is sceleris huius auctor impunitate promissus fuit: victoriamque non meruit, sed emit.

EXTERNAE.

1. Verum ut ipsum fontem perfidiae contempleremur: Carthaginenses Xanthippum Lacedaemonium, cuius optima opera primo Punico bello usque fuerant, & quo in-

wante Attilantentes sese ferunt. Quae ne victoriam nihil opprobrio inuolatus

2. Annus cum binis bilibus in famo balneis ratorum moenia rum abii populum aduersus i daciis & gaudens? nem non in dubio, ueberet,

DE

PLEBE

ABVE

1. C. M.

2. Q. C.

3. A. N.

4. A. S.

SED

1. L.

liantur;

leges cit

vante Atilium Regulam ceperant; simulantes sese domum reuere, in alto miserunt. Quid tanto facinore perentes? an ne victorix eorum socius superesset? Extat nihilominus, & quidem cum illorum opprobrio; quem sine vlla gloriæ iactura iniuolatum reliquissent.

2. Annibal porro Nucerinis hortatu suo cum binis vestimentis urbem inexpugnabilibus muris cinctam egressos, vapore & fumo balnearum strangulando, & Acerratorum senatum eadem ratione extramea euocatum, in profundum puteorum abiiciendo, nonne bellum aduersus populum Romanum & Italiam professus, aduersus ipsam fidem acrius gessit, mendaciis & fallacia quasi præclaris artibus gaudens? Quo euenit, ut alioqui insignem nominis sui memoriam reliquistus, in dubio, maiorne, an peior vir haberi deberet, poneret.

CAPVT VII.

DE SEDITIOIBVS.

PLEBIS ROM.

Afessionem pe.

ADVERSVS

MILITVM ROM.

1 C. Marium

ADVERSVS

COS. VI.

1 Gracchiam legatum

2 Q. Metellum

2 Q. Pompeium

censorem

3 C. Carbonem

3 A. Nummum candidatum

4 A. Sempronium legatum

4 A. Sempronium

SED vt violentæ seditiois tam cogitata, quam etiam armata facta referantur;

1. L. Equitium, qui se Ti. Gracchi filium simulabat, tribunatumque a Iuercus leges cum L. Saturnino peribat, a C. Mario

Mario sextum consulatum gerente in publica custodiam ductum, populus claustris carceris conuulsis, raptum humeris suis per summam animorum alacritatem portauit.

2. Idemque Q. Metellum censorem, quod ab eo, tanquam Gracchi filie, cenam recipere uolebat, lapidibus profrenere conatus est, affigantem tres tantummodo filios Graccho fuisse. E quibus unum in Sardinia stipendia merentem, alterum infantem Praeneste, tertium patris mortem natum Romae decessisse: neque oportere clarissimae familiae ignotas sordes inferi: Cum interim improbanda concitatae multitudinis temeritas, praecipua impudentia, & audacia aduersus consilium, & censuram tetendit, principumque in eos omni perulantia genere uexauit.

3. Vesana haec tantummodo: illa etiam eruenta seditio. Populus enim A. Nummum competitorum Sathurnini, nouem iam creatis tribunis, unoque loco duobus candidatis restante, ut prius in aedes priuatas compulsi: Extractum deinde interuenit, ut eade integerrimi ciuis, facultas adipiscendae potestatis terribimo ciui daretur.

4. Creditorum quoque consternatio aduersum Sempronij, Acellionis praetoris uerbani caput intolerabili modo exaruit. Quem, quia causam debitorum susceperat, concitati a L. Cassio trib. plebis proinde Concordiae sacrificium facientem, in ipsis altaribus fringere extra forum, caedum, inque tabernula lauantem, praetoratum discepserant.

MILITVM ROMANORVM.

1. Dereslanda fori Rom. conditio. *Id est* si casta respicias, & que magna oritur dignitas.

dignatio. *Id est* provinciarum bellum gestum ab eodem iam conuersa causa indignationem quam ire cogere seita plebs

2. Procius, illi Pompei ad exercitum quandiu idere aufere corrupti adorti, tantumque confessa,

3. Illis, qui ter confusam discolorum rigidius: fatuus quinari, mutare.

D

1. P
2. C
3. Ex

T
&
fuerit
sua p

AXIMI
gerente in pu
populus clau
aptus humeris
m alacritatem

um censorem
chi filio, cen
dibus profre
tem tres tan
isse. E quibus
merentem,
tertium ped
nce decessit:
familia igno
im improbi
emeritas, pri
uerfus con
lit, princip
e genere ve

lo: illa etiam
enim A. No
nini, nouo
loco duobus
in aedes pri
einde intere
iuis, sacula
imo cui da

sternatio ad
prætoris ve
modo exar
rum suscepo
b. plebis pu
sacrentem, ab
forum cor
ntem, pri

ORVM.
onditio. Sed
a orietur, in
digna.

dignatio. Cùm C. Mario lege Sublicia, prouincia Asia, vt aduersus Mithridatem bellum gereret, priuato decreta esset missum ab eo Gratidium legatum ad L. Sullam consuleni accipiendarum legionum causa milites trucidauit: Proualdabro indignati, quod a summo imperio, ad eum quò nullo in honore versaretur, transire cogerentur. Sed quis ferat militum scita plebis exitio legati corrigentem?

2. Pro consule istud tam violenter exercitum, illud aduersus consulem. Quod etiam Pompeium Sullæ collegam, senatus iussu ad exercitum Cn. Pompeij, quem aliquandiu inuita ciuitate obtinebat, contendere ausum: ambitiosæ ducis illicebri corrupti milites, sacrificare incipientem adorti, in modum hostie mactauerunt: tantumque scelus Curia castris cedere se confessa, insultum habuit.

3. Ille quoque exercitus nefariè violentus, qui C. Carbonem fratrem Carbonis ter consulis, propter bella ciuilia dissolutam disciplinam militarem præfractius & rigidius astringere conatum, priuauit vitæ: satiusque duxit maximo scelere conquinari, quam prauas ac tetros mores mutare.

CAPVT VIII.

DE TEMERITATE.

- 1. P. Africani mactati INTERNORVM.
- 2. C. Casarii mactati Amibatu Pa-
- 3. Exercitus Rom. Atheniensis pe-

TEMERITATIS etiam & subitæ, & vehementes sunt impulsus: quorum ictibus hominum mentes concussæ, nec sua pericula dispicere, nec aliena fr-

Et iusta æstimatione profequi valent.

1. Quam enim temere se Africanus superior ex Hispania duabus quinquaginta milibus ad Suphacem traiecit, in vniuersi Numidæ infidis præcordiis suam pariter & patriæ salutem depositurus! Itaque exiguo momento maximæ rei casus fluctuans, vtrum captiuus, an victor Scipio Suphacis fieret.

2. Iam C. Cæsaris anceps conatus etiam si caelestium cura protektus est, attamen vix sine animi horrore referri potest. Si quidem impatiens legionum tardioris à Brundisio Apolloniam traiektus; per simulationem aduersæ valetudinis conuincione egressus, maiestate sua seruili veste occultata, nauiculam conscendit, & è flumine maris Adriatici sæua tempestate fauces petiit. Proinusque in altum dirigi iussu nauigio, multum ac diu contrariis iactatus fluctibus, tandem necessitati celsit.

3. Age, illa quam execrabilis militum temeritas! fecit enim vt A. Albius nobilitate, moribus, honorum omnium conummatione cuius eximius, propter falsas & inanes suspiciones, in castris ab exercitu lapidibus obrueretur: Quodque accessionem indignationis non recipit, orantibus atque obsecranti duci à militibus caussa dicendæ potestas negata est.

EXTERNA TITULI

1. Itaque minus miror apud truce[m] & fixum Annibalis animum defensionis locum innoxio gubernatori non fuisse: quem à Perilia classe Africam repetens freto appulsus, dum tam paruo spatio Italiam Siciliamque inter se diuisas non credit, velut insidiosum cursus rectorem interemit: Posteaque diligentius inspecta veritate, tunc absoluit, cum eius innocentiæ nihil ultra sepulchri honorem dari poterat. Igitur

Igitur a
è tum
rix Pel
tra citra
tum indi
2. Iam
niam v
uersos in
sherrima
dicio ex
corpora
pultura
firatem
tem deb

Pl
C

T
for
par, ita
non sua
ginibus,
te in pec
plesti co
noxius
ferimus.

1. C
nere C.
puli man
Cinna, i
tus ei, q
uersos cu
Rostris o
re propul
atque Ce
um iacul
ris piacul

XIMI
ui valent.
Africanus su-
quiaqueremi-
vnius Numi-
ariter & pa-
raque exigna
s fluctuanti-
cipio Supha-

natus etiam
attaxen vas
prest. Siqui-
ioris à Brun-
per simula-
s conuivio
vesto ocul-
& è Ruvine
te fauces pe-
dirigi in flo-
rariis iacta-
ati cessit.
lis militum
Albion non-
nium con-
opter falsas
is ab exer-
dquo acce-
pit, oranti-
bus causae

truce, &
nsonis lo-
nisse: quem
s froto ap-
e. Italiam
on credit,
m intere-
ecta veri-
nocentie
ri potuit.
Igitur

Igitur angusti, atque æstuosæ maris alto
è tumulo speculatrix statua, tam memo-
rix Pelori, quàm Punicæ temeritatis, vl-
tra citraque nauigantium oculis exposi-
tam indicium est.

2. Iam Atheaensium ciuitas ad vespa-
niam vsque temeraria, quæ decem vni-
uersos imperatores suos, & quidem à pub-
sherrima victoria venientes; capitali iu-
dicio exceptos necauit; Quod militum
corpore, sæuitia maris interpellante, se-
pulturæ mandare non potuissent: neces-
sitate puniens, cum honorare virtu-
tem debuisset.

CAP. IX.

DE ERRORE.

- 1. Plebis Romæ *in precos.*
- 2. C. Caspii Longi *Telamni regis*
- 3. Sæthiæ *regis*

TEMERITATI proximus est er-
ror: quem admodum ad lædendum
par, ita cui facilius quis ignouerit: quia
non sua sponte, sed vanis concitatus ima-
ginibus, culpæ se implicat. Qui quàm læ-
tè in pectoribus hominum valetur, si com-
plecti coner; vitio, de quo loquor, sim ob-
noxius. Pãncos igitur eius lapsus re-
feremus.

1. C. Heluius Cinna trib. pleb. ex fu-
nere C. Cæsaris domum suam petens, po-
puli manibus discerptus est pro Cornelio
Cinna, in quem sæuire se existimabat: Ira-
tus ei, quod cum affinis esset Cæsaris, ad-
uersus eum nefarie raptum, impiam pro
Rostris orationem habuisset: Eoque erro-
re propulsus est, vt caput Heluij perinde,
atque Cornelij circa regum Cæsaris, fix-
um iaculo ferret; officij sui, alieni erro-
ris piaculam miserabile.

2. Nam C. Cassium error à semetipso
 penas exigere coëgit. Inter illum enim
 pœnæ quatuor exercituum apud Philip-
 pos varium, ipsisque ducibus ignotum
 euentum; missus ab eo Titinius centurio
 nocturno tempore, ut specularetur quo-
 nam in statu res M. Bruti essent: dum
 crebros excessus vix petis, quia tenebra-
 rum obscuritas, hostesue an commilito-
 nes occurrerent, dignoscere non sinebat,
 tardius ad Cassium rediit. Quem is excep-
 tum ab hostibus, omniaque in eorum po-
 testatem recidisse existimans, finire vitam
 properauit: cum & castra hostium iuni-
 cem capta, & Bruti copix magna ex par-
 te incolumes essent. Titinij verò non ob-
 literanda silentio virtus, qui oculis pau-
 lis per hæstra opinatus, iacentis ducis spe-
 ctaculo attonitus; deinde profusus in la-
 crymas, Etsi imprudens, inquit, impera-
 tor causa tibi mortis fui: tamen ne idip-
 sum impunitum sit, accipe me fati tui
 comitem. Superque ex animo corpus eius
 iugulo suo gladium capulo tenuis demisit:
 ac permisso vtriusque sanguine, duplex
 victima iacuit, Pietatis hæc, Erroris illa.
 3. Ceterum falsa opinatio, nescio an
 precipuam iniuriam Lartii Tolumnij Ve-
 entium regis penatibus intulerit. Nam
 cum in testarum prospero iactu per iocum
 collusori dixisset, Occide: & forte
 Romanorum legati interuenissent: satel-
 lites eius errore vocis impulsæ, interficien-
 do legatos, lucum ad imperium transla-
 teruat.

CAPVT X.

DE VLTIONE.

1. *Papiriae tribus
 Tusculano-
 rum in Po-*

*liam.
 2. Populi Vitico-
 rum in C. Fæ-
 stium*

EXT
 1. Th

V L
 acc
 cessi
 pensare
 non atti
 1. M.
 Tuscula
 Veliter
 diceret:
 squalore
 nissent;
 lutarem
 dicaret
 segiri
 sub cor
 piria tr
 in ciuit
 postea
 magistr
 suffragi
 libertate
 merat.
 2. Illa
 consens
 drianus
 stebant,
 coque a
 stio vll
 scla ver

1. Cl
 Thamy
 virem h
 ti inf

lium Hadria-
num

Bevonicis re-
ginatum.

EXTERORVM.

2 Iuuenum quo-
rundam Gra-
corum.

1 Thamyris &

VLTIONIS autem quemadmodum
acres, ita istī aculei sunt: qui la-
cessiti concitantur, acceptum dolorem
pensare cupientes. Quos latius complecti
non attinet.

1. M. Flavius trib. pleb. ad populum de
Tusculanis retulit, quod eorum consilio
Veliternos, Priuernatesque rebellaturos
diceret: Qui cum coniugibus, ac liberis
squalore obstiti, cum supplices Romanos ve-
nissent; accidit, ut reliquis tribus sa-
lutarem sententiam secutis, sola Polia iu-
dicaret oportere publicè eos verberatos
securi percuti: imbellem multitudinem
sub corona venire. Quam ob causam Pa-
piria tribus, in qua plurimum Tusculani
in ciuitatem recepti potuerant, neminem
postea candidatum Polie tribus fecit
magistratum: ne ad eam ullus honos suis
suffragiis perueniret, quæ illis vitam ac
libertatem, quantum in ipsa fuit, ade-
merat.

2. Illam verò vltionem & senatus, &
consensus omnium approbavit. Cum Ha-
driaus ciues Romanos, qui Vticæ consi-
stebant, sordido imperio vexasset, idcir-
coque ab his viuis esset exustus; nec que-
stio vlla in vrbe hac de re habita, nec que-
sela versata est.

EXTERNA.

1. Claræ vltionis vtrique regina, &
Thamyris, quæ caput Cyri abscisum in
vrem humano sanguine repletum dimit-
ti iussit, exprobrans illi insatiabilem

AXIMI
r à semetipso
r illum enim
apud Philip-
ibus ignotum
inius centurio
ularetur quo-
essent: dum
quia tenebra-
comilito-
non sinebat,
uera is excep-
eorum po-
finire vitam
ostium ini-
agna ex par-
erò non ob-
oculis pau-
s ducis spe-
fusus in la-
uit, impera-
ne ne idip-
ne fati rat
e corpus eius
aus demiserit
ine, duplex
Erroris illa.
nescio an
umij Vei-
alerit. Nam
an per io-
e: & fortè
sent: satel-
interficie-
am transu-

Vltionem
C. F.
ium

crucis sitim, simulque poenas occisi ab eo filij sui exigens: & Beronice, quæ Laodices insidiis interceptum sibi filium grauius ferens, armata currum conscendit, persecutaque satellitem regium crudelitatis operis ministrum, nomine Cæneum, quem hasta nequicquam petierat, saxo ictus prostrant; ac super eius corpus actis equis, inter infesta contrariæ partis agmina ad domum, in qua interfecti pueri corpus calcari arbitrabatur, perrexit.

2. Iasonem Theſſalium Perſarum regi bellum inferre parantem, an satis iudicio abſumpſerit, ambiguae æſtimationis est. Taxillo enim gymnasiarchæ a quibusdam iuuenibus pulsatum se conqueſto, permisit; ut aut tricenâ ab his drachmas exigeret, aut denas plagas singulis imponeret. Quo posteriore vindicta viſo, qui vapulauerant, Iasonem interfecerunt, autem non corporis dolore poenæ medium æstimantes. Ceterum paruo irrimamento ingenui pudoris maximæ rei expeditio subtrata est. Quoniam opinione Græcæ tantum in spe Iasonis, quantum in effectu Alexandri reponebatur.

CAPVT XI.

DE IMPROBEDICTIS

ET SCELERATE

FACTIS.

ROMANORVM.

1	Tullia Sex. F. L. Superbi rogata.	5	C. Terentii C. F.
2	C. Fimbria trib. pl.	6	Vilii Annali.
3	L. Catilina.	7	Vxoris Varronis Salasii.
4	Magj Chilo.		EXTERNORVM.

R. Y. M.

394

1 Da

2 Mi

N v

exempl

ta imp

1. Vn

ordiar?

ſcientia

mentri

carpent

agebat,

tinæ mo

perit cor

iacere; i

quò cel

eius Tar

tamque

ſe æter

cognom

2. No

ſtum &

vtrunqu

ſcruola

quem po

perit, ac

terrogat

rus eſſet

digna la

dit ſe ob

pore te

poris x

dam!

3. L.

rone inc

te, Sen

aqua no

quid ali

uz ſim

dij pereg

1	Ducum fratrum Hispanorum.	3	Sarvestris Tigran- is regis F.
2	Mithridasis regis.	4	L. AELII Sei- ani.

NUNC quatenus vitæ humanæ, tam
bona, tum etiam mala substitutis
exemplorum imaginibus persequimur; di-
cta improbe, & facta sceleratè referantur.

1. Vnde autem potius, quam à Tullia
ordiar? quia tempore vetustissimum, con-
scientia nefarium, voce improbum ac
monstri simile exemplum est. Quæ cum
carpente veheretur, & is qui iumenta
agebat, succussis frenis constitisset, repen-
tinx moræ causam requisit. Et ut com-
perit corpus patris Ser. Tullij occisi ibi
iacere; supra idem vehiculum duci iussit,
quò celerius in complexum interfectoris
eius Tarquinij veniret. Qua tam impia,
tamque probrosa festinatione, non solum
se ætæ infamia; sed ipsum etiam vicinæ
cognomine sceleris commaculavit.

2. Non tam atrox est C. Fimbriæ fa-
ctum & dictum: sed si per se existimetur,
vtrunque audacissimum. Is egerat, ut
Sczuola in fune C. Marij iugularetur:
quem postquam ex vulnere recreatum com-
perit, accusare ad populum instituit. In-
terrogatus deinde quid de eo secus dictu-
rus esset, cui pro sanctitate morum satis
digna laudatio reddi non posset: respon-
dit se obiecturum illi, quòd parcius cor-
pore telum recepisset. O licentiam fu-
roris ægræ reipublicæ gemitu prosequen-
dam!

3. L. verò Catilina in senatu M. Cice-
rone incendium ab ipso excitatum dicen-
te, Senio, inquit: & quidem illud si
aqua non potuero, ruina extinguam. Quem
quid aliud existinemus, quam conscien-
tiæ stimulis, actum à se inchoati parrici-
dij peregisse?

b 5

4. Con-

4. Confernatum etiam Magij Chilonis amentia pectus: qui M. Marcello darum à Cæsare spiritum, sua manu eripuit. Vetus etiam Pompeianæ militiæ comes, indignatus aliquem amicorum ab eo sibi præferri. Urbem enim à Mitylenis, quod se contulerat, repetentem, in Atheniensium portu pugione confedit, protinusque ad irritamenta vesaniæ suæ trucidanda tetendit; amicitia hostis, divini beneficii interceptor, publicæ religionis, quod ad salutem clarissimi civis recuperandam attingit, acerba labes.

5. Hanc crudelitatem, cui nihil adici posse videtur, C. Toranius atrocitate parricidij superavit. Nanque triumvirum partes secutus, proscripti patris sui prætorij & ornati viri latebras, ætatem, notasque corporis, quibus agnosci posset, centurionibus edidit, qui eum persecuti sunt. Senex de filij magis vita, & incrementis, quam de reliquo spiritu suo sollicitus; an incolumis esset, & an imperatoribus satis faceret, interrogare eos cepit. E quibus vnus: Ab illo, inquit, quem tantopere diligis, demonstratus, nostro ministerio, filij indicio occideris: protinusque pectus eius gladio traiecit. Collapsus itaque est infelix, auctore cædis, quam ipsa cæde miserior.

6. Cuius fati acerbiter I. Villius Annalis fortitus; Qui cum in Campum ad quaestoria comitia filij descendens, proscriptum se cognosset, ad clientem suum confugit: sed ne fide eius tutus esse posset, scelere nefarij iuuenis effictura est. Siquidem per ipsa vestigia patris militibus detectis, occidendum eum in conspectu suo obiecit: bis parricida, consilio prius, iterum spectaculo.

7. Ne Verrine quidem Salassus proscrip-tus parum amari exitus; quem latente[m] vxor interficiendum, quid dicam, tradi-

dit, a
uius
abest?

1. H
tranqu
African
diatori
brante
in arc
ibi se d
lum il
Eos d
quàm t
re deb
eius se
bus fro
certam
iudicio

2. M
qui no
cum i
gefit:
tutores
sit, pr

3. Q
illis ge
uerfus
regem,
omnes
rent, a
ferrent
ta con

4. Se
iis imm
tionem
ni igit
gnator
magis
enim a

5. S
6. S
7. S

XIMI
gij Chilonia
rcello datum
eripuit. Ve-
comes, in-
ab eo sibi
itylenis, quō
n Athenien-
proinusque
e trucidanda
ini beneficij
is, quod ad
crandam ac-

nihil adici
as atrocitate
ue triumui-
oti patris sui
cebras, xta-
ibus agnosci
qui eum per-
gis vita, &
spiritu suo
& an impe-
gare eos coe-
lo, inquit,
nstratus, no-
ccideris: pro-
aiecit. Col-
ctore cecidis

Villius An-
Campum ad
dens, pro-
entem inum
s esse posse,
a est. Siqui-
ilitibus du-
nspectu suo
prius, ite-

is proscrip-
m latentem
tam, tradi-
dit,

dit, an ipsa iugulauit? Quanto enim le-
uius est scelus, cui tantummodo manus
abest?

EXTERNA.

1. Illud autem facinus, quia externum,
tranquilliore affectu narrabitur. Scipione
Africano patris & patrui memoriam gla-
diatorio munere Carthagine Noua cele-
brante, duo regij filij nuper patre mortuo,
in aream processerunt: pollicitique sunt
ibi se de regno proliaturos, quo spectaculum
illud illustrius pugna sua facerent.
Eos cum Scipio monuisset, vt verbis
quam ferro diiudicare mallet, vter regna-
re deberet: ac iam maior natu consilio
eius obtemperaret; minor corporis viri-
bus fretus, in amentia perstitit. Initoque
certaminae, pertinacior impietas fortunæ
iudicio morte multata est.

2. Mithridates autem multo sceleratius,
qui non cum fratre de paterno regno, sed
cum ipso patre bellum de dominatione
gessit: in quo quæ aut homines vltos ad-
iutores inuenerit, aut deos inuocare ausus
sit, præ admiratione hæreo.

3. Quanquam quid hoc, quasi iniustatum
illis gentibus miremur? cum Sariafter ad-
uersus patrem suum Tigranem Armeniæ
regem, ita cum amicis consenserit; v-
omnes dextris manibus sanguinem mitte-
rent, atque eum inuicem sorberent. Vix
ferrent illi pro salute parentis tam cruen-
ta conspiratione foedus facientem.

4. Sed quid ego ista confector, aut quid
is immoror: cum vnus patricidij cogita-
tionis cuncta scelera sperata cernam? Om-
ni igitur impetu mentis, omnibus indi-
gnationis viribus, ad id lacerandum pio-
magis quam valido affectu rapior. Quis
enim amicitie fide extincta genus huma-
num crucentis in tenebris sepelire cona-
tur.

1409

396 VALERII MAXIMI
 tum, profundo debite execrationis, satis
 efficacibus verbis adegerit. Tu videlicet
 efferrate barbarie immanitate truculen-
 tior habenas Rom. imperij, quas princeps,
 parensque noster salutari dextera conti-
 net, capere potuisti? Aut te compote fu-
 roris, in suo statu mundus mansisset: Vr-
 bebem à Gallis captam, & trecentorum in-
 clytæ gentis virorum stragem scdam, Al-
 liensem diem, & oppressos in Hispaniâ
 Scipiones, Thrasymenum lacum, & Can-
 nas, bellorumque civilium domestico
 sanguine madentem. AEmathiam amenti-
 bus propositis furoris tui representare, &
 vincere voluisti. Sed vigilarunt oculi deo-
 rum, sidera simul vigorem suum obtine-
 runt: Arx, pulvisaria, templa præfenti
 numine valvata sunt: Nihilque quod pro
 capite Augusti, ac patria excubare debuit,
 sorsere sibi permisit. Et in primis auctor,
 ac tutela nostræ incolumitatis, ne excel-
 lentissima merita sua totius orbis ruinæ
 collaberentur, divino consilio providit.
 Itaque stat pax, valent leges, si pater pri-
 vati ac publici officij tenor servatur. Qui
 autem hæc violatis amicitie scederibus
 tentavit subvertere, omni cum stirpe sua
 populi Rom. pedibus obrutus, etiam apud
 inferos, & tamen illuc receptus est, quæ-
 meretur, supplicia pendit.

CAPVT XII.

DE MORTIBVS NON
 VVLGARIBVS.

1	Tulli Hostij regis.	5	L. Cornelij Merula.
2	Dnatum ma- trium.	6	Herennij Si- culi.
3	M. I. Inuentij Ithala eos.	7	Licinij Maeri.
4	Q. Lutatij Ca-	8	Cornelij Galli & I.

EXTER

1 Coma

fu

du

2 AEsch

3 Home

HVM

nem

coninet:

auspiciis

Ideoque

camus, et

reddere pl

curfus, p

xit, mode

peragitur;

pide voris

consumit

etiam par

merum an

perando.

ra gaudere

approbas?

eorum me

genere mo

1. Tulli

um tota

fati sorten

bis, in ipsi

dem. func

posset, ex

redactum;

& rogum.

2. Vix

ritu idem

& tamen

quæ ad l

altera mat

4	Euripidis.
5	Sophoclis.
6	Philemonis.
7	Pindari.
8	Anacreontis.
9	Milonis Crotoniatae.
10	Polydamantis Scornisaei.

HUMANA E autem vitae conditio-
nem praecipue primus & ultimus dies
continet: quia plurimum interest quibus
auspiciis inchoetur, & quo sine claudatur:
Ideoque cum demum felicem fuisse iudica-
mus, cui & accipere lucem prosperè, &
reddere placidè contigit. Medij temporis
curfus, prout fortuna gubernaculum re-
xit, modo asperò, modo tranquillo motu
peragitur; spe semper minor, dum & cu-
pidè votis extenditur, & fere sine ratione
consumitur. Nam et si bene uti velis,
etiam paruum amplissimum efficies, nu-
merum annorum multitudinae operum su-
perando. Alioqui quid attinet inertem mo-
ra gaudere, si magis vitam exigas, quàm
approbas? Sed ne longius euager, libet
eorum mentionem facere, qui non vulgari
genere mortis absumpti sunt.

1. Tullus Hostilius rex fulmine ictus
cum tota domo conflagrauit. Singularem
fati sortem, qua accidit, ut columen ur-
bis, in ipsa urbe raptum, ne supremo qui-
dem funeris honore à ciuibus decorari
posset, caelesti flamma in eam conditionem
reductum; ut eisdem penares, & regiam,
& rogam, & sepulchrum haberet.

2. Vix verisimile est in eripiendo spi-
ritu idem gaudium potuisse, quod fulmen;
& tamen potuit. Nuntiata enim clade
quae ad lacum Thrasymenum inciderat:
altera mater sospiti filio ad ipsam portam
facta

facta obuiam, in complexu eius expirauit. Altera cum falso mortis filij nuntio domi mæsta sederet; ad primum conspectum redeuntis exanimata est. Genus casus iniustitatum: quas dolor non extinxerat, lætitia consumpsit.

3. Sed mirus miror, quod mulieras. N. V. Inuentius Thalna, collega Ti. Gracchi C. S. iterum, cum in Corsica; quædam per subegerat, sacrificaret; receptis literis decretas ei à senatu supplicationes nuntiantibus; intento illas animi legens, caliginè orta; ante foculum; collapsus mortuus humi iacuit. Quem quid aliud quam nimio gaudio enectam putemus? En cui Numantia, aut Carthago excidenda traaderetur!

4. Maioris aliquando spiritus dux. Q. Catulus, Cimbrici triumpho C. Mario particeps à senatu datus, sed exitus violentioris. Nanque ab hoc eodem Mario postea propter ciuiles dissensiones mori iussus; recenti calce illite, multoque ignis percalcato cubiculo se inclu sum; peremit. Cuius tam diuæ necessitas; maximus Maxime gloriæ rubor; exitit.

5. Quæ tempestate; reip. L. quoque Cornelius Merula consularis; & flamen. Dialis; ne ludibrio insolentissimis victoribus esset, in Iouis sacrorum uenis incisis contumeliosæ mortis; deauitiationem effugit; sacerdotis que sui sanguine; vetustissimi foci; adueruat.

6. Acer etiam & animosus uita; exitus Herennij Siculi, quem C. Gracchus; & aruspice; & amico; uisus fuerat. Nam cum eo nomine in carcerem duceretur, in eius postem illiso capite; in ipso ignominiosè aditu; concidit, ac spiritum posuit; vno gradu à publico supplicio; manique carnicis citior.

7. Consimili impetu mortis. C. Licinius Mæcer; vir prætorius. Calui; pater; repetun-

darum re
in Mer
M. Cic
præterea
cum qui
reum per
iici. A
manu ha
incluso
Quæ cog
tiauit. Ig
inopia re
sica; qu
genere y
8. Fort
la. Cor
T. Hæc
ris abstr
attinet e
bido sus
abstulit
& oculu
quædam
occupant
incidunt

1. Sup
tatu: qu
maximi
suis. I
post. En
ad pot
stus, cū
uorum i
se collig
que gen
tas. cost
summi i
uit. To
gui, qu
& axi

darum reus, dum sententiae diriberentur, in Mænianum conscendit: Siquidem cum M. Ciceronem, qui id iudicium cogebat, prætextam ponentem vidisset, misit ad eum qui diceret, se non damnatum, sed reum peris: nec sua bona haste posse subici. Ac protinus sudario, quod forte in manu habebat, oro & faucibus coartatis, incluso spiritu poenam morte præcurrit. Qua cognita re Cicero de eo nihil pronuntiavit. Igitur illustris ingenij orator & ab inopia rei familiaris, & a crimine domesticæ damnationis inustrato paterni fati genere vindicatus est.

8. Fortis huius mors, illorum perridicula. Cornelius enim Gallus prætorius, & T. Haterius eques R. inter vnum Veneris absumpti sunt. Quanquam quorundam attinet eorum cauillari fata, quos non libido sua, sed fragilitatis humanæ ratio abstulit. Eine namque vitæ nostræ variis & occultis causis exposito, interdum quædam inmerentia supremi fati titulum occupant: cum magis in tempus mortis incidant, quam ipsam mortem accersant.

EXTERNA.

1. Sunt & externæ mortes dignæ annotatione: qualis in primis Comæ, quem ferunt maximi latronum ducis Cleonis fratrem fuisse. Is enim ad Rupilium consulentem post Ennam, quam prædones tenuerant, in potestatem nostram redactam, perductus, cum de viribus & conatibus fugitivorum interrogaretur, sumpto tempore ad se colligendum, caput operuit; inmixtusque genibus compresso spiritu, inter ipsas custodum manus, inque conspectu summi imperij, exoptata securitate quiet. Torqueant se miseri, quibus extingui, quam superesse utilius est, trepido & anxio consilio, quamquam ratione vult excant.

excant quærentes: Ferrum acuant, venena temperant, laqueos apprehendant, vastas altitudines circumspectant, tanquam magno apparatu, aut exquisita molitione operantur: ut corporis atque animi infirmo vinculo coherens societas dirimatur. Nihil horum Coma, sed intra pectus inclusa anima, finem sui reperit. Enimvero minimo studio retinendum bonum, cuius caduca possessio tam leui afflatu violentiæ concussa dilabi potuit.

2. Æschyli verò poëtæ excessus, quem admodum non voluntarius, sic propter notitatem casus referendus est. In Sicilia moenibus urbis, in qua morabatur, egressus aprico in loco resedit: Super quem aquila testudinem ferens elusa splendore capitis (erat enim capillis vacuum) perinde atque lapidi eam illisit, ut fractæ caræ vesceretur: Eoque istu origo, & principium fortioris tragœdiæ, extitum est.

3. Non vulgaris etiam Homeri mortis causa fertur: qui in insula, quia quæstionem à piscatoribus propositam solvere non potuisset, dolore absumptus creditur.

4. Sed atrocius aliquantò Euripides finitus est. Ab Archelaï enim regis cœna in Macedonia domum hospitem reperens, eorum moribus laniatus obiit. Crudelitas fati tanto ingenio non debita.

5. Sicut illi excessus illustrium poëtarum & moribus & operibus indignissimè Sophocles vltimæ iam senectutis, cum in certamine tragœdiam dixisset, ancipiti sententiarum euentu diu sollicitus; aliquantò tamen vna sententia victor, causam mortis gaudium habuit.

6. Philemonem autem vis risus immoderati abstulit: Paratas ei ficus, atque in conspectu positas asello consumente, puerum ut illum abigeret, inclamavit: Qui eum iam comestis omnibus superuenisset,

Quo-

Quonia
nunc
tatem d
prosecu
prægrau

7. Au
gremiur
capite p
decefsi
cha cla
quicqua
diderim
tantum
dum vit

8. Sic
statum h
quem v
rium rel
tinaciore
sumpsit.

9. Iam
exitus p
iter faci
ctis hila
fit ad ca
conatus
suam na
que cum
feris præ

10. Iren
spelunca
incurfu a
teris con
solus rest
ruinz na
omni co
imbris ca
fati sepul

hec do
brorum,
abire
Ne supra
& Valenti

Quoniam, inquit, tam tardus fuisti, da-
nunc merum asello. Ac protinus urbani-
tatem dicti crebro apkelitu cackinnorum
prosecutus; senile guttur salebris spiritus
prægrauavit.

7. At Pindarus, cum in gymnasio super
gremium pueri, quo vnice delectabatur,
capite posito quieti se dedisset; non prius
decessisse cognitus est, quam gymnasiar-
cha claudere iam cum locum volente, ne-
quicquam excitaretur. Cui quidem cre-
diderim eadem benignitate deorum, &
tantum poetæ facundix, & tam placi-
dum vitæ finem attributum.

8. Sicut Anacreonti quæque, quamvis
statum humanæ vitæ modum supergresso,
quem vix passæ succo tenues & exiles vi-
rius reliquias fouentem vnius grani per-
tinacior in aridis faucibus humor ab-
sumpsit.

9. Langam illos, quos & propositum, &
exitus pares fecit. Milo Crotoniates, cum
iter faciens quercum in agro cuneis ada-
ctis fissam vidisset; freus viribus, acces-
sit ad eam, insertisque manibus diuelleret
conatus est: quas arbor excussis cuneis in
suam naturam reuocata compressit, eum-
que cum tot gymnasticis palmis lacerandum
feris præbuit.

10. Item Polydamas, athleta tempestate
speluncam subire coactus, nimio & subito
incurfu aquæ labefacta ea, ac ruente; ce-
teris comitibus fuga periculum egressis,
solus restitit, tanquam humeris suis totius
ruinæ molem sustentaturus. Sed pondere
omni corpore humano potentiore pressus;
imbris causa petitam latebram, demerens
fati sepulcrum habuit. Possunt hi præ-
hec documentum, nimio robore mem-
brorum, vigorem mentis hebescere: quasi
abacere natura vtriusq; boni largitionem:
Ne supra mortalem sit felicitatem, eundem
& valentissimum esse, & sapientissimum.

CAPVT XIII.

DE CVPIDITATE VITAE.

1	MV. Aquillii le-	1	Xerxis Persarum
	gati consu-		regis.
	laris.	2	Massaniſae Na-
2	Cn. Carbonis		midiae regis.
	COS. III.	3	Alexandri Phe-
3	D. Iunii Bruti		racorum regis.
	procos.	4	Dionysii Sici-
	EXTERNORVM.		liae tyranni.

VERVM quis excessus è vita & fortultos, & viriles, quosdam etiam temerarios oratione attingimus: subiiciamus nunc aſtimationi enervés, & effeminatos: Ut ipſa comparatione pateat, quanto non ſolum fortior; ſed etiam ſapientior mortis interdum, quam vitæ ſit cupiditas.

1. MV. Aquilius, cum ſibi glorioſe poſſet extingui, Mithridati maluit turpiter ſervire. Quem ne aliquis merito dixerit Pontico ſupplicio, quam Romano impetio digniorem? quoniam commiſit ut privatum opprobrium publicus rubor exiſteret.

2. Cn. quoque Carbo magnè verecundix eſt Latinis annalibus, qui torto in conſulatu ſuo inſuſ Pompeij in Sicilia ad ſupplicium ductus, petiit à militibus de miſſe & ſobilitate, ut ſibi alium loquar, priuſquam expiraret, liceret: quò miſerrimè lucis uſu diutius fruereſet. Eòque moram traxit, donec caput eius ſordide in loco ſedentis abſcinderetur. Ipſa verba tale ſlagitium aia rapèis ſecum lactantur, nec ſilentio amica, quiſ occiditari non merentur: nec relatione familiaria, quia dictu ſaſtidioſa ſunt.

3. Quid? Brutus exiguum & infelix mortuarum vitæ quanto dedecore carit? Nam

à Furio. tonius m. ceruicem conſtantia his verbis fati cunet di ſolid immoder ſubiicis, do; quz v mere præ

1. Eade armata u nos eſſa cogiſti. ra ſuam opum mel ſeſu ſuſ dens mo 2. Refer ſpectoſa h quæſita e qui inter tar, incip ia peſſori tem ſuam tam late liberorum arda ben amicitian latratu, a 3. Hoc præcordia runt: Nau Thebes r cubiculari cum noſi bat ante committ geacet ſu

à Furio, quem ad eum occidendum Antonius miserat, comprehensus, non solum cervicem gladio subtraxit; verum etiam constantius eam præbere admonitus, ipsis his verbis iuravit: Ita ut vivam, dabo. O fati cunctationem arumæosam! O iurandi stolidam fidem! Sed hos tu furores immoderata retinendi spiritus dulcedo subiicis, sanz rationis modum expugnando; quæ vitam diligere, mortem non timere præcepit.

EXTERNA.

1. Eadem Xerxem regem pro totius Asia armata iuventute, quod intra centum annos esset obitura, profundere lacrymas cogisti. Qui mihi specie alienam, res vera suam condicionem deplorasse videtur: opum magnitudine, quam altiore animi sensu felicior. Quis enim mediocriter prudens mortalem se natura seuerit?

Herodot. lib: 7 p: 515.

2. Referam nunc eos, quibus aliquos suspectos habentibus exquisitior sui custodia quaesita est. Nec à miserrimo, sed ab eo, qui inter paucos felicissimus fuisse creditur, incipiam. Massanisa rex, parum fidei in peccatoribus hominum reponens, salutem suam custodia canum vallavit. Quod tam late patens imperium? quod tantum liberorum numerum? quod denique tam arcta benevolentia constrictam Romanam amicitiam; si ad hæc tuenda nihil canum latratu, ac morsu valentius duxit?

3. Hoc rege infelicio Alexander, cuius præcordia hinc amor, hinc metus torserunt: Nam cum infinito ardore coniugit Thebes teneretur, ad eandem ex epulis in cubiculum veniens; barbarum compuatum notis Threiciis, stricto gladio inibat antea: Nec prius se ibidem lecto committit, quam à Ripatoribus diligenter esset scrutatus. Supplicium irato

404. VALERTI MAXIMI.
 deorum numine compositum, neque libi-
 dini, neque timori posse imperare. Cuius
 timori eadem & causa, & finis fuit. Alex-
 andrum enim Thebe pellicatus ira mota
 interemit.

4. Age, Dionysius Syracusanorū tyrannus
 huiusce tormenti quam longa fabula: qui
 duodequadraginta annorum dominatio-
 nem in hunc modum peregit. Summotis
 amicis in eorum locum ferocissimarum
 gentium homines, & à familiis locuple-
 tum electes præualides seruos, quibus la-
 tera sua committeret, subicit, conserum-
 que metu, tondere filias suas docuit. Qua-
 rum, postquam adultæ ætati appropinqua-
 bant, manibus ferrum non ausus committi-
 tere: instituit, vt candentium inglandium
 pyraminibus barbam sibi & capillum ad-
 zererent. Nec securiorem maritum egit,
 quam patrem. Duarum enim eodem tem-
 pore Aristomaces Syracusanæ, & Locren-
 sis Cloridis matrimoniis illigatus, nou-
 trinus vaquam, nisi excussæ complexum
 petiit. Atque etiam cubicularem lectum,
 perinde quasi castra, lata fossa ciuit: in
 quem se ligneo ponte recipiebat: cum for-
 tem cubiculi extrinsecus à custodibus
 expertam, interiorum claustris ipse diligen-
 ter obserasset.

CAPVT XIII.

DE SIMILITVDINE
 FORMAE.

1. Cn. Pompeii Magnus cum Vibio & Pa- blitio.	3. P. Scipionis Na- fica cum So- rapions vili- mario.
2. Cn. Pompeii Strabonis cum Menogene	4. P. Lentuli & Q. Metelli COSS.

5 M.
 C
 ca
 ra
 le

EXTE

DE
 con-
 titius di-
 opinio
 contextu-
 tum arg-
 trahunt,
 cuntur.
 turz lega-
 fortuita
 bui. Acc-
 deforme-
 edi. Ver-
 biguo ve-
 et simil-
 1. Mag-
 pis, & P-
 runt; vt
 illis, &
 Certè
 cius acc-
 uertebat
 ciuis in-
 Quod qu-
 hzredita-
 2. Nam
 nogenesis
 vir, & fe-
 fordidum
 valuerit

COSS. cum Spinthere & Pamphilo hi- strionibus.	1	Antiochi regis Syriae cum Arcemone quodam.
5 M. Messalla & C. Cuvionis cum Menoge- ne & Burbu- leo scenicis.	2	Hybrae oratoris cum seruo Cymaeum publico.
	3	Siculi piscatoris cum pratore Romano.

EXTERNORVM.

DE similitudine autem oris, & totius corporis, altiore doctrinae praediti subtilius disputant: eorumque alij in ea sunt opinione, vt existiment illam origini, & contextui sanguinis respondere. Nec paruum argumentum ex ceteris animalibus trahunt, quae serè gignentibus similia nascuntur. Alij negant certam hanc esse naturae legem, sed species mortalium, prout fortuita sors conceptionis obtulit, attribui. Atque ideo plerumque ex speciosis deformes, & ex robustis inualidos partus edi. Verum quoniam ista quaestio in ambiguo versatur, pauca inter alienos conspectae similitudinis exempla referemus.

1. Magno Pompeio Vibius ingenue stirpis, & Publicius libertinus ita similes fuerunt; vt permutato statu, & Pompeius in illis, & illi in Pompeio salutari possent. Certè quocumque aut Vibius, aut Publicius accesserat, ora hominum in se obvertebant, vnoquoque speciem amplissimi cuius in personis mediocribus annotante. Quod quidem fortuitum ludibrium, quasi hereditarium ad eum penetravit.

2. Nam pater quoque eius ad vsque Maegenis ceci sui similis esse visus est; vt vir, & ferox animo & praepotens armis, sordidum eius nomen repellere à se non valuerit.

3. Eximia vero nobilitatis adoleseens Cornelius Scipio, cum plurimis & clarissimis familiae suae cognominibus abundaret; in seruilem Serapionis appellationem vulgi sermone impastus est, quod huiusce nominis victimario quam similis erat: Nec illi aut morum probitas, aut respectus tot imaginum, quod minus hac contumelia aspergeretur, opitulata est.

4. Generosissimum consulatus collegium Lentuli & Metelli fuit: qui ambo in scena propter similitudinem histrionum propemodum spectati sunt. Sed alter ex quodam secundarum cognomen Spintheris traxit: alter, nisi Nepotisia moribus accessisset, Pamphili tertiarum, cui simillimus esse ferebatur, habuisset.

5. At M. Messalla consularis & censorius Menagenis: Curioque omnibus honoribus abundans, Burbuleij: ille propter eris aspectum, hic propter patrem corporis motum, uterque scenici nomen coactus est recipere.

EXTERNAE.

1. Abside sunt haec de domesticis, quoniam & personis sunt excellentia, & non obiecta notitia celebrantur. Regi Antiocho vnus ex aequalibus, & ipse regis stirpis nomine Artemon, per quam similis fuisse traditur. Quem Laodice vxor Antiochi, interfecto viro, dissimulandi sceleris gratia, in lectulo perinde quasi ipsum regem aegrum collocauit. Admissumque versus populum, & sermone eius & vultu consimili fefellit: credideruntque homines ab Antiocho moriente Laodiceos & natos eius sibi commendari.

2. Hybream autem Mylasenum copiosam atque concitate facundia oratorem, Cymzorum seruo strigmenta gymnasijs cogenti, tam similem, vt germanum fra-

fratrum
lineam
compar

3. illi
modum
fuit an
rari se
cum pa
quam a
mam fr
cessita
suspici
cius co
conuer

DE

C I

1 L

2 Ev

3 O

4 C

S E D

do

impud

do: pe

public

1. M

monstr

libri su

fratrem totius Afiz oculi assignarent: Ita lineamentis oris, & omnium membrorum compares erant.

3. Ille verò quem in Sicilia prætoris admodum similem fuisse constat, petulantis fuit animi. Proconsule enim dicente, mirari se quapropter sui tam similis esset, cum pater suus in eam provinciam nunquam accessisset: At meus, inquit, Romam frequenter accessit. Loco nanque læssitam matris suæ pudicitiam, ianicem suspicione in matrem eius reiecta, audacius quam virgis & securibus subiecto conveniebat, ultus est.

CAPVT XV.

DE HIS QUI PER MENDACIUM SE IN ALIENAS FAMILIAS INSERVERUNT.

1 L. Equitius Firmianus.	5 Trebellius Calca
2 Evophilus medicus equarius.	6 Cn. Asinius Dis falsus.
3 Octaviae sororis Aug. falsus filius.	1 Rubria Mediolanensis falsa.
4 Q. Sertorij falsus filius.	2 Ariarathes Capadocia rex falsus.

EXTERNI.

SED tolerabilis hæc, & vix tantummodo anceps temeritas. Quod sequitur impudentiæ genus, nec ferendum vlllo modo: periculi que tum privati, tum etiam publicè lævè patentis.

1. Nam ne Equitium Firmo Piceno monitrum veniens relatum iam in huiusce libri superiore parte, præteream; eius in ample-

amplēdendo Ti. Graccho patre, euidentis mendacium, turbulento vulgi errore, amplissima tribunatus potestate vallatum est.

2. Herophilus equarius medicus C. Marii septies consulē auiam sibi vendicando ita se extulit, vt colonix veteranorum complures, & municipia splendida, collegiaque serē omnia patronū adoptarent. Quinetiam cū C. Cæsar Cn. Pompeio adolescente in Hispania oppresso, populū in hortis suis admisisset, proximo intercolumnio penē pari studio frequentix saluatus est. Quod nisi diuinæ Cæsaris vires huic erubescendæ procellæ abstulissent: simile vulnus resp. excepisset, atque in Equitio acceperat. Ceterū decreto eius extra Italiam relegatus, postquam ille cælo receptus est, in urbem rediit, & consiliū interficiendi senatus capere suscipuit. Quo nomine iussu patrum nocatus in carcere, seras prompti animi ad omne molendum scelus pœnas pendit.

3. Nec diu quidē Augusti etiam auiam terras regentis excellentissimū aumen intantum ab hoc iniurix genere extitit: cū quidam clarissimæ sororis eius Octauiæ vitio se genitum fingere auderet: propterque summam imbecillitatem corporis, ab eo, cui datus erat, perinde atque ipsius filium retentum, subiecto in locum suū proprio filio, diceret: Videlicet, vt eodem tempore sanctissimi penates, & veri sanguinis memoria spoliarentur, & falsi sordida contagione inquinarentur. Sed dum plenis impudentiæ volis, ad summū audaciæ gradum fortur, imperio Augusti reo publicæ triremis affixus est.

4. Repertus est etiam qui se diceret esse Q. Sertorij filium; quem vt agnosceret vxor eius, nulla vi compelli potuit.

5. Quid Trebellius Calca, quā assueranterie Clodium tulit! & quidem dum de bonis eius contendit, in centumviralē

rile iud
vt tix
natio p
illa tam
titoris,
tium re

6. Mul
rerum
Dionis i
natibus
sed se D
quam a
tas relus
instiore
stodia s

1. Ec
mendaci
repress
quaz dan
cendio p
bonis i
splendia
decesser
constant

2. Id
miam si
affectant
quem a
clarius e
tis ciui
tione fal
miacens,

râle iudicium adeò favorabilis descendit, ut vix iniustis & æquis sententiis conseruatio populi vllum relinqueret locum. In illa tamen quæstione neque calumniz peccatoris, neque violentiæ plebis iudicatum religio cessit.

6. Multo fortius ille, qui Corælio Sulla rerum potente, in domum Cn. Asinij Dionis irrupit, filiumque eius patriis penetibus expulit, vociferando non illum, sed se Dionem esse procreatum. Verum postquam à Sullana violentia Cæsariana æquitas reluxit, gubernacula Romani Imperij instiorem principe obtineate, in publica custodia spiritum posuit.

EXTERNA.

1. Eodem præside reip. in consimili mendacio muliebris temeritas Mediolanæ repressa est. Siquidem cum se pro Rubria quædam perinde ac falsè credita esset incendio periisse, nihil ad se pertinentibus bonis insereret, nec ei aut tractus eius splendidi testes, aut cohortis Augusti fauor deesset: propter inexpugnabilem Cæsaris constantiam irrita nefarij propositi abiit.

2. Idem barbarum quendam, ad eximiam similitudinem Cappadociæ regnum affectantem, tanquam Ariarathes esset, quem à M. Antonio interemptum lucularius erat, tanquam penè totius Orientis ciuitatum & gentium credula suffragatione saluum caput, imperio dementer immensum, iusto impendere supplicio cœgit.

IN EPITOMEN SVAM C. TITI
PROBI PRAEFATIO.

DECIMVS huius operis liber, qui & ultimus est, vel ex negligentia, aut malevolentia librorum deperit. Abbreuiator titulos eius habebat integrè fortassis: tamen de vno tantum, hoc est de praenomine, epitoma repræsentabat.

Et haec C. Titius ille. Verùm alias reperuntur praefationes in alijs manuscriptis codicibus, sine nomine auctoris; vt in la. Sambuci haec, cum libri decimi titulus iustorum farinae:

INCIPIT LIBER DECIMVS,
DE NOMINIBVS

PRAENOMINIBVS QVÆ, CO-
GNOMINIBVS, AGNOMINIBVS.

DECIMVS atque ultimus huius operis liber seu studioforum inertia, seu scriptorum segnitia, seu alio quouis casu aetati nostræ perditus est. Verùm Iulius Paris abbreviator Valerij, post nouem libros explicitos, hunc decimum sub infra-scripto compendio complexus est; per quod de nominibus, praenomnibus, cognominibus, atque agnominibus fuisse eundem à Valerio compositum coniectari licet. Verba quidem Iulij Parisidis hæc sunt. Liber decimus de praenomnibus, & similibus.

*Decimi huius operis libri per
C. Titum Probum epitome.*

DE PRAENOMINE.

Varro simplicia in Italia fuisse nomina ait, existimationisque suæ argumentum refert;

fert; quod Romulus & Remus & Fauſtulus neque prænomen vllum, neque cognomen habuerunt. Qui ab eo diſſerunt, aiunt matrem eorum Ream Siluiam vocatam; avum, Silium Numitorem; fratrem eius; Amulum Silium: & ſuperiores Albarum reges, Capetum Silium, Agrippam Silium; poſterioresque duces Metium Suſetium, & Tutorem Cloelium vocatos. Nec contenti his, ad Sabinos tranſgrediuntur, & Titum Tatium, Numam Pompilium, & patrem eius Pompum Pompilium; eius denique regionis principes enumerant, Pirtilianum Lauianum, Veſum Valeſium, Metium Curtium, Album Funnillatium. Ex Tuſeis recitant, Lartem Porſennam; ab AEquicolis, Septimum Modium primum regem eorum, & Sertorem Reſum qui primus ius ſeciale inſtituit. In hunc modum Varronis ſententia ſubruitur.

Romanos autem arbitradum eſt maxime ab Albanis, & Sabinis multiplicandorum nominum conſuetudinem traxiſſe, quoniam ab illis orti ſunt. Omnia autem, quæ ad vnumquemque noſtrum deſinendum excogitata ſunt, eadem vi ſignificandi hominis obtinent. Quod per proprietatem dicitur, hoc diſtat, quia eo gens cognoscitur, ideoque dicitur gentilitium. Cetera ordine variantur. Nam quod præponitur, prænomen; quod poſt fertur, cognomen; quod ad vltimum adicitur, agnomen eſt. Quorum ſeries non ita, vt expoſui, ſemper ſeruata eſt. Animaduerto enim in conſulum ſactis, perplexum uſum prænominum & cognominum; fuiſſe diſtum, Poſtumum Cominium Auruncum, & Poſtumum AEbutium Eluam, & Vopifcum Iulium, & Opitrem Virginium Triceſtum, & Paullum Fabium Maximum. Quinetiam quædam cognomina in nomen verſa ſunt, vt Cæpio: namque hoc in Bruto nominis locum obtinuit.

C. TITI
IO.

ber, qui &
entia, au
rit. Ab-
tegrè for-
ne eſt de
bat.

aliae reſpo
anuscriptis
in lo. Sam-
is diuſem

C. IMVS,

E, CO-

IBVS.

uius ope-
ertia, ſeu
onis caſu
m Iulius
uouem li-
ab infra-
per quod
ognomi-
undem d
et. Ver-
t. Liber
ilibus.

ri per
ome.

nomina
atum re-
fert;

Gentilitia nomina Varro putat fuisse innumera, & prænomena circa triginta. Pueris, non priusquam togam virilem sumerent; puellis, non antequam nuberent, prænomena imponi moris fuisse, & Sczuula auctor est. Quæ olim prænomena fuerunt, nunc cognomina sunt: vt Postumus, Agrippa, Proculus, Cæsar.

Opiter, qui patre mortuo, auo viuo gignebatur. Vopiscus, qui in utero matris geminus conceptus, altero abortu eiecto, incolumis editus erat. Hostus, prænomen fuit in eo, qui peregrinè apud hospitem natus erat; idque habuit Lucretius Tricipitinus collega L. Sergij. Volero, in prænomen abiit, & volentibus nasci liberis parentibus indebatur; quo usus est Pubilius Philo. Lar Lartus prænomen est sumptum à laribus, Tusculum autem creditum est prænomen esse: fuitque consul Lar Herminius cum T. Virginio Tricostis. Status, à stabilitate; Faustus, à fauore prænomena sumpta erant. Et Tullus prænominatus est omnis gratia, quasi tollendus, o. litera in v. conuersa. Sertor, qui per latronem natus erat, appellatus est. Ancum prænomen Varro à Sabinis transfatum putat: Valerius Antias scribit, quoddam cubitum vitiosum habuerit, qui Græcè vocatur *αγχιος*.

Lucij ceperunt appellari, qui ipso initio Lucis orti erant; aut, vt quidam arbitrantur, à Lucumonibus Etruscis. Manij, qui manè editi erant; vel omnis causa, quasi boni. Manum enim antiqui bonum dicebant. Gnæus, ob insigne nxi appellatus est; quod vnum prænomen varia scriptura notatur. Alij enim Næum, alij Gnæum, alij Cnæum scribunt. Qui G. litera in hoc prænomen vtuntur, antiquitatem sequi videntur, quæ multum ea litera vsa est. Olim enim dicebant frugmentum, nunc frumentum profertur & gnatura, modo satura. Igitur cian, qui in corporibus *gnæus*

nxus
Qui u
lectari
velle iu
rentum
tur: Ma
qui pri
mina h
be. Tib
berim
mine T
deni reg
lati sun
Seruius
tus est.
ant
est Fabi
centis s
qui vau
matrim
lij Mal
num si
nomen
Antiq
prænon
doella
Ista præ
Lucia,
vsu sup
Caian
vxorem
institut
nam n
gentur,

natus gigni solet, gnaeus appellabatur.
 Qui C. ponunt, corruptione syllabæ de-
 lectari videntur: qui Næus, lenitatem
 velle iudicantur. Gaij dicti à gaudio pa-
 rentum: Auli, qui diis alentibus nascun-
 tur: Marci, Martio mense geniti: Publij,
 qui prius pupilli facti erant, quam præno-
 mina haberent; alij ominis causa, ex pu-
 be. Tiberij vocitari cœperunt, qui ad Ti-
 berim nascebantur. Titus, è Sabino no-
 mine Titurio fluxit: Appius, ab Atto eius-
 dem regionis prænomine. Kæfones appel-
 lati sunt, qui è mortuis matrib. exæti erāt,
 Seruius, qui mortua matre in utero serua-
 tus est. Spuriij, patre incerto geniti, quæ-
 sitæ. Numerij sola patricia gens via
 est Fabia prænomine; idcirco quòd, tre-
 centis sex apud Cremeram flumen cæsis,
 qui vnus ex ea stirpe extiterat, ducta in
 matrimonium vxore filia Numerij Oraci-
 lij Maleuentani, sub eo pacto, vt quem præ-
 mum filium sustulisset, ei materni aui præ-
 nomen imponeret, obtemperauit.

Antiquarum mulierum in vsu frequentia
 prænomina fuerunt, Rutilla, Cæfella, Ro-
 docella, Murcula; Burra à colore dicta.
 Ista prænomina à viris tracta sunt, Caija,
 Lucia, Publica, Numeria. Ceterum Caija,
 vsu super omnia celebrata est. Fertur enim,
 Caiam Cæciliam Tarquinij Prisci regis
 vxorem optimam lanificam fuisse: & ideo
 institutum esse, vt nouæ nuptæ ante ia-
 nuam mariti interrogatæ, quænam voca-
 rentur, Caiam esse se dicerent C. Titij.

Reliqua desunt.

V A 3 B

VALERII MAXIMI
LIBRORVM NOVE M
CAPITA.

PRIMI LIBRI, CAP. VIII.

1	De religione.	pag. 4
2	De simulata religione.	14
3	De peregrina religione reiecta.	15
4	De auspiciis.	16
5	De omnibus.	18
6	De prodigiis.	21
7	De somniis.	29
8	De miraculis.	37

SECUNDI LIBRI, CAP. X.

1	De matrimoniorum ritu, & necessitudinum officii.	49
2	De magistratuum atque ordinum officii, & institutis.	55
3	De militaribus institutis.	57
4	De spectaculis.	59
5	De frugalitate & innocencia.	63
6	De externis institutis.	65
7	De disciplina militari.	71
8	De iure triumphi.	81
9	De censoria seueritate.	84
10	De maiestate.	89

TERTII LIBRI, CAP. VIII.

1	De iadole.	94
2	De fortitudine.	97
3	De parentia.	112
4	De humili loco natis qui clari euaserunt.	116
5	Qui a præclaris parentibus degenerarunt.	119
6	De illustribus, qui in veste, aut cetero cultu, licentius sibi iadullerunt.	121
7	De fiducia sui.	123
8	De constantia.	131

QUARTI

QUARTI

1	De
2	De
3	De
4	De
5	De
6	De
7	De
8	De

QUINTI

1	De
2	De
3	De
4	De
5	De
6	De
7	De

SEXTI

SEPTIMI

QUINTI

SEXTO

1	De
2	De
3	De
4	De
5	De
6	De
7	De
8	De
9	De

SEPTIMI

1	De
2	De
3	De
4	De
5	De
6	De
7	De
8	De

QUARTI LIBRI, CAPITA VIII.

1	De animi moderatione.	139
2	De reconciliatione.	150
3	De abstinence & continentia.	152
4	De paupertate laudata.	161
5	De verecundia.	166
6	De amore coniugali.	169
7	De amicitie vinculo.	173
8	De liberalitate.	181

QUINTI LIBRI, CAPITA X.

1	De humanitate & clementia.	185
2	De gratitudine.	193
3	De ingratitude.	201
4	De pietate in parentes.	208
5	De pietate fraterna.	215
6	De pietate erga patriam.	217
7	De patrum amore, & indulgentia in liberos.	223
8	Qui seueri aduersus liberos.	226
9	Qui moderati aduersus suspectos li- beros.	228
10	Qui filiorum obitum forti animo tulerunt.	230

SEXTI LIBRI, CAPITA IX.

1	De pudicitia.	233
2	Quae liberè dicta aut facta.	238
3	De seueritate.	245
4	De grauitor dictis aut factis.	251
5	De iustitia.	255
6	De fide publica.	262
7	De fide vxorum erga maritos.	264
8	De fide seruorum erga dominos.	265
9	De mutatione moru aut fortunæ.	268

SEPTIMI LIBRI, CAP. VIII.

1	De felicitate.	277
2	De sapienter dictis aut factis.	279
3	De vafre dictis aut factis.	288
4	De stratagematis.	297
5	De repullis.	301
6	De necessitate.	304
7	De testamentis rescissis.	308
8	De raris testamentis & insperatis.	312

OCTA-

OCTAVI LIBRI, CAP. XV.

1	De iudiciis publicis insignibus.	315
2	De priuatis iudiciis insignibus.	323
3	De mulieribus quæ causas apud magistratus egerunt.	325
4	De quaestionibus.	326
5	De testimoniis irritis vel ratis.	327
6	De his qui commiserunt quæ in aliis vindicarant.	329
7	De studio & industria.	330
8	De otio laudato.	339
9	De vi eloquentiæ.	340
10	De pronuntiatione & apte motu corporis.	342
11	De effectibus artium.	344
12	Optimis artium magistris concedendum esse.	347
13	De senectute memorabili.	349
14	De cupiditate gloriæ.	353
15	Quæ cuique magna contigerunt.	359

NONI LIBRI, CAPITA XV.

1	De luxuria & libidine.	362
2	De crudelitate.	368
3	De ira & odio.	374
4	De auaritia.	379
5	De superbia, & impotentia.	380
6	De perfidia.	383
7	De seditionibus.	387
8	De reuerentia.	388
9	De errore.	390
10	De vltione.	390
11	De improbe dictis & sceleratè factis.	392
12	De moribus non vulgaribus.	396
13	De cupiditate vitæ.	401
14	De similitudine formæ.	404
15	De his qui per mendaciam se in alias familias inferuerunt.	407

FINIS.

GEOR

TR

I E

B. A

C

Ex

APUD CHR

Academi